

รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย
Statues of Zheng He in Thai Society

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. สุรสิทธิ์ อมรวณิชศักดิ์

สาขาวิชาภาษาจีน ภาควิชาภาษาไทยและภาษาวัฒนธรรมตะวันออก

คณะศิลปศาสตร์

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงศึกษ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีจุดประสงค์ที่จะตอบคำถามว่า รูปเคารพของเจิ้งเหอ (ซำปอกง) ที่พบในสังคมไทยมีลักษณะใดบ้าง อันเกี่ยวเนื่องด้วยเหตุผลและปัจจัยอย่างไร

ผลจากการศึกษาพบว่า รูปเคารพของเจิ้งเหอที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยมีอยู่ด้วยกัน 3 ลักษณะ ได้แก่

1) พระพุทธรูปตามคติพุทธศาสนานิกายเถรวาท นามว่า หลวงพ่อโต “ซำปอกง” โดยมีตำนานเรื่องเล่าที่ว่า การเดินทางมาไทยครั้งหนึ่งของเจิ้งเหอได้สร้างหรือบูรณะพระพุทธรูปขนาดใหญ่ไว้องค์หนึ่ง จนนำมาสู่การเรียกขานพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “ซำปอกง” ซึ่งเป็นชื่อเรียกหนึ่งของเจิ้งเหอ ทั้งนี้รูปเคารพในลักษณะดังกล่าวกระจายอยู่หลายแห่งในสังคมไทย

2) พระภิกษุในพุทธศาสนาแบบจีนนิกาย ซึ่งพบอยู่ไม่มากในสังคมไทย สอดคล้องกับการพบรูปเคารพในลักษณะดังกล่าวในศาลเจ้าซานเป่า กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย แสดงให้เห็นว่า ชาวจีนโพ้นทะเลเชื่อว่า เจิ้งเหอเป็นพุทธมามกะ ซึ่งส่วนหนึ่งสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์จีน ครั้งที่เจิ้งเหอได้ร่วมบุญในการจัดพิมพ์มาริจิโพธิสัตว์สูตร ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ.1954 ที่ระบุไว้ว่า เจิ้งเหอถือโพธิสัตว์สี่ล

3) เทพเจ้าตามคติจีน โดยรูปเคารพของเทพเจ้าปุ่นเถ่ากงที่ปรากฏในสังคมไทยส่วนหนึ่งคือตัวแทนของเจิ้งเหอ เนื่องด้วยนิราศวัดเจ้าฟ้า ของสุนทรภู่ ได้กล่าวถึงประเด็นการเชื่อมโยงระหว่างองค์หลวงพ่อโต “ซำปอกง” แห่งวัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่เป็นตัวแทนของเจิ้งเหอนั้น กับเทพเจ้าปุ่นเถ่ากงไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้รูปเคารพของเทพเจ้าปุ่นเถ่ากงมีลักษณะที่คล้ายกับที่พบในที่อื่นๆ เช่น จีน อินเดีย อินโดนีเซีย คือมีลักษณะสวมชุดขุนนางชั้นที่ในราชสำนักจีน

อนึ่ง รูปเคารพที่ใช้เป็นตัวแทนของเจิ้งเหอในสังคมไทยปัจจุบันอาจมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีต แต่ทั้งนี้เพียงพอทำให้เชื่อได้ว่า ชาวจีนในสังคมไทยมีความเชื่อและความศรัทธาต่อเจิ้งเหอในหลายลักษณะ นำมาซึ่งรูปเคารพที่มีความหลากหลาย

คำสำคัญ: เจิ้งเหอ; ซำปอกง; รูปเคารพ; สังคมไทย

Abstract

This research aims to examine patterns of the statue of Zheng He (Sampogong) in Thailand and to understand the belief and faith behind them. As a result of studies, statues of Zheng He in Thailand are grouped into three types:

1. The Buddha Image called “Luang Por Tho Sampogong”

The legend has it that the enormous seated Buddha image of Wat Phanan Choeng was built or restored by Zheng He when he traveled to Siam. Because of this legend, the Buddha image was later called “Sampogong” which is one of Zheng He’s names. Nowadays the replicas of “Sampogong” image could be found in many parts of Thailand.

2. Chinese Monk Statue

As a result of research and site visits, there are very few Zheng He statues as a Chinese monk in Thailand. The statue can be also found at Sanbao Shrine in Kuala Lumpur, Malaysia. It shows that Zheng He, from the overseas Chinese’s perception, was a Buddhist. This belief was also consistent with texts from *Sutra Marici Bodhisattva* published in 1411. The texts mentioned that he himself made contributions for the publishing of the *Sutra* and took the Bodhisattva precepts as a guideline for life.

3. Chinese God Statue

Bentougong statues in Thailand partly are a symbol of Zheng He. According to *Nirat Wat Chao Fa* (Journey to Wat Chao Fa) of Sunthorn Phu, the best-known poet of the Rattanakosin Era, there was a clear connection between “Luang Por Tho Sampogong” image of Wat Phanan Choeng in Phra Nakhon Si Ayutthaya and a Chinese god “Bentougong”. Besides this connection, the studies show that Bentougong statues, which could be found not only in Thailand but also in China, India, and Indonesia, were built in the same pattern which is a Chinese aristocrat in his eunuch uniform.

Although the statues of Zheng He in Thailand have been changed and developed, we can conclude that the overseas Chinese in Thailand have faith and belief in Zheng He. Their belief was expressed in many different ways, including the diversified statue of Zheng He in Thailand.

Keywords: Zheng He; Sampogong; Statue; Thai society

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยเพราะความเมตตาจาก รองศาสตราจารย์ ดร. มาลินี คิลกวณิช ประธานศูนย์
จีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมถึงคณะกรรมการบริหารศูนย์จีนศึกษาทุก
ท่านที่ส่งเสริมและให้ทุนสนับสนุนในการวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภัญญา บำรุงสุข และ รองศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ ติมปņu
สรณ์ ที่ช่วยชี้แนะแนวทางการศึกษาอันเป็นประโยชน์ จนทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม
ข้อบกพร่องใดๆ ในงานวิจัยฉบับนี้ย่อมถือว่าเกิดจากความอ่อนด้อยทางปัญญาของผู้วิจัยเอง

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ อาจารย์ รสสุคนธ์ ชันธุ์ระภา อดีตประธานศูนย์จีนศึกษา ที่ให้โอกาสเป็น
กรรมการของศูนย์ฯ โดยผ่านการแนะนำจาก รองศาสตราจารย์ ดร. มาลินี คิลกวณิช อดีตหัวหน้าภาควิชา
ภาษาจีน ซึ่งเป็นหัวหน้างานของผู้วิจัยในขณะนั้น

การที่ได้รับโอกาสเป็นกรรมการศูนย์จีนศึกษาช่วยให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ เนื่องด้วย
กรรมการศูนย์ฯ ทุกท่านต่างล้วนเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ เป็นผู้รอบรู้ในศาสตร์สาขาวิชาที่ตนเชี่ยวชาญ ผู้วิจัยจึงมักใช้
ประโยชน์หลังเวลาเลิกประชุมหรือโอกาสที่ได้ร่วมเดินทางไปทัศนศึกษา เพื่อขอความรู้ในสิ่งที่ตนไม่
ความแตกฉาน ซึ่งหลายท่านก็ได้ช่วยไขข้อสงสัยในประเด็นต่างๆ ได้มาก ดังนั้นการที่ได้เป็นกรรมการศูนย์ฯ
แห่งนี้ จึงเปรียบเสมือนได้เข้าสู่ห้องเรียนแห่งการเรียนรู้ด้านจีนศึกษาที่ช่วยเพิ่มเสริมปัญญาให้แก่ผู้วิจัยอย่าง
แท้จริง แต่เหนือสิ่งอื่นใดคือ กรรมการอาวุโสทุกท่านเป็นเสมือนญาติผู้ใหญ่ เหมือนครูอาจารย์ที่คอยดูแล
ห่วงใย ตักเตือน ชี้แนะให้กับผู้วิจัยด้วยความเมตตา ตลอดระยะเวลา 13 ปี (2550-2563) ส่วนกรรมการรุ่นเยาว์ก็
เป็นมดงานที่แข็งขัน น่ารักและรอบรู้เช่นกัน ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณในไมตรีจิตของทุกท่านเป็นอย่างสูง

ช่วงราวปี 2551-2552 อาจารย์ รสสุคนธ์ ชันธุ์ระภา ได้เดินทางไปทัศนศึกษาที่เมืองมะละกา ประเทศ
มาเลเซีย และหลังจากที่ท่านกลับมาแล้วก็ได้เล่าเรื่องราวการเดินทางอันน่าตื่นเต้นให้กับผู้วิจัยฟัง ซึ่งหนึ่งในเรื่อง
เล่ามีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเจิ้งเหอ (ซาปออง) ขันทีคนสำคัญสมัยราชวงศ์หมิงรวมอยู่ด้วย นี่คงเป็นจุดเริ่มต้นที่
ทำให้ผู้วิจัยหันมาสนใจเรื่องเจิ้งเหอ (ซาปออง) อีกครั้ง โดยผู้วิจัยได้พยายามศึกษา ค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมใน
มิติที่ตนเองสนใจ จัดสรรเวลาเพื่อเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ที่กองเรือมหาสมบัติของขันทีเจิ้งเหอเคยแวะผ่าน
หรือสถานที่ที่มีตำนานเกี่ยวกับบุคคลผู้นี้ตามที่กำลังกาย กำลังสติปัญญา และกำลังทรัพย์ของผู้วิจัยจะสามารถ
ดำเนินการได้ ทั้งนี้เพื่อได้มาซึ่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย โดยตั้งแต่ปี 2552-2562 ผู้วิจัยได้มีโอกาส
เดินทางไปสำรวจข้อมูลภาคสนามทั้งในไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย กัมพูชา เวียดนาม สาธารณรัฐประชาชนจีน
 ฯลฯ ซึ่งผลของการศึกษาค้นคว้าส่วนหนึ่งได้ตีพิมพ์ในวารสารศิลปวัฒนธรรม เรื่อง “ข้อสังเกตเกี่ยวกับความ

เล่มมิสในพระพุทธศาสนาของเจ้เหอ” ฉบับกันยายน 2557 แล้ว กระทั่งเรียบเรียงเป็นงานวิจัยฉบับสมบูรณ์นี้
ขึ้นในปี 2563

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณอาจารย์ รสสุคนธ์ จันทร์ระภา ที่ได้จุดประกายและชี้ชวนให้ขบคิดอันเกี่ยวเนื่อง
ด้วยประเด็นของเจ้เหอ จนสามารถต่อ ยอดเป็นงานวิจัย แต่เป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่อาจารย์ รสสุคนธ์
จันทร์ระภา ได้จากไปในเดือนสิงหาคม ปี 2554 อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าถ้าอาจารย์ รสสุคนธ์ จันทร์ระภา ยัง
มีชีวิต ผู้วิจัยคงได้ความรู้จากท่านอีกมาก และงานวิจัยฉบับนี้ก็คงได้รับคำแนะนำ ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์
จากท่านเช่นกัน ดังนั้นหากงานวิจัยชิ้นนี้นำมาซึ่งประโยชน์ทางวิชาการใดๆ ก็ตาม ผู้วิจัยขออุทิศให้กับดวง
วิญญาณของท่านอาจารย์ รสสุคนธ์ จันทร์ระภา มา ณ ที่นี้

สุรสิทธิ์ อมรวณิชศักดิ์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารบัญ

บทคัดย่อ.....	ก
Abstract.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	จ
สารบัญรูป.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	3
1.3 สมมติฐานการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	4
1.5 วิธีการวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	4
บทที่ 2 ความเป็นมาและการสร้างรูปเคารพในคติจีน.....	6
2.1 ความเชื่อและความเป็นมาของการสร้างรูปเคารพในจีน.....	6
2.2 ขั้นตอนและแบบแผนในการสร้างรูปเคารพของชาวจีน.....	9
2.2.1 ขั้นตอนและพิธีกรรมในการสร้างรูปเคารพ.....	9
2.2.2 แบบแผนในการสร้างรูปเคารพ.....	10
บทที่ 3 เจิ้งเหอ : จากบุคคลจริงสู่ตำนานเรื่องเล่า.....	13
3.1 เจิ้งเหอในประวัติศาสตร์.....	13
3.1.1 ภูมิประวัติและผลงานโดยสังเขป.....	13
3.1.2 ความศรัทธาของเจิ้งเหอที่มีต่อลัทธิความเชื่อต่างๆ.....	16
- ความเลื่อมใสในศาสนาอิสลาม.....	16
- ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา.....	18
- ความเลื่อมใสในลัทธิเต๋า : ความเชื่อที่มีต่อเจ้าแม่มาจู่.....	22
3.2 ตำนานเรื่องเล่าของเจิ้งเหอในจีน.....	27

บทที่ 4	การบูชาและรูปเคารพของเจิ้งเหอในจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.....	32
4.1	การบูชาและรูปเคารพของเจิ้งเหอในจีน.....	32
4.2	การบูชาเจิ้งเหอในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.....	42
4.2.1	สังเขปชุมชนจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.....	42
4.2.2	การบูชาและรูปเคารพเจิ้งเหอในอินโดนีเซีย.....	45
4.2.3	การบูชาและรูปเคารพเจิ้งเหอในมาเลเซีย.....	49
4.2.4	การบูชาและรูปเคารพเจิ้งเหอในกัมพูชา.....	55
บทที่ 5	รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย.....	60
5.1	รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย : ลักษณะพระพุทธรูป.....	61
5.1.1	ตำนานความผูกพันระหว่างเจิ้งเหอกับวัดพนัญเชิง.....	61
5.1.2	หลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิงกับการเชื่อมโยงกับเจิ้งเหอ.....	71
5.1.3	รูปเคารพหลวงพ่อดโต ซำปอกงในสังคมไทย.....	78
	- กลุ่มวัดไทย.....	81
	- กลุ่มศาสนสถานจีน.....	89
5.2	รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย : ลักษณะภิกษุสงฆ์แบบจีนนิกาย.....	95
5.3	รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย : ลักษณะเทพเจ้า.....	97
5.3.1	เจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าซำปอกง.....	98
5.3.2	เจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าปูนเกล้า.....	102
5.3.2.1	ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าปูนเกล้ากับเจิ้งเหอ.....	102
5.3.2.2	รูปเคารพเจิ้งเหอในศาลเจ้าปูนเกล้า.....	106
บทที่ 6	สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	120
6.1	สรุปผลการวิจัย.....	120
6.2	ข้อเสนอแนะ.....	123
บรรณานุกรม.....		124

สารบัญรูป

รูปที่ 1	รูปเคารพเทพเจ้าจีน : กวนอิม เสวียนเทียนซ่งตี้ และกวนอู.....	12
รูปที่ 2	การแต่งกายของขันทีสมัยราชวงศ์หมิง.....	36
รูปที่ 3	สวีนไห่ต้าเจิน ศาลเจ้าเสียนอึ้งกง.....	37
รูปที่ 4	รูปเคารพเจิ้งเหอที่พบในประเทศจีน.....	39-40
รูปที่ 5	ฮู่ป๋าน.....	41
รูปที่ 6	รูปเคารพเจิ้งเหอในวัดต้าเจี๋ย เมืองเซอมาริง.....	46
รูปที่ 7	เปรียบเทียบรูปเคารพเจิ้งเหอที่พบในเมืองปาเล็มบังและเมืองโคชิ.....	49
รูปที่ 8	รูปเคารพเจิ้งเหอ ศาลเจ้าซานเป่า เมืองมะละกา.....	50
รูปที่ 9	รูปเคารพเจิ้งเหอ ศาลเจ้าซานเป่า กรุงกัวลาลัมเปอร์.....	53
รูปที่ 10	รูปเคารพเจิ้งเหอ ศาลเจ้าซานเป่ากง เมืองเคลิ่ง.....	54
รูปที่ 11	รูปเคารพเจิ้งเหอ ศาลเจ้าซานเป่ากง เมืองกำปงจาม.....	57
รูปที่ 12	กระถางรูปลายคราม “ซานเป่ากง”.....	76
รูปที่ 13	พระพุทธรูปไตรรัตน์นายก.....	80
รูปที่ 14	พระพุทธรูปนาค วัดประยูรวงศาวาส.....	84
รูปที่ 15	พระพุทธรูปไตรรัตน์นายกที่จำลองจากพระพุทธรูปไตรรัตน์นายก วัดกัลยาณมิตร.....	85
รูปที่ 16	หลวงพ่อดโต ซำปอกง ในกลุ่มวัดไทย.....	86-88
รูปที่ 17	หลวงพ่อดโต ซำปอกง ในกลุ่มศาสนสถานจีน.....	91
รูปที่ 18	พระพุทธรูปและกระถางรูป ศาลเจ้าไต้เฟ่งอ้วง สมุทรสงคราม.....	92
รูปที่ 19	หลวงพ่อดโตในสังคมไทย.....	93
รูปที่ 20	รูปเคารพสามโป๊ ศาลเจ้าแม่มาจ้อโป๊ พังงา.....	97
รูปที่ 21	รูปเคารพเทพเจ้าซำปอกง วัดทิพยวารีวิหาร.....	99
รูปที่ 22	รูปเคารพเทพเจ้าซำปอกง วัดห้วยยอด จังหวัดตรัง.....	100
รูปที่ 23	รูปเคารพขุนศึกซำเป่า ศาลเจ้าพ่อเสือ ซอยจุฬาลงกรณ์ 50.....	102
รูปที่ 24	เปรียบเทียบรูปเคารพเจิ้งเหอ.....	109
รูปที่ 25	เจิ้งเหอในวรรณกรรมเรื่องขันทีซานเป่าท่องทะเลตะวันตก.....	110
รูปที่ 26	รูปเคารพเทพเจ้าปุ่นเถ่ากง.....	111
รูปที่ 27	รูปเคารพและง้าว ศาลเจ้าไต้เฟ่งอ้วง สมุทรสงคราม.....	118

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เจิ้งเหอ (鄭和, พ.ศ. 1914-1976) ที่คนทั่วไปรู้จักในนาม “ซานเป่า”¹ (三保, 三寶) หรือ “ซาปออง” (三寶公) ออกเสียงภาษาจีนท้องถิ่น เป็นชั้นที่ในราชสำนักหมิงที่มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำกองเรือมหาสมบัติออกเดินทางสมุทรยารวมทั้งสิ้น 7 ครั้ง ตลอดระยะเวลา 28 ปี เยือนดินแดนน้อยใหญ่มากกว่า 37 ประเทศ แสดงศักยภาพและความยิ่งใหญ่ของราชสำนักหมิงให้ชาวโลกได้รับรู้ ถือเป็นบุคคลในตำนานคนหนึ่งของจีนหรือของโลกก็ว่าได้

หลังจากที่เจิ้งเหอสิ้นบุญ เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมเกี่ยวกับการบูชาเจิ้งเหอขึ้นในหมู่ชาวจีนทั้งในประเทศจีนเอง และตามดินแดนต่างๆ ที่กองเรือของเจิ้งเหอแวะผ่าน ทั้งนี้ด้วยเพราะบทบาทหน้าที่ของเจิ้งเหอในฐานะขุนนางผู้มีความเก่งกล้าสามารถ เป็นแม่ทัพเรือที่ยิ่งใหญ่ อันเป็นสิ่งที่ผู้คนรับรู้ในวงกว้าง ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวมักผูกโยงด้วยความผูกพันของผู้คนที่มิต่อเจิ้งเหอหรือกองเรือมหาสมบัติเป็นหลัก กล่าวคือ กลุ่มผู้ที่ศรัทธาเจิ้งเหอมักมีความเกี่ยวข้องกับกองเรือมหาสมบัติหรือเชื่อในตำนานเกี่ยวกับเจิ้งเหอที่เล่าขานสืบต่อมาในลักษณะที่เป็นเทพนิยาย กระทั่งนำมาซึ่งการบูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการสร้างรูปเคารพหรือรูปแทนความศรัทธาขึ้นเพื่อใช้กราบไหว้บูชา อันเป็นเครื่องยืนยันถึงความผูกพันระหว่างตนเองกับเจิ้งเหอ

กรณีในไทย ตามหลักฐานในเอกสาร “ตงซีหยังเป่า” 《東西洋考》 หรือการค้นคว้าทะเลตะวันออกและตะวันตก ของจิ้งเซี่ย (張燮, พ.ศ. 2117-2183)² บันทึกไว้ว่า “ศาลเจ้าซาปอ (กง-ผู้วิจัย) อยู่ตรงบริเวณด่านที่ 2 บูชาชั้นที่เจิ้งเหอ”³ (三寶廟在第二關, 祀太監鄭和。) โดยงานประพันธ์ชิ้นนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกในปีรัชศกวันลี่ที่ 45 (萬曆四十五年, พ.ศ. 2160)⁴ ตรงกับสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2154-2171) จึงน่าจะเชื่อได้ว่า การบูชาเจิ้งเหอเกิดขึ้นในไทยไม่ต่ำกว่า 400 ปี มาแล้ว แต่ด้วยเพราะเอกสารไม่ได้ระบุถึงลักษณะของรูปเคารพที่ใช้เป็นตัวแทนของเจิ้งเหอ นำมาซึ่งความสนใจที่จะศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นดังกล่าว หากแต่เมื่อกล่าวถึงรูปเคารพของเจิ้งเหอใน

¹ การสะกดคำว่า “ซานเป่า” มีความหลากหลาย เช่น “ซัมโป” “ซาปอ” “สามโป” ดังนั้นผู้วิจัยจึงการสะกดตามแบบเดิมที่พบในเอกสาร ทั้งนี้จะใช้คำว่า “ซานเป่า” เป็นชื่อเรียกกลาง

² ชาวเมืองหลงซี (龍溪人) ในมณฑลฮกเกี้ยน ครอบครัวมีการศึกษา บิดาสอบได้ระดับจิ้นชื้อ (進士) ถือเป็นผู้อุปถัมภ์ระดับราชสำนัก ส่วนตัวของจิ้งเซี่ยเองสอบได้ระดับจิวเหริน (舉人) ถือเป็นผู้อุปถัมภ์ระดับมณฑล ด้วยวัยเพียง 22 ปี 陳慶元: “張燮年表”, 《南京師範大學文學院學報》, 2013年第1期, 第184頁。

³ 張燮著、謝方點校: 《東西洋考》, 北京: 中華書局 2000年, 第36頁。

⁴ 張燮著、謝方點校: 《東西洋考》, 前言第7頁。

สังคมไทย นักวิชาการทั้งไทยและจีนมักกล่าวถึงองค์หลวงพ่อโต (ซำปอกง) แห่งวัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในฐานะรูปเคารพที่ใช้เป็นตัวแทนของเจิ้งเหอ

ปรีวัฒน์ จันทร ให้ข้อคิดเห็นว่า ในการเดินทางมาสยาม เจิ้งเหออาจจะเคยได้มาสักการะพระพุทธรูปองค์นี้ ทำให้ชาวจีนเลื่อมใสศรัทธาในตำนานวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของเจิ้งเหอ จึงเรียกขานนามหลวงพ่อว่า “ซำปอกง” ซึ่งเป็นชื่อเรียกหนึ่งของเจิ้งเหอ ด้วยการนำชื่อของท่านมาตีความเป็น “ไตรรัตน์” หรือ “ดวงแก้วทั้งสาม” ในคติพุทธ ชาวจีนในไทยจึงใช้พระพุทธรูปเพื่อเป็นตัวแทนของเจิ้งเหอ⁵ ซึ่งสืบแสง พรหมบุญ มีความเห็นว่า เป็นเพราะความสับสนปนเป จึงเกิดการอ้างพระพุทธรูปเป็นตัวแทนของเจิ้งเหอ เนื่องด้วยชาวสยามและชาวจีนในไทยส่วนมากเป็นพุทธศาสนิกชน ประกอบกับที่ตั้งของวัดพนัญเชิงวรวิหารซึ่งอยู่ในชุมชนจีนเก่าแก่ในกรุงศรีอยุธยา ชาวจีนจึงกราบไหว้พระพุทธรูปองค์นี้ และเรียกว่า “พระซำปอกง”⁶

ด่วนลีเซิง (段立生) นักวิชาการจีนให้ข้อคิดว่า ชาวจีนได้เรียกวัดพนัญเชิงว่า ศาลเจ้าซำปอกง การบูชาองค์หลวงพ่อโตในฐานะตัวแทนของบูชาเจิ้งเหอเกิดขึ้นในไทยไม่ต่ำกว่า พ.ศ. 2160⁷ โดยอ้างตามเอกสารของจิ้งเซี่ย ทั้งนี้อาจเป็นไปได้หรือไม่ว่า วัดพนัญเชิงวรวิหารในอดีตอาจเคยมีรูปเคารพของเจิ้งเหอ แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว รูปเคารพของซำปอกงอาจถูกทำลาย หายสาปสูญด้วยประการใดประการหนึ่ง กาลใดกาลหนึ่ง อย่างน้อยก็เมื่อครั้งกรุงแตก เมื่อผู้คนไม่พบรูปเคารพของซำปอกง จึงกราบไหว้หลวงพ่อโตในฐานะซำปอกงแทน ตามที่ ภายิต จิตรภาษา ได้ตั้งข้อสังเกตไว้⁸

ความคิดเห็นข้างต้นทำให้ทราบว่า การที่ชาวจีนสังคมไทยนำพระพุทธรูปหลวงพ่อโต วัดพนัญเชิง มาเป็นตัวแทนของเจิ้งเหอนั้น อาจเกิดการตีความชื่อ “ซานเป่า” ในเชิงพุทธ จึงเกิดความสับสน หรืออาจเป็นไปได้ว่าในอดีตวัดพนัญเชิงเคยมีรูปเคารพของเจิ้งเหอ

อย่างไรก็ดี ยังมีการตั้งข้อสงสัยถึงการนำพระพุทธรูปแบบไทยเป็นตัวแทนการนับถือเจิ้งเหอ ส่วนหนึ่งอาจรับอิทธิพลจากเรื่องราวการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์หนึ่ง ในคราวการเดินทางสยามของเจิ้งเหอ ที่มีความสูงเทียบเท่าหลังคา ตามคำบอกเล่าที่จิ้งเซี่ยได้จดความทรงจำไว้

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้สร้างพระใหญ่องค์หนึ่งที่ตั้งอยู่ริมน้ำเจ้าพระยาเหมือนแต่ครั้งสมัยกรุงเก่า จึงได้จำลองหลวงพ่อโตซำปอกงขึ้นที่วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารฝั่งธนบุรีของกรุงเทพฯ ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามแบบไทยว่า “พระพุทธรูปไตรรัตน์นายก” จนกระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินไป

⁵ ปรีวัฒน์ จันทร. 2548. 600 ปี สมุทราชตราเจิ้งเหอ : แม่ทัพเรือผู้กลายมาเป็นเทพเจ้า “ซำปอกง” อันศักดิ์สิทธิ์. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 63-65.

⁶ สืบแสง พรหมบุญ. 2549. เจิ้งเหอ ซำปอกงและอุบายคนย์. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 132.

⁷ 段立生著: 《泰國的中式寺廟》, 曼谷: 泰國大同社出版有限公司 1996 年, 第 201 頁.

⁸ ภายิต จิตรภาษา. 2548. ภาษาใหม่ : ความเป็นมาของ “คำ” และ “ความหมาย”. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 154.

ฉะเชิงเทราใน พ.ศ. 2450 พระองค์ทรงทราบว่า หลวงพ่อชำปอกง วัดอุทัยภาติการาม ก็จำลองแบบมาจากวัดพนัญเชิง เช่นกัน จึงพระราชทานนามพระพุทธรูปองค์นี้เหมือนครั้งที่รัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานไว้

การที่พระมหากษัตริย์ไทยพระราชทานนามให้กับพระพุทธรูปหลวงพ่อชำปอกงว่า พระพุทธรูปไตรรัตนนายก และเกิดการตีความว่าเป็นหลวงพ่อชำปอกงองค์จริงขึ้นนั้น⁹ จึงทำให้ผู้วิจัยมีคำถามว่า ก่อนการสร้างหลวงพ่อโตชำปอกง วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ในอดีตไม่เคยพบที่มีการจำลองหลวงพ่อชำปอกงขึ้นเลยใช่หรือไม่ และพระพุทธรูปที่เชื่อว่าเป็นตัวแทนของเจิ้งเหอในไทยนั้น เริ่มเกิดขึ้นในยุคไหนและเพราะเหตุใด

เมื่อศึกษารูปเคารพที่ใช้เป็นตัวแทนของเจิ้งเหอในต่างประเทศ อาทิ จีน อินโดนีเซีย มาเลเซีย ส่วนมากจะเป็นรูปเคารพในลักษณะที่เป็นเทพเจ้าจีน¹⁰ ซึ่งมีความแตกต่างจากที่พบในไทย ที่กล่าวกันว่านิยมทำเป็นพระพุทธรูป หรือนำพระพุทธรูปเป็นตัวแทนความศรัทธาที่มีต่อเจิ้งเหอ ซึ่งประเด็นดังกล่าวจึงเกิดคำถามขึ้นว่าในสังคมไทยมีรูปเคารพของเจิ้งเหอในลักษณะที่เป็นเทพเจ้าหรือไม่ แล้วจะอยู่ภายใต้ชื่อเทพเจ้าอะไร นำมาซึ่งโจทย์วิจัยหลักของงานชิ้นนี้

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในครั้งนี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ภาพแห่งความศรัทธาของชาวจีนในสังคมไทยที่มีต่อบุคคลในประวัติศาสตร์จีนนามว่า “เจิ้งเหอ” ที่ครั้งหนึ่งเคยเดินทางมาไทย และได้สร้างตำนานความผูกพัน ณ ดินแดนแห่งนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. สสำรวจรูปเคารพที่ใช้เป็นตัวแทนของเจิ้งเหอในสังคมไทย
2. วิเคราะห์รูปเคารพที่ใช้เป็นตัวแทนความศรัทธาของเจิ้งเหอในสังคมไทย

1.3 สมมติฐานการวิจัย

1. การสร้างและการบุซารูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทยมีที่มาจากความรู้เรื่องราวของเจิ้งเหอผ่านตำนานต่างๆ รวมถึงความศรัทธาที่มีอยู่แต่เดิมในหมู่ชาวจีน
2. รูปเคารพที่ใช้เป็นตัวแทนของเจิ้งเหอในสังคมไทยมีจำนวนมากและหลากหลาย มีทั้งที่เป็นรูปแบบของพระพุทธรูป รูปเคารพที่เป็นพระสงฆ์จีนนิกาย และรูปเคารพที่เป็นเทพเจ้าในคติจีน ปรากฏอยู่ในวัดทางพุทธศาสนา และศาสนสถานจีน

⁹ กองบรรณาธิการข่าวสด. 2552. เติมนายไพร่พระพุทธรูปทั่วไทย. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 46.

¹⁰ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ สมถวิล ลือชาพัฒนาพร บรรณาธิการ. 2549. 30 ปี ความสัมพันธ์ไทย-จีน 600 ปี ชำปอกงเจิ้งเหอ กับอยุธยาและอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย. หน้า 108-113.

1.4 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษารูปเคารพที่น่าเชื่อได้ว่าเป็นตัวแทนของเจิ้งเหอในสังคมไทย ทั้งที่อยู่ในวัดทางพระพุทธศาสนาและศาสนสถานจีน อันได้แก่ รูปเคารพที่ปรากฏอักษรไทย “ชำปอกง” หรืออักษรจีน “三寶公” หรือ “三寶” รวมทั้งรูปเคารพที่ประชาชนหรือชุมชนนั้นๆ เรียกกันว่า “ชำปอกง”

1.5 วิธีการวิจัย

1. ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจรูปเคารพเจิ้งเหอในประเทศจีน อินโดนีเซีย กัมพูชา มาเลเซียและไทย สามารถใช้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ เพื่อใช้เปรียบเทียบรูปเคารพเจิ้งเหอในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับไทย ที่สะท้อนถึงความเชื่อร่วมของกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเล

2. เทียบเคียงข้อมูลเอกสารประวัติศาสตร์ไทยและจีน ในการศึกษาความเป็นมา และเรียบเรียงด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

3. วิเคราะห์รูปเคารพตามแนวทาง “ประติมานวิทยา” โดยอิงกับตำนาน ประวัติ เนื้อหาสาระ ลวดลาย จาริต ประเพณี อัตลักษณ์ที่เป็นประจักษ์พยานของศิลปวัตถุหรือพยานหลักฐานต่างๆ ตามความเป็นจริง¹¹

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ระบุได้ถึงรูปเคารพที่ใช้แทนความเชื่อที่มีต่อเจิ้งเหอของชาวจีนในสังคมไทย
2. แยกแยะได้ถึงจุดร่วมและจุดต่างบางประการที่ปรากฏในรูปเคารพของเจิ้งเหอ
3. เผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปเคารพของเจิ้งเหอในสังคมไทย
4. ได้องค์ความรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนวิชาคติความเชื่อของชาวจีน ชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย หรือวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. รูปเคารพที่นำมาศึกษาในครั้งนี้คือประติมากรรมลอยตัวที่อยู่ในศาสนสถานต่างๆ ที่เชื่อได้ว่าเป็นตัวแทนของเจิ้งเหอ

¹¹ คำจร สุนพงษ์ศรี, 2559. พจนานุกรมศัพท์ทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 323.

2. การถอดเสียงภาษาจีนของงานวิจัยนี้ใช้เกณฑ์การถอดเสียงภาษาจีนกลาง (ภาษาแมนดาริน) ด้วยอักขระวิธีไทยที่ทางสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีเป็นผู้กำหนด แต่ปรับการถอดเสียง zh ch sh เป็น จ ; ซ/จ ; ศ/ซ โดยไม่ขีดเส้นใต้ ซึ่งเป็นข้ออนุโลมของเกณฑ์ดังกล่าว

3. ชื่อสถานที่หรือบุคคลที่เป็นคนจีนในท้องถิ่นต่างๆ เช่น ฮกเกี้ยน แต่จิ๋ว ไหหลำ และ ชัวเถา กวางตุ้ง เปะกง ซำปอกง จูหยวนจาง กวนอู ฯลฯ ยังคงเรียกตามชื่อเดิม เนื่องจากเป็นชื่อที่คนไทยคุ้นเคยและรู้จักมากกว่าการอ่านเสียงแบบจีนกลาง (ภาษาจีนแมนดาริน)

4. ปีที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้คือ ปีพุทธศักราช

บทที่ 2

ความเป็นมาและการสร้างรูปเคารพในคติจีน

2.1 ความเชื่อและความเป็นมาของการสร้างรูปเคารพในจีน

พุทธ เต๋า ขงจื้อเป็นแก่นสาระสำคัญของวัฒนธรรมจีน ซึ่งทั้ง 3 ศาสนา ล้วนมีรูปเคารพตามความเชื่อของตนเอง ในเบื้องต้นสามารถแบ่งรูปเคารพออกเป็น 2 หมวด¹² คือ

1. รูปเคารพที่สร้างขึ้นจากความเชื่อดั้งเดิมของจีน เช่น รูปเคารพขององค์เทพต่างๆ ในลัทธิเต๋า รูปเคารพของขงจื้อและศิษย์คนสำคัญ ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ

2. รูปเคารพที่มาจากศาสนาและลัทธิความเชื่ออื่นที่ได้แพร่หลายเข้าสู่จีน อาทิ รูปเคารพของพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ พระอรหันต์ในพุทธศาสนา เป็นต้น

ความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีนประกอบด้วยการบูชาธรรมชาติ การบูชาผีบรรพบุรุษ การบูชาดวงวิญญาณของบูรพาจารย์และบุคคลผู้ที่มีคุณงามความดีในด้านต่างๆ¹³ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่บนรากฐานวัฒนธรรมขงจื้อและเต๋า

เทพเจ้าแห่งดินของจีนมีที่มาจากการบูชาธรรมชาติ ซึ่งต่อมามนุษย์ได้ฝากความหวังอันหลากหลายให้กับเทพเจ้าองค์นี้ ทั้งในฐานะผู้ดูแลผลผลิตทางการเกษตร รวมถึงผู้พิทักษ์ความสงบสุขของชุมชน รูปเคารพในยุคแรกคือ การนำสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติมาเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม เช่น ก้อนหิน ขอนไม้ การก่อเนินดิน ส่วนประติมากรรมรูปเคารพเกิดขึ้นในยุคหลัง¹⁴ ซึ่งเกิดจากความต้องการของมนุษย์ที่จะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในรูปรูปนามธรรมเป็นสิ่งถาวร เป็นรูปธรรมที่จับต้องได้และง่ายต่อการรับรู้ ผ่านวิธีการสร้างตำนานความเชื่อ ซึ่งเทพเจ้าแห่งดินได้มีเรื่องเล่าว่า ในสมัยพระเจ้าโจวอู่หวังปีที่ 2 (周武王, 503 ปี ก่อนพุทธกาล) ชายผู้หนึ่งนามว่า จังฝู่เต๋อ (張福德) ถือกำเนิด เป็นคนที่เฉลียวฉลาดและกตัญญูต่อบิดามารดา เมื่ออายุ 36 ปี ได้เข้ารับราชการตำแหน่งเจ้าภีษไนยอากร เป็นข้าราชการมือสะอาด มีจิตใจเมตตา มักช่วยเหลือผู้ตกยากอยู่เสมอ ก่อนจะสิ้นชีพลงเมื่ออายุได้ 102 ปี ครอบครัวยากจนครอบครัวหนึ่งได้ตั้งศาลเจ้าเล็กๆ เพื่อกราบไหว้บูชา จากนั้นไม่นานครอบครัวนี้ได้กลายเป็นเศรษฐี เมื่อข่าวนี้แพร่สะพัด จึงเกิดความนิยมในการสร้างศาลเจ้าจังฝู่เต๋อขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยผู้คนยกย่องให้ท่านเป็นเทพอารักษ์ที่ปกป้องรักษาอาณาบริเวณนั้น¹⁵ นำมาซึ่งการสร้างรูปเคารพของเทพแห่งดิน

¹² 周博、孫欣、孫建君編著：《民間神像》，天津：天津人民出版社出版 2001 年，第 2 頁。

¹³ 程裕禎著：《中國文化要略》，北京：外語教學與研究出版社 1998 年，第 87 頁。

¹⁴ 何星亮著：《中國自然神與自然崇拜》，上海：上海三聯書店 1995 年，第 112-118 頁。

¹⁵ 楊逢元：《福德好神》，臺北：晴易文坊媒體行銷有限公司 2012 年，第 12-13 頁。

หรือเทพเจ้าที่ในคติความเชื่อของชาวจีนทั่วไป จึงมีลักษณะเป็นชายสูงวัย หน้าตาใจดี สวมชุดคหบดี ในมือถือก้อนทองคำเงินหรือไม้เท้า¹⁶

การบูชาบรรพบุรุษเป็นการแสดงความกตัญญูที่ชาวจีนให้ความสำคัญมาช้านาน ซึ่งมีที่มาจากหลักคำสอนของลัทธิขงจื้อ ผนวกกับความเชื่อของพุทธและเต๋าที่เชื่อว่าการตายเป็นเพียงการสิ้นสุดของกายหยาบ ดวงจิตจะเข้าสู่โลกวิญญาณ และเป็นโลกที่เคียงคู่กับโลกที่มนุษย์อาศัยอยู่ เพียงแต่อยู่คนละมิติเท่านั้น ผู้ประเสริฐจำเป็นต้องแสดงความกตัญญู ไม่เพียงแต่ดูแลความเป็นอยู่ของบุพการีขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ แต่ยังคงระลึกและกราบไหว้บูชาดวงวิญญาณด้วย จึงเกิดการทำป้ายชื่อบรรพชนหรือรูปเคารพไว้ที่ศาลเจ้าบรรพชน รวมถึงที่พักอาศัย ตัวอย่างที่เด่นชัดคือ ตำนาน 24 กตัญญู 《二十四孝》 ตอนสลักรูปเคารพบิดามารดาเพื่อบูชา (刻木事親) ที่กล่าวถึงเรื่องราวในสมัยราชวงศ์ฮั่น

“ชายหนุ่มคนหนึ่งนามว่า ดิงหลาน (丁蘭) บิดาและมารดาเสียชีวิตตั้งแต่เขายังเยาว์ ไม่มีโอกาสได้ปรนนิบัติเลี้ยงดูทดแทนพระคุณ ทำได้แต่เพียงการระลึกถึงพระคุณพวกท่านทุกคืนวัน ต่อมาเขาได้ให้ช่างแกะสลักรูปบิดามารดาขึ้น และปรนนิบัติดูแลเสมือนท่านทั้งสองยังมีชีวิตอยู่ นานวันเข้าภรรยาของเขาเกิดความรำคาญและเบียดเบียน

วันหนึ่ง ตอนที่ดิงหลานไปธุระนอกบ้าน นางจึงนำเข็มเย็บผ้าแทงไปตรงที่นิ้วของรูปเคารพ เพื่อระบายความแค้น ทันใดนั้นเองก็มีเลือดไหลออกมาจากรูปเคารพ เมื่อดิงหลานกลับมาบ้านพบว่ารูปเคารพของบิดาและมารดามีน้ำตาไหลออกมา จึงเกิดความสงสัย ครั้นเมื่อทราบสาเหตุ จึงหย่าขาดจากภรรยาตน”¹⁷

เรื่องราวดังกล่าวเป็นที่แพร่หลายตั้งแต่สมัยฮั่นตะวันออก (東漢, 568-763) แล้ว เนื่องจากพบหลักฐานทางโบราณคดีในสุสานตระกูลอู๋ (武氏祠) เมืองจีหนิง มณฑลซานตง (東省濟寧市) ที่ปรากฏภาพสลักศิลาเรื่องราวตอนดังกล่าวอย่างชัดเจน¹⁸ ย่อมหมายความว่า การสลักรูปเคารพของบรรพบุรุษมีความเป็นมาที่ยาวนาน แม้ว่าจะไม่เป็นที่นิยมสร้างรูปเคารพในลักษณะดังกล่าวก็ตาม เนื่องจากปัจจัยของการอพยพย้ายถิ่นที่อาจทำให้รูปเคารพเกิดความเสียหายได้ง่ายกว่าการสร้างแผ่นป้ายสติติวิญญาณ¹⁹

ขณะที่การบูชาดวงวิญญาณของบูรพาจารย์และบุคคลผู้ที่มีคุณงามความดีในด้านต่างๆ เช่น ขงจื้อ (孔子) เล่าจื้อ (老子) เปาบุ๋นจิ้น (包公) การสร้างรูปเคารพของเทพเจ้ากลุ่มนี้เกิดขึ้นหลังจากที่ความศรัทธาได้ก่อตัวขึ้นนานแล้ว โดยส่วนมากจะเกิดหลังจากที่บุคคลเหล่านี้ได้สิ้นบุญลง

¹⁶ 馬書田著：《全像中國三百神》，南昌：江西美術出版社 1995 年，第 409 頁。

¹⁷ 楊焘撰述：《二十四孝圖說》，上海：上海大學出版社 2006 年，第 409 頁。

¹⁸ 劉惠萍：“呈現“孝道”——以“丁蘭刻木事親”敘事為中心的一種考察”，載《成大中文學報》，2014 年第 47 期，第 249-250 頁。

¹⁹ 林瑋嬪：“臺灣漢人的神像：談神如何具象”，載《臺灣人類學刊》，2003 年第 1 卷第 2 期，第 122-123 頁。

แม้ว่ายุคแรกของพระพุทธศาสนาจะใช้สัญลักษณ์ต่างๆ เช่น รอยพระพุทธบาท พระธรรมจักร พระพุทธอาสน์ แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะมีการสร้างพระพุทธรูปก็ตาม²⁰ แต่จากหลักฐานทางโบราณคดีทำให้เชื่อว่าเริ่มมีการสร้างพระพุทธรูปประมาณพุทธศตวรรษที่ 7²¹ ประจวบกับพุทธศาสนาเข้าสู่จีนราว พ.ศ. 610 สมัยของพระเจ้าฮั่นหมิงตี้ (漢明帝, 571-618) โดยพระองค์โปรดฯ ให้คณะทูตเดินทางไปยังอินเดีย เพื่ออัญเชิญพระไตรปิฎกและพระคัมภีร์ต่างๆ กลับมายังจีน²² เชื่อว่ากลุ่มคณะทูตจีนได้พบเห็นพระพุทธรูปบ้างแล้ว จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นพบได้ที่ภูเขาผิง (彭山) ในมณฑลเสฉวน (四川) พบเจอพระพุทธรูปที่ทำขึ้นจากเครื่องปั้นดินเผา ที่มีลักษณะการห่มจีวรคล้ายกับศิลปะคันธารราฐ ย่อมเป็นหลักฐานที่ยืนยันได้ว่า พระพุทธรูปเป็นที่แพร่หลายในจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (東漢, 568-763) แล้ว²³

ด้วยเพราะชนชั้นผู้ปกครองจีนในหลายยุคสมัยมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างสูง นำมาซึ่งความเฟื่องฟูในการสร้างประติมากรรมรูปเคารพในพุทธศาสนา อาทิ ประติมากรรมแห่งถ้ำมั่วเกา (莫高窟) เมืองตุนหวง ในมณฑลกานซู่ (甘肅省敦煌市) ถ้ำผาลงเหมิน (龍門石窟) เมืองลั่วหยาง มณฑลเหอหนาน (河南省洛陽市) เป็นต้น ซึ่งลักษณะของพระพุทธรูปในจีนระยะแรกยังยึดแบบพุทธศิลป์แบบอินเดีย ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนตามความนิยมในการเสพศิลป์ของแต่ละยุคสมัยที่ศิลปินจีนได้สร้างขึ้น²⁴

จากข้อมูลข้างต้นจึงเชื่อว่าการสร้างรูปเคารพในจีนมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ซึ่งในบางช่วงเวลาและบางสถานที่ รูปเคารพของแต่ละลัทธิความเชื่อสามารถประดิษฐานอยู่ร่วมกัน บูชาในสถานที่เดียวกัน เช่น วัดพุทธบางแห่งมีเทพเจ้าของลัทธิเต๋า หรือศาลเจ้าเต๋ามีรูปเคารพของพระโพธิสัตว์และขงจื้อ การผสมผสานความเชื่อลักษณะนี้เป็นวิถีความเชื่อแบบชาวบ้านจีนทั่วไป ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ในมิติแห่งความศรัทธาของชาวจีน²⁵ ทั้งนี้กลุ่มผู้ศรัทธาไม่ได้เคร่งครัดกับคำสอนใดคำสอนหนึ่ง การภาวนาขอพรต่อรูปเคารพก็เพื่อมุ่งหวังให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์เป็นหลัก ดังนั้น การสร้างรูปเคารพของชาวจีนจึงเป็นไปอย่างไม่มีข้อผูกมัดใดๆ และจำนวนของรูปเคารพก็ไม่ได้ขึ้นกับขนาดของศาสนสถาน แต่ขึ้นอยู่กับความเชื่อของผู้ศรัทธาเป็นหลัก

²⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2503. (พิมพ์ครั้งที่ 3). *ตำนานพระพุทธเจดีย์*. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 68.

²¹ ไชศรี ศรีอรุณ. 2561. (พิมพ์ครั้งที่ 6). *พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ : ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูป ตั้งแต่มหานิษกกรรมถึงมหาปริณิพพาน*. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). หน้า 10.

²² คณะสงฆ์จีนนิกาย. 2531. *พระพุทธศาสนามหายาน*. กรุงเทพฯ : ธนคารกรุงเทพ. หน้า 376.

²³ คูใน 張學津: “中國佛造像印的發軔與演變”, 載西泠印社編: 《篆物銘形——圖形印與非漢字系統印章國際學術研討會論文集》, 杭州: 西泠印社 2016 年, 第 430-431 頁。

²⁴ กัจจกร สุนพงษ์ศรี. 2551. (ฉบับปรับปรุง). *ประวัติศาสตร์ศิลปะจีน*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 87-88.

²⁵ 陳寶良: “明代儒佛道的合流及其世俗化”, 載《浙江學刊》, 2002 年第 2 期, 第 156 頁。

2.2 ขั้นตอนและแบบแผนในการสร้างรูปเคารพของชาวจีน

2.2.1 ขั้นตอนและพิธีกรรมในการสร้างรูปเคารพ

วัสดุที่นำมาทำรูปเคารพในจีนมีด้วยกันหลายประเภท เช่น ดิน หิน หยก ไม้ โลหะ แต่ไม้เป็นที่นิยมมากที่สุดมากกว่าวัสดุอื่น เนื่องจากมีน้ำหนักค่อนข้างเบา เมื่อเทียบกับหินและโลหะ ทั้งยังหาง่ายและราคาไม่แพง ซึ่งไม้จากต้นการบูรเป็นที่นิยมนำมาแกะสลักรูปเคารพมากเป็นพิเศษ เนื่องจากมีกลิ่นหอม ซึ่งกลิ่นของการบูรในเนื้อไม้มีคุณสมบัติกันแมลง ทั้งยังมีความแข็งแรงคงทนอีกด้วย²⁶

ก่อนที่ช่างแกะสลักจะสร้างรูปเคารพ ประการแรก คือ การเล็งขยตามความเห็นจากเทพเจ้าถึงขนาดของรูปเคารพที่จะสร้าง และจะต้องเลือกวันมงคล เวลามงคลเพื่อประกอบพิธีบวงสรวงพลีกรรมตัดต้นไม้²⁷ โดยใช้ไม้บรรทัดหลู่ปาน (魯班尺) หรือไม้บรรทัดแปดอักษร (八字尺) เป็นเครื่องมือสำหรับวัด เพื่อให้ได้มาซึ่งความหมายอันเป็นมงคล²⁸ เมื่อได้ไม้มาแล้วช่างแกะสลักจะนำมาประกอบพิธีอีกพิธีหนึ่งที่เรียกว่า พิธีเปิดหน้าไม้ ด้วยการนำขวานมาจามเป็นพิธี ซึ่งช่างจะเลือกวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งใน 2 ลักษณะนี้ โดยลักษณะแรก คือ จาม 5 จุด ได้แก่ ด้านบนของท่อนไม้ ด้านขวาและด้านซ้ายของท่อนไม้ รวมทั้งด้านล่างของท่อนไม้ 2 จุด เหมือนเป็นการทำสัญลักษณ์ว่าเป็นศิระะ แขนขวา แขนซ้าย ขาขวาและขาซ้าย เรียกการเปิดหน้าไม้นี้ว่า “อู่เต๋ยจิน” (五點金) แปลเป็นไทยว่า ทองห้าแต้ม หรือลักษณะที่สอง จะเลือกวิธีการเฉาะลงบนท่อนไม้ 3 หรือ 7 ครั้ง อันมีความหมายว่า “ซานฮุนซีฟัว” (三魂七魄) แปลเป็นไทย คือ สามจิตเจ็ดวิญญาณ อันหมายถึงการเรียกขวัญให้มาสู่ท่อนไม้²⁹ จากนั้นช่างจึงเริ่มแกะสลักรูปเคารพ เมื่อสร้างรูปเทพเจ้าเสร็จแล้ว ช่างมักนำสิ่งของที่เป็นมงคลต่างๆ ประกอบด้วยทอง เงิน ทองแดง เหล็ก หยก ไข่มุก โมรา รวม 7 อย่าง และผึ้งเป็นๆ 1 ตัว ซึ่งต้องเป็นสิ่งเพศผู้ใส่ในช่องด้านหลังรูปเคารพที่ช่างได้เจาะไว้เพื่อเสริมความขลัง³⁰ ในบางพื้นที่ ช่างแกะสลักอาจจะใส่ของมงคลเพิ่มเติม เช่น ผงรูปหรือยันต์ รัญพีช 5 ชนิด ด้าย 5 สี³¹ จากนั้นจึงใช้ผ้าแดงคลุมรูปเคารพ รอวันมงคลเพื่อประกอบพิธีเบิกเนตร

การเบิกเนตรรูปเคารพจะทำขึ้นในวันมงคลและเวลามงคลเท่านั้น เริ่มต้นด้วยพิธีบูชารูปเคารพ ซึ่งผู้ประกอบพิธีอาจเป็นช่างผู้แกะสลักหรือนักพรตก็ได้ แต่ที่สำคัญต้องรู้บทสวดและขั้นตอนที่แม่นยำ เมื่อถึงฤกษ์มงคลผู้ประกอบพิธีจะนำกระดาษสีแดงอาทิตย์ส่องไปยังดวงเนตรขององค์เทพ จากนั้นก็ใช้มีดเฉือนที่หางของไก่ขาว

²⁶ 劉文三著：《臺灣神像藝術》，臺北：藝術家出版社 1981 年，第 28 頁。

²⁷ 林瑋嬪：“臺灣漢人的神像：談神如何具象”，載《臺灣人類學刊》，第 126 頁。

²⁸ พรพรรณ จันทโรนานนท์. 2546. วิถีจีน. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น. หน้า 45.

²⁹ 劉文三著：《臺灣神像藝術》，第 29 頁。

³⁰ พรพรรณ จันทโรนานนท์. 2546. วิถีจีน. หน้า 46.

³¹ 林瑋嬪：“臺灣漢人的神像：談神如何具象”，載《臺灣人類學刊》，第 127 頁。

แล้วนำฟูกันจุ่มเลือดจากหงอนไก่มาแต้มลงบนจุดสำคัญต่างๆ ของรูปเคารพ ตั้งแต่กลางหน้าผาก ดวงตา หู จมูก ปาก หัวใจ ท้อง แขน มือ ขา และหลัง ซึ่งตอนแต้มผู้ประกอบพิธีต้องสวดมนต์พิธีไปพร้อมๆ กัน³² จึงเป็นอันเสร็จสิ้นพิธี ทั้งนี้ ขั้นตอนและพิธีกรรมต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการสร้างรูปเคารพก็เพื่อมุ่งหวังให้ความสวัสดิมงคลบังเกิดขึ้น และให้รูปเคารพมีความศักดิ์สิทธิ์ประดุจมีลมหายใจ³³

2.2.2 แบบแผนในการสร้างรูปเคารพ

รูปเคารพถือเป็นตัวแทนแห่งองค์เทพเจ้า รูปแบบและลักษณะของรูปเคารพที่ช่างแกะสลักขึ้นนั้นล้วนอิงอยู่กับตำนานความเชื่อที่เล่าขานสืบต่อกันมา มีเพียงความงามในเชิงช่างเท่านั้นที่ทำให้แตกต่างกันไป จนเกิดเป็นสกุลช่างต่างๆ อาทิ สกุลช่างแต้จิ๋ว (潮州派) สกุลช่างเฉียนโจว (泉州派) สกุลช่างจิงโจว (漳州派) สกุลช่างฝูโจว (福州派) สกุลช่างหนิงปัว (寧波派) เป็นต้น

เนื่องจากเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจีนนับถือมีจำนวนมาก งานวิจัยชิ้นนี้จึงขอยกตัวอย่าง 3 องค์ ได้แก่ 1. เจ้าแม่กวนอิม (觀音娘娘) 2. เทพเจ้าเสวียนเทียนซ่งตี้ (玄天上帝) ที่คนทั่วไปมักเรียกติดปากว่า เจ้าพ่อเสือหรือตัวเหล่าเอี้ย (大老爺) 3. เทพเจ้ากวนอู (關羽) เพียงเพื่อเป็นกรณีตัวอย่างที่ทำให้เข้าใจประเด็นแบบแผนการสร้างรูปลักษณะของเทวรูปจีน

เจ้าแม่กวนอิมหรือพระอวโลกิเตศวร ซึ่งเป็นโพธิสัตว์องค์สำคัญของพระพุทธศาสนาหายาน ที่ชาวจีนเลื่อมใสอย่างมาก และด้วยความศรัทธาที่มีต่อองค์ท่านจึงทำให้ได้รับการบูชาทั้งในวัดพุทธ ศาลเจ้าเต๋า และในคฤหาสน์บ้าน ในช่วงแรกรูปเคารพของพระอวโลกิเตศวรยังคงมีลักษณะเป็นชาย แต่มาปรับเปลี่ยนให้เป็นสตรีเพศในสมัยราชวงศ์ถัง (唐, 1161-1450) โดยเฉพาะในยุคของพระนางบูเช็กเทียน (武則天, 1167-1248) ซึ่งสมัยนั้นสตรีนิยมบูชาพระอวโลกิเตศวร แต่ทว่าการบูชาพระพุทธรูปที่มีลักษณะเป็นเพศชายในห้องนอนนำมาซึ่งการตีความทางจารีตที่ไม่เหมาะสม จึงเกิดการปรับเปลี่ยนรูปเคารพของพระอวโลกิเตศวรให้มีความอ่อนช้อยคล้ายสตรีเพศ ขณะเดียวกันอาจเกิดจากพระนางบูเช็กเทียนทรงอุปถัมภ์การสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก³⁴ ช่างแกะสลักพระพุทธรูปจึงนิยมนำรูปหน้าของผู้อุปถัมภ์มาเป็นแบบอย่าง โดยเฉพาะรูปหน้าขององค์จักรพรรดิ ดังกรณีตัวอย่างพระพุทธรูปองค์โตนามว่าพระไวโรจนพุทธะ แห่งถ้ำผาหลงเหมินที่เชื่อกันว่าเป็นรูปหน้าของพระนางบูเช็กเทียน³⁵ นอกจากนี้แล้วคงเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวจีนที่เชื่อว่า พระผู้สดับฟังเสียงคร่ำครวญของสัตว์โลก พระผู้มีเมตตาคุณน่าจะเป็นสตรีเพศมากกว่าชาย เหมือนความรัก ความห่วงหาอาทรของมารดาที่มีต่อบุตร³⁶

³² 李獻璋：“臺灣福佬人雕塑神像的儀禮”，載《臺灣風物》，1970年第20卷第2期，第50頁。

³³ 林瑋嬪：“臺灣漢人的神像：談神如何具象”，載《臺灣人類學刊》，第129頁。

³⁴ 焦傑：“唐高宗武則天時期的婦女崇佛與觀音造像的女性化”，載《平頂山學院學報》，2017年第4期，第102-105頁。

³⁵ 王曉峰：“武則天與龍門盧舍那佛”，載《文史天地》，2017年第4期，第92頁。

³⁶ 韓秉方：“觀世音信仰與妙善的傳說——兼及我國最早一部寶卷《香山寶卷》的誕生”，載《世界宗教研究》，2004年第2期，第55-56頁。

หากแต่การปรับเปลี่ยนครั้งสำคัญสุดเกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ซ่ง (宋, 1503-1822) กล่าวคือ หลวงจินผู้หมิง (普明禅师) ได้แต่งลำน่าเชียงซาน 《香山寶卷》 ขึ้นในรัชศกฉงหนิงปีที่ 2³⁷ (崇寧二年, 1646) ที่มีการขนานนามพระอวโลกิเตศวรในชื่อเรียกใหม่ว่า เจ้าหญิงเมี่ยวซัน (妙善公主) พระราชธิดาองค์เล็กของพระเจ้าเมี่ยวจวง (妙莊皇帝) กษัตริย์แห่งอาณาจักรซิงหลิน (興林國) หนังสือเชียงซานเป่าเซวียน เนื้อความเกี่ยวกับการบำเพ็ญเพียรของเจ้าหญิงเมี่ยวซันที่มอบดวงตาและแขนเพื่อปรุ้งเป็นยารักษาพระเจ้าเมี่ยวจวง³⁸ หากแต่หลักฐานรูปเคารพของพระอวโลกิเตศวรปางพันมือพันกรในจินน่าเชื่อว่ามีมาตั้งแต่ยุคต้นราชวงศ์ถังแล้ว แต่ความอ่อนช้อยที่เด่นชัด และมีรูปลักษณะคล้ายสตรีเป็นผลงานที่สร้างขึ้นในยุคซ่ง³⁹ นั้นยอมแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับการสร้างรูปเคารพ ต่อมาในสมัยราชวงศ์หมิง (明, 1911-2187) จูตงจิน (朱鼎臣) ได้นำเค้าเรื่องจากลำน่าเชียงซานมาปรุ้งแต่งเป็นวรรณกรรม โดยตั้งชื่อว่า ประวัติการบำเพ็ญเพียรพระโพธิสัตว์กวนอิมแห่งทะเลใต้ 《南海觀音菩薩出身修行傳》 ทำให้ตำนานเจ้าแม่กวนอิมเป็นที่แพร่หลายยิ่งขึ้น เรื่องดังกล่าวยังได้เล่าตัวละครที่สำคัญอีก 2 คน คือ จินตง (金童) และอิวหนี่ว (玉女) คือ เด็กน้อยชายและหญิงที่เป็นเสมือนอัครสาวกของเจ้าแม่กวนอิม⁴⁰ ที่ปัจจุบันมักพบเห็นรูปเคารพของเจ้าแม่กวนอิมจะมีเด็กชายและหญิงยืนอยู่เคียงข้างนั่นเอง

เทพเจ้าเสวียนเทียนซ่งตี้ เป็นเทพเจ้าที่พัฒนาการมาจากการบูชาดาวเหนือในอดีต เป็นเทพแห่งน้ำ ที่มีเต่าและงูเป็นสัญลักษณ์⁴¹ ต่อมาได้สร้างตำนานเรื่องเล่าหลายสำนวน หนึ่งในนั้นกล่าวว่า เดิมที่ท่านเป็นชายที่มีอาชีพฆ่าหมู วันหนึ่งรู้สำนักถึงบาปที่ทำลงไป จึงคิดอยากเดินทางไปเทือกเขาคุนหลุน (崑崙山) เพื่อกราบขอพรต่อเจ้าแม่กวนอิม แต่เนื่องจากกรรมหนักไม่สามารถผ่านแดนศักดิ์สิทธิ์ได้ และเพื่อแสดงออกถึงความบริสุทธิ์ใจ ท่านจึงตัดสกินใจใช้มีดคว้านท้องตนเอง หยิบลำไส้และกระเพาะล้างในแม่น้ำ จากนั้นก็สิ้นลม ทันใดนั้นเอง สวรรค์มีพระบัญชาให้ขึ้นเป็นเทพบนสวรรค์ นามว่า “โลชินจุนเจอ” (開心尊者) แปลความว่า ผู้ที่ปีติดีใจ หากแต่เมื่อท่านขึ้นสวรรค์ไปแล้ว ลำไส้และกระเพาะของท่านก็ได้กลายเป็นปีศาจและเต่าทำร้ายผู้คนไปทั่ว เมื่อท่านทราบถึงปัญหา จึงเสด็จลงมาปราบปีศาจร้ายด้วยตนเอง⁴² ดังนั้นรูปเคารพของท่านจึงมีลักษณะเป็นชาย อยู่ในท่านั่ง ผมยาวสยาย มือหนึ่งถือดาบเจ็ดดาวเหนือ ไม่สวมรองเท้า ขาหนึ่งเหยียบงู อีกขาหนึ่งเหยียบเต่า ดังนั้นเมื่อเห็นรูปเคารพในลักษณะดังกล่าวก็เพียงพอที่จะทำให้ทราบได้ว่าคือองค์ตัวแทนของเทพเจ้าเสวียนเทียนซ่งตี้ แม้ว่าท่าทางจะแตกต่างกันไปก็ตาม

กวนอู (關羽, ?-763) บุคคลจริงในประวัติศาสตร์ที่ต่อมาได้รับการบูชาในฐานะเทพเจ้า ปัจจุบันรูปเคารพของเทพเจ้ากวนอูจำนวนหนึ่งมักนิยมสร้างในลักษณะที่ในมือถือหนังสือ หรือที่เรียกว่ากวนอูปางนั่งอ่านตำราพิชัย

³⁷ 鄭振鐸：《中國俗文學史》，北京：東方出版社 1996 年，第 479 頁。

³⁸ 劉海峰：“民間俗文學《香山寶卷》研究”，載《黑龍江科技信息》，2010 年第 24 期，第 151 頁。

³⁹ 田立勤：“中國佛教中千手觀音造型之演變（上）”，載《文物鑒定與鑒賞》，2014 年第 8 期，第 60 頁。

⁴⁰ 江蘇省社科院明清小說研究中心：《中國通俗小說總目提要》，北京：中國文聯出版社 1997 年，第 99-100 頁。

⁴¹ 張興發編著：《道教神仙信仰》，北京：中國社會科學出版社 2001 年，第 265 頁。

⁴² 林進源編著：《中國神明百科寶典》，臺北：進源書局 1988 年，第 337-338 頁。

สงคราม ซึ่งสร้างตามวรรณกรรมสามก๊ก 《三國演義》 ตอนโจโฉหวังให้กวนอูแตกน้ำใจกับเล่าปี่ กล่าวคือ กวนอู ต้องดูแลพี่สะใภ้ทั้งสอง ซึ่งเป็นภรรยาของเล่าปี่ โดยโจโฉมุ่งจงใจให้กวนอูกับภรรยาเล่าปี่ทั้งสองคนอยู่เรือนเดียวกัน หวังจะให้กวนอูคิดทำร้ายพี่สะใภ้ น้ำใจจะได้แตกออกจากเล่าปี่ แต่กวนอูได้ให้พี่สะใภ้ทั้งสองนอนห้องข้างใน ส่วนตนเองก็นั่งจุดเทียนดูหนังสือ รักษาพี่สะใภ้ทั้งสองอยู่ด้านนอกประตู⁴³ ซึ่งเป็นเรื่องที่สะท้อนถึงความซื่อสัตย์กตัญญูที่ กวนอูมีต่อเล่าปี่ จึงกลายมาเป็นแบบแผนการสร้างรูปเคารพปางหนึ่งของกวนอูในเวลาต่อมา

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า แบบแผนการสร้างรูปเคารพของจีนส่วนมากยึดตามตำนานเรื่องเล่าต่างๆ โดยเฉพาะงานประพันธ์ประเภทนิยายที่เกี่ยวข้องด้วยเทพเจ้าองค์นั้นๆ จะส่งผลต่อรูปแบบหรือลักษณะของการสร้างรูปเคารพ อาทิ รูปเคารพของเทพเจ้ากวนอูที่ในถ้ำตำราพิชัยสงครามได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมสามก๊ก เป็นต้น ย่อมหมายความว่าวรรณกรรมมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแบบแผนการสร้างรูปเคารพเทพเจ้าในคติความเชื่อของจีน หรืออย่างน้อยก็ทำให้องค์ประกอบของการสร้างรูปเคารพเทพเจ้าจีนมีแบบแผนมากขึ้น ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่าวรรณกรรมประเภทนิยายเป็นเรื่องราวที่คนทั่วไปสนใจ โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นรากหญ้า ซึ่งเป็นประชากรหมู่มากในสังคมจีน เนื่องจากเนื้อหาชวนอ่าน เข้าใจง่าย

กวนอิม	เสวียนเทียนซ่งตี้	กวนอู
		
<p>ศาลเจ้ากวนอิม ตำบลเชนเคิง เมืองไทเป ไต้หวัน ถ่ายเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2562</p>	<p>ศาลเจ้าเล่าปุนเถ่ากง ทรงวาด กรุงเทพฯ ถ่ายเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2562</p>	<p>ศาลเจ้าเจิงเต๋อ เขตต้าถง ไทเป ไต้หวัน ถ่ายเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2562</p>

รูปที่ 1 รูปเคารพเทพเจ้าจีน : กวนอิม เสวียนเทียนซ่งตี้ และกวนอู

⁴³ กอจวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรรมศิลป์กร และสำนักพิมพ์ดอกหญ้า ร่วมกันชำระ. 2536. (พิมพ์ครั้งที่ 17). สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน). กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า. หน้า 344.

บทที่ 3

เจิ้งเหอ : จากบุคคลจริงสู่ตำนานเรื่องเล่า

3.1 เจิ้งเหอในประวัติศาสตร์

3.1.1 ภูมิประวัติและผลงานโดยสังเขป

เจิ้งเหอ นามเดิมว่า หม่าเหอ (馬和) เกิดในครอบครัวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในตำบลคุนหยาง นครคุนหมิง มณฑลยูนนาน (雲南省昆明市昆陽鎮) มีชื่อภาษาอาหรับว่า “ฮัจญ์ มาห์มุด ชัมซ” (Hajji Mahmud Shams)⁴⁴ ซึ่งคำว่า “ฮัจญ์” หมายถึง ผู้ที่เคยไปแสวงบุญ โดยจะใส่นำหน้าชื่อหลังจากที่บุคคลนั้นได้ไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบียแล้ว ส่วนคำว่า “มาห์มุด” หมายถึง นาสรรเสรี และ “ชัมซ” หมายถึง ดวงอาทิตย์ ดังนั้นชื่อของเจิ้งเหอก่อนไปประกอบพิธีฮัจญ์ คือ “มาห์มุด ชัมซ” ซึ่งมีความหมายว่า ดวงอาทิตย์อันนาสรรเสรี นั่นเอง ทว่าผู้คนกลับรู้จักเจิ้งเหอในนาม “ซานเป่า” (三保) ที่ออกเสียงภาษาจีนท้องถิ่น “ซาปอ” ซึ่งชื่อนี้อาจเป็นชื่อเดิม⁴⁶ หรือเป็นชื่อเล่นของเจิ้งเหอ⁴⁷ แต่ผู้คนยังนิยมเขียนอักษร “เป่า” (寶) ที่หมายถึง สมบัติ ของมีค่า แทนการใช้ “เป่า” (保) ที่หมายถึง ปกป้อง ดูแล ในการเรียกเจิ้งเหอด้วย ทำให้การสะกดชื่อของเจิ้งเหอว่า “ซานเป่า” สามารถเขียนได้ทั้งสองแบบ กล่าวคือทั้ง 三保 และ 三寶 ทั้งนี้เชื่อว่าการใช้อักษรจีน “ซานเป่า” (三寶) มีมาไม่ต่ำกว่าสมัยจักรพรรดิหมิง เสินจง (明神宗, 2116-2163) ดังตัวอย่าง งานประพันธ์ของหวังชื่อเจิน (王世貞, 2072-2136) เขียนว่า “การออกเดินทางสมุทรยাত্রาทะเลตะวันตกของเจิ้งเหอล้วนมีผลงาน ประชาชนเรียกขานว่า ชันที่ซานเป่า”⁴⁸ (和自是凡三下西洋，皆有功，人謂之三寶太監。)

หม่าเหอสืบเชื้อสายเปอร์เซียเผ่าเซมูร์ (Semur) เป็นทายาทรุ่นที่ 6 ของ ซายิด อาจัลล์ ชามส์ อัล-ดิน โอมาร์⁴⁹ (Sayyid Ajjal Shams al-Din Omar) ที่อพยพจากเอเชียกลางเข้ามาอาศัยในจีนตั้งแต่ยุคต้นราชวงศ์หยวน โดยใน พ.ศ. 1817 ได้รับการแต่งตั้งจากกุบไลข่าน (Kublai Khan) ให้เป็นผู้ว่าราชการมณฑลยูนนาน เขาได้สร้างสถานศึกษาและศาลขงจื้อขึ้นที่บริเวณเทือกเขาอู่หวาซาน (五華山) เพื่อเป็นสถานที่สอนวิชาความรู้ต่างๆ ของลัทธิขงจื้อให้กับ

⁴⁴ “Islam in China” <http://www.reviewofreligions.org/1595/islam-in-china/> (เข้าถึงวันที่ 26 พฤษภาคม 2557)

⁴⁵ ประเด็นเรื่องที่มาของชื่อ “ซานเป่า” ยังคงเป็นข้อถกเถียงในทางวิชาการ อ่านเพิ่มเติมใน 鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，北京：海洋出版社 2005 年，第 3 頁。

⁴⁶ (明) 朗英撰：《七修類稿》，上海：上海書店出版社 2009 年，第 124 頁。

⁴⁷ 殷遠卓：“鄭和名字小考”，載《寧夏大學學報（哲學社會科學版）》，1980 年第 4 期，第 79 頁。

⁴⁸ (明) 王世貞撰；魏連科點校：《弇山堂別集》，北京：中華書局 2013 年，第 1727 頁。

⁴⁹ สืบแสง พรหมบุญ. 2549. เจิ้งเหอ ซ่าปอองและอุษาคนย์. หน้า 12.

บุตรหลานและประชาชนทั่วไป⁵⁰ หลังเสียชีวิตลงแล้ว ทางกรได้สถาปนาในตำแหน่ง “เสียนหยังหวัง” (咸陽王) ต่อมาปู่และพ่อของหมาเหอต่างก็ได้รับราชการในตำแหน่ง “เตียนหยังโหว” (溟陽侯) รั้งตำแหน่งผู้ปกครองเมืองคุนหยาง⁵¹ ต่อจากซาฮิด อาจัลล์ ซามส์ อัล-ดิน โอมาร์ จึงถือได้ว่าหมาเหอเกิดในตระกูลมุสลิมชนชั้นปกครอง⁵² ที่มีการศึกษาและรู้วัฒนธรรมขงจื้อ

ในปีรัชศกหงอู่ที่ 14 (洪武十四年, 1381) สมัยของจักรพรรดิหมิงไท่จู จูหยวนจาง (明太祖朱元璋, 1368-1398) ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์หมิง ดินแดนบริเวณทางตอนใต้ของจีนยังไม่สงบดึก พระองค์จึงทรงแต่งตั้งฟูโหว่เต๋อ⁵³ (傅友德, 1365-1398) เป็นแม่ทัพใหญ่ยกทัพมากวาดล้างกองกำลังมองโกลที่ยังปักหลักอยู่ในแถบยูนนาน กระทั่งในปีรัชศกหงอู่ที่ 15 (1382) กองทัพหมิงสามารถรบชนะมองโกลได้สำเร็จ ท่ามกลางความวุ่นวายของสงครามนี้เอง เจิ้งเหอที่ขณะนั้นมีวัยเพียง 11 ปี จำต้องตกเป็นเชลยศึกของกองทัพหมิง ถูกตอนเป็นขันที ต่อมาใน พ.ศ. 1926 ได้ถูกส่งไปรับใช้องค์ชายจูตี้ (朱棣, 1398-1425) พระราชโอรสองค์ที่ 4 ของจักรพรรดิหมิงไท่จู ซึ่งขณะดำรงพระยศในตำแหน่งเยียนหวัง (燕王) ครองเมืองเป่ย์ผิง (北平) หรือกรุงปักกิ่งในปัจจุบัน⁵⁴

จักรพรรดิหมิงไท่จูสิ้นพระชนม์ลงใน พ.ศ. 1941 องค์ชายจูวันเหวิน⁵⁵ (朱允炆, 1397-?) พระราชนัดดาได้ขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิ ซึ่งต่อมาประวัติศาสตร์ขนานพระนามว่าหมิงฮุ่ยตี้ (明惠帝) หรืออีกพระนามหนึ่งคือจักรพรรดิเจี้ยนเหวิน (建文帝) ตามชื่อรัชศก นำมาซึ่งความไม่พอใจของพระราชโอรสในจักรพรรดิหมิงไท่จู เนื่องจากเห็นว่าจักรพรรดิหมิงฮุ่ยตี้พระชันษายังน้อย กล่าวคือ ขึ้นครองราชย์ด้วยวัยเพียง 21 ปี และหลังจากเสวยราชสมบัติแล้วทรงพยายามลดทอนอำนาจของพระปิตุลา กระทั่งเดือน 7 พ.ศ.1942 หรือเพียง 1 ปี หลังจักรพรรดิหมิงฮุ่ยตี้ขึ้นครองราชย์ องค์ชายจูตี้ได้ตัดสินใจทำสงครามกลางเมืองเพื่อแย่งชิงราชสมบัติขึ้น ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนั้นนักประวัติศาสตร์จีนเรียกว่า “สงครามกลางเมืองจิ้งนั้น” (靖難之變, 1402-1424)⁵⁶ หมาเหอซึ่งขณะนั้นมีอายุ 28 ปี ถวายงานรับใช้องค์ชายจูตี้มาแล้วไม่ต่ำกว่า 15 ปี ได้แสดงความสามารถในการบัญชาการศึกบริเวณพื้นที่เจิ้งชุนป่า

⁵⁰ 陳達生著：《鄭和與東南亞伊斯蘭》，北京：海洋出版社 2008 年，第 43 頁。

⁵¹ 陳水源撰：《傑出航海家鄭和》，臺中：晨星 2000 年，第 11 頁。

⁵² สิทธิพล เจริญรัฐติติกาล. 2553. ภาพลักษณ์ของเจิ้งเหอในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีน. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 33.

⁵³ ฟูโหว่เต๋อ เป็นชาวเซียงเจิง เมืองซูโจว (宿州相城) ปัจจุบันคือเมืองไหวเป่ย์ ในมณฑลอานฮุย (安徽省淮北市) ในปีรัชศกหยวนเจิ้งที่ 21 (元正二十一年, 1384) ขณะจูหยวนจางระดมพลต่อสู้กับเจินโหว่เต๋อ (陳友諒, 1368-1398) ที่ตั้งตนเป็นจักรพรรดิ ฟูโหว่เต๋อซึ่งเป็นอดีตนายทหารของกองทัพเจินโหว่เต๋อได้เข้ามาสวามิภักดิ์กับจูหยวนจาง ดูใน 劉亞中：“明穎國公傅友德行實編年”，載《淮北煤炭師範學院學報（哲學社會科學版）》，2004 年第 6 期，第 60-63 頁。

⁵⁴ สืบแสง พรหมบุญ. 2549. เจิ้งเหอ ข้าป้องกันและอุบายหนี้ย. หน้า 12.

⁵⁵ พระโอรสองค์ที่ 2 ขององค์ชายจูเปียว (朱標, 1398-1425) ซึ่งจูเปียวเป็นพระราชโอรสองค์โตที่ประสูติจากพระภรรยาหลวงของจักรพรรดิหงอู่ แต่สิ้นพระชนม์ก่อนพระราชบิดา

⁵⁶ 上杉千年著：《鄭和下西洋》，臺北：商周出版 2005 年，第 10-11 頁。

(鄭村坝) ซึ่งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกของกรุงปักกิ่งในปัจจุบันอย่างเต็มความสามารถ รัชชชะกองทัพของจักรพรรดิฮู่ตี้ การศึกครั้งนั้นถือว่าเป็นชัยชนะครั้งแรกของฝ่ายองคค์ชายจูตี้ตั้งแต่ทำสงครามกลางเมืองมา “สงครามกลางเมืองจิ้งนั้น” กินระยะเวลา 3 ปี จึงสงบลง เมื่อองคค์ชายจูตี้สามารถยึดครองนครหลวงนานกิงได้สำเร็จ ก้าวสู่บัลลังก์จักรพรรดิ ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นจักรพรรดิในลำดับที่ 3 แห่งราชวงศ์หมิง ภายใต้พระนามจักรพรรดิหมิงเจิงจู (明成祖) หรือจักรพรรดิหย่งเล่อ (永樂帝) พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานแซ่เจิ้ง (鄭) ให้กับหม่าเหอ จากนั้นมาขันทีหม่าเหอจึงเป็นที่รู้จักในชื่อ “เจิ้งเหอ”⁵⁷

“สงครามกลางเมืองจิ้งนั้น” ทำให้องคค์ชายจูตี้เห็นถึงความสามารถของขันทีเจิ้งเหอในด้านการบัญชาการสงครามและยังพิสูจน์ให้เห็นถึงความจงรักภักดีที่เจิ้งเหอมีต่อพระองค์ เนื่องด้วยการหายตัวไปของจักรพรรดิหมิงฮู่ตี้ กล่าวคือ ระหว่างที่ทหารขององคค์ชายจูตี้ประชิดวังหลวง ได้เกิดเพลิงไหม้ตำหนักต่างๆ ภายในพระบรมมหาราชวัง และเมื่อเพลิงสงบลงแล้ว กลับไม่พบร่างของจักรพรรดิหมิงฮู่ตี้ ซึ่งมีกระแสว่าทหารฝ่ายของพระองค์เป็นผู้จุดเพลิงเอง มุ่งหวังใช้ความซุกมุนหลบหนีออกนอกวัง ซึ่งพระองค์ไม่ได้สืบพระชนม์กลางกองเพลิง⁵⁸ ข่าวลือการหลบหนีออกนอกราชอาณาจักรเป็นที่หนาหูมาก⁵⁹ จักรพรรดิหมิงเจิงจูจึงจัดทูตออกค้นหา ดังปรากฏข้อความในประวัติศาสตร์หมิงฉบับหลวง ตอนประวัติเจิ้งเหอ 《明史·鄭和傳》 ความว่า “เจิ้งจูส่งสั้ยจักรพรรดิฮู่ตี้หลบหนีออกนอกประเทศ โปรดฯ ให้ติดตาม”⁶⁰ เพราะนั่นอาจหมายถึงความมั่นคงของราชบัลลังก์ ซึ่งหมิงเจิงจูไม่สามารถละเลยได้

ชีวิตช่วงรุ่งโรจน์ของเจิ้งเหอ คือ การได้รับพระราชบัญชาเป็นผู้นำกองเรือมหาสมบัติ ออกเดินทางสมุทรยাত্রา รวมทั้งสิ้น 7 ครั้ง กินระยะเวลายาวนานกว่า 28 ปี กล่าวคือ ตั้งแต่ปีรัชศกหย่งเล่อที่ 3 จนถึงปีรัชศกเซวียนเต๋อที่ 8 (1948-1976) กองเรือเดินทางผ่านประเทศต่างๆ กว่า 30 ประเทศ รวมระยะทางมากกว่า 50,000 กิโลเมตร⁶¹ นักวิชาการได้ตั้งข้อสังเกตว่าการเดินทางสมุทรยাত্রาทั้ง 7 ครั้ง อาจมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป โดย 3 ครั้งแรกระหว่าง พ.ศ. 1948-1954 เป็นการเดินทางเพื่อค้นหาจักรพรรดิหมิงฮู่ตี้ พร้อมกับการแสดงศักยภาพทางการทหารและประกาศความมั่งคั่งแห่งราชสำนัก เส้นทางการเดินทางจะอยู่บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และมหาสมุทรอินเดียเป็นหลัก ส่วนการเดินทางในครั้ง 4-7 ระหว่าง พ.ศ. 1956-1976 มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าขายและค้นหาของล้ำค่า⁶² ซึ่งความต้องการดังกล่าวคงเป็นพระราชประสงค์ขององคค์จักรพรรดิ

⁵⁷ 陳水源撰：《傑出航海家鄭和》，第 13 頁。

⁵⁸ (清) 張廷玉等撰：《明史》，北京：中華書局 1984 年，第 66 頁。

⁵⁹ 溫功義著：《明代的宦官和宮廷》，重慶：重慶出版社 2000 年，第 19 頁。

⁶⁰ (清) 張廷玉等撰：《明史》，第 7766 頁。

⁶¹ ปรีวัฒน์ จันทร. 2548. 600 ปี สมุทรยাত্রาเจิ้งเหอ : แม่ทัพเรือผู้กลายมาเป็นเทพเจ้า “ซาปอง” อันศักดิ์สิทธิ์. หน้า 12-17.

⁶² 郭琳、趙志輝：“鄭和下西洋目的辨析”，載《淮北煤炭師範學院學報（哲學社會科學版）》，1999 年第 1 期，第 19-22 頁。สิทธิพล เครือรัฐติกา ได้สำรวจผลงานของนักประวัติศาสตร์ที่ศึกษาสาเหตุการเดินทางเรือของเจิ้งเหอ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 5 แนวทาง ดังนี้ 1. การเดินทางเรือของเจิ้ง

กระทั่งเมื่อ พ.ศ.1976 เจิ้งเหอ ได้เสียชีวิตลงขณะประกอบภารกิจให้กับประเทศชาติระหว่างการเดินทางครั้งที่ 7 ซึ่งเชื่อกันว่าเจิ้งเหอเสียชีวิตกลางทะเล และโดยธรรมเนียมการจัดพิธีศพของชาวมุสลิมต้องดำเนินการเสร็จสิ้นภายใน 24 ชั่วโมง ดังนั้น ทะเลจึงน่าจะเป็นสุสานของเจิ้งเหอ เนื่องจากปัจจุบันยังไม่ปรากฏว่าร่างของเจิ้งเหอถูกฝังอยู่ที่ใด อนึ่ง สุสานเจิ้งเหอที่ตั้งอยู่บริเวณเทือกเขาหนิวโส่ว (牛首山) ในนครนานกิง เป็นเพียงสุสานที่ฝังเพียงเสื้อผ้าและข้าวของเครื่องใช้ของเจิ้งเหอเท่านั้น⁶³

3.1.2 ความศรัทธาของเจิ้งเหอที่มีต่อลัทธิความเชื่อต่างๆ

เจิ้งเหอเป็นชาวมุสลิมที่เลื่อมใสศรัทธาในองค์อัลเลาะห์ ขณะเดียวกันก็ยอมรับคติความเชื่อในศาสนาพุทธ และลัทธิเต๋าอย่างเปิดเผย

ความเลื่อมใสในศาสนาอิสลาม

แม้ว่าชาวมุสลิมจะเป็นผู้ที่สนับสนุนราชวงศ์หยวนมาก่อน แต่จุฬาราชวงศ์ไม่ได้รังเกียจชนกลุ่มนี้แม้แต่น้อย เมื่อครองราชย์เป็นจักรพรรดิหมีงไท่จู่แล้วทรงให้ทำนุบำรุงมัสยิดหลายแห่ง ทั้งในนครซีอาน นานกิง รวมถึงใน ฝูเจี้ยน ยูนนานและกวางตุ้ง⁶⁴

เจิ้งเหอเกิดในครอบครัวมุสลิมที่มีบิดาเคยเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์มาแล้ว จึงเชื่อได้ว่าครอบครัวของเจิ้งเหอเป็นผู้เคร่งครัดในวัตรปฏิบัติของศาสนาอิสลาม เมื่อเจิ้งเหอต้องแยกจากครอบครัวมารับใช้จักรพรรดิหมีงไท่จู่ หากแต่ความศรัทธาที่มีต่อศาสนาอิสลามก็มีได้หมดไป

หลักของศาสนาอิสลามมุ่งส่งเสริมให้มนุษย์ทำความดี ด้วยความบริสุทธิ์ใจ โดยไม่เป็นคนทำบุญเอาหน้า เพื่ออวดคนอื่น หวังชื่อเสียง เช่น การทำบุญสร้างอาคารเพราะต้องการให้ชื่อของตนไปติดอยู่ที่อาคารใดอาคารหนึ่ง⁶⁵ ดังนั้น การทำบุญที่เกี่ยวกับการสร้างอาคารหรือถาวรวัตถุเพื่อใช้ประกอบศาสนกิจในศาสนาอิสลาม โดยมีเจิ้งเหอเป็นผู้อุปถัมภ์จึงพบหลักฐานอยู่ไม่มาก บันทึกเมืองซีอาน 《西安府志》 ตอนหนึ่งจารึกว่า “มัสยิดอยู่ด้านทิศ

ห้อมีวัดอุประสงค์ในเชิงอุดมการณ์ทางการเมือง คือการทำให้ระบบบรรณาการมีความเข้มแข็งมากขึ้น 2.การเดินทางเรือของเจิ้งเหอเกิดจากเหตุผลส่วนพระองค์ของจักรพรรดิหมีงไท่จู่ คือการแสวงหาความชอบธรรมและการตามหาอดีตจักรพรรดิที่หายตัวไป 3.การเดินทางเรือของเจิ้งเหอมุ่งจุดประสงค์เพื่อแสวงหาความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 4.การเดินทางเรือของเจิ้งเหอคือส่วนหนึ่งของการล่าอาณานิคมอันเป็นนโยบายสำคัญของจักรพรรดิหมีงไท่จู่ และ 5.การเดินทางเรือของเจิ้งเหอมุ่งจุดประสงค์เพื่อป้องกันการรุกรานจากอาณาจักรในเอเชียกลางและมองโกล ดูใน ปกรณ์ ลิมปนูสรณ์ บรรณาธิการ. 2553. เหตุเกิดราชวงศ์หมีง. กรุงเทพฯ : ชวนอ่าน. หน้า 249.

⁶³ สืบแสง พรหมบุญ. 2549. เจิ้งเหอ ซำปอกงและอุษาคนย์. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 16. หากแต่นักวิชาการส่วนหนึ่งเชื่อว่าเจิ้งเหอได้เสียชีวิตที่เมืองโตะเซโกล หรือ คาลิดัต ซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ในรัฐเกรละของประเทศอินเดีย ในระหว่างการเดินทางในครั้งที่ 7 อ่านเพิ่มเติมใน 陳水源撰: 《傑出航海家鄭和》, 第 195-197 頁.

⁶⁴ 葛壯: “明代社會中的伊斯蘭教和穆斯林”, 載《世界宗教研究》, 2002 年第 1 期, 第 115 頁.

⁶⁵ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. 2521. ศาสนาอิสลาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 50.

ตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง ปรัชศกหงอู่ที่ 17 (1927) เจ้ากระทรวงเถี่ยเซวียนบูรณะ ในปีหย่งเล่อที่ 11 (1956) ชั้นที่ เจิ้งเหอบูรณะอีกครั้ง”⁶⁶

มัสยิดจิ้งเจวีย (淨覺寺) ในนครนานกิงถือเป็นมัสยิดที่เจิ้งเหอมีความผูกพันเป็นพิเศษ เนื่องจากเจิ้งเหอใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นค่อนข้างนาน เนื่องจากการเดินทางสมุทรยatraเริ่มต้นขึ้นจากนครนานกิงแห่งนี้ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเวลาในการสร้างมัสยิดแห่งนี้มีด้วยกัน 2 แนวทาง คือ สร้างขึ้นในปรัชศกหงอู่ที่ 21 (1931) กับ สร้างขึ้นในปรัชศกหงอู่ที่ 25 (1935)⁶⁷ ต่อมาในปรัชศกเซวียนเต๋อที่ 5 (宣德五年, 1973) มัสยิดแห่งนี้ถูกเพลิงไหม้ เจิ้งเหอได้ถวายฎีกาขอร้องพระราชทานให้สร้างขึ้นใหม่ ทั้งนี้ จักรพรรดิหมิงเซวียนจง (明宣宗, 1968-1978) มีพระบรมราชานุญาตให้เจิ้งเหอเป็นผู้สร้าง ลงวันที่ 16 เดือน 7 ในปีเดียวกัน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เจิ้งเหอจะได้รับพระบรมราชโองการให้เดินทางสมุทรยatraในครั้งที่ 7⁶⁸ เดิมทีมัสยิดแห่งนี้ผู้คนทั่วไปเรียกว่า “หลี่ไป๋ซื่อ” (禮拜寺) ที่มีความหมายว่า มัสยิด เท่านั้น การเปลี่ยนชื่อเป็น “มัสยิดจิ้งเจวีย” เนื่องด้วยได้รับพระราชทานนามจากจักรพรรดิหมิงซื่อจง (明世宗, 2064-2109) ปัจจุบันมัสยิดแห่งนี้เป็นมัสยิดที่เก่าแก่ที่สุดในนครนานกิง และได้รับพระราชทานนามจากองค์จักรพรรดิ⁶⁹

ก่อนการเดินทางสมุทรยatraครั้งที่ 4 (1956-1958) เจิ้งเหอเดินทางไปยังนครซีอานเพื่อคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวัฒนธรรมอาหรับด้วยตนเอง และได้คัดเลือกนายฮาซัน อิหม่ามประจำมัสยิดชิงจิ้ง (清淨寺) ให้ติดตามไปทำหน้าที่ล่าม ดังปรากฏหลักฐานป้ายศิลาจารึกเรื่องการบูรณะมัสยิดชิงจิ้งในสมัยจักรพรรดิวันลี่ 《萬曆重修清淨寺碑記》 ที่ทำขึ้นในเดือน 9 พ.ศ. 2126⁷⁰ ซึ่งความต้องการผู้รู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมอาหรับเพื่อร่วมเดินทางสมุทรยatraครั้งที่ 4 ส่วนหนึ่งเชื่อว่า เนื่องจากการขยายเส้นทางการเดินทางออกไปยังดินแดนที่ไกลขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาอาหรับ จึงต้องมีการคัดเลือกล่ามภาษาดังกล่าว แน่แน่นอนว่าการเดินทางสมุทรยatraของเจิ้งเหอเป็นไปตามพระราชบัญชาจากองค์จักรพรรดิ ทว่าการเลือกเส้นทางการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ตลอดจนภารกิจที่ต้องดำเนินการต่างๆ น่าจะมีผู้ร่วมคิดไตร่ตรอง เสนอรายงานให้แก่องค์จักรพรรดิ ซึ่งความคิดเห็นเหล่านี้น่าจะมาจากบุคคลใกล้ชิดพระองค์มากที่สุด และหนึ่งในนั้นก็คือตัวของเจิ้งเหอเอง การเสนอเส้นทางการเดินทางไปยังนครเมกกะฮ์เนื่องด้วยเจิ้งเหอเป็นมุสลิมที่ยังไม่มีโอกาสได้ไปประกอบพิธีฮัจญ์มาก่อน

⁶⁶ 鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，第 14 頁。

⁶⁷ 米壽江：“南京淨覺寺文化”，載《世界宗教研究》，1996 年第 1 期，第 99 頁。

⁶⁸ 南京伊斯蘭教協會：《南京穆斯林》，南京：南京伊斯蘭教協會 2003 年，第 37 頁。

⁶⁹ 韓品崢：“鄭和與南京淨覺寺”，載《文史雜誌》，1985 年第 2 期，第 41 頁。

⁷⁰ 鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，第 14-15 頁。

จึงถือโอกาสนำเสนอเส้นทางดังกล่าว เพื่อตนจะได้ไปประกอบศาสนกิจที่ตนมุ่งหวัง⁷¹ เพราะฉะนั้นจึงเชื่อได้ว่า เจิ้งเหอมีความศรัทธาในศาสนาอิสลามตามแบบวิถีมุสลิม

การเดินทางสมุทรยাত্রาครั้งที่ 5 ในวันที่ 16 เดือน 5 ปีรัชศกหย่งเล่อที่ 15 (1960) เจิ้งเหอได้เดินทางเยี่ยม หลุมศพของผู้เผยแพร่ศาสนาอิสลามในเมืองเฉียนโจว (泉州) มณฑลฝูเจี้ยน⁷² ซึ่งหลุมศพดังกล่าวมีมาตั้งแต่สมัย ราชวงศ์ถังแล้ว จากบันทึกของเหอเฉียวห่วยวน (何喬遠, 2101-2175) เล่าไว้ว่า ในยุคต้นราชวงศ์ถัง สมัยจักรพรรดิ ถังเกาจู่ (唐高祖, 1161-1169) มีผู้เผยแพร่ศาสนาอิสลามเดินทางมายังจีนด้วยกัน 4 ท่าน ซึ่งล้วนเป็นศิษย์ของท่าน นบีมุฮัมมัด โดยท่านแรกเผยแพร่ศาสนาที่เมืองกวางเจา มณฑลกวางตุ้ง ท่านที่สองเผยแพร่ศาสนาที่เมืองหยังโจว (揚州) มณฑลเจียงซู ส่วนท่านที่สามและสี่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาที่เมืองเฉียนโจว และเมื่อสิ้นบุญ ร่างของพวกเขาก็ถูก ฝัง ณ เนินเขาแห่งนี้ หลุมศพของผู้เผยแพร่ศาสนาที่เมืองเฉียนโจวในตอนดึกจะมีแสงไฟประหลาดส่องสว่างทั่ว ผู้คนจึงเรียกสุสานของท่านว่า “เซ็งมู่”⁷³ (聖墓) อาจแปลเป็นไทยว่า สุสานศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นเมื่อมีโอกาส เจิ้งเหอจึง ได้เดินทางมาเคารพสุสานของท่านเพื่อแสดงความนับถือ การปฏิบัติเหล่านี้ไม่ผิดต่อหลักศาสนาอิสลาม เพราะการ เยี่ยมหลุมฝังศพ (กุโบร์) เสมือนเป็นการเตือนระลึกถึงความตายอันเป็นความจริงที่ทุกคนจะต้องประสบ ซึ่งจะช่วย เพิ่มความยำเกรง นอบน้อมขอมัจจานต่อพระอัลเลาะห์มากยิ่งขึ้น⁷⁴ ถือเป็นสุนัต (คือความสมควรใจทำ ไม่ทำก็ไม่บาป ไม่มีบทลงโทษ แต่ถ้าทำก็ได้บุญ) สำหรับผู้ชาย ส่วนผู้หญิงไม่มีสุนัต แต่เป็นมัก โรฮ์ (ไม่ควรทำ)⁷⁵ เพราะฉะนั้นการ ที่เจิ้งเหอเดินทางมาเยี่ยมหลุมศพจึงถือเป็นการ ได้บุญในคติความเชื่อของศาสนาอิสลาม

ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา⁷⁶

การเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาของเจิ้งเหอคงเกิดขึ้นหลังจากที่ตนเองถูกจับเป็นเชลยสงคราม เข้ามารับใช้ ในตำแหน่งเขียนหวังขององค์ชายจู่ตี้ในปักกิ่งแล้ว ด้วยจักรพรรดิยุคต้นราชวงศ์หมิงหลายพระองค์ทรงใส่พระทัยและ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า โดยเฉพาะจักรพรรดิหมิงไท่จู จูหยวนจิ้ง (朱元璋, 1871-1941) ปฐม กษัตริย์แห่งราชวงศ์หมิง ซึ่งพระองค์เองเคยเป็นบรพชิตมาก่อน หลังจากสถาปนาราชวงศ์ขึ้นแล้วจึงได้มี พระราชบัญชาให้มีการจัดสอบพระสงฆ์ขึ้น เพื่อจัดทำทะเบียนรับเบียหวัดจากทางราชการ รวมถึงได้มอบที่ดินให้กับ พระอารามต่างๆ เพื่อใช้ในการทำนหรือเก็บดอกผลที่ได้จากการเช่ามา เป็นเงินเพื่อใช้ในการบำรุงพระศาสนา ทั้ง

⁷¹ 馬利章：“鄭和朝覲記聞”，載《回族研究》，2003年第1期，第88頁。

⁷² 呂榮芳：“泉州鄭和行香碑”，載《文物》，1960年第3期，第63頁。

⁷³ (明)何喬遠編撰：《閩書》，福州：福建人民出版社1994年，第165-166頁。

⁷⁴ เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2535. (พิมพ์ครั้งที่ 3). วัฒนธรรมอิสลาม. กรุงเทพฯ : ทางนำ. หน้า 354.

⁷⁵ การิม อับดุลเลาะห์. ม.ป.ป. คู่มือมุสลิมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : ศ.วงศ์เสงี่ยม. หน้า 180.

⁷⁶ ปรับปรุงจาก สุรสิทธิ์ อมรวณิชศักดิ์. “ข้อสังเกตเกี่ยวกับความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของเจิ้งเหอ”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 35 ฉบับที่ 11 กันยายน 2557. หน้า 138-151.

ยังส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์พระคัมภีร์ พระสูตรต่างๆ ด้วย⁷⁷ พระองค์โปรดฯ ให้จัดตั้งกองพิมพ์คัมภีร์ พระไตรปิฎก หลวงขึ้นในรัชศกหงู่ที่ 5 (1915) โดยใช้เวลากว่า 26 ปี (1941) จึงเสร็จสมบูรณ์ และพระองค์จะได้นำพระไตรปิฎก หลวงที่จัดพิมพ์ขึ้นไปถวายแด่พระอารามต่างๆ เป็นพุทธบูชา⁷⁸

จักรพรรดิหมิงเจิงจูหรือองค์ชายจู่ตี้สามารถชิงราชสมบัติและสถาปนาตนเองขึ้นเป็นจักรพรรดิได้นั้น ส่วนหนึ่งก็เพราะได้รับความช่วยเหลือจากพระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยว⁷⁹ (姚廣孝, 1878-1961) ซึ่งเป็นพระสงฆ์ใน พระพุทธศาสนา⁸⁰ เหยา ก่วงเซี่ยวเกิดในอำเภอเซียงเจิง เมืองซูโจว (蘇州相城) ครอบครัวประกอบอาชีพหมอ บิดา อยากให้ประกอบอาชีพดังกล่าวต่อจากตน แต่เหยา ก่วงเซี่ยวอยากเป็นขุนนางเพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล วันหนึ่ง ขณะที่เข้าเมืองได้พบกับพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีทั้งยศและความร่ำรวย จึงออกบวชเป็นพระ ฉายาทางธรรมว่าเต้าเหยียน (道衍) จนกระทั่งในรัชศกหงู่ที่ 15 (1925) มีโอกาสเข้าร่วมงานบำเพ็ญพระราชกุศลในงานพระศพของพระนาง เซี่ยวตี้ (孝慈皇后) พระอัครมเหสีของจักรพรรดิหมิงไท่จู⁸¹ ต่อมาได้รับคัดเลือกเข้าวังในฐานะพระอาจารย์ขององค์ชายจู่ตี้ ซึ่งตอนนั้นองค์ชายจู่ตี้มีพระชนมายุได้ 22 ชันษา ส่วนพระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยวตอนนั้นมีอายุ 47 ปี

การที่พระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยวได้มีโอกาสเข้าวังรับใช้องค์ชายจู่ตี้จึงทำให้ทั้งสองใกล้ชิดสนิทกัน และเมื่อ องค์ชายจู่ตี้ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นจักรพรรดิแล้ว ได้มีพระบรมราชโองการให้พระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยวเข้าดำรง ตำแหน่ง “จื่อชั้นต้าฟู่” (資善大夫) ขุนนางนอกราชการผู้ทำหน้าที่เสนอแนะและให้คำปรึกษา ทั้งยังดำรงตำแหน่ง “ไท่จื่อเซาซือ” (太子少師) พระอาจารย์ของพระราชโอรสในพระจักรพรรดิ⁸² และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ตรวจ ทานการปรับแก้เนื้อความในบันทึกหมิงสี่ลู่ ตอนไท่จูสี่ลู่ 《太祖實錄》 ฉบับแก้ไขครั้งที่ 3 เนื่องจากจักรพรรดิ หมิงเจิงจูมีพระราชประสงค์ให้ปรับเปลี่ยนข้อความและเหตุผลของการแย่งชิงราชสมบัติจากจักรพรรดิหมิงฮู่ตี้ และ เมื่อปรับแก้เสร็จสิ้นในเดือน 5 รัชศกหย่งเล่อที่ 16 (1961) พระองค์ทรงพระราชวินิจฉัยอยู่นาน และทรงพอพระราช หลุทัยอย่างมาก พร้อมพระราชทานรางวัลให้กับคณะผู้แก้ไข⁸³ จะเห็นได้ว่าพระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยวมีบทบาทใน ราชสำนักอย่างสูง ทำให้เชื่อได้ว่าพระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยวคือกุนซือผู้อยู่เบื้องหลังในความสำเร็จของการชิงราช สมบัติจากจักรพรรดิเจี้ยนเหวินในเหตุการณ์สงครามกลางเมืองจิ้งนััน และเป็นผู้ที่องค์ชายจู่ตี้ไว้วางใจเป็นอย่างมาก คนหนึ่ง

⁷⁷ 中國佛教協會編：《中國佛教》，上海：東方出版中心 1980 年，第 112-121 頁。

⁷⁸ 中國大百科全書出版社：《中國大百科全書·宗教卷》，北京：中國大百科全書出版社 1988 年，第 153-154 頁。

⁷⁹ นักวิชาการบางท่านเชื่อว่าเหยา ก่วงเซี่ยวคือผู้ที่ช่วยเหลือจักรพรรดิเจี้ยนเหวินออกจากวังหลวงและให้ที่พักพิง ซึ่งอยู่ภายในพระอารามหลงหลง (穹窿寺) ที่จักรพรรดิหมิงเจิงจูพระราชทานให้กับเหยา ก่วงเซี่ยว ดูใน 仲躋榮等著：《鄭和》，南京：南京大學出版社 2000 年，第 70 頁。

⁸⁰ 夏邦：“明代佛教信仰的變遷述略”，載《史林》，2007 年第 2 期，第 106-107 頁。

⁸¹ (明) 朗英撰：《七修類稿》，第 456 頁。

⁸² 何孝榮：“明成祖與佛教”，載《佛學研究》，2002 年總第 11 期，第 208 頁。

⁸³ 謝貴安著：《明實錄研究》，武漢：湖北人民出版社 2003 年，第 127-131 頁。

เจิ้งเหอใช้ชีวิตในวังตั้งแต่ยังเยาว์ โดยถูกคัดเลือกเข้าวังรับใช้องค์ชายจูตี้ตั้งแต่ พ.ศ. 1926 ซึ่งตอนนั้นเจิ้งเหอ มีอายุเพียง 12 ปี หากดูช่วงเวลาเจิ้งเหอกับพระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยวเข้าตำหนักขององค์ชายจูตี้ จะพบว่าห่างกัน เพียง 1 ปี จึงสันนิษฐานได้ว่าทั้งองค์ชายจูตี้ ชั้นที่เจิ้งเหอ และพระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยว น่าจะเป็นบุคคลที่มีความ ใกล้ชิดสนิทสนมกันอย่างมาก ด้วยเหตุนี้เองทำให้เจิ้งเหอได้ซึมซับและมีโอกาสศึกษาพระพุทธศาสนาตามแบบฉบับ วังหลวงกับพระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยว ซึ่งต่อมาเจิ้งเหอได้รับฉายาทางธรรมว่า “สุนนุท” (速南吒釋) หรือในภาษาจีน คือ “ผู้โชคดี” (福吉祥)⁸⁴ ดังที่ปรากฏอยู่ในท้ายเล่ม บรรพที่ 7 ของอุบาสกศีลสูตร 《優婆塞戒經》⁸⁵ หลักฐาน เหล่านี้ทำให้เชื่อได้ว่าเจิ้งเหอมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เรียนรู้หลักธรรมคำสอนจากพระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยว

ในปีรัชศกหย่งเล่อที่ 6 (1951) ได้เกิดเพลิงไหม้พระอารามเจียงซาน (蔣山寺) ในนครนานกิง⁸⁶ ซึ่งเป็น สถานที่ในการแกะแท่นพิมพ์และจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ทำให้แท่นพิมพ์ที่แกะสลักจากไม้เสียหายจนหมดสิ้น⁸⁷ จักรพรรดิหย่งเล่อมีพระราชดำริให้จัดทำแท่นพิมพ์ชุดใหม่ โดยมีพระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยวเป็นกำลังสำคัญ ซึ่ง พระอาจารย์เหยา ก่วงเซี่ยวได้เชิญชวนบุคคลใกล้ชิดมาร่วมบุญเป็นเจ้าภาพในการจัดพิมพ์ เพื่อแจกจ่ายพระคัมภีร์ เหล่านี้ไปยังพระอารามน้อยใหญ่ในโอกาสสำคัญๆ และเจิ้งเหอคือหนึ่งในผู้ร่วมบุญดังกล่าว ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในบันทึกท้ายเล่มของพระสูตรที่มีชื่อว่า มาริจิโพธิสัตวสูตร⁸⁸ 《佛說摩利支天經》 ความว่า

“ศิษยานุศิษย์สมาทานศีลโพธิสัตว์นามเจิ้งเหอ ซึ่งมีฉายาทางธรรมว่า “ผู้ชาน” (福善) ได้ร่วมถวาย บิณฑบาตเพื่อใช้ในการจัดพิมพ์พระสูตรนี้ขึ้น โดยมอบหมายให้กรมกองงานวิศวกรรมเป็นผู้ดูแลจัดพิมพ์ ในการ จัดพิมพ์ครั้งนี้มุ่งประสงค์เพื่อแจกเป็นธรรมทาน บุญที่ได้สร้างในครั้งนี้ยิ่งใหญ่เกินคำบรรยายนัก อาตมาจึง จดบันทึกความปิติยินดีครั้งนี้ไว้เป็นอนุสรณ์ ณ วันที่ 23 เดือน 8 ปีรัชศกหย่งเล่อที่ 9 (1954)”⁸⁹

การร่วมบุญเป็นเจ้าภาพจัดพิมพ์พระสูตรต่างๆ ของเจิ้งเหอ ย่อมหมายความว่าตัวเจิ้งเหอเองมีความศรัทธาใน พุทธศาสนาตั้งแต่ก่อนออกเดินทางสมุทรยาตราในครั้งแรก ด้วยการปฏิบัติตนถือ โพธิสัตว์ศีล ซึ่งนอกจากการ

⁸⁴ ฉายาทางธรรมของเจิ้งเหอมีหลายชื่อด้วยกัน อาทิ “ผู้โชคดี” (福吉祥) และ “ผู้ชาน” (福善) เป็นต้น

⁸⁵ 鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，第 15 頁。

⁸⁶ ปีรัชศกรัชศกหย่งเล่อที่ 14 (1924) จักรพรรดิหมิงไท่จู่ทรงสังเกตเห็นว่าพื้นที่บริเวณวัดใกล้กับพระบรมมหาราชวังเกินไป รวมถึงพระองค์ทรงเลือกพื้นที่ดังกล่าว เพื่อเป็นสุสานของพระองค์ จึงทรงมีดำริให้ย้ายวัดไปยังสถานที่แห่งใหม่ และได้เปลี่ยนชื่อเป็นพระอารามหลิงถู่ (靈谷寺) อ้างจาก 韋有希：“南京靈谷寺鍾山第一禪林”，載《國家人文歷史》，2014 年第 15 期，第 121-122 頁。

⁸⁷ 中國大百科全書出版社：《中國大百科全書·宗教卷》，第 154 頁。

⁸⁸ พระอโมฆวัชระ (Amoghavajra, 1248-1317) ชาวอินเดียเหนือ อาจารย์แห่งนิกายวัชรยาน ได้แปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีน

⁸⁹ 鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，第 15 頁。

สนับสนุนการจัดพิมพ์พระสูตรดังกล่าวแล้ว เจิ้งเหอยังเป็นผู้จัดพิมพ์พระไตรปิฎก《大藏經》จำนวนทั้งสิ้น 10 ชุด⁹⁰ เพื่อถวายแด่พระอารามต่างๆ รวมทั้งสิ้น 9 พระอาราม ตลอดระยะเวลา 22 ปี⁹¹ (1950-1972)

การทำบุญด้วยการจัดสร้างพระไตรปิฎกแจกวัดวาอารามต่างๆ ก็มุ่งหวังให้ผลบุญที่ได้สร้างนั้นนำมาซึ่งความสุขความเจริญ ดังปรากฏเด่นชัดในคำอธิษฐานเกี่ยวกับการอนุโมทนาบุญเพื่อจัดสร้างพระไตรปิฎก《施印大藏經發願文》ตอนหนึ่งว่า

“ขอกุศลแห่งบุญในครั้งนี้ ช่วยบันดาลให้ประเทศชาติร่มเย็นเป็นสุข ในห้วงจักรพรรดิทรงพระเจริญ มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน พระพุทธคุณแผ่ไพศาล วงล้อแห่งธรรมขับเคลื่อนอย่างปกติสุข ประเทศชาติร่มเย็นเป็นสุข ประชาชนอยู่ดีกินดี สิ่งเหล่านี้คือความสุขที่มุ่งปรารถนาให้บังเกิด ทุกครั้งที่ได้รับพระบรมราชโองการให้เดินทางสมุทรยาตรา ผ่านท้องทะเลมหาสมุทรกว้าง มักระลึกถึงคุณพระไตรรัตน์อยู่เสมอ”⁹²

วันที่ 19 มีนาคม 2558 ชัทเทปีส์ บริษัทจัดการประมูล สาขานครนิวยอร์กของสหรัฐอเมริกา ได้จัดการประมูลพระคัมภีร์คัดลอกลายมือสมัยราชวงศ์หมิง โดยมีนายหลิวอี้เชียน (劉益謙) นักสะสมวัตถุโบราณชาวจีนเป็นผู้ประมูลได้ และพระคัมภีร์ฉบับนี้ถูกเก็บรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (龍美術館) ในนครเซี่ยงไฮ้ ท้ายเล่มของพระคัมภีร์คัดลอกลายมือฉบับนี้มีข้อความว่า “ชั้นที่ราชสำนักหมิงนามเจิ้งเหอ ฉายาทงธรรมผู้เจ้เสียง ตั้งจิตศรัทธาคัดลอกวัชรปรัชญาปารมิตาสูต อวโลกิตศวรรสูต อมิตากสูต มารีจีโพธิสัตว์สูต บทสวดเจ้าแม่สววรรค์ ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูต สุรางคมสมาธิสูต มหากรุณาธารณีสูต... ด้วยอักษรน้ำหมึกทองคำ เพื่อใช้สวดถวายเป็นพุทธบูชา โปรดประทานให้ราชอาณาจักรสถิตนิรันดร์ พระพุทธคุณแผ่ไพศาล ทุกครั้งที่ได้รับพระบัญชาให้เดินทางไปยังต่างแดน ตั้งจิตอธิษฐานระลึกถึงพระไตรรัตน์ อันเป็นมรรคผลสู่พระนิพพาน พุทธคุณคุ้มครองประทานความสุข สวัสดิ์พิพัฒนามงคลแก่ข้าพเจ้า เขียนขึ้นในวันมงคลเดือน 3 ปีรัชศกหย่งเล่อที่ 12”⁹³ ตรงกับ พ.ศ. 1957 ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการเดินทางสมุทรยาตราในครั้งที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 1956-1958 นั้นขอมหมายความว่าเจิ้งเหอใช้เวลาว่างขณะเดินทางเยือนดินแดนน้อยใหญ่ คัดลอกพระสูตรฉบับต่างๆ อีกด้วย

⁹⁰ พระอารามอุ๋หวา มณฑลยูนนาน เป็นพระอารามที่เจิ้งเหอถวายพระไตรปิฎกให้กับวัดนี้จำนวนทั้งสิ้น 2 ชุด กล่าวคือ ในปีรัชศกหย่งเล่อที่ 8 (1953) และในปีรัชศกหย่งเล่อที่ 18 (1963) อ่านเพิ่มเติมใน สุรสิทธิ์ อมรวิชชศักดิ์. “ข้อสังเกตเกี่ยวกับความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของเจิ้งเหอ”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 35 ฉบับที่ 11 กันยายน 2557. หน้า 138-151.

⁹¹ 鄧之誠: 《骨董瑣記》, 北京: 中國書店 1991 年, 第 593 頁.

⁹² 鄭鶴聲、鄭一鈞編: 《鄭和下西洋資料匯編》, 第 16 頁.

⁹³ 萬明: “新發現《鄭和寫經》初考”, 載《安徽史學》, 2017 年第 1 期, 第 39-45 頁.

การที่เจิ้งเหอระลึกถึงคุณแห่งพระไตรรัตน์ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้านี้เองอาจเป็นที่มาของการเรียกขานเจิ้งเหอว่า “ซานเป่ากง” หรือ “ซาปออง” ก็เป็นไปได้ ด้วยการเขียนอักษรจีน “ซานเป่า” (三寶) อันหมายถึง พระไตรรัตน์ แทนชื่อเล่นหรือชื่อเดิมที่ออกเสียงเหมือนกัน กล่าวคือ ใช้อักษร 三寶 แทนอักษร 三保⁹⁴

เจิ้งเหอยังได้ปฏิบัติสังฆวัชระความอารามต่างๆ ในจีนอีกหลายแห่ง เช่น พระอารามจิ้งไห่ พระอารามหนิวโส่ว ในนครนานกิง พระอารามจินซาน ในเมืองเจิ้นเจียง มณฑลเจียงซู พระอารามซานเฟิงเถะ ในเมืองฉงเล่อ มณฑลฝูเจี้ยน ล้วนเป็นพระอารามที่เจิ้งเหอได้เคยถวายคัมภีร์พระไตรปิฎกมาก่อน รวมถึงการสร้างพระพุทธรูปและพระเจดีย์อีกด้วย⁹⁵ นอกจากนี้ ระหว่างการเดินทางสมุทรยাত্রา เจิ้งเหอยังได้ร่วมทำบุญในโอกาสที่ได้เดินทางไปยังศาสนสถานสำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนา เช่น ในปีรัชศกหย่งเล่อที่ 7 (1952) ได้เป็นผู้แทนนำสิ่งของพระราชทานจากจักรพรรดิไปถวายให้กับพระอารามในศรีลังกา⁹⁶ ย่อมแสดงให้เห็นว่าเจิ้งเหอมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ช่วงต้นราชวงศ์หมิง ผู้ปกครองมีความศรัทธาอย่างแรงกล้า อาจกล่าวได้ว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติในยุคราชวงศ์หมิง⁹⁷ ดังนั้นการที่เจิ้งเหอแสดงตนในฐานะผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนาย่อมเกิดผลดีต่อผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา เจิ้งเหอเป็นผู้ที่มีสติหลักแหลม รู้เท่าทันโลกแห่งความจริง การได้ร่วมสนับสนุนการตีพิมพ์ คัดลอก พระคัมภีร์ พระสูตรต่างๆ และแสดงตนเป็นพุทธมามกะด้วยการถือโพธิสัตว์ศีล คงมีส่วนที่ช่วยให้เจิ้งเหอเป็นที่รักใคร่ของชนชั้นปกครอง

ความเลื่อมใสในลัทธิเต๋า : ความเชื่อที่มีต่อเจ้าแม่มาจู่

ลัทธิเต๋าเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าและเซียน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบวิถีชาวบ้านอย่างมาก โดยเฉพาะยุคสมัยราชวงศ์หมิงและชิง⁹⁸ ส่งผลให้ลัทธิเต๋ายอมรับในความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านศรัทธา ซึ่งหนึ่งนั่นก็คือ ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่มาจู่ ทั้งนี้ในช่วงการเดินทางสมุทรยাত্রาของเจิ้งเหอ ทำให้ความศรัทธาของผู้คนที่มีต่อเจ้าแม่มาจู่ขยายวงกว้างมากขึ้น เพราะคนเรือมีความศรัทธาต่อเทพเจ้าองค์นี้อย่างมาก⁹⁹

เจ้าแม่มาจู่ (媽祖) เดิมแซ่หลิน (林) นามว่าม่่ว (默) ชาวเกาะเหมยโจว (湄洲嶼) เมืองฝูเจี้ยน (莆田) มณฑลฝูเจี้ยน มีชีวิตประมาณ พ.ศ. 1503-1530 แหล่งกำเนิดแห่งความศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่เริ่มขึ้นที่เกาะเหมยโจว กล่าวกัน

⁹⁴ 陳楠：“三寶太監鄭和奉佛事迹考”，載《傳統文化與現代化》，1997年第6期，第40頁。

⁹⁵ 何孝榮：“佛教抑或伊斯蘭？——也論鄭和的宗教信仰”，載《古代文明》，2018年第3期，第80-81頁。

⁹⁶ 鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，第1017頁。

⁹⁷ 何平立：“略論鄭和之宗教觀”，載《上海大學學報（社會科學版）》，1985年第2期，第23-24頁。

⁹⁸ 張豐隆：“淺說道教與中國民間信仰”，載《歷史教育》，第8期，2001年12月，第23-24頁。

⁹⁹ 巫凡哲：《道教諸神說》，臺北：益群書店2002年，第100頁。

ว่า วันที่ 23 เดือน 3 ตามปฏิทินจีน เป็นวันประสูติของเจ้าแม่มาจู่ ชาวจีนบูชาในฐานะเทพธิดาแห่งท้องทะเล¹⁰⁰ คนไทยเรียกเจ้าแม่องค์นี้ว่า เจ้าแม่ทับทิม

ตำนานเจ้าแม่มาจู่ที่เล่าขานสืบต่อกันมา มีด้วยกัน 2 ตำนาน ตำนานแรกเชื่อว่าท่านคือธิดามังกรได้รับพระบัญชาจากองค์เง็กเซียงฮ่องเต้ให้ลงมาจุติเพื่อขจัดทุกข์ยาก เนื่องจากทะเลบริเวณเกาะหมอยโจวมีปีศาจมุ่งทำร้ายชาวประมง ผู้คนจมน้ำตายเป็นจำนวนมาก เทพเจ้าที่แห่งเกาะหมอยโจวจึงทำฎีกาขึ้นถวายต่อองค์เง็กเซียงฮ่องเต้ เมื่อพระองค์ทรงทราบจึงกราบเชิญเจ้าแม่กวนอิมเพื่อขอคำปรึกษา และช่วยแก้ไขตามเห็นสมควร เจ้าแม่กวนอิมใช้เนตรทิพย์ส่องไปยังเกาะหมอยโจว เห็นคลื่นยักษ์ซัดจนเรือประมงล่มหลายสิบลำ จึงให้ธิดามังกรลงมาจุติ บำเพ็ญบารมีช่วยเหลือเหล่าชาวประมงและผู้เดินเรือ

อีกตำนานหนึ่งเล่าว่า เจ้าแม่หนี่ว่ว (女媧娘娘) คิดว่าบนโลกยังขาดเทพผู้พิทักษ์ทะเล จึงได้ปรึกษากับเจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่ทั้งสองจึงท่องไปหลายสมุทรทะเล เมื่อเสด็จมายังทะเลตะวันออก ทรงเห็นว่าสถานที่แห่งนี้เหมาะสมเป็นที่บำเพ็ญบารมีของเทพผู้พิทักษ์ท้องทะเล ผู้มีหน้าที่ช่วยเหลือชาวเรือ ขจัดทุกข์ยากจากปีศาจร้าย จากนั้นเจ้าแม่กวนอิม ได้หยิบลูกแก้วมณีสีชาดขึ้นมา แล้วบริกรรมคาถาเป่าลงยังลูกแก้วมณี แล้วนำไปที่บ้านของครอบครัวตระกูลหลินบนเกาะหมอยโจว¹⁰¹

ส่วนนิยายเรื่อง ประวัติการกำเนิดและการช่วยมนุษย์ของพระสนมแห่งฟ้า 《天妃出身濟世傳》 ที่แต่งโดย อุ๋หวานชู (吳還初) สมัยปลายราชวงศ์หมิง เล่าว่า เทพธิดาเสวียนจิน (玄真) ซึ่งเป็นบุตรของเทพเจ้าดาวเหนือ ขณะที่นั่งเล่นที่บึงบัวในวันตรุษขนมัจฉ์ สายตาได้เห็นภาพอันน่าสะเทือนใจ กล่าวคือ มดตัวน้อยตัวนิคจำนวนมากใช้ใบบัวเป็นพาหนะเพื่อที่จะข้ามไปยังฝั่งตรงข้าม ทันใดนั้นเองแรงลมได้พัดใบบัวพลิกคว่ำ ทำให้มดทั้งหมดจมน้ำตาย ในคืนวันนั้น เทพธิดาเสวียนจิน ได้ฝันเห็นมดที่ตายมาเข้าหา บอกว่าถูกปีศาจสิงและจะระเห็จทำร้าย เป็นเหตุให้ต้องสิ้นชีพ เธอจึงบอกกล่าวกับเทพดาวเหนือ และอาสาปราบปีศาจร้าย 2 ตัวนี้ แต่เนื่องจากไม่มีวิชาอาคม จึงได้ไปขอศึกษากับเจ้าแม่ซีหวังหมู่ (西王母) เจ้าแม่จึงได้ประทานยาวิเศษให้ และบอกให้ไปยังทะเลได้เพื่อร่ำเรียนวิชากับเจ้าแม่กวนอิม เพราะหากได้รับคำชี้แนะแล้วจะทำให้วิชาอาคมเก่งกล้า เมื่อศึกษาสำเร็จแล้วจึงได้ลงไปยังโลกมนุษย์และจุติในครอบครัวตระกูลหลิน (林) แห่งเมืองฝูเถียน มีชื่อว่า หลินมั่ว

เมื่อหลินมั่วอายุได้ 16 ปี ขณะที่กำลังทอดผ้า เกิดอาการร่วงจนหลับไป เนื่องจากเธอได้ทอดจิตไปปราบปีศาจสิงและจะระเห็จที่กำลังอาละวาด ณ ทะเลตะวันออก ทว่าสาวรับใช้ได้เข้ามาปลุก จึงทำให้เธอช่วยเหลือเรือได้เพียง 4 ลำ ส่วนอีกลำหนึ่งคว่ำลงกลางทะเล หลินมั่วเสียใจอย่างมาก ไม่ทานอาหาร เอาแต่สวดมนต์กับคุณแลปรนนิบัติบุพการี

¹⁰⁰ 馬書田：《全像中國三百神》，第 74-75 頁。

¹⁰¹ 楊文健等主編：《連江媽祖文化集萃》，香港：香港文學報社出版公司 2007 年，第 152-153 頁。

เมื่ออายุได้ถึงเวลาแต่งงาน มีคนมาสู่ขอแต่หลินมั่วไม่สนใจ และเดินทางออกจากบ้าน เธอกล่าวว่า ได้ขึ้นสวรรค์ เพราะสำเร็จเป็นเทพเจ้า และยังมีการสร้างศาลเจ้าของเจ้าแม่ขึ้นกราบไหว้บูชา¹⁰²

เจ้าแม่มาจู เป็นเทพเจ้าผู้คุ้มครองการเดินทางเรือตามคติความเชื่อของชาวจีน ชาวเรือจะบูชาทุกเช้าเย็น เพื่อขอพรให้ปลอดภัย บริเวณท้ายเรือเดินสมุทรของชาวจีนสเกี้ยนจะมีแท่นบูชาองค์เจ้าแม่ปรากฏอยู่¹⁰³ น่าเชื่อได้ว่าคติความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาแม่ย่านางเรือของคนไทยก็รับมาจากจีน¹⁰⁴ ดังปรากฏหลักฐานตำนานเรื่อง “แม่ย่านาง” ในวรรณกรรมว่าด้วยเรื่องนารายณ์สิบปาง ฉบับคุณหญิงเลื่อนฤทธิ์ (2466)¹⁰⁵ และนิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน (นิราศกวางตุ้ง) ที่เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2324 สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ความตอนหนึ่งว่า “เย็นเช้าไหว้เจ้าม้าพ่อ พระหมาจ้อ ฟังอิงคิ่งเนื่อง”¹⁰⁶ ซึ่งพระหมาจ้อก็คือ “มาจู” ในภาษาจีนกลางนั่นเอง

จากกฎหมายตรา 3 ดวง เรื่องตำแหน่งนาพลเรือนของกรมท่าชวาก็ระบุชัดว่า ตำแหน่งหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานบนเรือสำเภารับมาจากจีน อาทิ ปั้นจู (ซ่อมแปลงสำเภา) ใต้กั้ง (นายท้าย) เอียวกั้ง (บูชาพระ) เป็นต้น¹⁰⁷ เอียวกั้งหรือเอียวกง เป็นนักบวชที่ทำหน้าที่คอยดูแลรับผิดชอบเทวรูป และจตุรูป เฝ้ากระดาดเงิน กระดาดทองเพื่อถวายแด่บูชาเทวรูปเหล่านั้น¹⁰⁸ ดังปรากฏบทสวดอัญเชิญองค์เจ้าแม่มาจูในคัมภีร์เข็มทิศทางการเดินสมุทร 《海道針經》 ที่เชื่อว่าเขียนขึ้นในต้นราชวงศ์หมิง ซึ่งเจิ้งเหอได้ใช้ความรู้ด้านจากคัมภีร์ดังกล่าวในการเดินทางสมุทรยาตรา¹⁰⁹ ความว่า

“รุ่งสางตื่นนอนตอนไก่ขัน กราบอัญเชิญเจ้าแม่มาแต่งหน้า หวีม้วนเส้นเกศาเป็นมวยเกล้า หวีจนเส้นเกศาสว่างสง่างาม แต่งองค์อาภรณ์ 18 ชุด ทุกๆ ชุดประพรมด้วยเครื่องหอม กางร่มใต้อุ้งพระแม่เจ้า ได้ร่มเย็น เจ้าแม่มีม้าออกโปรดมวลสารชนผู้ศรัทธา เสด็จไปยังทิศบูรพาตามคำขอ ไปทิศอุดรด้วยเพราะผู้ศรัทธา คราวเสด็จไปจะปักปิ่นทองบนเกศา คราวเสด็จมาจะปักดอกไม้เงินตรงหน้าแท่นที่บูชา เหล่า

¹⁰² 江蘇省社科院明清小說研究中心：《中國通俗小說總目提要》，第 70-71 頁。

¹⁰³ 徐珂編撰：《清稗類鈔》，北京：中華書局 2003 年，第 3567 頁。

¹⁰⁴ อ่านเพิ่มเติมใน สุรสิทธิ์ อมราวณิชศักดิ์. 2559. “เทพสตรีจีนในสังคมไทย : ว่าด้วยเรื่องชื่อของเจ้าแม่มาจู”. ใน พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ บรรณาธิการ. 2559. **พลังผู้หญิง แม่ เมียและเทพสตรี : ความจริงและภาพแทน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. หน้า 229-248.

¹⁰⁵ อ่านเพิ่มเติมใน เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป. 2481. **แม่ย่านาง วรรณคดีและราชาศัพท์**. พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์โท พระอุปการศิลป์ศาสตร์ (เจริญ อากาศวรรณะ) ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ 6 พฤศจิกายน 2481. หน้า 1-15.

¹⁰⁶ พระยามหานุภาพ. 2461. **นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน ครั้งกรุงธนบุรี เมื่อปีฉลู พ.ศ. 2324**. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. หน้า 10-11.

¹⁰⁷ **กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 1**. 2548. กรุงเทพฯ : สุภาพใจ. หน้า 131-132.

¹⁰⁸ สุกครันต์ ธาราศักดิ์ แปล. 2555. (พิมพ์ครั้งที่ 3). “เรื่องบันทึกรายวันเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในกรุงสยาม”. อังใน นันทา วรรณดิวงส์ และคณะแปล. **รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 1**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. หน้า 93.

¹⁰⁹ 向達校注：《兩種海道針經》，北京：中華書局 2000 年，第 2 頁。

สานุศิษย์กราบวิงวอนด้วยศรัทธา ขอพระแม่เจ้าองค์ศักดิ์สิทธิ์ที่สถิต ณ เหมยโจว โปรดช่วยเหลือมาด้วยโดย
ทันใด”¹¹⁰

มาจู่เป็นเทพสตรีที่ได้รับการสถาปนาด้วยการถวายสมัญญาจากองค์จักรพรรดิจีนอย่างต่อเนื่อง พระนามเลื่อง
ลือไปทั่วตั้งแต่ในยุคต้นราชวงศ์หมิง กล่าวคือ เดือนอ้าย ปีหงอู่ที่ 5 (1915) เจ้าแม่มาจู่ได้รับการสถาปนาเป็นเทียนเพย
(天妃) แปลว่า พระสนมแห่งท้องนา¹¹¹ ดังปรากฏในพระบรมราชโองการบวงสรวงเจ้าแม่มาจู่ ความตอนหนึ่งเขียน
ว่า

“เป็นที่ประจักษ์ชัดพระสนมแห่งท้องนาแห่งหลิน เทพีแห่งคงคา ความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องการขจัดภัย
แล้งแห้งที่ได้เห็นจากฎีกาและสิ่งที่ได้ยินมา ความช่วยเหลือให้พ้นภัยในวันนี้ เป็นที่ประจักษ์ชัดทั้งในและ
นอกราชสำนัก ควรได้รับการบูชา ตั้งแต่ข้าขึ้นครองราชย์สมบัติ ยังไม่มีเวลาได้สถาปนา ยกย่องเชิดชู จึงมี
พระบรมราชโองการให้ขุนนางนำไปถวายสถาปนา “กตัญญูส่องสว่าง สะอาด ศรัทธา ด้วยพระเมตตา
ช่วยเหลือแห่งองค์พระสนมท้องนาองค์ศักดิ์สิทธิ์”¹¹²

น่าเชื่อได้ว่าเจ้เหงเองก็รู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่องค์นี้มานานแล้ว หากแต่ความศรัทธาที่เจ้เหงมีต่อ
เจ้าแม่มาจู่ประจักษ์ชัดในคราวที่ตนเองได้รับพระราชบัญชาให้ออกเดินทางในปีรัชศกหย่งเล่อที่ 1 (1946) ตามความ
ในจารึกเรื่อง บันทึกความศักดิ์สิทธิ์เจ้าแม่เทียนเพย 《天妃顯聖錄》 ที่กล่าวถึงขั้นที่เจ้เหงและคณะได้รับ
พระบรมราชโองการเดินทางไปสยาม ขณะเรือแล่นถึงกวางเจา ลมพัดแรง เรือใกล้ล่ม ผู้คนบนเรือได้ขอให้อธิษฐาน
ขอพรต่อองค์เจ้าแม่เทียนเพย ซึ่งเจ้เหงได้วิงวอนและภาวนาว่า “ข้าพเจ้าเจ้เหงได้รับพระบรมราชโองการเป็นทูต
เดินทางเยือนแคว้นแคว้นนานาประเทศ ประสบพบกับมรสุมคลื่นยักษ์อันตรายยิ่ง ข้าพเจ้ามิได้เกรงกลัวความตาย
เสียดายชีวิต หากแต่ยังมีได้ตอบแทนพระคุณต่อองค์จักรพรรดิ และรื้อยกว่าชีวิตต้องสิ้นชีพในคราวนี้ ข้าขออำนาจ
แห่งองค์เจ้าแม่เทียนเพยโปรดช่วยคุ้มครองด้วยเทอญ” ไม่นานได้ยินเสียงกลองเสียงปี่ บรรเลงเพลงสวรรค์กังวานทั่ว
รับรู้ถึงกลิ่นหอมแห่งมวลบุปผาที่โชยมาเป็นระยะๆ ประหนึ่งได้พบเจ้าแม่เทียนเพยที่เสด็จมายืนอยู่บนเสากระโดง
เรือ หลังจากนั้นไปคลื่นลมสงบ การเดินทางปลอดภัย เมื่อกลับถึงราชสำนักได้เขียนฎีกาถวายองค์
จักรพรรดิ พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการให้ขุนนางเดินทางไปปรับปรุงศาลเจ้าดั้งเดิมขององค์เจ้าแม่เทียนเพย
ซึ่งเจ้เหงได้เตรียมเงินส่วนตัวจำนวน 500 ฝูก เดินทางไปยังศาลเจ้าแม่เทียนเพยบนเกาะเหมยโจวเพื่อเซ่นสรวง

¹¹⁰ 向達校注：《兩種海道針經》，第 47-45 頁。

¹¹¹ 林國平、彭文字：《福建民間信仰》，福州：福建人民出版社 1993 年，第 146-151 頁。

¹¹² 蔡相輝：《〈天妃顯聖錄〉與媽祖信仰》，臺北：獨立作家 2016 年，第 36 頁。

ด้วย¹¹³ นั้นหมายความว่า การเดินทางออกทะเลในครั้งนั้นทำให้เจ้เจ้เหอเกิดความศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่มาจู้ยิ่งสุดใจ และหลังจากที่ได้รับพระบรมราชโองการให้เดินทางสมุทรยาตรา (1948-1976) การสร้างกองเรือมหาสมบัติจึงเริ่มขึ้น เรือลำดังกล่าวมีขนาดใหญ่ จุกนและสิ่งของได้จำนวนมาก โดยเจ้เจ้เหอได้ตั้งชื่อเรือลำนี้ว่า “วันอานฉวน” (萬安船) หรือเรือหมื่นปลอดภัย และเมื่อสร้างเรือเสร็จ เจ้เจ้เหอได้นำผู้คนที่ต้องออกเดินทางท่องสมุทรไปยังศาลเจ้าแม่มาจู้ เพื่อสักการะขอพร¹¹⁴

ก่อนออกเดินทางสมุทรยาตราในครั้งที่ 7 สมัยจักรพรรดิเซวียนจง ปีรัชศกเซวียนเตอที่ 6 (明宣宗宣德六年, 1974) เจ้เจ้เหอยังได้สร้างแผ่นป้ายจารึกสดุดีองค์เจ้าแม่เทียนเพย (天妃) ซึ่งคำว่าเทียนเพยแปลความได้ว่า พระสนมแห่งฟ้า เพื่อประกาศให้ทราบว่าการเดินทางสมุทรยาตราในทุกๆ ครั้งที่ผ่านมา เป็นไปอย่างราบรื่นปลอดภัย ก็เพราะได้รับการช่วยเหลือจากเทพเจ้าองค์นี้¹¹⁵ โดยบันทึกไว้ว่า ครั้งหนึ่งเจ้เจ้เหอในฐานะผู้บัญชาการกองเรือได้เป็นผู้นำในการสักการะขอพรต่อเจ้าแม่เทียนเพยที่ประดิษฐานอยู่บนเนินเขา ก่อนออกมุ่งหน้าสู่ทะเลตะวันตก¹¹⁶

การสักการะบูชาเจ้าแม่มาจู้ถือเป็นความเชื่อในลัทธิเต๋าที่เจ้เจ้เหอให้ความเคารพศรัทธาตั้งแต่ครั้งได้รับพระราชบัญชาให้ออกเดินทางไปเยือนสยามเมื่อ พ.ศ. 1946 ซึ่งอาจเป็นครั้งแรกที่เจ้เจ้เหอได้ล่องเรือบนทะเลอันกว้างใหญ่ ระหว่างทางพบเจอกับลมมรสุม จนเป็นเหตุให้เจ้เจ้เหอเกิดความศรัทธาในองค์เจ้าแม่มาจู้ ซึ่งความเชื่อและความศรัทธาดังกล่าวคงได้รับมาจากกลุ่มชาวเรือ การที่เจ้เจ้เหอแสดงความนอบน้อมต่อองค์เจ้าแม่ย่อมแสดงถึงการยอมรับแนวคิด วิถีชีวิตของชาวเรือ ซึ่งเป็นคนหมู่มากที่เข้าร่วมทุกข์ ร่วมสุขบนพื้นน้ำอันกว้างใหญ่

การที่เจ้เจ้เหอมีความศรัทธาในหลายลัทธิความเชื่อ กล่าวคือ ทั้งอิสลาม พุทธ และเต๋า ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะบทบาทหน้าที่ที่ตนดำเนินการในฐานะแม่ทัพกองเรือที่พยายามแสดงบทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณไปพร้อมกับหน้าที่ฐานะผู้นำทางการปกครอง เพื่อหล่อหลอมดวงใจของผู้คนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน และสิ่งสูงสุดของแต่ละศาสนา ลัทธิความเชื่อเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันได้ ดังที่ปรากฏข้อความในจารึกไตรภาษา (The Galle Trilingual Inscription) ที่สดุดีศาสดาและพระเป็นเจ้าของ 3 ศาสนา คือ พระพุทธเจ้า พระศิวะ และพระอัลละฮ์อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งแผ่นศิลาจารึกดังกล่าวพบที่เมืองกอลล์ ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของศรีลังกา¹¹⁷

ความศรัทธาในหลายศาสนาและลัทธิความเชื่อของเจ้เจ้เหอนั้น อาจเกิดขึ้นจากชาติกำเนิด ภาระหน้าที่ หรือความสนใจใฝ่รู้ของตนเอง รวมถึงสถานการณ์และสภาวะการณ์อย่างหนึ่งอย่างใด หากแต่สิ่งที่เหนือไปกว่านั้นก็คือ ความจงรักภักดีและความเชื่อศรัทธาที่เจ้เจ้เหอมีต่อองค์จักรพรรดิ ทำให้ได้รับความไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ทั้ง

¹¹³ 蔡相輝：《〈天妃顯聖錄〉與媽祖信仰》，第 54 頁。

¹¹⁴ 于國慶：《天后聖母神迹錄——媽祖傳奇故事》，北京：宗教文化出版社 2011 年，第 118 頁。

¹¹⁵ 鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，第 19 頁。

¹¹⁶ ปริวัฒน์ จันทร. 2553. (พิมพ์ครั้งที่ 3). เจ้เจ้เหอ แม่ทัพขันทิ “ซาปองง”. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 88.

¹¹⁷ สืบแสง พรหมบุญ. 2549. เจ้เจ้เหอ ซาปองงและอุษาคเนย์. หน้า 20.

ในสมัยรัชกาลหย่งเลอและรัชกาลเซวียนเต๋อ ความเพียบพร้อมในด้านคุณสมบัติที่ติดตัวมาของเจิ้งเหอ รวมถึง เกียรติยศและเกียรติภูมิที่ได้สร้างไว้ตลอดทั้งชีวิต ทำให้เจิ้งเหอเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในประวัติศาสตร์จีน เป็น วีรบุรุษที่ชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ความเคารพยกย่อง

3.2 ตำนานเรื่องเล่าของเจิ้งเหอในจีน

ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิงฉบับหลวงบันทึกว่า “เรื่องราวขันทิซานเป่าท่งทะเลตะวันตก เป็นเรื่องกล่าว ขานที่ยิ่งใหญ่ในยุคต้นราชวงศ์หมิง”¹¹⁸ เจิ้งเหอจากเด็กน้อยที่ถูกตอนเป็นขันที หากแต่โชคชะดานำพาให้ก้าวสู่แม่ทัพ กองเรือมหาสมบัติ ชีวิตเต็มไปด้วยการผจญภัยบนโลกกว้างกลางมหาสมุทร ต้องเดินทางไปเยือนดินแดนต่างๆ ครั้น แล้วครั้งเล่า กระทั่งสิ้นชีพกลางมหาสมุทร สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นวัตถุดิบชั้นดีที่ทำให้ผู้ที่พบเห็น ผู้ที่ได้ยินหรือผู้ที่ได้อ่านเรื่องราวดังกล่าวนำไปประกอบปรุงแต่ง จินตนาการต่อยอดเป็นเรื่องเล่ามุขปาฐะ ตำนาน นิยาย ฯลฯ

ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจิ้งเหอในจีนเกิดขึ้นพร้อมๆ กันกับการเดินทางสมุทรยตราของเจิ้งเหอ ทั้งชาวบ้าน และชาววังนำเค้าเรื่องของการเดินทางมาปรุงแต่งเป็นบทอุปรากรที่แสดงในราชสำนัก (जूवलวง) และนิทานเล่าสู่กัน ฟัง¹¹⁹ กระทั่งนักเขียนที่ชื่อ หลัวเม่าเต็ง (羅懋登) ชาวมณฑลส่านซี¹²⁰ (陝西) นำเรื่องราวดังกล่าวมาเรียงร้อยเป็น วรรณกรรมร้อยแก้วเรื่อง “ขันทิซานเป่าท่งทะเลตะวันตก” 《三寶太監西洋記通俗演義》 หรือเรียกอีกชื่อว่า “บันทึกทะเลตะวันตก”¹²¹ 《西洋記》 ซึ่งเขียนเสร็จและตีพิมพ์ในราวปีรัชศกวันลี่ที่ 25 (2140)¹²² วรรณกรรมเรื่องนี้ จัดอยู่กลุ่มประเภทเพนิยายที่มีความยาว 100 ตอน เน้นอิทธิปาฏิหาริย์ การต่อสู้ระหว่างเหล่าปีศาจกับเทพเจ้าหรือนักบวชผู้ทรงศีล โดยนำเค้าโครงเรื่องจริงจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จริงยุคต้นราชวงศ์หมิง เกี่ยวกับการ เดินทางสมุทรยตราของเจิ้งเหอเป็นแกนหลักในการดำเนินเรื่อง วิธีการผูกเรื่องคล้ายกับวรรณกรรมเรื่องไซอิ๋ว¹²³

¹¹⁸ (清) 張廷玉等：《明史》，第 7768 頁。

¹¹⁹ (明) 鞏珍著，向達校注：《西洋番國志》，北京：華文出版社 2017 年，第 47 頁。

¹²⁰ งานเขียนชิ้นนี้ผู้ประพันธ์ใช้นามปากกาว่า “เออร์หลี่หนานเหริน” (二里南人) จากการศึกษาของ (俞樾, 2364-2450) เชื่อว่านามจริงของผู้แต่งคือ หลัวเม่าเต็ง ซึ่งนักวิชาการส่วนมากยอมรับในวงกว้าง ส่วนการศึกษาว่าด้วย หลัวเม่าเต็ง เป็นชาวมณฑลส่านซี เป็นการศึกษาจากหวงเหวินหยัง (黃文昉, 2279-?) แต่นักวิชาการรุ่นหลังยังไม่เชื่อ เพราะพบว่าภาษาที่ใช้เขียนมีส่วนวนภาษาท้องถิ่นของชาวเมืองหนานจิงและบริเวณซูโจวด้วย ดูใน (加) 陳忠平主編：《走向多元文化的全球史：鄭和下西洋(1405-1433)及中國與印度洋世界的關係》，北京：生活·讀書·新知三聯書店 2017 年，第 338-339 頁。

¹²¹ 馮漢鏞：“《西洋記》源於戲劇”，載《文史雜誌》，2005 年第 4 期，第 32-35 頁。

¹²² 江蘇省社科院明清小說研究中心，江蘇省社科院文學研究所編：《中國通俗小說總目提要》，第 116 頁。

¹²³ เรื่องไซอิ๋ว พระโสภณอภัยกริจ (เล็ก สมิตสิริ) ให้นายดินแปล และนายเทียนวรรณโกเรียบเรียง เป็นหนังสือ 65 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์โสภณพิ พรตชนาครพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2449 เป็นสมุด 4 เล่ม ดูใน สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. 2545. ตำนานหนังสือสามก๊ก. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า. หน้า 35.

《西遊記》ที่แต่งขึ้นใน พ.ศ. 2135¹²⁴ ที่นำเหตุการณ์การเดินทางไปอัญเชิญพระไตรปิฎกของพระถังซำจั๋งมาเป็นแกนเรื่อง หากแต่เน้นเขียนเล่าการสู้รบระหว่างหงอคงกับทวยเทพ และเหล่าปีศาจกับกลุ่มลูกศิษย์ของพระถังซำจั๋งประกอบด้วย หงอคง ชัวเจ๋งและตือโป๊ยก่าย

นอกจากข้อมูลที่ได้จากบทอุปกรจีนและนิทานชาวบ้านแล้ว หลัวเม่าเต็งยังใช้บันทึกของผู้ที่ร่วมเดินทางสมุทรยาศกับเจิ้งเหอ อาทิ “อิงหยาเซิ่งหล่าน” 《瀛涯勝覽》 ชมเพลินเริงขอบสมุทร ของหม่าฮวน (馬歡) “ชิงฉาเซิ่งหล่าน” 《星槎勝覽》 ชมเพลินเริงสำเภา ของเฟี้ยซัน (費信) มาเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญอีกชุดหนึ่ง เพื่อเรียงร้อยเป็นวรรณกรรม โดยผูกปมการสร้างเรื่องของการเดินทางสมุทรยาศรา อันมีเหตุมาจากพระราชลัญจกรโบราณที่ตกทอดมาหลายยุคหลายสมัยขึ้นหนึ่งได้หายไปจากประเทศจีน จึงต้องจัดทัพเดินทางไปค้นหา ขณะเดียวกันก็สร้างตัวละครอีก 2 คน คือ พระราชครูจินปี้เฟิง (國師金碧峰) นักบวชในพุทธศาสนา กับ ปรมจารย์จิง (天師張真人) นักพรตในลัทธิเต๋า สองผู้ที่มีวิชาอาคมแก่กล้าให้ร่วมเดินทางสมุทรยาศราไปกับเจิ้งเหอ เพื่อคอยช่วยเหลือปราบเหล่าปีศาจในดินแดนต่างๆ ที่เรือมหาสมบัติไปเยือน¹²⁵ ดังนั้น ตัวละครสำคัญของเรื่องจึงตกอยู่ที่ปรมจารย์จิงและพระราชครูจินปี้เฟิงเป็นหลัก ความสำเร็จของการเดินทางสมุทรยาศราต้องอาศัยบุคคลทั้งสอง

อย่างไรก็ดี วรรณกรรมได้บอกเล่าถึงเหตุผลในการคัดเลือกเจิ้งเหอให้เป็นผู้รับหน้าที่แม่ทัพใหญ่ของกองเรือมหาสมบัติว่า “ขันทีซานเป่าไม่ใช่นุคคลธรรมดา แต่เป็นคางคกตัวหนึ่งในธาราบนแดนสวรรค์ที่ลงมาจุติบนโลกมนุษย์ มีอุปนิสัยไม่ชอบภูเขา ไม่ชอบสถานที่แห้งแล้ง เห็นน้ำก็เหมือนเห็นบ้าน ดังนั้นสามารถเดินทางทะเล ระบายพวกดินแดนบ้านป่าเมืองเถื่อนได้”¹²⁶ ซึ่งถือเป็นการสร้างบุคลิกลักษณะของตัวละครแนวเทพนิยายจีนที่ผู้แต่งนิยายนิยามทำกัน วีรบุรุษต้องเป็นผู้มีบุญวาสนา มีความสามารถหรือเป็นผู้วิเศษลงมาจุติบนโลกมนุษย์ เช่น หงอคงเกิดจากหินวิเศษที่อาบแสงอาทิตย์แสงจันทร์มานานนับพันปี¹²⁷ พระถังซำจั๋งเดิมเป็นศิษย์คนที่สองของพระพุทธองค์¹²⁸ หรือแม้แต่วรรณกรรมแนวสู้รบก่อนภฏ อย่างสุขหู่จ้วน 《水滸傳》 แปลเป็นไทยในชื่อ ซ้องกั๋ง ก็เขียนเล่าเรื่องควา 108 ดวงบนปากฟ้าที่ลงมาจุติบนโลกเป็น 108 ผู้กล้า¹²⁹ ขณะที่วรรณกรรมเรื่องหงโหลวเมิ่ง 《紅樓夢》 หรือที่คนไทยรู้จักกันในชื่อ ความฝันในหอแดง ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความรักของชายหนุ่มกับหญิงสาวในตระกูลมั่งคั่งในระบบสังคมนักคิด ตัวละครเอกชายของเรื่องมีชื่อว่ายาเป่าอิว (賈寶玉) ในอดีตชาติเป็นหินวิเศษที่เจ้าแม่หนี่ว่วาเหลือไว้ 1 ก้อน หลังจากที่ทำการอุดรอยร้าวของฟ้า¹³⁰ เป็นต้น การผูกเรื่องอดีตชาติภูมิเดิมของตัวละครในวรรณกรรมจีน

¹²⁴ 徐朔方著：《小說考信編》，上海：上海古籍出版社 1997 年，第 317 頁。

¹²⁵ 錢仲聯等著：《中國文學大辭典》，上海：上海辭書出版社 2000 年，第 1107-1108 頁。

¹²⁶ 羅懋登：《三寶太監西洋記》，北京：昆侖出版社 2001 年，第 167 頁。

¹²⁷ 吳承恩著：《西遊記》，北京：人民文學出版社 1996 年，第 1-2 頁。

¹²⁸ 吳承恩著：《西遊記》，第 721 頁。

¹²⁹ 施耐庵、羅貫中著：《水滸傳》，北京：人民文學出版社 1996 年，第 9 頁。

¹³⁰ 曹雪芹著：《紅樓夢》，北京：人民文學出版社 2000 年，第 1-2 頁。

โบราณมักเกิดจากจินตนาการของผู้แต่ง แต่ทั้งนี้มักอิงอยู่กับชีวิตจริงของบุคคลคนๆ นั้น อย่างเช่น เจิ้งเหอมีความชำนาญการเดินเรือเพราะเป็นคางคกที่อยู่ในน้ำ จึงชอบน้ำ เป็นต้น

วรรณกรรม “ขันทีซานเป่าท่องทะเลตะวันตก” จำลองเหตุการณ์การเดินทางของเจิ้งเหอช่วงปีรัชศกหย่งเล่อที่ 7-14 (1952-1956) รวม 7 ปี บทบาทของเจิ้งเหอในวรรณกรรมคือแม่ทัพผู้มีวิสัยทัศน์ แต่ไม่มีเวทมนต์เรื่องการปราบมารแม้แต่ชนิดเดียว ตอนท้ายของเรื่องก็ยังไม่สามารถค้นพบพระราชลัญจกรโบราณที่สูญหายไปจากจีน เพื่อนำกลับมาถวายจักรพรรดิหมิงจึงจู่ได้ หากแต่พระองค์ทรงเห็นความทุ่มเทและความมุ่งมั่นของเจิ้งเหอ จึงได้อวยยศ ให้ 2 ชั้น¹³¹

เนื้อหาในวรรณกรรมที่เล่าถึงตอนที่เจิ้งเหอมาไทยปรากฏอยู่ตอนที่ 33-34 เขียนถึง กองเรือของเจิ้งเหอมาสยามตรงกับสมัยของเซินเหลี่ยเจาคุนหย่า¹³² (參烈昭昆牙) ซึ่งอาจหมายถึงสมเด็จพระรามศวร¹³³ เมื่อกองเรือเจิ้งเหอมาถึงปากแม่น้ำ ทหารสายสืบฝั่งไทยได้ส่งข่าวแจ้งไปยังเมืองหลวงให้ทางราชสำนักสยามรับรู้ พระมหากษัตริย์ไทยเมื่อทรงทราบเรื่องก็ได้ส่งขุนนางไปสอบถามวัตถุประสงค์ถึงการมาเยือนสยามของกองทัพเรือเจิ้งเหอ เมื่อทั้งสองเข้าใจเป็นอย่างดีแล้ว จึงให้เจิ้งเหอเดินทางเข้าเฝ้าในพระบรมมหาราชวัง แต่ด้วยความเข้าใจผิดของขุนนางไทยที่เป็นชาวจีนชื่อว่า เซี่ยเหวินปิน (謝文彬) ซึ่งคนผู้นี้ในอดีตเป็นพ่อค้าเมืองทิงโจว¹³⁴ (汀州) ถูกลมพัดหลงมายังสยาม ต่อมาได้เข้ามารับใช้ราชสำนักสยาม รับตำแหน่งขุนนางไทย ได้ชักชวนโจมตีเรือของราชสำนักหมิง ทำให้เจิ้งเหอโกรธมากและกล่าวหาว่าพระมหากษัตริย์สยามไม่จริงใจ แต่สุดท้ายทั้งสองฝ่ายก็ทำความเข้าใจกันด้วยดี ทางสยามได้มอบสิ่งของเครื่องกำนัลอันล้ำค่ามากมายให้กับเจิ้งเหอเพื่อนำไปถวายให้กับจักรพรรดิจีน และกองเรือของเจิ้งเหอก็เดินทางออกจากสยามไปยังดินแดนอื่นๆ ต่อไป¹³⁵

ประจักษ์ชัดว่างานประพันธ์เรื่องขันทีซานเป่าท่องทะเลตะวันตกของหลัวเม่าเต็ง ได้ใช้บันทึกที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการเดินทางของเจิ้งเหอมาเป็นข้อมูลในการประพันธ์ ขุนนางสยามเชื้อสายจีนนามว่า เซี่ยเหวินปินผู้นี้เป็นบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ และชื่อของพระมหากษัตริย์ไทยนามว่า “เซินเหลี่ยเจาคุนหย่า” ก็พบอยู่ในเอกสารจีน “ซูอู่โจวจื่อลู่” 《殊域周咨錄》 แปลไทยว่าบันทึกสอบถามว่าด้วยนานาแคว้นแดนพิสดารของ

¹³¹ 羅懋登：《三寶太監西洋記》，第 1042 頁。

¹³² หมิงสื่อฉบับบันทึกชื่อของพระมหากษัตริย์ไทยว่า เซินเหลี่ยเจาคุนหย่า (參烈昭毗牙) อ้างใน 黃重言、余定邦編著：《中國古籍中有關泰國資料匯編》，北京：北京大學出版社 2016 年，第 60 頁。หากแต่ข้อความนี้ตรงกับกรบันทึก “ซูอู่โจวจื่อลู่” ของเหยียนฉงเจียน ดู่ใน (明) 嚴從簡著、余思黎點校：《殊域周咨錄》，北京：中華書局 2000 年，第 279 頁。

¹³³ วินัย พงศ์ศรีเพียร. 2559. หมิงสื่อ-ชิงสื่อ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงฯ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. หน้า 84-85.

¹³⁴ ตั้งอยู่ที่ประเทศตะวันตกของมณฑลฝูเจี้ยน

¹³⁵ 羅懋登：《三寶太監西洋記》，第 340-353 頁。

เยียนจงเจียน (嚴從簡, ?-?) ที่บอกว่าเดินทางมาสยามใน พ.ศ. 2020¹³⁶ แต่ในช่วงเวลา บุคคลและเหตุการณ์ที่ปรากฏ ในวรรณกรรมกับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ไม่สอดคล้องกันหมดเสียทั้งหมด

วรรณกรรมเรื่องขันทีซานเป่าท้องทะเลตะวันตก คงเป็นที่ถูกอกถูกใจของผู้่านอย่างมาก ด้วยเพราะเป็น เรื่องราวที่ไม่ห่างไกลจากตนเองมากนัก กล่าวคือ วรรณกรรมเรื่องนี้เล่าเหตุการณ์ในราชวงศ์เดียวกัน แต่งขึ้นหลังจาก เจิ้งเหอเสียชีวิตราว 164 ปี หรือประมาณ 3-5 ชั่วโมงคน ความภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า “จงกั๋ว” (中國) อัน ศูนย์กลางของนานาอารยประเทศยังคงตราตรึงในความทรงจำในหมู่ชาวจีน ซึ่งนักวิชาการจีนส่วนหนึ่งเชื่อว่างาน ประพันธ์ชิ้นนี้เกิดขึ้นด้วยเพราะเหตุปัจจัยทางการเมืองและทางสังคม เนื่องจากช่วงสมัยรัชกาลวันลี่ ฉู่ปุ่นซึ่งปกครอง โดยโทะโยโตมิ อิเคโยชิ (2080-2141) ได้จัดกองทัพบุกเกาหลี และยังมีแนวโน้มที่จะเข้ามาโจมตีจีน ชาวจีนจึงได้ถวิลหาวีรบุรุษผู้กล้าอย่างเจิ้งเหอ เพื่อหวังให้เกิดแรงขับเคลื่อนในการร่วมแรงร่วมใจของคนในชาติ รวมถึงความคาดหวัง ของประชาชนที่มีต่อราชสำนักหมิง โหยหาถึงความยิ่งใหญ่ในอดีต¹³⁷ สะท้อนให้เห็นว่าในความทรงจำของชาวจีน ชิ้นรากหญ้า เจิ้งเหอก็คือวีรบุรุษแห่งยุคต้นราชวงศ์หมิง

จากการสำรวจพบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้หลังจากได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2140 แล้ว ก็ยังมีการพิมพ์ซ้ำ อย่างต่อเนื่อง อาทิ ฉบับโรงพิมพ์เหวินเต๋อถั่ง (文德堂) เซี่ยงไฮ้ ตีพิมพ์ปี 2402 ฉบับโรงพิมพ์เฉินเป้ากั๋ว (申報館) เซี่ยงไฮ้ ตีพิมพ์ปี 2424 และ 2434 ฉบับโรงพิมพ์ซ่งไห่ชูจี้ว (上海書局) เซี่ยงไฮ้ ตีพิมพ์ปี 2439 ฉบับโรงพิมพ์ เหวินอู่ชูจี้ว (文宜書局) เซี่ยงไฮ้ ตีพิมพ์ปี 2444 ฉบับโรงพิมพ์เจียงจ้าวซุหลินซุนจี้ (江左書林順記) ตีพิมพ์ปี 2466 ฉบับโรงพิมพ์จงหยวนชูจี้ว (中原書局) เซี่ยงไฮ้ ฉบับโรงพิมพ์ซ่งอู่ฉินซูกั๋ว (商務印書館) เซี่ยงไฮ้ ฉบับโรงพิมพ์ ปู่เยว่โหลว (步月樓) ฉบับโรงพิมพ์อิ่งซู่วี้ใจ (映旭齋)¹³⁸ เป็นต้น และปัจจุบันวรรณกรรมเรื่องนี้ยังได้รับการตีพิมพ์ อีกหลายครั้งและหลายสำนักพิมพ์ เช่น ฉบับสำนักพิมพ์ไห่หยัง (海洋出版社) ตีพิมพ์ปี 2525 ฉบับสำนักพิมพ์ซ่งไห่ กูจี้ (上海古籍出版社) ตีพิมพ์ปี 2528 ฉบับสำนักพิมพ์หว่าชยา (華夏出版社) ตีพิมพ์ปี 2538 และ 2556 ฉบับ สำนักพิมพ์ซานฉิน (三秦出版社) ตีพิมพ์ปี 2539 ฉบับสำนักพิมพ์คุนหลุน (昆侖出版社) ตีพิมพ์ปี 2544 ฉบับ สำนักพิมพ์เฮยหลงเจียงเหมย์ชู่ (黑龍江美術出版社) ตีพิมพ์ปี 2559 ซึ่งจำนวนครั้งของการตีพิมพ์สามารถบ่งชี้ถึง ความต้องการของท้องตลาด ช่อมแสดงถึงความสนใจของผู้่านที่มีต่อวรรณกรรมเรื่องนี้

ขณะเดียวกันเมื่อวรรณกรรมเรื่องขันทีซานเป่าท้องทะเลตะวันตกเผยแพร่สู่สาธารณชนแล้ว ภาพลักษณ์ของ เจิ้งเหอในมิติการรับรู้ของชาวบ้านส่วนใหญ่จะอิงกับนิยายมากกว่าความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ วรรณกรรมเรื่อง

¹³⁶ (明) 嚴從簡著、余思黎點校：《殊域周咨錄》，第 281 頁。

¹³⁷ 陳大康著：《明代小說史》，上海：上海文藝出版社 2000 年，第 416 頁。

¹³⁸ 王清原、牟仁隆、韓錫鐸編纂：《小說書坊錄》，北京：北京圖書館出版社 2002 年，第 6, 51, 62, 87, 90, 91, 142, 148, 197, 213 頁。

นี้ยังส่งถึงบทธะคร อุปรากรจีน และเรื่องเล่าในยุคต่อๆ มา¹³⁹ แต่ก็มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ปรับเปลี่ยนให้ดูน่าตื่นตาตื่นใจตามความต้องการของผู้เล่าหรือผู้แสดง เพื่อตอบสนองจริตความชอบของผู้สพในแต่ยุคสมัย ดังเช่นบทที่ใช้แสดงอุปกรจีน เรื่อง ซานเป่ารับพระราชบัญชาสมุทราชาตรา 《奉天命三保下西洋》 ประพันธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2158 ได้เสริมความพิเศษให้กับเจิ้งเหอในฐานะผู้มีความสามารถ รอบรู้เรื่องทะเล และที่สำคัญเป็นผู้ที่เจ้าแม่มาจู่จะคอยให้ความช่วยเหลือ ซึ่งความดังกล่าวปรากฏอยู่ในองค์ 2 กล่าวถึงก่อนออกเดินทางสมุทราชาตรา เจิ้งเหอและคณะได้ไปกราบไหว้เจ้าแม่มาจู่เพื่อขอพร และขณะที่เจิ้งเหอกำลังอธิษฐานจิตน้อมบูชาองค์เจ้าแม่อยู่นั้น ปรากฏว่ามีกลิ่นหอมพัดโชยมาทำให้ผลอหลับไป ผู้ติดตามต่างคิดว่าเจิ้งเหอเหนื่อยล้า จึงปล่อยให้หลับพักผ่อนแล้วออกไปรอด้านนอก ส่วนเจิ้งเหอหลับอยู่นั้น ได้ฝันเห็นเจ้าแม่มาจู่ปลุกเรียกให้ตื่น พร้อมแจ้งกับเจิ้งเหอให้สบายใจ ไม่ต้องเป็นกังวลกับการเดินทางสมุทราชาตรา และจะได้สิ่งของล้ำค่าจากนานาประเทศมาถวายแด่องค์จักรพรรดิ การเดินทางจะเป็นไปอย่างราบรื่น เพราะตัวเจิ้งเหอเองมีความรักชาติ เทวดาฟ้าดินเป็นพยาน จะเดินทางกลับราชสำนักอย่างปลอดภัย¹⁴⁰

แม้ว่าภาพลักษณ์ของเจิ้งเหอในนิยายหรืออุปกรจะไม่ใช่วิวเศษ ที่มีคาถาอาคมไว้ต่อสู้กับเหล่าปีศาจร้าย ทว่าภาพลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรม บทธะครต่างพยายามชี้ให้เห็นถึงความสามารถในหลากหลายด้านของเจิ้งเหอ รวมถึงเป็นผู้ที่เสียสละ รักชาติ คุณสมบัติเหล่านี้เองเป็นสิ่งที่สร้างแรงศรัทธาของประชาชนที่มีต่อเจิ้งเหอ ซึ่งเทพเจ้าในคติความเชื่อของชาวจีนจำนวนหนึ่งคือบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ แต่เพราะคุณงามความดีที่ได้สร้างไว้ให้กับประเทศชาติหรือสังคม จึงเป็นเหตุให้บุคคลเหล่านั้นได้รับการยกย่องบูชาในอาทิ กวนอู (關羽) หานอู๋¹⁴¹ (韓愈) จักฮุย (岳飛) เป็นต้น

¹³⁹ 鄧紹基主編：《中國古代戲曲文學辭典》，北京：人民文學出版社 2004 年，第 807 頁。

¹⁴⁰ 鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，第 1186-1187，1199 頁。

¹⁴¹ คนไทยไม่ค่อยรู้จักบุคคลสำคัญท่านนี้มากนัก ซึ่งอันที่จริงแล้วหานอู๋เป็นผู้ที่นำความเจริญมายังเมืองแต้จิ๋ว เมื่อตายไปแล้วชาวบ้านที่ศรัทธาได้ยกย่องเป็นเทพเจ้า อ่านเพิ่มเติมใน สุรสิทธิ์ อมรรณชศักดิ์. “หานอู๋: “เจ้าเมือง” “เจ้าพ่อ” “เจ้าที่””. ใน วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มีนาคม-กันยายน 2559. หน้า 1-49.

บทที่ 4

การบูชาและรูปเคารพของเจิ้งเหอในจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

4.1 การบูชาและรูปเคารพของเจิ้งเหอในจีน

การบูชาเจิ้งเหอในจีนปรากฏขึ้นเมื่อใดไม่ทราบแน่ชัด แต่เชื่อได้ว่าคงเกิดขึ้นหลังจากขั้นที่ผู้นี้ได้เสียชีวิตลงแล้ว ซึ่งพลังแห่งความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อเจิ้งเหอนั้นอาจมาจาก 2 ประการด้วยกัน ได้แก่ ประการแรกมาจากความจริงในประวัติศาสตร์ กล่าวคือ การยกย่องความสามารถของเจิ้งเหอ ผู้ซึ่งเป็นเสาหลักที่ทำให้กองเรือมหาสมบัติเดินทางไปยังดินแดนต่างๆ ได้เป็นผลสำเร็จ ส่วนอีกประการหนึ่งมาจากตำนานเรื่องเล่าที่ถูกปรุงแต่งขึ้นในยุคหลัง ที่แต่งเติมให้เจิ้งเหอเป็นผู้วิเศษ หรือแบบการสร้างวีรบุรุษในอุดมคติที่สังคมต้องการ ส่วนพื้นที่และกลุ่มคนที่การยกย่องและศรัทธาในตัวเจิ้งเหอนั้น ส่วนใหญ่ยังคงอิงอยู่กับความผูกพันอันเกี่ยวเนื่องด้วยกับเจิ้งเหอเป็นหลัก เช่น หลายเมืองในมณฑลฝูเจี้ยน ที่ส่วนใหญ่เป็นเมืองท่าที่กองเรือมหาสมบัติเคยแวะพัก นำมาซึ่งการพศรัทธาเจิ้งเหอมากกว่าท้องที่อื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นกลุ่มทายาทลูกเรือสมัยเจิ้งเหอหรือชาวประมงที่ศรัทธาในตัวเจิ้งเหอเป็นหลัก¹⁴²

ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้การบูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าไม่เป็นที่แพร่หลายนักในสังคมจีนเมื่อเทียบกับเทพเจ้าองค์อื่นๆ อย่างไรก็ดี คงมีปัจจัยด้านอื่นรวมอยู่ด้วย อาทิ

1. เจิ้งเหอเป็นบุคคลที่มีความเพียบพร้อมในหลายด้าน แต่ตำแหน่งของเขาที่เป็นขันทีกรมวังที่เป็นชาวมุสลิมจึงอาจทำให้ชาวบ้านจีนทั่วไปกราบไหว้อย่างไม่สนิทใจ
2. หลังจากเจิ้งเหอได้สิ้นบุญไปแล้ว ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ในทำนองอิทธิปาฏิหาริย์ไม่ได้ถูกปรุงแต่งอย่างต่อเนื่อง
3. จักรพรรดิจีนไม่ได้สถาปนาเจิ้งเหอในตำแหน่งที่สูงขึ้น กล่าวคือ หลังจากที่เจิ้งเหอสิ้นบุญไปแล้ว จักรพรรดิจีนไม่ได้ถวายยศให้กับเจิ้งเหอในฐานะผู้ประกอบกรรมดี เหมือนกับบุคคลในประวัติศาสตร์คนอื่นๆ ดังตัวอย่างของเยว่เฟย (岳飛) หรือคนไทยรู้จักในชื่อจังกสูย แม่ทัพผู้ต่อต้านการรุกรานของก๊กจิน (金國) ยุคราชวงศ์ซ่งใต้ (南宋, 1670-1822) ที่ตายไปแล้วได้รับการสถาปนาในตำแหน่ง “เอ้อหวัง” (鄂王) หรืออ่องแห่งเมืองเอ้อ จากจักรพรรดิซ่งหนิงจง (宋寧宗) ในปีรัชศกจยาดิ่งที่ 4 (嘉定四年, 1754)¹⁴³

¹⁴² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ สมถวิล ลือชาพัฒนพร บรรณาธิการ. 2549. 30 ปี ความสัมพันธ์ไทย-จีน 600 ปี ชำปองกง/เจิ้งเหอ กับอยุธยาและอุษาคเนย์. หน้า 114-115.

¹⁴³ (元) 脱脱等撰: 《宋史》, 北京: 中華書局 1985 年, 第 11395 頁。

ย่อมแสดงให้เห็นว่าราชสำนักจีนไม่ได้ให้ความสำคัญกับเจิ้งเหอมากนัก¹⁴⁴ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะธรรมเนียมในวัฒนธรรมขงจื้อที่ไม่เอื้อหรือส่งเสริมการยกย่องบุคคลที่ถูกตอนเป็นขันที ดังข้อความที่ปรากฏในบันทึกเมืองเจียงอิน 《江陰縣志》 โดยหวงฟู (黃傅, 2012-2042) เจ้าเมืองเจียงอินระหว่าง พ.ศ. 2036-2042 และเป็นผู้ศรัทธาในลัทธิขงจื้อ ความตอนหนึ่งว่า “ศาลเจ้ามังกรที่ทำเรือไซ (蔡港) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของท่าเรือแห่งนี้ สร้างขึ้นในปรีชศกห่อที่ 19 (1929) โดยผิงเจิงเจี้ยน (彭成建) ประชาชนผู้โง่เขลา ได้รับการบูรณะในปรีชศกห่อที่ 14 (1956) โดยเจิ้งเหอ ผู้ที่ถูกตอน”¹⁴⁵ หวงฟูเลือกใช้คำที่แสดงสถานะของเจิ้งเหอแบบดูถูกว่า “ผู้ที่ถูกตอน” (閹人) พอจะสะท้อนได้ว่า ในสายตาของผู้เคร่งครัดลัทธิขงจื้อหรือผู้ที่รับราชการในยุคหมิง ไม่ได้ชื่นชอบในตัวของเจิ้งเหอมากนัก เป็นเพียงบุคคลที่ไม่สมประกอบทางสังคม จึงขาดแรงสนับสนุนจากผู้ที่อยู่ในระบบราชสำนักช่วยส่งเสริมให้เกิดการบูชาเจิ้งเหอ และมองการนับถือเทพเจ้าต่างๆ ที่ชาวบ้านทั่วไปนับถือเป็นสิ่งที่ไม่ไ้สาระ ดังนั้นอาจเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การบูชาเจิ้งเหอในสังคมจีนแพร่หลายในหมู่บ้านเท่านั้น

ตลอดเส้นทางที่กองเรือมหาสมบัติแฉะผ่าน มีการนำชื่อเล่นของท่านมาตั้งเป็นชื่อของสถานที่ ลี้ปลุกสร้างรวมถึงตั้งศาลบูชาเจิ้งเหอขึ้นหลายแห่ง โดยเฉพาะที่เมืองฉงเล่อ มณฑลฝูเจี้ยน (福建省長樂市) ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากท่าเรือไท่ผิง (太平港) ที่กองเรือของเจิ้งเหอเคยแวะพักเติมน้ำและเสบียง มีเนินผาแห่งหนึ่งถูกเรียกขานว่า ผาซานเป่า (三寶巖) และบนยอดเขาแห่งนี้มีศาลาแห่งหนึ่งชื่อว่า ศาลาซานเป่า (三寶亭) เพราะมีตำนานเล่าว่า เจิ้งเหอเป็นผู้สร้างศาลาแห่งนี้ และเคยขึ้นมาพักผ่อน ณ เนินผาแห่งนี้¹⁴⁶ ทั้งยังพบศาสนสถานที่มีการบูชาเจิ้งเหออีกด้วย อาทิ พระอารามประตูเมฆา (雲門寺) ที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.1100 ยุคราชวงศ์เหนือใต้ กล่าวกันว่าช่วงที่เจิ้งเหอเดินทางสมุทรตราเมื่อ พ.ศ. 1956 ขณะจอดเรือที่ท่าเรือไท่ผิง ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับพระอารามแห่งนี้ เจิ้งเหอได้เกิดแรงศรัทธาออกทุนบูรณะพระพุทธรูปและถาวรวัตถุภายในวัด ต่อมาชาวบ้านได้สร้างรูปเคารพของเจิ้งเหอขึ้น ปัจจุบันภายในวัดยังเก็บรักษารูปเคารพของเจิ้งเหออยู่องค์หนึ่ง ที่ทำขึ้นจากไม้แกะสลักสมัยราชวงศ์ชิง¹⁴⁷ สูง 40 เซนติเมตรประดิษฐานไว้ภายในวิหารสังฆาราม ลักษณะสวมชุดแบบขันทีในวังหลวง ซึ่งชาวบ้านละแวกดังกล่าวบูชาในฐานะพระวิหารบาลโพธิสัตว์¹⁴⁸

เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2535 ขณะประชาชนในหมู่บ้านเซียนฉี ตำบลจิ้งกั๋ว เมืองฉงเล่อ มณฑลฝูเจี้ยน (福建省長樂市漳港鎮仙岐村)¹⁴⁹ กำลังขุดปรับพื้นที่บริเวณเนินทรายเพื่อสร้างสนามบิน ได้พบโบราณสถานศาลเจ้า

¹⁴⁴ สิทธิพล เกรือรัฐศีกาล. “ภาพลักษณ์ของเจิ้งเหอในประวัติศาสตร์จีน”. ใน วารสารจีนศึกษา ฉบับที่ 5 ปีที่ 5 พ.ศ. 2555. หน้า 39.

¹⁴⁵ อ้างจาก 周運中著: 《鄭和下西洋新考》, 北京: 中國社會科學出版社 2013 年, 第 100-101 頁。

¹⁴⁶ 葉明媚: 《民俗文化視野中的鄭和崇拜現象研究》, 南京大學中國古代文學專業碩士學位論文 2012 年, 第 14 頁。

¹⁴⁷ แผ่นพับประวัติของวัดประตูเมฆา ที่ผู้วิจัยไปสำรวจเมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2562

¹⁴⁸ 鄭浩、何明禮著: 《鳳凰號航海日記》, 北京: 中信出版社 2005 年, 第 44-45 頁。

¹⁴⁹ 林楓: “來自凡塵的顯應宮神靈”, 載《閩都神俗》, 2015 年第 6 期, 第 34 頁。

เลี่ยนอึ้งกง (顯應宮) ซึ่งเป็นศาลเจ้าโบราณที่ถูกคืนทรายกลบไว้ จึงแจ้งให้กับการทราบเพื่อดำเนินการขุดค้นตามหลักวิชาการ จากการสำรวจทางโบราณคดีพบรูปเคารพจำนวน 44 องค์ บนแท่นบูชา 5 แท่น¹⁵⁰ ประกอบด้วย

1. แท่นบูชาตรงกลาง ประดิษฐานเทพเจ้าต้าหวัง (大王) และเทพอื่นๆ
2. แท่นบูชาด้านขวามือของแท่นบูชาตรงกลาง คือ องค์เทพเจ้าหมาเจียงจวิน (馬將軍) กับเทพบริวาร
3. แท่นบูชาด้านซ้ายมือของแท่นบูชาตรงกลาง คือ องค์เทพเจ้าหลินสู่ยฟูเหริน (臨水夫人) กับเทพบริวาร
4. แท่นบูชาที่อยู่ด้านหน้าฝั่งขวามือของแท่นบูชาตรงกลาง คือ องค์เจ้าแม่มาจู่ (媽祖) กับเทพบริวาร
5. แท่นบูชาที่อยู่ด้านหน้าฝั่งซ้ายมือของแท่นบูชาตรงกลาง คือ องค์เทพเจ้าสวีวินไห่ต้าเจิน (巡海大臣) กับเทพบริวาร

ตามบันทึกเมืองฉงเล่อ 《長樂縣志》 ระบุว่า ศาลเจ้าเลี่ยนอึ้งกงสร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์ซ่ง ปีรัชศกเซาเซิงที่ 8¹⁵¹ (宋紹興八年, 1681) ศาลเจ้าแห่งนี้ได้รับการบูรณะอย่างต่อเนื่อง โดยครั้งหลังสุดอยู่ในสมัยราชวงศ์ชิง ปีรัชศกเต้ากวงที่ 21 (清道光二十一年, 2384) เนื่องจากพบแผ่นจารึกที่ระบุปีดังกล่าว ต่อมาในช่วงปีรัชศกกวงซิว (清光緒年間, 2418-2451) ศาลเจ้าเลี่ยนอึ้งกงได้รับภัยทางธรรมชาติครั้งใหญ่ กล่าวคือ โคนคลื่นสึนามิซัดกระหน่ำจมหายไปในปี 152 จากรูปเคารพขององค์เทพเจ้าและจุดตั้งแท่นบูชาที่อยู่ภายในศาลเจ้าดังกล่าวทำให้ชวนคิดได้ว่า ในสมัยแรกสร้างศาลเจ้าแห่งนี้ น่าจะมีแท่นบูชาเพียง 3 แท่นเท่านั้น โดยแท่นตรงกลางบูชาองค์เทพเจ้าต้าหวัง แท่นด้านขวามือบูชาองค์เทพเจ้าหมาเจียงจวิน และแท่นด้านซ้ายมือบูชาองค์เทพเจ้าหลินสู่ยฟูเหริน เนื่องจากเทพเจ้าทั้งสามองค์ล้วนมีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถัง ซึ่งเทพเจ้าต้าหวังคือเทพเจ้าไคจิงเซิงหวัง (開漳聖王)¹⁵³ มีชื่อเดิมว่า เจินหยวนกวง (陳元光, 1200-1254) แม่ทัพที่ลงมาปราบแดนใต้ บริเวณเมืองเจวียนโจว มณฑลฝูเจี้ยนต่อเนื่องถึงเมืองเต้าจิว (潮州) มณฑลกวางตุ้ง ต่อมาได้ถวายฎีกาขอจัดตั้งเมืองจ้งโจว (漳州) และตนเองได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองคนแรก เป็นผู้นำพาความเจริญมาสู่ดินแดนแถบนี้ และต่อมาได้รับการบูชาเป็นเทพเจ้า¹⁵⁴ ส่วนเทพเจ้าหมาเจียงจวิน คือ หมาเหริน (馬仁) เป็นทหารคู่กายของเจินหยวนกวง ได้รับการบูชาในฐานะผู้หนุนเจียงจวิน (輔順將軍)¹⁵⁵ หมายถึง แม่ทัพผู้ช่วยเหลือให้ราบรื่น และเทพเจ้าหลินสู่ยฟูเหริน เป็นเทพสตรีที่ชาวชาวจีนตอนใต้เคารพบูชา

¹⁵⁰ 萬明：“明代鄭和的塑像——福建長樂顯應宮出土彩塑再探”，載《故宮博物院院刊》，2005年第3期，第13頁。

¹⁵¹ 王祖麟、王光輝編著：《福州民間信仰大觀》，香港：華星出版社1996年，第236頁。

¹⁵² 許元振：“海絲核心媽祖文化產業發展對策探析——以長樂顯應宮為例”，載《莆田學院學報》，2016年第3期，第11頁。

¹⁵³ 湯漳平：“長樂漳港顯應宮出土開漳聖王神像之探究”，載《閩江學院學報》，2015年第6期，第29頁。

¹⁵⁴ 徐曉望：《福建民間信仰源流》，福州：福建教育出版社1993年，第231-233頁。

¹⁵⁵ 徐朝旭：“論儒學對民間神明信仰的影響——以閩台民間神明信仰為例”，載《宗教學研究》，2007年第2期，第146頁。

ในฐานะเทพแห่งการดูแลครรภ์ ช่วยคลอดบุตรและคุ้มครองทารก เดิมชื่อ เจินจิ้งกู (陳靖姑, 1310-1333)¹⁵⁶ ส่วน
แทนบูชาของเจ้าแม่มาจู่กับแทนบูชาเทพเจ้าสวินไห่ด้าเจิน น่าจะเกิดขึ้นในภายหลัง ซึ่งนักวิชาการจีนต่างเห็นพ้องว่า
เทพเจ้าสวินไห่ด้าเจินก็คือเจิ้งเหอนั่นเอง¹⁵⁷

การตั้งแทนบูชารูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในศาสนสถานตามคติความเชื่อของชาวจีนมักจะเป็นเลขคู่
ซึ่งเป็นคติในเรื่องความมงคล เมื่อมีการตั้งแทนบูชาเจิ้งเหอ จึงต้องตั้งแทนบูชาเทพเจ้าองค์อื่นๆ อีกแทนหนึ่ง เพื่อให้
แทนบูชาเป็นเลขคู่ จึงได้ตั้งแทนบูชาเจ้าแม่มาจู่ขึ้นพร้อมกันแทนบูชาเจิ้งเหอ เพราะเจ้าแม่มาจู่คือเทพเจ้าที่เจิ้งเหอให้
เคารพนับถือ นักวิชาการจีนพบว่ารูปเคารพในศาลเจ้าแห่งนี้ส่วนใหญ่ทำขึ้นในสมัยราชวงศ์หมิง¹⁵⁸ ซึ่งรูปเคารพของ
เทพเจ้าสวินไห่ด้าเจินหรือเจิ้งเหอนั้น สวมหมวกที่มีลักษณะเหมือนเขาสามลูก หรือที่ในภาษาจีนกลางเรียกว่า “ซาน
ซานหม่า” (三山帽) กล่าวคือตรงกลางสูง สองข้างงูขึ้นเล็กน้อย ซึ่งเป็นหมวกตำแหน่งกรมวังชั้นที่ สวมชุดคลุมยาว
ลายหมั่งหลง (蟒龍) ที่แปลว่าลายมังกรเหลือม มีลักษณะคล้ายมังกร แต่มีเล็บนิ้ว 4 นิ้ว ซึ่งมังกรจะมี 5 นิ้ว¹⁵⁹ เป็นชุด
แต่งกายของชั้นที่รับใช้ใกล้ชิดของจักรพรรดิในราชสำนักหมิง ดังปรากฏในประวัติศาสตร์หมิงฉบับหลวง ความว่า

“ตั้งแต่สมัยจักรพรรดิหย่งเล่อเป็นต้นมา ชั้นที่รับใช้ข้างพระวรกายต้องสวมใส่เสื้อคลุมหมั่งหลง
ปักหมั่งหลงทั้งด้านซ้ายและขวา”¹⁶⁰

ซึ่งแตกต่างจากในยุคต้นราชวงศ์หมิง ที่ชั้นที่ไม่มียศบรรดาศักดิ์สูงเท่านี้มาก่อน ไม่สามารถสวมชุดลาย
มังกรเหลือมได้ เนื่องด้วยจักรพรรดิหมิงไท่จูทรงมองว่า เหตุการณ์ล่มเมืองในอดีตที่ผ่านมา เกิดจากชั้นที่มีอำนาจมาก
เกินไป¹⁶¹ ลักษณะการแต่งกายของขุนนางชั้นที่สมัยราชวงศ์หมิงมีดังนี้

¹⁵⁶ 林國平、彭文字：《福建民間信仰》，第 162 頁。

¹⁵⁷ 鄭明：“對長樂出土鄭和群塑的思考”，載《海交史研究》，2003 年第 2 期，第 40 頁。

¹⁵⁸ 林楓：“來自凡塵的顯應宮神靈”，載《閩都神俗》，第 35 頁。

¹⁵⁹ (明) 沈德符著，黎欣點校：《萬曆野獲編》，北京：文化藝術出版社 1998 年，第 893 頁。

¹⁶⁰ (清) 張廷玉等：《明史》，第 1647 頁。

¹⁶¹ 金晶：“論鄭和的服飾”，載《大眾文藝》，2012 年第 11 期，第 210 頁。

https://theme.npm.edu.tw/exh105/npm_anime/DepartureReturn/ch/index.html (เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2563)

รูปที่ 2 การแต่งกายของขันทีสมัยราชวงศ์หมิง

รูปภาพข้างต้นชื่อว่าภาพ “ชูจิ้งรู๋ปี้” (出警入蹕圖) ซึ่งเป็นภาพที่จิตรกรในสมัยราชวงศ์หมิงวาดขึ้น เล่าเรื่องการเสด็จออกจากวังหลวงขององค์จักรพรรดิหมิงเสินจง (明神宗, 2106-2163) ไปยังสุสานหลวงที่ตั้งอยู่นอกกรุงปักกิ่ง เพื่อทำการเคารพพระบรมศพของจักรพรรดิแห่งราชวงศ์หมิงองค์ก่อนๆ ภาพดังกล่าวแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกมีชื่อว่าภาพ “ชูจิ้ง” (出警圖) เล่าเรื่องตอนเสด็จทางบกไปสุสานหลวง ส่วนที่สองมีชื่อว่า ภาพ “รู๋ปี้” (入蹕圖) เล่าเรื่องตอนเสด็จทางน้ำหลวงจากทำการถวายสักการะเสร็จแล้ว เสด็จกลับยังเมืองหลวง เป็นภาพที่เสมือนจริงสะท้อนถึงวัฒนธรรมการแต่งกาย ธรรมเนียมการเสด็จประพาสของยุคนั้น ได้เป็นอย่างดี¹⁶²

จากภาพ “ชูจิ้งรู๋ปี้” จะเห็นได้ว่าขุนนางขันทีที่รับใช้ใกล้ชิดองค์จักรพรรดิยังคงสวมชุดคลุมยาวลายหมั่งหลงสวมใส่หมวกซานซานเม่าที่ถือธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อมาตั้งแต่ครั้งต้นราชวงศ์หมิง

รูปเคารพของเทพเจ้าสวีไห่ดำเนินที่พบในศาลเจ้าเสียนอังกง นักวิชาการจีนเชื่อว่า น่าจะทำขึ้นหลังมีตำนานเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับเจิ้งเหอ โดยเฉพาะหลังจากรรณกรรมเรื่องขันทีซานเป่าท่งทะเลตะวันตกเป็นที่แพร่หลายแล้ว¹⁶³ เนื่องจากรูปเคารพของเจิ้งเหอตรงกับตามคำบรรยายในงานวรรณกรรมที่เขียนเล่าว่า บนศีรษะสวมหมวกซาน

¹⁶² 張麗: “浅析明《出警入蹕圖》的表現形式和技法”, 載《戲劇之家》, 2017年第5期, 第203頁。

¹⁶³ 萬明: “明代鄭和的塑像——福建長樂顯應宮出土彩塑再探”, 載《故宮博物院院刊》, 第20-21頁。

ซานเม่าประดับทอง ร่างกายสวมผ้าแพรคลุมยาวปักคิ่นลายหมั่งหลง เอวคาดเข็มขัดหยกขาวงามประณีต เท้าสวมรองเท้าขุนนาง¹⁶⁴ ซึ่งตรงกับกรแต่งกายของรูปเคารพเทพเจ้าสวินไห่ดำเงินที่พบในศาลเจ้าเสียนอังกง

รูปที่ 3 สวินไห่ดำเงิน ศาลเจ้าเสียนอังกง
(ถ่ายเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2559)

การแพร่กระจายทางความเชื่อในสังคมจีนสมัยโบราณมักจะเกี่ยวข้องกับงานวรรณกรรม หรืออาจจะพูดอีกอย่างว่าวรรณกรรมทำให้บุคคล สัตว์ สิ่งของ ได้ถูกบูชาในฐานะเทพเจ้า เช่น ไซอิ๋ว ประหนึ่งเป็นงานเขียนที่ยกย่องสรรเสริญความฉลาดเก่งกล้าของหงอคง จนได้รับการบูชาในฐานะเจ้าพ่อแห่งเจีย เพราะฉะนั้นวรรณกรรมเรื่อง ชั้นที่ซานเป่าท่องทะเลตะวันตกได้ช่วยทำให้การรับรู้เรื่องราวของเจิ้งเหอขยายวงกว้างมากยิ่งขึ้น เจิ้งเหอถูกทำให้กลายเป็นวีรบุรุษ กระทั่งเกิดเป็นความศรัทธา การบูชาเจิ้งเหอในจีนคงมีมานานแล้ว การที่ชาวเมืองฉงเล่อบูชาเจิ้งเหอคงสืบเนื่องมาจากสถานที่แห่งนี้เป็นจุดที่เจิ้งเหอและกองเรือเคยมาพำนักอาศัย ชาวเมืองฉงเล่คงรับรู้ถึงความสามารถหรือคุณลักษณะพิเศษบางประการในฐานะผู้นำกองเรือแห่งราชสำนักหมิง ซึ่งชาวบ้านหมู่บ้านเซียนฉีตำบลจิ้งกั้ง ได้บูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าสวินไห่ดำเงิน ซึ่งคำว่า “สวินไห่ดำเงิน” หมายถึง ขุนนางผู้ใหญ่ผู้ทำหน้าที่ตรวจการทางทะเล¹⁶⁵ ซึ่งตอนที่เจิ้งเหอมีชีวิตอยู่ที่เคยเดินทางมาสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาลเจ้านี้

¹⁶⁴ 羅懋登：《三寶太監西洋記》，第 475 頁。

¹⁶⁵ 林楓：“來自凡塵的顯應宮神靈”，載《閩都神俗》，第 35-36 頁。

บ่อยครั้ง เพื่อกราบขอพรให้เดินทางสมุทรยาตราปลอดภัย¹⁶⁶ จึงอาจเป็นไปได้ว่า การบูชาเจิ้งเหอในศาสนสถานดังกล่าวสืบเนื่องด้วยเป็นสถานที่ที่เจิ้งเหอเคยผูกพันมาแต่เก่าก่อนนั่นเอง

ศาลเจ้าเอ้อไท่เป่า (二太保廟) หรือแปลไทยได้ว่า ศาลเจ้าสองผู้ปกป้องที่ยิ่งใหญ่ ในหมู่บ้านหงเจี้ยน อำเภอหลงไห่ มณฑลฝูเจี้ยน (福建龍海市鴻漸村) ในอดีตพื้นที่ดังกล่าวถือเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอตงอัน (同安) เมืองเฉียนโจวมาก่อน¹⁶⁷

ศาลเจ้าเอ้อไท่เป่าบูชาเจิ้งเหอในฐานะผู้ปกป้ององค์ใหญ่ และบูชาหวังจิงหง (王景弘, ?-?) ในฐานะผู้ปกป้ององค์รอง ซึ่งบุคคลทั้ง 2 คือ ชั้นที่เดินทางสมุทรยาตราไปดินแดนต่างๆ พร้อมกัน ศาสนสถานแห่งนี้คงมีประวัติความเป็นมายาวนาน แต่ถูกทำลายในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม กระทั่ง พ.ศ. 2529 กลุ่มลูกหลานชาวจีนแซ่สิ่ว (許) จากประเทศฟิลิปปินส์และมาเลเซียร่วมกันบูรณะขึ้นใหม่ทั้งตัวอาคารและองค์เทวรูป เนื่องจากหมู่บ้านหงเจี้ยนเป็นบ้านเกิดของบรรพบุรุษ แสดงให้เห็นว่าความผูกพันที่ครั้งหนึ่งบรรพชนเคยเดินทางไปกับกองเรือของเจิ้งเหอ¹⁶⁸

จากเอกสารประวัติศาสตร์ผนวกกับบันทึกประวัติท้องถิ่นของมณฑลกวางตุ้งทำให้เชื่อได้ว่า การเดินทางสมุทรยาตราของเจิ้งเหอในบางครั้งก็เลือกใช้เส้นทางที่ออกจากท่าเรือในมณฑลกวางตุ้ง¹⁶⁹ หนังสือซีหยังเฉ่ากั๋งเตียนลู่ 《西洋朝貢典錄》 แปลไทยว่า บันทึกกระเบื้องบรรณาการทะเลตะวันตก ของหวังเสิ่งเจิง (黃省曾, 2039-2089) ได้กล่าวถึงเส้นทางเดินเรือของเจิ้งเหอ โดยเกาะหนานเอ้าเป็นสถานที่ที่เจิ้งเหอเคยเดินเรือแวะผ่าน กล่าวคือเส้นทางที่จะเดินทางไปยังอาณาจักรจามปา ปัจจุบันคือบริเวณเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม เมื่อเรือออกจากท่าที่เมืองฉางเล่อในมณฑลฝูเจี้ยนแล้ว จะวิ่งเรือเลียบชายฝั่ง ผ่านเกาะเล็กเกาะน้อยในทะเลจีนใต้ และหนึ่งในนั้นก็คือเกาะหนานเอ้าแห่งนี้¹⁷⁰ จากความทรงจำของนายโอวรุ่ยมู่ (歐瑞木, 2484-ปัจจุบัน) รองประธานสภาที่ปรึกษาการเมืองเขตหนานเอ้า (南澳) กล่าวว่า ประตูเมืองโบราณเมืองเซินเอ้า (深澳) ด้านตะวันออกฝั่งนอก บนเกาะหนานเอ้า ในอดีตเคยมีศาลเจ้าซานเป่ากง เชื่อกันว่าสร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์หมิง แต่ถูกทำลายในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม¹⁷¹ ซึ่งต่อมาพิพิธภัณฑสถานแห่งเมืองหนานเอ้าได้ระดมค้นหาโบราณวัตถุจากชาวบ้าน เพื่อยืนยันความเป็นมาของศาลเจ้าซาปอองแห่งนี้ พบว่าบ้านของคนตระกูลอู๋ (吳) ได้เก็บรักษากระถางรูปโบราณใบหนึ่ง โดยบนกระถางรูปมีจารึกอักษรว่า “ซานเป่าเหล่าเหยีย” (三保老爺) แปลว่า เทพเจ้าซานเป่า จึงยืนยันได้ว่าการสถานที่แห่งนี้มีการบูชาเจิ้งเหออยู่จริง¹⁷²

¹⁶⁶ 王祖麟、王光輝編著：《福州民間信仰大觀》，第 238 頁。

¹⁶⁷ 陳延杭：“國內第一座鄭和廟調查”，載《海交史研究》，1990 年第 2 期，第 85 頁。

¹⁶⁸ 曾玲主編：《東南亞的“鄭和記憶”與文化詮釋》，合肥：黃山書社 2008 年，第 96-99 頁。

¹⁶⁹ 李慶新：“再議鄭和下西洋：以兩次從廣東啟航為中心”，載《廣東社會科學》，2003 年第 2 期，第 113-115 頁。

¹⁷⁰ 黃省曾著、謝方校注：《西洋朝貢典錄校注》，北京：中華書局 2000 年，第 1-3 頁。

¹⁷¹ 林俊聰：《潮汕廟堂》，廣州：廣東高等教育出版社 1998 年，第 175 頁。

¹⁷² 李慶新著：《瀕海之地：南海貿易與中外關係史研究》，北京：中華書局 2010 年，第 174 頁。

หลักฐานข้างต้นพอจะทำให้เห็นว่า การบูชาเจิ้งเหอในสังคมจีนมีอยู่หลายแห่ง หากแต่ถูกทำลายทิ้งที่เกิดจากภัยธรรมชาติและน้ำมือของมนุษย์ในกาลต่อมา

หลังจาก พ.ศ. 2548 ที่รัฐบาลจีนได้จัดงานเฉลิมฉลองครบรอบ 600 ปี สมุทธยตราของเจิ้งเหอ โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเจิ้งเหอได้รับความสนใจเป็นพิเศษ รูปเคารพของเจิ้งเหอทยอยออกสู่สายตาชาวโลกมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

<p>(1)</p> 	<p>(2)</p>
<p>http://hnrh.hinews.cn/html/2012-04/09/content_464309.htm (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)</p>	
<p>(3)</p> 	<p>(4)</p>
<p>http://szb.qxkj.com/html/2016-04/21/content_10_5.htm (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)</p>	<p>http://auction.artron.net/20141127/n681489.html (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)</p>

(5)	(6)
	
<p>http://tech.163.com/06/1124/15/30N25UAS00091537.html (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)</p>	<p>http://news.sohu.com/20120409/n340035705.shtml (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)</p>

รูปที่ 4 รูปเคารพเจิ้งเหอที่พบในประเทศจีน

- (1) ลักษณะอยู่ในท่านั่ง สวมชุดนักรบตามบรรดาศักดิ์ของขันที มือขวาจับเข็มขัด มือซ้ายพาดบนเข่า¹⁷³
- (2) ลักษณะอยู่ในท่านั่ง สวมชุดนักรบตามบรรดาศักดิ์ของขันที มือขวาจับเข็มขัด มือซ้ายถือหยวนเป่า (元寶) ก้อนทองคำแบบจีน และบนพื้นเต็มไปด้วยหยวนเป่า ทำจากโลหะสำริด สมัยราชวงศ์หมิง¹⁷⁴
- (3) ลักษณะอยู่ในท่านั่ง สวมชุดนักรบตามบรรดาศักดิ์ของขันที มือขวาถือเข็มทิศ มือซ้ายวางบนเข่า พบในเมืองเจวียนโจว มณฑลฝูเจี้ยน¹⁷⁵
- (4) ลักษณะอยู่ในท่านั่ง สวมชุดนักรบตามบรรดาศักดิ์ของขันที มือขวาถือฮู่ป่าน¹⁷⁶ (笏板) ที่ขุนนางใช้ถือเข้าเฝ้าถวายรายงานต่อองค์จักรพรรดิ มือซ้ายวางบนเข่า พบในเมืองเจวียนโจว มณฑลฝูเจี้ยน ปูนปั้นลงลายสมัยหมิง¹⁷⁷

¹⁷³ เป็นรูปเคารพองค์เดียวกันที่ประดิษฐานในพระอารามประดุมงมา เมืองจิ้งเล่อ มณฑลฮกเกี้ยน ซึ่งผู้วิจัยได้สำรวจเมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2562

¹⁷⁴ 《鄭和鐵像考釋》，http://hnrh.hinews.cn/html/2012-04/09/content_464309.htm (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)

¹⁷⁵ 《明代鄭和像》，http://szb.qxkj.com/html/2016-04/21/content_10_5.htm (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)

¹⁷⁶ ชื่อทางการคือ “เจาฮู่” (朝笏) แปลว่าแผ่นฮู่เข้าว่าราชการ ลักษณะเป็นวัตถุแบนยาวทำจากหยก งาช้างหรือไม้ไผ่แล้วแต่ยศตำแหน่งของขุนนาง และใช้จดบันทึกข้อความ เสมือนบันทึกกันลืมในการเข้าเฝ้า

¹⁷⁷ 《民間藏家曬珍品見證“海絲”輝煌史》，<http://auction.artron.net/20141127/n681489.html> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)

(5) ลักษณะอยู่ในทำยี่น สวมชุดขุนนางชั้นที่ สองมือประสานเข้าหากันระดับอก พบในมณฑลยูนนาน ทำจากทองแดง สมัยราชวงศ์หมิง¹⁷⁸

(6) ลักษณะอยู่ในทำยี่น สวมชุดขุนนางชั้นที่ สองมือไขว้หลัง พบในเมืองนานกิง มณฑลเจียงซู ทำจากไม้ สมัยราชวงศ์หมิง¹⁷⁹

เมื่อพิจารณาถึงรูปเคารพของเจิ้งเหอ พบว่า มีลักษณะที่แตกต่างกันไป จะยืนจะนั่งก็ได้ สวมชุดขุนนางชั้นที่ หรือในลักษณะที่สวมชุดขุนศึก ในมือจะถือสิ่งของหรือไม่ก็ได้ ความน่าสนใจอยู่ที่การถือหยวนเป่า ก่อนทองคำแบบจินนั้น น่าจะเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนถึงวิถีคิดของชาวบ้านที่มองว่าเจิ้งเหอคือผู้นำกองเรือมหาสมบัติที่มากล้นด้วยทรัพย์สมบัติมากมาย เป็นภาพแทนของความร่ำรวย ส่วนรูปเคารพเจิ้งเหอที่ในมือถืออยู่ป่านั้นสืบเนื่องจากเจิ้งเหอรับราชการในราชสำนัก ซึ่งในสมัยรัชศกวันลี่ ขุนนางระดับ 5 ขึ้นไป จะต้องถืออยู่ป่านในตอนเข้าเฝ้าองค์จักรพรรดิ¹⁸⁰ ซึ่งเจิ้งเหอเองเป็นถือเป็นชั้นที่มียศในตำแหน่งที่สูงกว่าขุนนางระดับ 5 เพราะเป็นขุนนางที่อยู่ข้างพระวรกายขององค์ฮ่องเต้

	
<p>https://www.seretchina.com/news/gb/2019/01/18/881900.html (เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2562)</p>	<p>https://kknews.cc/history/6n892xm.html (เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2562)</p>

รูปที่ 5 อยู่ป่าน

¹⁷⁸ 《雲南發現三百年前鄭和銅像，首次為鄭和相貌驗明正身》，<http://tech.163.com/06/1124/15/30N25UAS00091537.html> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)

¹⁷⁹ 《南京發現一尊黃花梨雕像，現鄭和俊俏新模樣》，<http://news.sohu.com/20120409/n340035705.shtml> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)

¹⁸⁰ 張振國：“‘三朝’、‘寄庫’與冥器”，載《弘道》，2012年第2期，第67頁。

4.2 การบูชาเจิ้งเหอในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

4.2.1 สังเขปชุมชนจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่คุ้นเคยกันดีของชาวจีนมาช้านาน เชื่อได้ว่าชาวจีนได้อพยพเข้ามาอาศัยในพื้นที่แห่งนี้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นตอนปลาย แต่จำนวนไม่มากนัก กลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อจีนอยู่ภายใต้การปกครองของอนารยชนเผ่ามองโกล เพราะผู้ปกครองใช้วิธีการปกครองที่ทารุณโหดร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชาวจีนที่อาศัยในมณฑลฝูเจี้ยน เนื่องจากก่อนที่ราชวงศ์หยวนจะเข้ามามีอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารประเทศ ชาวบ้านในมณฑลนี้เคยลุกฮือต่อต้านพวกมองโกลมาก่อน ทำให้ชาวจีนในมณฑลฝูเจี้ยนตัดสินใจอพยพหนีออกจากจีนเพื่อไปแสวงหาที่อยู่ใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มมากขึ้น¹⁸¹ จากบันทึกของโจวต้ากวน (周達觀, ประมาณ 1809-1889) ทูตการค้าชาวจีนที่เคยเดินทางไปเขมรบันทึกว่า “คนจีนที่เป็นพวกลูกเรือเห็นประโยชน์จากประเทศนั้นที่ไม่ต้องสวมเสื้อผ้า กับทั้งัญญาหารหาง่าย หาผู้หญิงมาเป็นภรรยาได้ง่าย บ้านช่องก็จัดหาได้ง่าย เครื่องใช้ไม้สอยหาได้ครบถ้วนโดยง่าย การค้าขายก็สะดวกขาย จึงมักหลบหนีจากเรือเข้าไปอยู่ในประเทศนั้น”¹⁸²

ในสมัยราชวงศ์หมิง แม้ราชสำนักจะดำเนินนโยบายห้ามชาวจีนเดินทางออกนอกประเทศ แต่ผู้คนจำนวนหนึ่งที่ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายดังกล่าว ก็ยังมุ่งหน้าออกทะเลไปเสี่ยงชะตาต่างแดน ทั้งนี้ เพราะเกิดปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีพในจีน อาทิ ภัยธรรมชาติ ฝนแล้ง น้ำท่วม ความทุกข์ยากอันเกิดจากสงครามกลางเมืองที่ส่งผลต่อปากท้องและความปลอดภัย เป็นต้น

การเดินทางสมุทรยাত্রาของเจิ้งเหอได้แวะผ่านสถานที่ต่างๆ รวมถึงพื้นที่ประเทศอินโดนีเซียปัจจุบัน เช่น เมืองปาเล็มบัง เมืองเซมูดารา บนเกาะสุมาตรา เมืองเซอมารัง และเมืองสุราบายา บนเกาะชวา¹⁸³ ในสมัยราชวงศ์หมิง มีชุมชนจีนขนาดใหญ่เกิดขึ้นแถบหมู่เกาะอินโดนีเซียแล้ว¹⁸⁴ กล่าวคือ เมื่อครั้งที่เจิ้งเหอเดินทางไปถึงเกาะชวาเมื่อ พ.ศ. 1956 พบว่าบนเกาะแห่งนี้มีชุมชนของชาวจีนโพ้นทะเลประมาณ 8,000-10,000 คน ส่วนใหญ่อพยพมาจากตอนใต้ของจีน โดยเฉพาะจากมณฑลฝูเจี้ยนและกวางตุ้ง¹⁸⁵ เช่นเดียวกับเมืองปาเล็มบังที่ผู้คนส่วนใหญ่อพยพมาจากฝูเจี้ยนและกวางตุ้งเช่นกัน จึงเชื่อได้ว่าปาเล็มบังในยุคนี้ มีชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่แล้วหลายหมื่นคน¹⁸⁶ ร่องรอยการเดินทางมาของเจิ้งเหอซึ่งหลงเหลืออยู่ในความทรงจำของผู้คนในดินแดนดังกล่าว ดังเห็นได้จากตำนานเรื่องเล่าพื้นบ้านหรือ

¹⁸¹ 顧棟 ทรงประเสริฐ. 2547. *จีนโพ้นทะเลสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ : Higher Press. หน้า 32-36.

¹⁸² โจวต้ากวน เขียน ; เฉลิม ขงบุญเกิด แปล. 2543. *บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของจีนละ*. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 42.

¹⁸³ 孔遠志: “三寶壟考”, 載《鄭和與印度尼西亞》, 1990年第5期, 第6頁.

¹⁸⁴ 馮承鈞校著: 《瀛涯勝覽校注》, 臺北: 臺灣商務印書館 1970年, 第7-18頁.

¹⁸⁵ 顧棟 ทรงประเสริฐ. 2547. *จีนโพ้นทะเลสมัยใหม่*. หน้า 37.

¹⁸⁶ 晁中辰著: 《明朝對外交流》, 南京: 南京出版社 2015年, 第112頁.

มุขปาฐะหลายสำนวน แต่เนื้อเรื่องมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวถึงการเดินทางมาของผู้บัญชาการกองเรือมหาสมบัติ สมัยหมิงที่บรรทุกสิ่งของล้ำค่ามากมาย¹⁸⁷

บริเวณปลายแหลมมลายู ช่องแคบมะละกาในอดีตเป็นดินแดนที่ชาวเรือใช้ผ่านไปมาระหว่างสองอารยธรรมโบราณ คือ อินเดียและจีน¹⁸⁸ มะละกาเป็นเมืองท่าเก่าแก่และมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของคาบสมุทรมลายู ช่วงที่เจิ้งเหอมาเยือนดินแดนดังกล่าวก็ได้มีการพูดถึง “ถังเหริน”¹⁸⁹ (唐人) หรือชาวจีนที่เข้ามาลงหลักปักฐานในดินแดนดังกล่าวแล้ว แต่การจัดตั้งเป็นชุมชนขนาดใหญ่และปกครองตนเองของชาวจีน น่าจะเริ่มขึ้นราว พ.ศ. 2156 เป็นต้นมา¹⁹⁰ ดั้งหลักฐานหลุมศพของชาวจีนจำนวนมากบนภูเขาซานเป่ากงหรือบุกิตไชน่า (Bukit China) กลางเมืองมะละกา พบแผ่นป้ายศิลาหน้าหลุมฝังศพที่ระบุ พ.ศ. 2157 สมัยจักรพรรดิหมิงเซิ่ง¹⁹¹ (明熹宗, 2148-2170) ขณะเดียวกันบริเวณพื้นที่รัฐตรังกานูในปัจจุบัน ช่วง พ.ศ. 2262 ก็มีชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยอย่างหนาแน่น ไม่ต่ำกว่า 500 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน¹⁹²

ประเทศไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ย่านไห่เจีย (奶街) (นายไก่อ-ผู้วิจัย)¹⁹³ ซึ่งตั้งอยู่ในเกาะเมือง เป็นย่านที่พักอาศัยของกลุ่มชาวจีน¹⁹⁴ และจากแผนที่กรุงศรีอยุธยาที่ชาวต่างประเทศทำขึ้น เช่น ภาพ “สยามหรือยูเดีย นครหลวงแห่งราชอาณาจักรสยาม” (Siam ou Iudia, Capitale du Royaume de Siam) เขียนโดย ฌ็อง กูร์โตแล็ง (Jean Courtaulin) นักบวชชาวฝรั่งเศส ในช่วง พ.ศ. 2215-2217 หรือภาพแผนที่กรุงศรีอยุธยาในจดหมายเหตุเดอ ลา ลูแบร์ ฉบับภาษาฝรั่งเศส พิมพ์ที่กรุงปารีส เมื่อ พ.ศ. 2234 ได้ระบุที่ตั้งของชุมชนจีนอีกแห่งว่าอยู่บริเวณนอกของเกาะเมืองฝั่งตะวันออก ช่วงต่อระหว่างแม่น้ำป่าสักกับแม่น้ำลพบุรี หรือบริเวณฝั่งตรงข้ามกับหัวรอ ตั้งแต่วัดอโยธยาเรื่อยมาจนถึงวัดพนัญเชิง ทางฝั่งด้านใต้ และช่วงริมน้ำฝั่งใต้ของแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่วัดขุนพรหมจนถึงคู้่งน้ำ

¹⁸⁷ สืบแสง พรหมบุญ. 2549. เจิ้งเหอ ซำปอกงและอุษาคเนย์. หน้า 130.

¹⁸⁸ 廖文輝編著：《馬來西亞史》，雪蘭莪：馬來亞文化事業有限公司 2018 年，第 65 頁。

¹⁸⁹ 馮承鈞校注：《星槎勝覽校注》，長沙：商務印書館 1938 年，第 20 頁。

¹⁹⁰ 林遠輝、張應龍著：《新加坡馬來西華僑史》，廣州：廣東高等教育出版社 2016 年，第 45 頁。

¹⁹¹ 黃文斌著：《馬六甲三寶山墓碑集錄（1614-1820）》，吉隆坡：華社研究中心 2013 年，第 44 頁。

¹⁹² 湯錦台著：《閩南海上帝國》，臺北：如果出版事業股份有限公司 2013 年，第 69 頁。

¹⁹³ ถาวร สิกขโกศลวิเคราะห์ว่า “นายท้าย” หรือ “ในไก่อ” เป็นภาษาฮกเกี้ยน แปลตรงตัวว่าตลาดถนนใน หมายถึงตลาดใหญ่ในกำแพงเมือง ที่เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีชุมชนฮกเกี้ยนขนาดใหญ่อาศัยอยู่ ตลาดใหญ่ในเมืองก็เรียกว่า ตลาดนายท้าย ดูใน พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. 2560. ความรู้จากเศษกระเบื้องจีน. (เอกสารประกอบสัมมนาวิชาการประจำปี 2560 หัวข้อ “250 ปีเสียดกรุงศรีอยุธยา-สถาปนากรุงธนบุรี 2310-2560”) ณ หอประชุม ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) คลังชั้น กรุงเทพฯ วันที่ 15 กันยายน 2560). กรุงเทพฯ : มุลินธิโดยใต้ประเทศไทย และ มุลินธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. หน้า 15. ส่วน กำพล จำปาพันธ์ เสนอว่า “นายท้าย” เป็นหัวหน้าชุมชนชาวจีน เป็นผู้รับสนองให้บุคคลองนายท้าย ซึ่งต่อมาเขียนเป็น “คลองในไก่อ” ดูใน กำพล จำปาพันธ์. 2559. (พิมพ์ครั้งแรก). อยุธยา จากสังคมเมืองทำนาชาชาติ สู่มรดกโลก. นนทบุรี : มิวเซียมเพรส. หน้า 86.

¹⁹⁴ 丁文治發行人：《中國南海諸群島文獻彙編之三・海語、海國聞見錄、海錄、瀛環考略》，臺北：臺灣學生書局 1973 年，第 6 頁。

วัดบางกะจะ¹⁹⁵ สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนจีนในกรุงศรีอยุธยาที่มีขนาดใหญ่ตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิงเช่นกัน คาดการณ์ว่า ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีชาวจีนที่อาศัยในเขตเกาะเมืองอยู่ราว 3,000 คน¹⁹⁶ ยังไม่นับรวมชาวจีนที่อาศัยอยู่นอกพื้นที่เกาะเมืองที่มีอีกจำนวนมาก

การที่ราชสำนักหมิงมอบหมายให้เจิ้งเหอเดินทางสมุทรยatra ส่งผลให้ชาวจีนที่เคยเดินทางมากับกองเรือ และชาวจีนที่อาศัยอยู่ตามเมืองต่างๆ ตลอดเส้นทางการเดินทางสมุทรยatra รู้จักเส้นทางการเดินเรือมากกว่าแต่ก่อน และรู้ถึงความต้องการสินค้าของคนในดินแดนต่างๆ มากขึ้นด้วย ส่งผลให้ชาวจีนมุ่งแสวงหาที่ทำกินใหม่พร้อมก็นำสินค้าไปด้วยเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนในดินแดนนั้น การอพยพในยุคสมัยนี้จึงเกิดขึ้นโดยเน้นที่การค้าขายเป็นหลัก¹⁹⁷ การอพยพครั้งใหญ่เกิดขึ้นในยุคปลายราชวงศ์ชิง กล่าวกันว่า ระหว่าง พ.ศ. 2380-2454 มีชาวจีนอพยพไปลงหลักปักฐานอยู่ทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากกว่า 10 ล้านคน เป็นกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยน แต่จัดไว้ให้หล่า และ และกวางตุ้ง ซึ่งชาวจีนกลุ่มนี้ได้จัดตั้งเป็นสมาคมกลุ่มวัฒนธรรมของตนขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ตนเองไปพำนักอาศัย¹⁹⁸ กลุ่มชาวจีนที่อพยพมาระลอกนี้ส่วนใหญ่เป็น “กุลิ” ที่เข้ามาค้าขายแรงงาน ทำงานหนักเพื่อส่งเงินกลับไปให้กับครอบครัวที่เมืองจีน เนื่องจากยุคปลายราชวงศ์ชิง ราชสำนักได้ออกระเบียบอนุญาตให้ประชาชนสามารถเดินทางออกนอกประเทศได้¹⁹⁹

การดำรงชีพของชุมชนจีนโพ้นทะเลในแต่ละดินแดนได้พยายามอนุรักษ์ธรรมเนียมประเพณีของตนในรูปแบบต่างๆ ไว้อย่างเหนียวแน่น²⁰⁰ ซึ่งการแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นจีนที่เด่นชัดมากที่สุดอย่างหนึ่งคือ การดำรงไว้ซึ่งเรื่องเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในคติความเชื่อแบบชาวยุคโบราณที่ตนเองคุ้นเคย

ชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความผูกพันกับเจิ้งเหอ เนื่องจากกองเรือมหาสมบัติได้เคยแวะผ่านดินแดนต่างๆ หลายครั้ง กระทั่งมีการเล่าขานตำนานที่เกี่ยวข้องกับเจิ้งเหอมากมาย ชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย และกัมพูชา มีการเคารพบูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มานานแล้ว ดังนั้น จึงเห็นควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อ ความเป็นมาและรูปเคารพของเจิ้งเหอในประเทศเหล่านี้ เพื่อเชื่อมโยงกับคติการบูชาและรูปเคารพของเจิ้งเหอในสังคมไทยในบทย่อต่อไป

¹⁹⁵ ดูใน วัชรชัย ตั้งศิริวานิช. 2549. (พิมพ์ครั้งแรก). กรุงศรีอยุธยาในแผนที่ฝรั่ง. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 72-73 และ 84-85.

¹⁹⁶ สารสิน วีระผล เขียน ; พรรณงาม เก้าธรรมสาร รั้งยี ฮัน โสภา และ สมภาพ แลคโซ แปล ; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ กัญฉิกา ศรีอุดม บรรณาธิการ. 2548. **จัมก้องและกำไร : การค้าไทย-จีน 2195-2396/1652-1853**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโฮต้าประเทศไทย. หน้า 46.

¹⁹⁷ 孔復禮著；李明歡譯：《華人在他鄉》，新北：臺灣商務印書館 2019 年，第 30-31 頁。

¹⁹⁸ 鄭一省主編：《中國僑鄉比較研究》，廣州：世界圖書出版廣東有限公司 2018 年，第 184-185 頁。

¹⁹⁹ 李恩涵著：《東南亞華人史》，北京：東方出版社 2015 年，第 108-109 頁。

²⁰⁰ ภูวคค ทรงประเสริฐ. 2547. **จีนโพ้นทะเลสมัยใหม่**. หน้า 37.

4.2.2 การบูชาและรูปเคารพเจิ้งเหอในอินโดนีเซีย

ศาสนสถานที่มีการบูชาเจิ้งเหอในประเทศอินโดนีเซียกระจายอยู่ในหลายแห่ง เช่น ศาลเจ้าซานเป่าที่เมืองสุราบายา ศาลเจ้าซานเป่าที่เมืองบังกัลปีนัง จากเอกสารเท่าที่สืบค้นได้พบว่า การบูชาเจิ้งเหอที่เก่าแก่ที่สุดในอินโดนีเซียอยู่ที่เมืองเซอมารังบนเกาะชวา อยู่ภายในถ้ำที่มีชื่อว่า ถ้ำซานเป่า และเรียกศาสนสถานที่บูชาเจิ้งเหอว่า ศาลเจ้าซานเป่า²⁰¹

ศาลเจ้าซานเป่า เมืองเซอมารัง ศาลเจ้าแห่งนี้สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. 1977-2018²⁰² หลังจากที่เจิ้งเหอสิ้นบุญลงได้ไม่นาน แต่เดิมเป็นเพียงศาลเจ้าขนาดเล็กที่มีรูปเคารพของเจิ้งเหอประดิษฐานให้ผู้คนกราบไหว้ขอพร ต่อมาใน พ.ศ. 2247 เกิดฝนตกครั้งใหญ่ ส่งผลให้ดินในถ้ำอ่อนตัว จนถล่มลงมาปิดตัวถ้ำ ศาลเจ้าและรูปเคารพเจิ้งเหอได้รับความเสียหายอย่างหนัก ชาวจีนในชุมชนจึงได้ร่วมมือกันสร้างศาลเจ้าขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. 2267 รูปเคารพของเจิ้งเหอองค์ใหม่ถูกอัญเชิญมาจากประเทศจีน สูง 80 เซนติเมตร สวมชุดขุนนางกรมวังชั้นที่สามหมิง²⁰³

วัดต้าเจวี่ (大覺寺) เมืองเซอมารัง ศาสนสถานแห่งนี้สร้างขึ้นราว พ.ศ. 2289 หรืออีกตำนานกล่าวว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2314 เนื่องจากในสมัยนั้น การเดินทางไปกราบไหว้เจิ้งเหอที่ถ้ำซานเป่าต้องเสียค่าผ่านทางให้กับผู้ที่นับถือในศาสนาอื่น ชาวจีนจึงพร้อมใจสร้างรูปเคารพของเจิ้งเหอขึ้นไว้ที่วัดต้าเจวี่เพื่อความสะดวกต่อการเดินทางไปประกอบพิธีตามความเชื่อ²⁰⁴ ส่วนการประดิษฐานรูปเคารพของเจิ้งเหอนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่จากหลักฐานจารึกเชื่อว่ามีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2401²⁰⁵ ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของไทย

รูปเคารพเจิ้งเหอในวัดต้าเจวี่อยู่ในท่านั่ง รูปร่างค่อนข้างอ้วน ใบหน้าสีชมพู ไม่มีหนวด สวมชุดขุนนางกรมวังชั้นที่สามหมิงหลง มือขวาทือสิ่งของ (อาจเป็นสารตราตั้งราชโองการหรือคู่ป้าน) มือซ้ายวางบนเข่าซ้าย และยังมีรูปเคารพของทหารคนสนิทยืนประจบอยู่ซ้ายขวา ซึ่งรูปเคารพดังกล่าวไม่รู้แน่ชัดว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่พบว่าได้รูปเคารพของทหารคนสนิทมีอักษรจีนตัวย่อ รวมถึงอักษรโรมันที่ใช้สะกดออกเสียงภาษาจีนถิ่น ตัวอย่าง LAUW IM ออกเสียงว่า เลอิม ซึ่งก็คือ หลิวอิน (劉陰) ในภาษาจีนกลาง จึงอาจเป็นไปได้ว่ารูปเคารพชุดนี้อาจทำขึ้นใหม่ทดแทนรูปเคารพของเดิมที่ชำรุดหรือสูญหายไป ซึ่งอาจสร้างในประเทศอินโดนีเซียเอง

²⁰¹ 高事恒著：《南洋論》，上海：南洋經濟研究所出版 1948 年，第 79 頁。

²⁰² 孔遠志、鄭一鈞著：《東南亞考察論鄭和》，北京：北京大學出版社 2008 年，第 329-330 頁。

²⁰³ 孔遠志、鄭一鈞著：《東南亞考察論鄭和》，第 151 頁。

²⁰⁴ 《爪哇三寶壟：成為“守護神”的鄭和》，載《中爪哇快報》，2017 年 10 月 17 日。จาก

<http://www.guojiribao.com/pdf/gjrb/20171017/C3.pdf> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2562)

²⁰⁵ 孔遠志、鄭一鈞著：《東南亞考察論鄭和》，第 157 頁。

รูปที่ 6 รูปเคารพเจิ้งเหอในวัดต้าเจวี่ เมืองเซอมารัง

(ถ่ายเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2557)

ผู้วิจัยสนใจรูปเคารพของทหารคนสนิททั้งสองของเจิ้งเหอ ที่มีอักษรจีนกำกับชื่อว่าหลิวอิน (劉陰) และเฉาซี (曹溪) เมื่อตรวจทานกับวรรณกรรมชั้นที่ซานเป่าห้องทะเลตะวันตกจึงพบว่า ผู้ที่ได้พระราชบัญชาทำหน้าที่เป็นแม่กองฝ่ายหน้าด้านขวา²⁰⁶ (右先鋒劉陰) ในกองเรือมหาสมบัติก็ชื่อหลิวอินเช่นกัน ต่างกันเพียงการเขียนของตัวอักษร “อิน” (陰) ที่เพิ่มเส้นด้านบน หากแต่ออกเสียงเหมือนกัน รูปเคารพเจิ้งเหอถือสิ่งของรูปทรงสี่เหลี่ยมที่ห่อด้วยผ้าแดง น่าจะเป็นกล่องใส่ตราประทับที่แสดงยศฐานะของแม่ทัพแห่งราชสำนักหมิง จึงค่อนข้างเชื่อว่ารูปเคารพของเจิ้งเหอถูกสร้างตามจินตนาการหรือตำนานเรื่องเล่าประเภทต่างๆ ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือวรรณกรรมชั้นที่ซานเป่าห้องทะเลตะวันตก ความน่าสนใจอีกจุดหนึ่งอยู่ที่เสาปูนด้านขวาตรงแท่นบูชาเจิ้งเหอในวัดต้าเจวี่ ปรากฏอักษรจีนจารึกว่า “เซิ่งตังซานเป่าต้าเหรินเตี้ยนเถียน” (聖洞三保大人殿前) ที่หมายความว่า ซานเป่าผู้เป็นใหญ่หน้าวิหารแห่งถ้ำศักดิ์สิทธิ์ ส่วนเสาปูนด้านซ้ายระบุปีสร้างเมื่อ พ.ศ. 2512 จึงอาจเป็นไปได้ว่ารูปเคารพเจิ้งเหอที่ประดิษฐานในวัด ต้าเจวี่ของคัมภีร์เป็นการจำลองมาจากองค์ที่ประดิษฐานอยู่ในถ้ำซานเป่าอีกทีหนึ่ง

ทุกปีของวันที่ 30 เดือน 6 ตามปฏิทินจันทรคติจีน ศาลเจ้าซานเป่าจะจัดพิธีเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ เพราะเชื่อว่าวันดังกล่าวเป็นวันที่กองเรือของเจิ้งเหอได้เดินทางมาถึงเมืองเซอมารังเป็นครั้งแรก กล่าวคือ การเดินทางสมุทรยาตราในครั้งที่ 1 และครั้งที่ 5 เจิ้งเหอและคณะได้เดินทางมายังเมืองเซอมารัง ส่งผลให้ดินแดนแห่งนี้ได้รับการพัฒนา

²⁰⁶ 羅懋登：《三寶太監西洋記》，第 249 頁。

กลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญต่อมา ดึงดูดชาวจีนเดินทางเข้ามาค้าขาย ลงหลักปักฐาน และเปิดพื้นที่ทำการเกษตร ผลิตดินแดนแห่งนี้มากขึ้น และเพื่อระลึกถึงการเดินทางมาของเจิ้งเหอ ชาวจีนจึงเรียกเมืองแห่งนี้ว่า “ซานเป่าหล่ง” (三寶壟) ที่มีความหมายว่า “คันดินซานเป่า”²⁰⁷ ในช่วงเวลาแห่งการเฉลิมฉลองวันเดินทางมาถึงเซอมาริง ชาวจีนจากทั่วสารทิศจะเดินทางมาเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก ซึ่งก่อนวันพิธีหนึ่งวัน รูปเคารพจำลองของเจิ้งเหอจากวัดต้าเจี๋ย ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากถ้ำซานเป่าประมาณ 6 กิโลเมตร จะถูกอัญเชิญมาร่วมในพิธีเฉลิมฉลองพร้อมกัน²⁰⁸ โดยในวันที่ 30 จะมีขบวนแห่รอบเมืองเซอมาริงให้ผู้คนกราบไหว้ขอพร อนึ่ง ชาวจีนที่นี่เชื่ออีกอย่างว่า วันดังกล่าวยังเป็นวันคล้ายวันเกิดของเจิ้งเหอ²⁰⁹ และบูชาเจิ้งเหอในฐานะ “เทพเจ้าผู้คุ้มครองชาวจีนโพ้นทะเล”²¹⁰ ได้พึ่งบารมีเทพเจ้าซานเป่าปกป้องคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข การค้าเจริญรุ่งเรือง²¹¹

วัดเฟิงซาน²¹² (鳳山寺) เมืองปาเล็มบัง จังหวัดสุมาตราใต้²¹³ ปาเล็มบังเป็นเมืองเก่าที่เชื่อกันว่าเป็นเมืองหลวงแห่งแรกของอาณาจักรศรีชัย²¹⁴ จากการสำรวจภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า วัดเฟิงซานแห่งนี้มีองค์เทพเจ้ากวางเจ้อจุนหวัง (廣澤尊王) หรืออีกชื่อเรียกหนึ่งว่า กัวเซ่งหวัง (郭聖王) เป็นเทพประธาน จึงทำให้ทราบว่าเป็นศาสนสถานดังกล่าวสร้างขึ้นจากกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนที่มาจากเขตเมืองเฉียนโจวเป็นหลัก เนื่องจากกวางเจ้อจุนหวังคือเทพอารักษ์ของชาวจีนกลุ่มนี้ โดยตำนานความศรัทธาของเทพกวางเจ้อจุนหวัง ระบุไว้ว่า ท่านเกิดที่อำเภอหนานอัน (南安) เมืองเฉียนโจวนั่นเอง²¹⁵ วัดเฟิงซานเริ่มสร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ทว่าในช่วงยุคต้นราชวงศ์หมิงได้เกิดชุมชนจีนขนาดใหญ่ที่นั่นแล้ว จากหลักฐานโบราณคดีทำให้เชื่อได้ว่าศาลเจ้าแห่งนี้สร้างขึ้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 164 ปี (นับถึง พ.ศ. 2562) เนื่องจากแผ่นป้ายไม้กลอนคู่ระบุว่าได้สร้างขึ้นในรัชศกเสียนเฟิงปีอี่หม่า²¹⁶ (咸豐乙卯年) ตรงกับ พ.ศ. 2398 ต่อมาในปีรัชศกกวงชี่วี่ที่ 8 (光緒八年, 2425) คณะกรรมการวัดได้เรียกรับเงินจากผู้ศรัทธาเพื่อทำการบูรณะ

²⁰⁷ 曾緯波：“三寶壟考”，載《鄭和研究》，1990年第5期，第30-31頁。

²⁰⁸ ปรีวัฒน์ จันทร. 2553. (พิมพ์ครั้งที่ 3). เจิ้งเหอ แม่ทัพขันทิ “ซาปองง”. หน้า 215.

²⁰⁹ 陳存仁著：《被誤讀的遠行：鄭和下西洋與馬哥孛羅來華考》，桂林：廣西師範大學出版社 2008 年，第 150-151 頁。

²¹⁰ 陳存仁著：《被誤讀的遠行：鄭和下西洋與馬哥孛羅來華考》，第 149 頁。

²¹¹ ปรีวัฒน์ จันทร. 2553. (พิมพ์ครั้งที่ 3). เจิ้งเหอ แม่ทัพขันทิ “ซาปองง”. หน้า 215.

²¹² เดิมทีศาลของเทพเจ้ากวางเจ้อจุนหวังเรียกว่า “กัวซานเมี่ยว” (郭山廟) เนื่องจากท่านเสียชีวิตที่ภูเขาต้าแห่งนี้ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดเฟิงซาน” เนื่องจากภูเขาต้ามีลักษณะคล้ายกับหงส์ ซึ่งคำว่า “เฟิง” ในภาษาจีนคือหงส์ นอกจากนั้นแล้วชาวบ้านยังผนวกรวมกับพุทธ กล่าวคือมีการบูชาพระพุทธเจ้าพระโพธิสัตว์ จึงทำให้จากศาลเจ้ากลายเป็นวัด ดูใน 石滄金著：《海外華人民間宗教信仰研究》，吉隆坡：學林書局 2014 年，第 182 頁。

²¹³ สืบค้นเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2562

²¹⁴ เอลซา ไชนุคิน เขียน, เพ็ชรี สุมิตร แปล. 2557. (พิมพ์ครั้งที่ 3). ประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. หน้า 66.

²¹⁵ 林進源主編：《臺灣民間信仰神明大圖鑑》，臺北：進源書局 2005 年，第 334-335 頁。

²¹⁶ 傅吾康主編：《印度尼西亞華文銘刻彙編》（第一冊），新加坡：南洋學會 1988 年，第 451 頁。

ครั้งใหญ่ และมีผู้ร่วมบุญชวามากกว่า 200 คน หนึ่งในนั้นคือนายไช่เสียนซิง (蔡咸興) ซึ่งดำรงตำแหน่งกปีตัน (甲必丹) หัวหน้าชุมชนจีนยุคนั้น เป็นผู้บริจาคเงินมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของศาสนสถานแห่งนี้ในฐานะ ศูนย์รวมใจ

ภายในวัดเฟิงชานนอกจากรูปเคารพขององค์ก่วงเจ็จจุนหวังแล้ว ยังมีเทพเจ้าอื่นๆ ในคติความเชื่อของชาวจีน รวมอยู่จำนวนมาก อาทิ 13 เทวบุตรแห่งก่วงเจ็จจุนหวัง (廣澤尊王十三太保) เจ้าแม่มาจู่ เทพเจ้าเดินหนง (神農) หรือเทพเจ้าแห่งกสิกรรม เป็นต้น แทนบูชาเจ้าแม่มาจู่อยู่ด้านซ้ายขององค์เทพประธาน ในแทนบูชานี้มีรูปเคารพของ เทพเจ้าองค์หนึ่ง ที่มีลักษณะเป็นชาย ใบหน้าเกลี้ยงเกลา สวมหมวกขุนนางชั้นที่ มือซ้ายพาดที่กลางลำตัว มือขวาจับ ปลายแขนเสื้อมือซ้าย บริเวณค้ำขาของลำตัวมีอุปาน ซึ่งเชื่อว่าเทวรูปองค์นี้ คือ รูปเคารพเจ้จเหอ ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่า การบูชาเจ้จเหอรวมอยู่ในแทนบูชาเจ้าแม่มาจู่ เนื่องจากเจ้จเหอมีความผูกพันกับเจ้าแม่มาจู่ กล่าวคือเจ้จเหอมีความ เลื่อมใสเจ้าแม่องค์นี้อย่างมากดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และที่สำคัญรูปเคารพองค์นี้มีความคล้ายกับรูปเคารพสำริดของเจ้จ เหอที่พบในเมืองโคชิ ประเทศอินเดีย

โคชิเป็นเมืองท่านานาชาติที่สำคัญของอินเดียในยุคโบราณ ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย ตาม บันทึกประวัติศาสตร์หมิงฉบับหลวง กล่าวว่า ปีรัชศกหย่งเล่อที่ 6 (พ.ศ. 1951) ปีรัชศกหย่งเล่อที่ 9 (พ.ศ. 1954) ปี รัชศกหย่งเล่อที่ 10 (พ.ศ. 1955) เจ้จเหอเดินทางไปยังเมืองโคชิ²¹⁷ เพื่อเติมน้ำดื่มและอาหาร กระทั่งเกิดเป็นชุมชนจีน ณ ที่แห่งนี้ กลุ่มชาวจีน ได้สร้างศาลเจ้าและรูปเคารพของเจ้จเหอเพื่อกราบไหว้บูชา จึงเป็นไปได้ว่ารูปปั้นสำริดของ เจ้จเหอคงสร้างขึ้นช่วง พ.ศ.1977-2163²¹⁸ ซึ่งลักษณะของรูปเคารพสำริดองค์นี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับที่พบในจีน

การประดิษฐานรูปเคารพของเจ้จเหอในวัดเฟิงชาน เมืองปาเล็มบัง สะท้อนถึงแบบแผนการบูชาเจ้จเหอใน ฐานะเทพองค์รองของกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเล กล่าวคือ หากกลุ่มผู้ศรัทธามีความศรัทธาในองค์เทพเจ้าอื่นอยู่ก่อนหรือ มีผูกพันต่อเทพเจ้าองค์นั้นมากกว่า ก็ไม่จำเป็นต้องบูชาเจ้จเหอในฐานะเทพประธานของศาล ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ เชื่อได้ว่ายังมีการบูชาเจ้จเหอตามศาลเจ้าจีนอื่นๆ อีกด้วย

²¹⁷ (清) 張廷玉等：《明史》，第 8441 頁。

²¹⁸ 張謇：“鄭和鑿金鐵像驚現印西海岸”，載《江蘇地方志》，2005 年第 3 期，第 11 頁。

รูปเคารพเจิ้งเหอ เมืองปาเล็มบัง อินโดนีเซีย	รูปเคารพเจิ้งเหอ เมืองโคจิ อินเดีย
	
<p>ถ่ายเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2562</p>	<p>http://news.163.com/41213/2/17G148EJ00011247.html (เข้าถึงเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2562)</p>

รูปที่ 7 เปรียบเทียบรูปเคารพเจิ้งเหอที่พบในเมืองปาเล็มบังและเมืองโคจิ

4.2.3 การบูชาและรูปเคารพเจิ้งเหอในมาเลเซีย

การบูชาเจิ้งเหอในประเทศมาเลเซียเป็นที่แพร่หลายอย่างมาก ศาสนสถานที่บูชาเจิ้งเหอมีจำนวน 6 แห่ง ตั้งอยู่ทั้งฝั่งมาเลเซียตะวันออกบนเกาะบอร์เนียว และมาเลเซียบนคาบสมุทรมาลายู อาทิเมือง กูชิง ปีนัง มะละกา กัวลาลัมเปอร์ เป็นต้น

ศาลเจ้าซานเป่า เมืองมะละกา ศาลเจ้าแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2338²¹⁹ บริเวณเชิงเขาซานเป่ากงหรือบุกิตไซนา (Bukit Cina) แต่เดิมเป็นศาลเจ้าที่บูชาเทพ “เจ้าที่” ในคติความเชื่อของจีน ส่วนการเรียกสถานที่แห่งนี้ว่าศาลเจ้าซานเป่านั้น เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีตำนานเกี่ยวกับการเดินทางมาของเจิ้งเหอ เช่น บ่อน้ำซานเป่าที่เจิ้งเหอให้ขุดขึ้นเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค การประดิษฐานรูปเคารพของเจิ้งเหอในศาลเจ้าดังกล่าวเกิดขึ้นในยุคหลัง กล่าวกันว่าสร้างขึ้นราว พ.ศ. 2503 แต่ใน พ.ศ. 2524 รูปเคารพองค์นี้ถูกโจรกรรมไป²²⁰ จากนั้นอีก 3 ปี ทางศาลเจ้าได้จ้างช่าง

²¹⁹ 孔遠志、鄭一鈞著：《東南亞考察論鄭和》，第 330 頁。

²²⁰ 劉崇漢編著：《歷史與傳說——鄭和在馬來西亞》，吉隆坡：馬來西亞華人文化協會 2016 年，第 104-107 頁。

แกะสลักรูปเคารพองค์ใหม่ทดแทนรูปเคารพองค์เก่า โดยมีลักษณะคล้ายคลึงกับองค์เก่า แต่เป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่รูปเคารพของเจิ้งเหอองค์ที่สองก็ถูกขโมยไปอีกใน พ.ศ. 2537 เมื่อดูจากภาพถ่ายในหนังสือ “ประวัติและตำนานของเจิ้งเหอในมาเลเซีย” พบว่า รูปเคารพของเจิ้งเหอของศาลเจ้าซานเป่าในมะละกา มีลักษณะเป็นชายวัยกลางคน สวมชุดนักรบ ตรงกลางของเสื้อมีลายหมั่งหลง อยู่ในท่า นั่ง ไม่มีหนวด มือขวาจับเข็มขัด มือซ้ายถือสุ่ป่าน มีทหารคนสนิทยืนอยู่ซ้ายขวา²²¹

รูปที่ 8 รูปเคารพเจิ้งเหอ ศาลเจ้าซานเป่า เมืองมะละกา

ศาลเจ้าซานเป่า กรุงกัวลาลัมเปอร์²²² ศาลเจ้าดังกล่าวตั้งอยู่เลขที่ 335 ถนนจาร์ัน ปูดู (Jalan Pudu) มีประวัติยาวนานกว่า 130 ปี (นับถึง พ.ศ. 2562) เนื่องจากพบพระขังใบหนึ่งจารึกปีรัชศกกวังชิวปีที่ 14 (2432) ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนสไตล์ชิโนโปรตุกีสทาสีด้วยสีเหลือง บนประตูทางเข้าเขียนอักษรภาษาจีนสีดำ ภายใต้พื้นสีแดงว่าศาลเจ้าซานเป่า (三寶廟) เมื่อเดินเข้าไปภายในศาลเจ้าจะเห็นองค์เทพประธานของศาลเจ้าแห่งนี้ตั้งเด่นเป็นสง่าบนแท่นบูชาอลูมิเนียมที่งดงาม ส่วนรูปลักษณะขององค์เทพประธานมีลักษณะเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาแบบจีนสวมชุดแบบเต็มยศ อยู่ในท่าประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานบัว พนมสองมืออยู่กลางอก และด้านหน้ามีแผ่นป้ายไม้จารึกอักษรจีนข้อความว่า

²²¹ 劉崇漢編著：《歷史與傳說——鄭和在馬來西亞》，第 109-110 頁。

²²² สืบค้นเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2556

อักษรจีน	คำอ่าน	คำแปล
敕封	ชื่อเฟิง	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
特使	เทอสื่อ	ราชทูตพิเศษ
招討	เจาเต่า	เกลี้ยกล่อมและปราบปราม
大元帥	ต้าหยวนไช่ว	แม่ทัพใหญ่
三寶公	ซานเป่ากง	ซานเป่ากง
神位	เสินเว่ย	ป้ายสถิตเทพเจ้า

รวมความได้ว่า ป้ายสถิตเทพเจ้าซานเป่ากงผู้เป็นแม่ทัพใหญ่ที่ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ เป็นราชทูตพิเศษในการทำหน้าที่เกลี้ยกล่อมและปราบปราม ข้อความนี้สอดคล้องกับวรรณกรรมชั้นที่ซานเป่าท่องทะเลตะวันตก กล่าวคือ ในวรรณกรรมได้เขียนไว้ว่า เจิ้งเหอเป็นแม่ทัพใหญ่ผู้สนองพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ในการทำหน้าที่เกลี้ยกล่อมและปราบปราม²²³ (欽差統兵招討大元帥) จึงน่าจะพอยืนยันว่าองค์เทพประธานในศาลเจ้าแห่งนี้คือแม่ทัพเจิ้งเหอ

แผ่นป้ายไม้โบราณแผ่นหนึ่งของศาลเจ้าดังกล่าวระบุว่า สร้างขึ้นเมื่อปีรัชศกกวังชิวที่ 21 (2438) มีจารึกเขียนว่า “ซานเป่าฝัวจู่” (三寶佛祖) ซึ่งเบื้องต้นอาจตีความได้ 2 ทาง คือ

1. “ซานเป่าฝัวจู่” หมายถึง พระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ในคติความเชื่อแบบจีนนิกาย กล่าวคือ พระอมิตาภะพุทธเจ้า²²⁴ พระศากยมุนีพุทธเจ้า²²⁵ และพระโภชัชยคุรุพุทธเจ้า²²⁶ แต่จากการสำรวจภายในศาลเจ้าซานเป่าในกรุงกัวลาลัมเปอร์ กลับไม่พบว่ามีการบูชาพระพุทธเจ้า 3 พระองค์นี้

2. “ซานเป่าฝัวจู่” หมายถึง การเรียกเจิ้งเหอในฐานะเป็นพระโพธิสัตว์ โดยนำชื่อ “ซานเป่า” ของเจิ้งเหอมา รวมกับคำว่า “ฝัวจู่” ที่หมายถึงพระพุทธหรือพระโพธิสัตว์ เมื่อสำรวจสิ่งต่างๆ ภายในศาลพบว่า เชียมซีและป้ายทำบุญของศาลเจ้าแห่งนี้ระบุชัดด้วยอักษรจีนคำว่า “ซานเป่ากง” หรือ “ซำปออง” จึงทำให้เชื่อได้ว่าชาวจีนใน

²²³ 羅懋登：《三寶太監西洋記》，第 476 頁。

²²⁴ ชาวจีนออกพระนามโดยทับศัพท์ว่า “อามีท้อ” พระนามเต็มของพระองค์มีอยู่สองพระนาม คือ “อมิตาภะ” แปลว่า มีความสว่างอันประมาณมิได้ และ “อมตายุ” แปลว่า มีอายุอันประมาณมิได้ พระนามนี้ปรากฏอยู่ในพระสูตรมหายานหลายสูตร ที่สำคัญคือ “อมิตสูตร” พระสูตรนี้ได้บรรยายถึงความสุขสันต์รื่นรมย์ของ “สุขาวดี” อันเป็นพุทธเกษตรของพระองค์ท่าน ผู้ที่เกิดในที่นี่จะมีแต่สุข ไม่มีทุกข์ ไม่มีการเสื่อมถอยจากการปฏิบัติธรรมจะต้องบรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด อังใน คณะสงฆ์จีนนิกาย. 2531. พระพุทธศาสนามหายาน. หน้า 405.

²²⁵ พระศากยมุนีพุทธเจ้า คือพระโคตมพุทธเจ้า องค์เดียวกับที่พุทธศาสนาชนชาวไทยทั้งหลายเคารพกราบไหว้บูชา มีพระนามเดิมว่า สิทธัตถะ หรือ สิทธารถ อังใน คณะสงฆ์จีนนิกาย. 2531. พระพุทธศาสนามหายาน. หน้า 403.

²²⁶ ชาวจีนออกพระนามทับศัพท์ว่า “เอี้ยะซือฮุก” แปลว่า พระพุทธเจ้าผู้เป็นครูแห่งยารักษาโรค พุทธเกษตรของพระองค์ท่านคือ “ศุทธิไวฑูรย์” เป็นที่ที่มีความสันติสุขน่านรื่นรมย์เช่นเดียวกับ “สุขาวดี” การปฏิบัติธรรมคือ การสวดพระนามของพระองค์ท่านเสมอๆ เมื่อเวลาถึงแก่กรรม พระองค์ท่านจะมารับวิญญาณ ไปเกิด ณ ดินแดนพุทธเกษตร จะไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีก อังใน คณะสงฆ์จีนนิกาย. 2531. พระพุทธศาสนามหายาน. หน้า 408.

มาเลเซียบูชาเจ้เหอในฐานะพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ คำว่า “ฝัวจู้” ในคติชาวจีนมักห้อยท้ายการเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพศรัทธา อาทิ “กวนอิมฝัวจู้” (觀音佛祖) หรือเจ้าแม่กวนอิม “ต้าเซ็งฝัวจู้” (大聖佛祖) หรือเจ้าพ่อแห่งเจ็ย เป็นต้น ผู้วิจัยยังพบว่า ศาลเจ้าพ่อสมุทรด้า อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่บูชาเทพเจ้าเสวียนเทียนซึ่งตี ชาวบ้านยังเรียกท่านว่า “เป่ย์จี้ฝัวจู้” (北極佛祖) แปลความว่า พระพุทธดาวเหนือ อีกด้วย ส่วนสังคมชาวจีนภาคใต้ของไทยก็เรียกเทพเจ้า พระพุทธและพระโพธิสัตว์ว่า “พระ” เหมือนกันหมด กล่าวคือไม่ได้เรียกแยกเป็น “เจ้า” ที่หมายถึงเทพเจ้าหรือเซียน และเรียกแยก “พระ” ที่หมายถึงพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ หากแต่คำว่า “พระ” ใช้เรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์จีนแบบรวมๆ²²⁷ ดังนั้นสันนิษฐานว่า “ซานเป่าฝัวจู้” ที่มีความหมาย “พระพุทธรูปไตรรัตน์” เป็นชื่อที่ใช้เรียกเจ้เหอได้เช่นกัน

กลอนคู่ที่แท่นบูชากลาง วรคแรกเขียนว่า “ฝัวฝ่าหลิงทงอู่ยั่วตั้งผิงไคฝู่จื่อ” (佛法靈通五嶽蕩平開福祉) แปลความว่า พุทธคุณขจรขยายขุนเขาทั้ง 5 สงบเรียบก่อเกิดความผาสุก ส่วนวรรคสองเขียนว่า “เสินเอินฝู่จี้ซานเจ็ยหยั่งอู่ก่วงไฉหยวน” (神恩普濟三江洋溢廣財源) แปลความว่า พระเมตตาคุณแห่งองค์เทพเจ้าปกแผ่ทั่วสามคงคา ไผศาลเรียกทรัพย์ จากกลอนคู่ข้างต้นทำให้เข้าใจว่า การบูชาเจ้เหอในที่นี้มีด้วยกันสองสถานะ คือ เป็นทั้งพระโพธิสัตว์ (พระพุทธรูป) และเทพเจ้า กลุ่มผู้ศรัทธาน้อมสักการะบูชา เพื่อก่อเกิดความเป็นสิริมงคล ร่ำรวยเงินทอง นำเชื่อได้ว่า การเรียกขานเจ้เหอว่าในฐานะพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธรูปนั้นเกิดขึ้นในยุคหลัง เดิมที่ชาวจีนก็เรียกกันอย่างทั่วไปว่า “ซานเป่าก”²²⁸ ทั้งนี้อาจเพราะชาวจีนโพ้นทะเลเชื่อว่า เจ้เหอได้สำเร็จธรรมแล้ว การสร้างรูปเคารพในลักษณะดังกล่าวเป็นความเชื่อแบบวิถีจีนแบบหนึ่ง วันเทวสมภพของเจ้เหอ ซานเป่าก คือวันที่ 10 เดือน 8 ตามปีปฏิทินจีน²²⁹

²²⁷ ยุทธนา วรคปิณฑุ. 2541. พิธีกรรมกินเจในสังคมชาวจีนภาคใต้ : กรณีชาวจีนใน อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาดิน (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 40.

²²⁸ 劉崇漢編著：《歷史與傳說——鄭和在馬來西亞》，第 134 頁。

²²⁹ 劉崇漢編著：《歷史與傳說——鄭和在馬來西亞》，第 128 頁。

รูปที่ 9 รูปเคารพเจิ้งเหอ ศาลเจ้าซานเป่า กรุงกัวลาลัมเปอร์

(ถ่ายเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2556)

ศาลเจ้าซานเป่ากง เมืองกุชิง รัฐซาราวัก บนเกาะบอร์เนียว ศาลเจ้าแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อระหว่าง พ.ศ. 2415-2418²³⁰ เดิมไม่มีรูปเคารพของเจิ้งเหอ ใช้เพียงไม้แกะสลักคำว่า “เจิ้งกงจื่อเว่ย” (鄭公之位) หมายถึง ที่สถิตแห่งท่านเจิ้ง ซึ่งก็คือป้ายสถิตแห่งดวงวิญญาณเจิ้งเหอนั่นเอง หลังจากคณะกรรมการศาลเจ้าได้ทำการบูรณะศาลครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2535 จึงได้สร้างรูปเคารพขึ้น มีลักษณะในท่านั่ง เท้าทั้งสองเหยียบสิงโต สวมชุดขุนนางชั้นที่ในราชสำนัก มือขวาถือพระบรมราชโองการ มือซ้ายวางบนเข่า²³¹

ศาลเจ้าซานเป่ากง เมืองตรังگانู ศาลเจ้าแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2485 เนื่องจากมีตำนานเล่าขานที่สืบต่อกันมาว่า กองเรือของเจิ้งเหอเคยเดินทางมายังดินแดนแห่งนี้ ชาวจีนบางส่วนเชื่อว่าตนเองสืบเชื้อสายมาจากลูกเรือของกองเรือมหาสมบัติสมัยหมิงที่เดินทางมาพร้อมกับเจิ้งเหอ²³² ในอดีตสถานที่แห่งนี้มีรอยเท้าของเจิ้งเหอที่ประทับลงเนินหินเป็นหลักฐาน แต่ถูกทำลายลงในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ปัจจุบันภายในศาลเจ้าแห่งนี้มีรูปปั้นของเจิ้งเหอในลักษณะทำยืน สวมชุดนักรบ มือขวาทำท่าชูนิ้วชี้และนิ้วกลางชิดกัน มือซ้ายกำมือ²³³

ศาลเจ้าซานเป่ากงที่เมืองเคลิ่ง รัฐสลังงอร์ ศาลเจ้าแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2486 มีการประทับทรงของเจิ้งเหอเพื่อช่วยเหลือศิษยานุศิษย์ ความเชื่อของศาลเจ้าแห่งนี้มีอยู่ว่า เทพเจ้าดาโตะกง (拿督公) หรือเทพ “เจ้าที่” ในคติ

²³⁰ 孔遠志、鄭一鈞著：《東南亞考察論鄭和》，第 330 頁。

²³¹ 劉崇漢編著：《歷史與傳說——鄭和在馬來西亞》，第 165-166 頁。

²³² 陳耀泉、卡瑪魯汀·嘉著：《瓜拉登嘉樓唐人坡社會發展史》，雪蘭莪：策略資訊研究中心 2015 年，第 27 頁。

²³³ 徐明章主編：《登嘉樓三保公廟史輯》，登嘉樓：登嘉樓三保公廟編委會 2003 年，第 16-18 頁。

ความเชื่อของชนพื้นเมือง รวมถึงมณฑลชาวคำ (黑白無常) ล้วนอยู่ภายใต้การกำกับของเจิ้งเหอ²³⁴ กล่าวคือเป็นเทพเจ้าที่คอยช่วยเหลือประชาชนตามคำสั่งของเจิ้งเหอ โดยรูปเคารพเจิ้งเหอในศาลเจ้าแห่งนี้มีลักษณะยืน สวมชุดขุนนางชั้นที่ มือขวายกขึ้นประมาณไหล่ อยู่ในท่ากำมือ แต่นิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือประสานกัน มือซ้ายถือแส้ รูปเคารพเจิ้งเหอองค์นี้แตกต่างจากที่อื่นๆ ตรงที่ถือแส้ สะท้อนถึงความเป็นชั้นที่ในราชสำนักได้เป็นอย่างดี

รูปที่ 10 รูปเคารพเจิ้งเหอ ศาลเจ้าชานเป่ากง เมืองเคล้ง
(ถ่ายเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2562)

ศาลเจ้าชานเป่ากง เมืองปีนัง ศาลเจ้าแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2538²³⁵ รูปเคารพของเจิ้งเหอสร้างขึ้นจากหินแกรนิต ลักษณะอยู่ในท่ายืน สวมชุดขุนนางชั้นที่ในราชสำนัก มือขวาถือพระบรมราชโองการ มือซ้ายยกหงายขึ้น คติการสร้างรูปเคารพดังกล่าวคงเกี่ยวเนื่องจากขุนนางชั้นที่ที่ทำหน้าที่เป็นราชทูต ผู้มากด้วยทรัพย์ เชื่อว่าชาวบ้านในหมู่บ้านบาตู มาอุง (Batu Maung) สร้างศาลเจ้าแห่งนี้ขึ้นหลังจากได้พบรอยเท้าขนาดใหญ่บนก้อนหินเมื่อ พ.ศ. 2503 โดยเข้าใจว่าเป็นรอยเท้าของเจิ้งเหอ²³⁶

สรุปได้ว่าการบูชาเจิ้งเหอในมาเลเซียค่อนข้างแพร่หลาย สถานที่ตั้งของศาลไม่จำเป็นต้องยึดติดกับตำนานเรื่องเล่าใดๆ รูปเคารพของเจิ้งเหอมีความหลากหลาย ทั้งอยู่ในชุดนักรบ ชั้นที่ นักบวช หรืออาจใช้แผ่นป้ายอักษร

²³⁴ 劉崇漢編著：《歷史與傳說——鄭和在馬來西亞》，第 136-139 頁。

²³⁵ 孔遠志、鄭一鈞著：《東南亞考察論鄭和》，第 330 頁。

²³⁶ 劉崇漢編著：《歷史與傳說——鄭和在馬來西亞》，第 160 頁。

แผนรูปเคารพ รูปเคารพจะมีขนาดหรือไม่ก็ได้ และขาทั้งสองจะเหยียบสัตว์หรือไม่ก็ได้ ขณะที่ในมืออาจถือสิ่งของต่างๆ อาทิ หยวนเป่า ราชโองการ แส้ หรือไม้ถือก็ได้เช่นกัน ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การสร้างรูปเคารพของเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าตามคติความเชื่อของชาวจีนโพ้นทะเลไม่มีแบบแผนที่แน่นอน เจิ้งเหอได้รับการบูชาในฐานะทั้งเป็นเทพเจ้าและพระโพธิสัตว์ ทั้งนี้ ศาลเจ้าซานเป่ากงของแต่ละแห่งยังอาจถูกปรุแต่งตามความเชื่อของกลุ่มผู้ศรัทธาได้ด้วย ดังที่ศาลเจ้าซาปอกงที่เมืองเถลิ่ง ที่เทพเจ้าองค์อื่นๆ ในอยู่อาณัติของเจิ้งเหอ และการบูชาเจิ้งเหอไม่ถูกจำกัดอยู่เพียงแค่บริเวณที่มีตำนานเรื่องเล่าของการเดินทางมายังดินแดนดังกล่าวของเจิ้งเหอเท่านั้น แต่กลุ่มผู้ศรัทธาสามารถสร้างศาสนสถานเพื่อทำการกราบไหว้ในที่ต่างๆ อาทิ ศาลเจ้าซานเป่าในกรุงกัวลาลัมเปอร์ เป็นต้น

4.2.4 การบูชาและรูปเคารพเจิ้งเหอในกัมพูชา

ในสมัยราชวงศ์หยวน (元朝, 1271-1368) โจวต้ากวนได้มาถึงดินทางมายังดินแดนกัมพูชายุคพระนครเมื่อ พ.ศ. 1839²³⁷ ตรงกับสมัยของพระเจ้าอินทรวรมันที่ 3²³⁸ (1838-1851) ต่อมาในยุคราชวงศ์หมิง ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเขมรยังแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ราชทูตของเขมรเดินทางไปจิมก้องจักรพรรดิจีนมากถึง 23 ครั้ง ส่วนราชทูตจีนเดินทางมายังเขมรไม่ต่ำกว่า 10 ครั้ง โดยช่วงรัชสมัยของจักรพรรดิหังอู่ 5 ครั้ง และรัชสมัยของจักรพรรดิหย่งเล่อ 5 ครั้ง และเชื่อว่าเจิ้งเหอเคยเดินทางมายังดินแดนนี้ไม่ต่ำกว่า 1 ครั้ง²³⁹

ดินแดนกัมพูชาในปัจจุบันมีศาลเจ้าเจิ้งเหอเพียงแห่งเดียว ตั้งอยู่ด้านหน้าของวัดโนโกบาเจีย (Wat Nokor Bachej) หรือปราสาทวัดนคร แหล่งโบราณสถานสำคัญของเมืองกำปงจาม ศาสนสถานในพุทธศาสนามหายานสร้างขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 18 ในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (1724-1744) ซึ่งมีตำนานอันเกี่ยวเนื่องกับการสร้างปราสาทวัดนครแห่งนี้ว่า

“ชาวไร่ 2 คนผิวเมียบาถูกไปอาบน้ำแล้วลุดมือพลัดตกน้ำจมหายไป ปรากฏว่า ปลาใหญ่ว่ายนำคาบเอาเด็กนั้น ไปถึงเมืองจีน มีคนจับปลานั้นได้และพบเด็กอยู่ในท้องปลาจึงนำไปถวายพระเจ้ากรุงจีน พระองค์ทรงเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ ชื่อเจ้าพรหมและให้เล่าเรียนความรู้ต่างๆ เจ้าพรหมขอเดินทางกลับบ้านเกิดเพื่อตามหาพ่อแม่ และพบรักอยู่กับด้วยกันกับหญิงม่าย วันหนึ่งเจ้าพรหมได้ทราบความจริงว่าหญิงม่ายนั้นคือแม่ตน เจ้าพรหมสำนึกผิดและขอขมาโทษ แม่บอกวิธีการไถ่บาปนี้ว่าให้สร้างเจดีย์บรรจุศพ

²³⁷ 趙和曼：“元代的中東關係”，載《印支研究》，1982年第4期，第35頁。

²³⁸ ชา อวม และ โส พง เขียน ; ศานติ ภัคดีคำ ถอดความเป็นภาษาไทย ; สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. 2546. ประวัติศาสตร์กัมพูชา : แบบเรียนของเขมรที่เกี่ยวข้องกับไทย. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 145.

²³⁹ 周中堅：“中東友好關係史上的第三次高潮——明代中東關係略述”，載《印支研究》，1982年第2期，第49-51頁。

เมื่อแม่ตาย และให้ทำรูปเหมือนของลูกนั่งพนมมือไหว้ไปตรงเจดีย์ที่บรรจุศพแม่จนกว่าจะครบอายุกาลของศาสนา 5,000 ปี”²⁴⁰

กล่าวกันว่าศาลเจ้าซานเป่ากงแห่งนี้สร้างเมื่อ พ.ศ. 1991²⁴¹ หลังจากเจ็ทเหอสิ้นบุญไม่นาน ป้ายหน้าศาลเจ้าเขียนอักษรจีนว่า “ซานเป่ากงเมี่ยว” (三保公廟) และกลอนคู่ของตัวอาคารเขียนว่า “ชีชูหนานหยังหลิวกุจี เขียนเหนียนเซียงหัวซื่อเซ็งเสียน” (七出南洋留古迹，千年香火祀聖賢。) แปลความได้ว่า “ร่องรอยโบราณสถานของสมุทรยาดราหะเลได้ 7 ครั้ง รูปเทียนบูชาอริยบุคคลนานพันปี” จากป้ายชื่อและกลอนคู่แสดงชัดว่าสถานที่แห่งนี้เป็นศาสนสถานที่บูชาเจ็ทเหอในคติความเชื่อของชาวจีนในกัมพูชา

รูปเคารพเจ็ทเหอที่ประดิษฐานในปัจจุบันเป็นของใหม่ที่ทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2534 เนื่องจากรูปเคารพองค์เดิมถูกทำลายในยุคเขมรแดงระหว่าง พ.ศ. 2518-2522 ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าว ศาสนสถานต่างๆ ในกัมพูชาถูกทำลายอย่างหนัก รูปเคารพของเจ็ทเหอก็ถูกทุบเป็นชิ้นๆ²⁴² หลังจากสิ้นสุดยุคเขมรแดง ชาวจีนได้นำรูปเคารพเดิมที่ทำขึ้นจากศิลามาก่อเรียงๆ ไว้ และสร้างเพิงไม้ง่ายๆ ต่อมาจึงได้บูรณะขึ้นใหม่ รูปเคารพของเจ็ทเหอหรือซานเป่ากงแห่งนี้มีลักษณะคล้ายกับรูปเหมือนของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์ของอาณาจักรเขมรที่ยิ่งใหญ่ ลักษณะในท่านั่งสมาธิ เอียงตัวก้มศีรษะลงมาทางด้านหน้าเล็กน้อย ผมหวีเรียบผูกเป็นมวยอย่างนักบวช นุ่งกางเกงขาสั้นรัดเข็มขัด อยู่ในท่าพนมมือในระดับอก เหตุที่รูปเคารพเจ็ทเหอมีลักษณะคล้ายกับพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เนื่องจากใช้ช่างชาวเขมรเป็นผู้แกะสลัก รวมถึงไม่มีต้นแบบของเดิมให้ศึกษาหรือเทียบเคียง ทำให้รูปเคารพของเจ็ทเหอมีลักษณะดังกล่าว²⁴³ หากแต่ในความทรงจำของชาวจีนท่านหนึ่งเล่าว่า “เท่าที่จำความได้ รูปเคารพของซานเป่ากงมีลักษณะเป็นจีน กล่าวคือ สวมชุดแบบขุนนางจีน บนศีรษะมีหมวกลักษณะสี่เหลี่ยมแบบจีน”²⁴⁴ ฉะนั้นเดิมทีรูปเคารพของเจ็ทเหอในกัมพูชาก็มีลักษณะที่เป็นแบบจีนมาก่อน

²⁴⁰ ประยูร ทรงศิลป์ และ ทรงธรรม ปานสกุล. 2558. “แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในนิทานพื้นบ้านเขมร”. ใน Veridian E-Journal, Silpakorn University (ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ). ปีที่ 8 ฉบับที่ 2. หน้า 2622.

²⁴¹ 孔遠志、鄭一鈞著：《東南亞考察論鄭和》，第 197 頁。

²⁴² 蔡錫梅、邢和平：“尋覓鄭和在柬埔寨歷史痕迹的筆記”，載《東南亞縱橫》，2005 年第 9 期，第 20 頁。

²⁴³ 孔遠志、鄭一鈞著：《東南亞考察論鄭和》，第 197-198 頁。

²⁴⁴ 蔡錫梅、邢和平：“尋覓鄭和在柬埔寨歷史痕迹的筆記”，第 21 頁。

รูปที่ 11 รูปเคารพเจิ้งเหอ ศาลเจ้าซานเป่ากง เมืองก่าปงจาม

(ถ่ายเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2562)

การนำรูปเคารพของพระเจ้าชั้วรมันที่ 7 มาเป็นต้นแบบรูปเคารพของเจิ้งเหอในคติความเชื่อของชาวจีนในกัมพูชายุคปัจจุบัน อาจสื่อถึงความยิ่งใหญ่ของเจิ้งเหอประดุจดังพระเจ้าชั้วรมันที่ 7 ก็เป็นได้ ผู้หนึ่งคือกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของชาวกัมพูชา อีกผู้หนึ่งคือตัวแทนวีรบุรุษผู้กล้าของชาวจีน ที่สำคัญบุคคลทั้งสองได้รับการยกย่องกล่าวขานมาช้านาน สร้างคุณูปการยิ่งใหญ่หลายด้าน²⁴⁵ และที่สำคัญทั้งพระเจ้าชั้วรมันที่ 7 และเจิ้งเหอต่างก็มีความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาพุทธศาสนาอย่างมากเหมือนกัน ชาวจีนในเขมรยังมีเรื่องเล่ากันต่อๆ มาว่า

“เมื่อนานมาแล้ว เจ้าผู้ปกครองนครก่าปงจามองค์หนึ่งมีดำริจะสร้างพระราชวัง หอึงชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้กับบ่อเลี้ยงปลาบางหนึ่งได้ยิน จึงได้ได้หุงข้าวปลานำมาถวาย นางผู้นี้หน้าตางดงาม มารยาทดีเป็นที่ต้องตาของเจ้าผู้ปกครองนัก จึงได้รับเป็นนางสนม สองปีผ่านไปได้ให้กำเนิดพระโอรสน้อยที่น่ารักเฉลียวฉลาด เป็นที่โปรดปรานของเจ้าผู้ปกครองยิ่ง

ตอนที่พระโอรสมีอายุได้ 4 ปี ทรงกราบลาพระบิดาเพื่อออกเดินทางไปเล่าเรียนวิชาที่เมืองจิน โดยอาศัยนั่งเรือหลวงเป็นยานพาหนะ เจ้าชายผู้นี้ร่ำเรียนทั้งวิชาบู้และบู้ผู้นานนับ 10 ปี กระทั่งมีความรู้ด้านการคิดคำนวณ เชี่ยวชาญกลศึก เป็นที่พอใจของจักรพรรดิจีน โดยได้รับตำแหน่งเป็นเสนาบดีผู้ให้คำปรึกษาพระราชทานนามว่า “ซานเป่ากง” (三保公)

²⁴⁵ 孔遠志、鄭一鈞著：《東南亞考察論鄭和》，第 198 頁。

เมื่อซานเป่าอายุได้ 30 ปี ได้ยินข่าวลือว่าพระบิดาและพระมารดาของตนสิ้นพระชนม์ลง จึงได้แอบหลบหนีกลับมายังเขมร สืบหาพระญาติของตนที่หลงเหลืออยู่ ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อเหมือนชาวพื้นเมืองว่า “ตาพรหม”

ขณะที่เดินทางค้นหาญาติ ตาพรหมได้พบกับหญิงวัยกลางคนผู้หนึ่ง สตรีนางนี้ได้ช่วยเหลือและเลี้ยงดู จากการพูดคุยจึงทำให้ทราบว่า หญิงวัยกลางคนผู้นี้ก็คือมารดาผู้ให้กำเนิดตน จากนั้นแม่ลูกทั้งสองได้ล้มป่วยและสิ้นใจตามๆ กัน

ผู้คนได้ดำเนินการตามคำสั่งเสียของแม่ลูกทั้งสองที่กล่าวเอาไว้ว่า ให้ตั้งศาลแห่งหนึ่งขึ้นทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเจดีย์ที่บรรจุอัฐิของผู้เป็นแม่ ภายในศาลสลักศิลาเป็นรูปที่ใช้แทนตัวของบุตรในท่านั่งพนมมือเพื่อกราบบูชามารดา

เมื่อจักรพรรดิจินทราบเรื่องการตายของ “ซานเป่ากง” จึงส่งเสนาบดีผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเดินทางมายังกำบังจามเพื่อไต่อาลัย เสนาบดีท่านนี้ได้เขียนอักษรจีนไว้ที่รูปแทน “ตาพรหม” ว่า “ซานเป่ากง” ดังนั้นศาลแห่งนี้จึงได้ชื่อว่า ศาลเจ้าซานเป่ากง”²⁴⁶

จะเห็นได้ว่าตำนานเล่าเรื่องของศาลเจ้าซานเป่ากงที่กำบังจามได้นำตำนานท้องถิ่นเรื่องการสร้างปราสาทวัดนครมาผูกโยงเข้าไว้ด้วยกัน เจิ้งเหอจึงกลายเป็นชาวกัมพูชาที่ได้ไปเล่าเรียนสรรพศาสตร์วิชาที่กรุงจีนแล้วค่อยกลับมายังปิตุภูมิเพื่อค้นหาบิดาและมารดาผู้ให้กำเนิด แต่มีการตัดทอนเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างบุตรกับมารดาทิ้งไป แต่เป็นที่รับทราบกันทั่วไปว่า เจิ้งเหอเป็นชาวจีน ซึ่งดำรงตำแหน่งขันทีในราชสำนักหมิง ทำให้ชาวกัมพูชา อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้คงพยายามที่จะบอกกล่าวถึงความเป็นมาเป็นไปของศาลดังกล่าวเป็นสำคัญ โดยไม่ได้สนใจความจริงตามประวัติศาสตร์

ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปว่า รูปเคารพของเจิ้งเหอที่กำบังจามของประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน สร้างเลียนแบบรูปเหมือนของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สถานที่ตั้งของศาลเจ้าซานเป่ากงแห่งนี้อยู่ใกล้กับโบราณสถานสำคัญของพุทธมหายานที่มีตำนานเรื่องเล่าความเป็นมาของการสร้างปราสาทดังกล่าว ชาวจีนในกัมพูชาได้ปรับเปลี่ยนและปรุงแต่งตำนานเรื่องเล่าดั้งเดิมให้กลายมาเป็นตำนานที่เกี่ยวข้องกับเจิ้งเหอ บุคคลในประวัติศาสตร์ของจีนที่ได้รับการกล่าวขานอย่างมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สิ่งที่น่าสนใจคือ การรับรู้เรื่องรูปเคารพของเจิ้งเหอทั้งจากตำนานและสภาพปัจจุบันล้วนก่อสร้างด้วยศิลาทั้งสิ้น แสดงให้เห็นว่ารูปเคารพก่อนที่จะถูกทำลายในยุคเขมรแดง รูปเคารพที่เป็นแทนเจิ้งเหอในเขมรคงเป็นรูปเคารพที่สร้างขึ้นจากศิลาที่มีขนาดใหญ่พอสมควร และที่สำคัญรูปเคารพของเจิ้งเหอคงมีลักษณะที่เป็นรูปเหมือนของบุคคลมากกว่าที่จะเป็นพระพุทธรูป เพื่อสอดคล้องกับตำนานที่บอกเล่าว่ารูปเคารพหันหน้าไปยังปราสาทวัดนคร เพื่อเป็นการบูชาปราสาท

²⁴⁶ 《《亚洲周刊》：郑和是柬埔寨人？》， <http://talk.163.com/05/1013/09/1VUF5CS7003011JQ.html> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2562)

ปัจจุบันชาวจีนในกัมพูชาเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนประชากรใหญ่เป็นอันดับสองรองจากชาวนวชนหรือเวียดนาม ชาวจีนได้ผสมกลมกลืนกับชาวกัมพูชาพื้นเมืองได้ดีพอสมควร ด้วยเพราะชาวจีนนับถือศาสนาพุทธและยังยอมรับปฏิบัติตามพิธีกรรมคล้ายคลึงกับชาวเขมรอีกด้วย จึงมีการแต่งงานข้ามเชื้อชาติได้ง่าย²⁴⁷ การบูชาเจิ้งเหอของลูกหลานชาวจีนหรือชาวกัมพูชาเชื้อสายจีนในปัจจุบันอาจเป็นในฐานะเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และช่วงเทศกาลตรุษจีนจะมีผู้คนหลั่งไหลเข้ามากราบไหว้ขอพรเป็นจำนวนมาก ถือเอาวันปีใหม่เป็นฤกษ์มงคล²⁴⁸

²⁴⁷ เขียน วีระวิทย์ บรรณานุกรม. 2543. กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมืองและการต่างประเทศ. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 56.

²⁴⁸ 孔遠志、鄭一鈞著：《東南亞考察論鄭和》，第 198-199 頁。

บทที่ 5

รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย

จากเอกสารเท่าที่สืบค้นได้เชื่อว่า เจิ้งเหอเคยเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาอย่างน้อย 3 ครั้ง ได้แก่ ครั้งแรกเกิดขึ้นก่อนการเดินทางสมุทรยาตราเมื่อ พ.ศ. 1946 ตามความในแผ่นจารึกเรื่อง บันทึกความศักดิ์สิทธิ์เจ้าแม่เทียนเพย²⁴⁹ และอีก 2 ครั้ง ในช่วงการเดินทางสมุทรยาตราครั้งที่ 2 (1950-1952) ครั้งที่ 3 (1952-1954)²⁵⁰

การบูชาเจิ้งเหอในสังคมไทยเกิดขึ้นเมื่อไหร่ยังเป็นเรื่องที่นักวิชาการยังไม่มียุทธวิธีที่แน่ชัด แต่น่าเชื่อว่าเกิดขึ้นหลังจากที่เจิ้งเหอสิ้นบุญไปแล้ว ทั้งนี้มีกลุ่มชาวจีนในไทยเป็นผู้สร้างตำนานความศรัทธานี้ขึ้น เหมือนกับชาวจีนในอีกหลายประเทศ เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย โดยบูชาเจิ้งเหอในฐานะบรรพชนหรือวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่ครั้งหนึ่งเคยมาเยือนดินแดนแห่งนี้

การรับรู้เกี่ยวกับการบูชาเจิ้งเหอในไทยปรากฏอยู่ในเอกสาร “ตงซีหย่งเช่า” ที่จึงเขียนประพันธ์ขึ้น ตอนบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับสยาม (暹羅) ว่าด้วยโบราณสถานอันเลื่องชื่อและงวม (形勝名蹟) ความตอนหนึ่งว่า

“ศาลเจ้าซานเป่า อยู่ตรงบริเวณด่านที่ 2 บูชาขันที่เจิ้งเหอ”²⁵¹ (三寶廟。在第二關，祀太監鄭和。)

ศาลเจ้าซานเป่าแห่งนี้ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ไคยงคงเป็นปริศนา ซึ่งนักวิชาการบางท่านเชื่อว่าน่าจะอยู่บริเวณวัดพนัญเชิง จ.พระนครศรีอยุธยา²⁵² แต่บางท่านเชื่อว่าน่าจะอยู่ช่วงวัดปากน้ำไปถึงหน้าวัดอัสสัมชัญ บริเวณตั้งแต่จุดเชื่อมกับคลองบางหลวง เพราะในอดีตเป็นด่านขนอนเมืองธนบุรี หรืออาจตั้งอยู่บริเวณวัดกัลยาณมิตร กรุงเทพฯ ซึ่งศาลเจ้าซานเป่าแห่งนี้คงมีลักษณะเป็นศาลเจ้าแบบจีน²⁵³ น่าเชื่อว่ารูปเคารพของเจิ้งเหอในศาลเจ้าแห่งนี้มีลักษณะเป็นเทพเจ้า คล้ายที่พบในประเทศจีน อินโดนีเซีย มาเลเซีย ความสำคัญของข้อมูลชุดนี้คือ แสดงให้เห็นว่าการบูชา

²⁴⁹ 蔡相輝：《〈天妃顯聖錄〉與媽祖信仰》，第 54 頁。

²⁵⁰ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ สมถวิล ลือชาพัฒนพร บรรณาธิการ. 2549. 30 ปี ความสัมพันธ์ไทย-จีน 600 ปี ซำปอกง/เจิ้งเหอ กับอยุธยาและอุษาคเนย์. หน้า 102. เฉินต้าเซิง เชื่อว่าเจิ้งเหอมาไทย 3 ครั้ง กล่าวคือ ในครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 และครั้งที่ 6 (1964-1965) อ้างใน 陳達生著：《鄭和與馬六甲》，馬六甲：鄭和文化館 2005 年，第 22-23 頁。 เฉินสู่ยหยวน เชื่อว่าเจิ้งเหอมาไทย 4 ครั้ง กล่าวคือ ในครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 ครั้งที่ 4 และครั้งที่ 6 อ้างใน 陳水源撰：《傑出航海家鄭和》，第 125-148 頁。 แต่ทั้งนี้งานเขียนของเฉินต้าเซิงและเฉินสู่ยหยวนเป็นการบอกถึงการเดินทางมาไทยของกองเรือไม่ได้ระบุถึงเจิ้งเหอ ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงอิงตามความคิดเห็นของชาญวิทย์ เกษตรศิริ

²⁵¹ 張燮著、謝方點校：《東西洋考》，北京：中華書局 2000 年，第 36 頁。

²⁵² 曾玲主編：《東南亞的“鄭和記憶”與文化詮釋》，第 46 頁。

²⁵³ (泰國) 黎道綱：“暹羅國祀鄭和三寶廟考——讀《東西洋考》”，載《東南亞研究》，2001 年第 3 期，第 52-54 頁。

เจิ้งเหอในสังคมไทยมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ไม่ต่ำกว่ารัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (2154-2171) เนื่องจากงานประพันธ์ชิ้นนี้เขียนเสร็จในปีรัชศกวันลี่ที่ 45²⁵⁴ (萬曆四十五年, 2160) นั่นเอง

จากการสำรวจพบว่ารูปเคารพของเจิ้งเหอในสังคมไทยมีด้วยกัน 3 ลักษณะ กล่าวคือ 1. ลักษณะที่เป็นพระพุทธรูป นามว่า หลวงพ่อโต “ซำปอกง” 2. ลักษณะที่เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแบบจีนิกาย และ 3. ลักษณะที่เป็นเทพเจ้าแบบคติน

5.1 รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย : ลักษณะพระพุทธรูป

ปัจจุบัน เมื่อกล่าวถึงการบูชาเจิ้งเหอในไทย ผู้คนส่วนใหญ่ก็นึกถึงหลวงพ่โต “ซำปอกง” ที่ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นตัวแทนความศรัทธาที่ลูกหลานจีนในไทยมีต่อเจิ้งเหอ

5.1.1 ตำนานความผูกพันระหว่างเจิ้งเหอกับวัดพนัญเชิง

วัดพนัญเชิงวรวิหาร เป็นวัดที่มีประวัติยาวนานและมีความสำคัญแห่งหนึ่งของไทย วัดพนัญเชิงแห่งนี้ได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี²⁵⁵ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชื่อว่าสร้างก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา หนังสือพงศาวดารเหนือกล่าวว่า พระเจ้าสายน้ำผึ้ง²⁵⁶ เป็นผู้สร้าง และพระราชทานนามว่า วัดพระเจ้าพระนางเชิง หลังการถวายพระเพลิงพระนางสร้อยดอกหมากบุตรบุญธรรมในพระเจ้ากรุงจีน ในปีจุลศักราช 406 ปีมะโรง ฉศก²⁵⁷ (1587)²⁵⁸ ส่วนการสร้างพระพุทธรูปประจำวัดพนัญเชิงนั้น มีบันทึกในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ความว่า “จุลศักราช 686 ชวดศก (1867) แรกสถาปนาพระพุทธเจ้าเจ้าพเนงเชิง”²⁵⁹ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นก่อนการตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี 26 ปี เป็น

²⁵⁴ 張燮著、謝方點校：《東西洋考》，第 7 頁。

²⁵⁵ “คำให้การชาวกรุงเก่า”. 2553. ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง. กรุงเทพฯ : แสงดาว. หน้า 167.

²⁵⁶ อุดม โกสยสุก ให้ความเห็นว่า พระเจ้าเกรียงกฤตมราช (พระเจ้าสายน้ำผึ้ง) ครองเมืองแสนารจนครตั้งอยู่ปากน้ำแม่เบี้ย เป็นผู้สร้างวัดเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระนางสร้อยดอกหมาก พระเจ้าศรีธรรมโศกราช (สมเด็จพระเอกาทศรถ) เป็นผู้สร้าง หลวงพ่อโตวัดพนัญเชิง เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระเจ้าสายน้ำผึ้งผู้เป็นพระอัยยิกา อ้างจาก อุดม โกสยสุก. 2536. พระนครศรีอยุธยา. ม.ป.ท. : ม.ป.พ. หน้า 33.

²⁵⁷ “พงศาวดารเหนือ”. 2504. (พิมพ์ครั้งที่ 1). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับกรมพระปรมาธิบดีฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 2. พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา. หน้า 371.

²⁵⁸ ภามิต จิตรภษา ให้ความเห็นว่า ปีที่ปลงพระศพพระนางสร้อยดอกหมาก และยังเป็นปีศักราชที่บอกการสร้างวัดพนัญเชิงน่าจะเป็นปีจุลศักราช 606 (1787) งานวิจัยชิ้นนี้ขอยึดตามพงศาวดารเหนือ คูใน ภามิต จิตรภษา. “เรื่องพระเจ้าสายน้ำผึ้ง”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 12 ฉบับที่ 8 มิถุนายน 2534. หน้า 130.

²⁵⁹ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์”. 2504. (พิมพ์ครั้งที่ 1). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับกรมพระปรมาธิบดีฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 1. พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา. หน้า 1.

พระพุทธรูปปางมารวิชัย ปูนปั้นลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง 14 เมตรเศษ สูง 19 เมตร ศิลปะสมัยอู่ทอง²⁶⁰ แบบพระพุทธรูปอู่ทองรุ่นที่ 2²⁶¹ จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาของการสร้างวัดกับช่วงเวลาของการสร้างพระพุทธรูปหลวงพ่โตไม่ได้เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงให้ข้อคิดที่ “พณัญเชิง” “พณังเชิง” “พณางเชิง” เป็นคำเดียวกัน เป็นภาษาเขมรมีความหมายว่า ไชว้ชา เช่น ไก่แพนงก็แปลว่าไก่ไชว้ชา โดยอาศัยคำในมหาชาติคำหลวง ซึ่งมีว่า “ที่นั่งพับแพนงเชิง” ดังนั้นคำว่าแพนงเชิงที่ใช้กับพระพุทธรูปจึงเห็นว่าจะต้องมีลักษณะนั่งขัดสมาธิ²⁶² เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นแหล่งอาศัยของชาวขอมมาแต่โบราณ²⁶³ พระเจ้าอู่ทองได้หนีโรคห่าจากเมืองอู่ทองมาสร้างเมืองอโยธยา²⁶⁴ บริเวณดังกล่าวใกล้เคียงกับพระราชวังสมัยอโยธยา²⁶⁵

ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับบิดาพระเจ้ากรุงจีนในสังคมไทยมีอยู่ด้วยกันหลายสำนวน นอกจากเรื่องราวของพระเจ้าสาयน้ำผึ้งแล้ว ยังมีเรื่องพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เรื่องเจ้าอยู่ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต เรื่องพระร่วงอรุณกุมารเมืองสวรรค์โลก เป็นต้น²⁶⁶ ตำนานเรื่องเล่าเหล่านี้เห็นว่าไม่มีเค้าความจริงทางประวัติศาสตร์ การแต่งเรื่องพระเจ้าสาयน้ำผึ้งกับพระนางสร้อยดอกหมากขึ้นก็เพื่ออธิบายชื่อ “พณางเชิง”²⁶⁷ และคำว่า “สร้อยดอกหมาก” มีนักนิรุกติศาสตร์สันนิษฐานว่า เพี้ยนมาจากคำว่า “โซ้ยม๊ก” (小目) ในภาษาจีนถิ่น อันหมายถึง ตาเล็ก ที่อธิบายว่าคนจีนมักดวงตาเล็กหรือตาตี²⁶⁸ ปัจจุบันยังวัตถุประสงค์ในการแต่งเรื่องดังกล่าวยังไม่ทราบแน่ชัด แต่น่าเชื่อว่าการเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนในอดีต หากแต่ตำนานเรื่องนี้ยังสามารถสะท้อนถึงความผูกพันระหว่างวัดพณัญเชิงกับชาวจีนในสังคมไทย

²⁶⁰ หม่อมเจ้าสุภัททศ ดิศกุล และคณะ. 2551. โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เล่ม 1. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. หน้า 177.

²⁶¹ สันติ เล็กสุขุม. 2542. ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. หน้า 140. และ ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 2554. พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. หน้า 294.

²⁶² สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. 2505. สารานุกรมไทย เล่ม 16. พระนคร : องค์การค้ำของครูสภา. หน้า 145.

²⁶³ จิตร ภูมิศักดิ์. 2547. (พิมพ์ครั้งที่ 3). สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : ฟ้าเดียวกัน. หน้า 212.

²⁶⁴ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. 2504. สารานุกรมไทย เล่ม 12. พระนคร : องค์การค้ำของครูสภา. หน้า 145.

²⁶⁵ รัชชปรี กาญจนนวงค์. 2528. อยุธยาท้องถิ่นที่รัก : ประวัติศาสตร์อยุธยา. พระนครศรีอยุธยา : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา. หน้า 6.

²⁶⁶ คูใน จูฬามาศ ประมูลมาก และสุรสิทธิ์ อมรวณิชศักดิ์. “ตำนานว่าด้วย “บิดาพระเจ้ากรุงจีน” ในสังคมสยาม”. ใน วารสารจีนศึกษา. ปีที่ 16 ฉบับที่ 2. หน้า 44-66.

²⁶⁷ วินัย พงศ์ศรีเพียร บรรณาธิการ. 2559. อโยธยาศรีรามเทพนครบรรพตารวดี มรดกความทรงจำแห่งสยามประเทศ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยอิสระประวัติศาสตร์ไทย. หน้า 47.

²⁶⁸ ภายดี จิตรภษา. “เรื่องพระเจ้าสาयน้ำผึ้ง”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 12 ฉบับที่ 8 มิถุนายน 2534. หน้า 128-129.

ความยิ่งใหญ่ของวัดพนัญเชิงเป็นที่กล่าวขานมาช้านาน ซึ่งหากจะสร้างวัดวาอารามที่มีขนาดใหญ่โตก็มักจะกล่าวเทียบกับวัดนี้ ดังปรากฏในเอกสารจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีหรือเจ้าครอกวัดโพ เรื่องการสร้างวัดสุทัศนเทพวราราม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ความว่า “พระโองการรับสั่งให้สร้างวัดขึ้นกลางพระนคร ให้สูงเท่าวัดพนัญเชิง”²⁶⁹

วัดพนัญเชิงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1587 ออกจากพงศาวดารเหนือ ส่วนหลวงพ่อดำสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.1867 โดยอ้างตามพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ส่วนเจิ้งเหอเดินทางมาดินแดนประเทศไทย ปัจจุบันระหว่าง พ.ศ. 1946-1954 ย่อมหมายความว่า วัดพนัญเชิงสร้างขึ้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 359 ปี ส่วนพระพุทธรูปองค์โต “เจ้าพแนงเชิง” ถูกสร้างขึ้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 79 ปี ก่อนที่เจิ้งเหอจะเดินทางมายังสยาม²⁷⁰

บริเวณทำน้ำวัดพนัญเชิงเป็นท่าจอดเรือสำเภานานาชาติ และเป็นที่ตั้งของชุมชนจีน รวมถึงเป็นสถานีการค้าของชาวจีนอีกด้วย²⁷¹ และมีชาวจีนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในบริเวณดังกล่าว เมื่อเรือเจิ้งเหอเดินทางมาถึง จึงอาจเลือกจอดพักค้างแรมแถวนี้ และคงได้พูดคุยกับชาวจีนที่เข้ามาลงหลักปักฐานประกอบอาชีพในไทย ทำให้ได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับวัดพนัญเชิง และเชื่อว่าเจิ้งเหออาจเคยได้มาสักการะหลวงพ่อดำองค์นี้²⁷² จนเกิดความศรัทธา จึงได้ร่วมบุญในการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุสำคัญๆ ของวัดพนัญเชิง

ความตอนหนึ่งในเอกสารตงซี้หยังเช่าของจิงเซีย ที่ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวเจิ้งเหอในสยามประเทศไว้ว่า “มัสยิด ช่วงสมัยรัชศกหย่งเล่อ (1946-1967-ผู้วิจัย) เจิ้งเหอเป็นผู้สร้าง ยิ่งใหญ่งดงาม พระพุทธรูปสูงเทียบเท่ากับหลังคา”²⁷³ (禮拜寺，永樂間，鄭和所建寺，甚宏麗，佛高與屋齊。) ข้อความนี้ดูเหมือนมีความขัดแย้งกันเอง กล่าวคือ มัสยิดที่เจิ้งเหอสร้างมีพระพุทธรูป ซึ่งแน่นอนว่าผิดกับหลักปฏิบัติในศาสนาอิสลาม เพราะอิสลามสอนให้ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าพระองค์เดียว ห้ามการเคารพบูชารูปปั้น ภาพจำลอง เจวิดหรือวัตถุอื่นใดทุกชนิด²⁷⁴ ท่านนบีมุฮัมมัด กล่าวไว้ว่า บุคคลที่จะได้รับโทษทรมานอันแสนสาหัสจำพวกหนึ่ง ณ วันกิยามะฮ์ (วันสิ้นโลก) นั้น

²⁶⁹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2560. (พิมพ์ครั้งที่ 7). จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี พิมพ์พร้อมกับฉบับเพิ่มเติม (พ.ศ. 2310-2381) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เฉพาะตอน พ.ศ.2310-2363). กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. หน้า 26.

²⁷⁰ เชื่อว่าพื้นที่บริเวณวัดพนัญเชิงได้มีชุมชนมาตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893 แล้ว เนื่องจากพบเศษเครื่องถ้วยของจีน สมัยราชวงศ์หยวน อ่านเพิ่มเติมใน นรุศน์ ไล่กุลประกิจ เรื่อง “ชีวประวัติของพระราชวังหลวงจากหลักฐานโบราณคดี” ใน พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ บรรณาธิการ. 2562. **Ayutthaya Underground : ประวัติศาสตร์อยุธยาจากวัด วัง ซันดิน และสิ่งของ**. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 7.

²⁷¹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ สมถวิล ถือษาพัฒนาพร บรรณาธิการ. 2549. 30 ปี ความสัมพันธ์ไทย-จีน 600 ปี ชำปองเจิ้งเหอ กับอยุธยาและอุษาคเนย์. หน้า 128.

²⁷² ปริวัฒน์ จันทร. 2553. (พิมพ์ครั้งที่ 3). เจิ้งเหอ แม่ทัพพันที่ “ชำปอง”. หน้า 212.

²⁷³ 張燮著、謝方點校：《東西洋考》，第 36 頁。เหอเซียหวางนังกวีชาวจีนเชื่อว่าเป็นการสร้างวัด อ่านใน 何孝榮：“佛教抑或伊斯兰？——也論鄭和的宗教信仰”，載《古代文明》，第 82 頁。

²⁷⁴ ประยูรศักดิ์ ชลาชนนเดช. 2513. **หลักการของอิสลาม**. พระนคร : ศ. วงศ์เสงี่ยม. หน้า 3.

คือ บรรดาพวกที่ทำรูปปั้นต่างๆ เหล่านั้น การที่อิสลามไม่ส่งเสริมการปั้นรูปหล่อรูปปั้นเพราะเกรงว่า การปั้นรูปหล่อรูปไว้ดูเล่นเพื่อความสวยงามก็ดี หรือเพื่อการรำลึกถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้วก็ดีนั้น อาจเป็นสื่อนำไปสู่การกราบไหว้บูชาในภายหลังก็ได้ ดังมีตัวอย่างจากชาวอาหรับในสมัยงมาย ซึ่งก็มีวิวัฒนาการในการบูชาเจ็ดในลักษณะเดียวกันนี้ สิ่งเหล่านี้เท่ากับเป็นการหว่านเพาะเชื้อแห่งความโง่เขลาลงในปัญญาของมนุษย์ อันจะนำมาซึ่งผลเสียหายอย่างใหญ่หลวงในภายหลัง²⁷⁵ และที่สำคัญคือการสร้างองค์ตัวแทนของศาสดาในศาสนาอื่น ในมัสยิด ซึ่งพิจารณาตามหลักการแล้วไม่น่าเกิดขึ้นได้ แม้ว่าเจ้เหอจะมีความศรัทธาทั้งสองความเชื่อก็ตาม แต่ก็ไม่น่าจะนำมาผสมปนกัน

เมื่อตรวจทานการใช้คำ “หลี่ไปซื่อ” (禮拜寺) ที่ปัจจุบันหมายถึง “มัสยิด” นั้น กลับพบว่าในเอกสารตงซีหยังเข้ามีการใช้คำดังกล่าวที่ค่อนข้างหลากหลาย ตัวอย่างเช่น ขณะที่จั้งเจียได้กล่าวถึง เกอလာปา ปัจจุบันคือกรุงจาการ์ตาของประเทศอินโดนีเซีย ความตอนหนึ่งว่า “ประเทศนี้ผู้คนส่วนใหญ่มีอยู่ด้วยกันสามชนชาติ นอกจากคนจีน คนพื้นเมืองแล้ว ก็ยังมีพ่อค้าชาวตะวันตกที่อาศัยอยู่นาน ทานอาหารที่สะอาด ใกล้เคียง มีโบสถ์ที่พวกฝรั่งหัวแดงสร้างไว้ สร้างในลักษณะที่แปลกออกไป” (其國人大抵三種：唐人、土人而外，西番賈胡居久者，服食皆潔。近紅毛番建禮拜寺彼中，蓋其別種)²⁷⁶ คำว่า “หงเหมาฟาน” (紅毛番) ที่แปลว่า ฝรั่งหัวแดงยังปรากฏในเอกสารจีนเดียวกันที่ระบุว่า เป็นชาวฮอลันดา (紅毛番自稱和蘭國)²⁷⁷ ย่อมหมายความว่า “หลี่ไปซื่อ” ที่จั้งเจียระบุไว้ว่าชาวฮอลันดาเป็นผู้สร้างก็คือ โบสถ์ในศาสนาคริสต์ ที่มีรูปแบบโครงสร้างแตกต่างจากโบสถ์ทั่วไป ดังนั้นอาจพอสรุปได้ว่า “หลี่ไปซื่อ” ในทัศนคติของจั้งเจียคือ คำกลางๆ ที่ใช้เรียกศาสนสถาน จะหมายถึง โบสถ์ วัด หรือมัสยิดก็ได้ตามคติความเชื่อกลุ่มผู้นับถือในดินแดนนั้นๆ หากแต่ความสำคัญอยู่ที่ว่า ถ้าเจ้เหอได้สร้างมัสยิดจริงตามที่จั้งเจียได้บันทึกไว้ ร่องรอยการสร้างมัสยิดแห่งนี้ก็จะหลงเหลือเป็นหลักฐานประจักษ์พยานอยู่สักแห่งใดแห่งหนึ่งในไทย ซึ่งมัสยิดนี้ต้องมีขนาดใหญ่และมีพระพุทธรูปที่สูงเทียบเท่าอาคารด้วย หากแต่ในปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานทางโบราณคดี หรือไม่หลงเหลือตำนานเรื่องเล่าในลักษณะดังกล่าวให้รับรู้เลย แต่ด้วยขนาดของพระพุทธรูปหลวงพ่โตวัดพนัญเชิง มีความสอดคล้องกับบันทึกของจั้งเจียเป็นอย่างมาก และที่สำคัญชาวจีนเรียกขานพระพุทธรูปองค์โตองค์นี้ว่า “ซาปองก” ซึ่งเป็นชื่อเรียกแบบจีนและยังสอดคล้องกับชื่อของเจ้เหออีกด้วย

เจ้เหอสนใจในหลักพระธรรมคำสอนอย่างมาก และได้ร่วมบุญกับพุทธสถานในต่างแดนสม่ำเสมอ เช่นในปรีชศกหย่งเล่อที่ 7 (1952) เจ้เหอได้ร่วมทำบุญในฐานะผู้แทนแห่งจักรพรรดิหมิง โดยนำสิ่งของพระราชทานไปถวายให้กับพระอารามในศรีลังกา ดังปรากฏหลักฐานในจารึกที่เขียนด้วยภาษาจีน ทมิฬและเปอร์เซีย ดังมีข้อความว่า

²⁷⁵ คณะเพื่อน. 2524. วิถีแห่งชีวิต (วิถีชีวิตมุสลิม). เชียงใหม่ : อัล-อะหฺบาบ (เพื่อน). หน้า 621-622.

²⁷⁶ 張燮著、謝方點校：《東西洋考》，第 44 頁。

²⁷⁷ 張燮著、謝方點校：《東西洋考》，第 127 頁。

“จักรพรรดิ (หย่งเล่อ-ผู้วิจัย) แห่งราชวงศ์หมิง มีพระบรมราชโองการสั่งให้ขันทีเจิ้งเหอ หวางจิ่ง หง²⁷⁸ และคนอื่นๆ ให้ตั้งจาชิชฐานต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้เป็นที่เคารพบูชาสูงสุดดังนี้

ข้าพระองค์ทั้งหลาย เคารพบูชาพระองค์ท่านเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ท่านผู้ทรงเปี่ยมด้วยพระเมตตา และพระเกียรติสูงสุด ความดีพร้อมทุกประการของพระองค์ท่าน ได้รับการน้อมรับอย่างกว้างขวาง วิถีแห่งธรรมของพระองค์สูงส่งกว่าสติปัญญาใดๆ พระธรรมคำสอนของพระองค์แพร่หลายสู่เหล่ามวลมนุษย์ ยุคสมัยของพระองค์เปรียบเสมือนเมล็ดทรายในแม่น้ำที่เหลือคณานับ พลังอำนาจของพระองค์ช่วยให้เราสูงส่งขึ้นและสามารถกลับใจได้ พระกรุณาที่มากล้น พลังความเข้มแข็งที่ชัดเจน อำนาจลึกลับของพระองค์ท่านมี อาจหาสิ่งใดมาเทียบได้ เกาะซีหลานซาน (ศรีลังกา) ที่เต็มไปด้วยภูเขาทางทิศใต้ของมหาสมุทรและ พระอารามในพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระองค์ สถานที่ซึ่งอำนาจมหัศจรรย์ของท่าน ซึมซาบเข้าไปในดวงจิตและช่วยให้หลุดพ้น (จากกิเลส)

ไม่นานมานี้ ข้าพระองค์ (จักรพรรดิหย่งเล่อ) แต่งคณะทูตเพื่อไปประกาศความชอบธรรมในการ ขึ้นครองราชย์ (อานัฒิสวรรค์) ต่ออานาประเทศ ตลอดการเดินทางในมหาสมุทร คณะทูตได้รับความคุ้มครองจากพระองค์ท่าน จนรอดพ้นจากภัยพิบัติและอันตรายทั้งปวง คณะทูตเดินทางทั้งไปและกลับโดย สวัสดิภาพ

เพื่อแสดงความสำนึกขำนินทรให้พระกรุณาธิคุณอันสูงส่งของพระองค์ ข้าพระองค์จึงขอลงถวาย เครื่องบูชาด้วยความศรัทธาแด่พระองค์ พระผู้เป็นที่เคารพสูงสุด ด้วยเครื่องบวงสรวง เป็นทองและเงิน ธงผ้าไหมปักดินทองและประดับด้วยอัญมณี ที่เผาเครื่องหอม แจกันดอกไม้ ผ้าไหมหลากสี ตะเกียง เทียนไข และของขวัญอื่นๆ เพื่อให้สมพระเกียรติยศอันสูงส่งของพระองค์ โปรดประทานพรแด่ข้าพระองค์ผู้ทูลเกล้า ถวาย”²⁷⁹

แผ่นจารึกดังกล่าวถูกค้นพบโดยนายโทมาลิน (H.F. Tomalin) วิศวกรชาวอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2454 ที่เมือง กอลล์ (Galle) เมืองที่ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ปลายแหลมสุดของศรีลังกา²⁸⁰ ปัจจุบันจารึกนี้เก็บรักษาอยู่ใน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงโคลัมโบ

²⁷⁸ สืบแสง พรหมบุญ ได้บอกว่า “ขันทีเจิ้งเหอ หวางจิ่งหง (王景弘) เป็นผู้สนองพระบรมราชโองการ” แต่เอกสารจีนจารึกว่า “ขันทีเจิ้งเหอ หวางกั๊ตง (王貴通) เป็นผู้สนองพระบรมราชโองการ” อ้างใน 鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，第 16 頁。ทั้งนี้จากการศึกษาของเฉิน เสวียหลิน (陳學霖) เชื่อว่า “หวางจิ่งหง (王景弘) ก็คือ หวางกั๊ตง (王貴通)” อ้างใน 陳學霖著：《明代人物與傳說》，香港：中文大學出版社 1997 年，第 196 頁。

²⁷⁹ สืบแสง พรหมบุญ. 2549. เจิ้งเหอ ข้าปกองและอุษาคเนย์. หน้า 20-22.

²⁸⁰ สืบแสง พรหมบุญ. 2549. เจิ้งเหอ ข้าปกองและอุษาคเนย์. หน้า 20.

การที่เจิ้งเหอเป็นตัวแทนจักรพรรดิแห่งราชสำนักหมิงเพื่อนำสิ่งของพระราชทานไปถวายยังพระอารามในประเทศศรีลังกานั้น เชื่อได้ว่าเจิ้งเหอเคยกราบบังคมทูลถึงความศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธรูปให้กับจักรพรรดิหมิงจึงถูกราชบังทรงมีพระราชบัญชาให้จัดทำจารึกแผ่นนี้เพื่อนำไปประดิษฐานไว้เป็นอนุสรณ์ในช่วงการเดินทางสมุทรยัตราครั้งที่ 3 (1952-1954)²⁸¹ นอกจากนั้นแล้วจารึกแผ่นดังกล่าวยังทำให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมในการทำบุญของเจิ้งเหออีกด้วย กล่าวคือ ตอนท้ายของแผ่นจารึกได้ระบุว่า “(เจิ้งเหอ-ผู้วิจัย) รวมเงินที่ร่วมสร้างพระพุทธรูปและพระอารามในศรีลังกาเป็นเงินหนึ่งพันตำลึงทองคำห้าร้อยตำลึงเงิน”²⁸² (總計布施錫蘭山立佛立寺供養金一千錢、銀五千錢) ดังนั้นการร่วมทำบุญในการสร้างพระพุทธรูปถือเป็นความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาของเจิ้งเหออย่างหนึ่ง จึงเป็นเหตุที่ทำให้เชื่อได้ว่า เมื่อคราวเจิ้งเหอเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยา ก็อาจเคยร่วมบุญในลักษณะดังกล่าวเช่นกัน โดยมีโอกาสได้เข้าร่วมงานบุญครั้งใหญ่ที่วัดพนัญเชิงแห่งนี้

จากข้อความที่กล่าวถึงเจิ้งเหอสร้างวัดและพระพุทธรูปที่ปรากฏอยู่ในเอกสารตงซีหยังเช่า อักษรจีนใช้คำว่า “เจี้ยน” (建) ที่หมายถึงสร้าง อาจต้องทำความเข้าใจใหม่ว่า “เจี้ยน” ที่แปลว่าสร้างในที่นี้ น่าจะเป็นการลดคำมาจากคำว่า “จงเจี้ยน” (重建) หรือ “ซิ่วเจี้ยน” (修建) ที่มีความหมายว่า สร้างขึ้นใหม่หรือบูรณะ หรือเป็นการสร้างบนฐานเดิมที่มีอยู่ก็ได้เช่นกัน การตกหล่นของตัวอักษรจีนที่กล่าวถึงการซ่อมหรือบูรณะอาจเกิดขึ้นช่วงการเล่าความหรือตอนคัดลอกก็เป็นได้ หรืออาจเป็นการเล่าเรื่องแบบเชิดชูวีรกรรมของเจิ้งเหอ หากแต่ในเอกสารพงศาวดารของไทย ทั้งพงศาวดารเหนือและพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ได้ระบุค่อนข้างชัดเจนว่าการสร้างวัดพนัญเชิงและองค์หลวงพ่อโตมีมาก่อนการสร้างสถาปนารุงศรีอยุธยา และพุทธลักษณะของพระพักตร์หลวงพ่อโตก็มีเค้าว่าเป็นศิลปะแบบอู่ทองอยู่ จึงน่าเชื่อว่าเป็นศิลปะก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา²⁸³ สมัยโยชยาตอนปลาย²⁸⁴ ดังนั้นคำว่า “เจี้ยน” ที่หมายถึงสร้าง ในเอกสารตงซีหยังเช่า น่าจะหมายถึงการบูรณะมากกว่า

กาลเวลาและสภาพแวดล้อมทำให้ถาวรวัตถุภายในวัดทรุดโทรมลง ดังตัวอย่างการบูรณะวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวคือ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงครองสิริราชสมบัติเป็นปีที่ 8 (2332) พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นวัดโพธารามเก่าชำรุดปรักหักพังเป็นอันมาก

²⁸¹ ความคิดเห็นที่แตกต่างกันของนักวิชาการ บ้างก็เชื่อว่าจารึกแผ่นนี้ควรนำไปตั้งแต่สมุทรยัตราในครั้งที่ 2 (1950-1952) อ้างใน 陳達生著：《鄭和與馬六甲》，第 22 頁。แต่ก็มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งเชื่อว่าควรนำไปในคราวสมุทรยัตราครั้งที่ 3 (พ.ศ.1952-1954) อ้างใน สืบแสง พรหมบุญ. 2549. **เจิ้งเหอ ขำปองและอุษาคเนย์**. หน้า 20. และ 吳之洪：“鄭和《布施錫蘭山佛寺碑》碑文考”，載《黑龍江史志》，2009 年第 20 期，第 65 頁。ผู้วิจัยมีเชื่อว่าจารึกแผ่นนี้ทำขึ้นในปี 1952 หลังจากเจิ้งเหอกลับจากการเดินทางในครั้งที่ 2 แล้ว และการจารึกในครั้งนี้น่าจะทำขึ้นในประเทศจีน เพราะลวดลายมีความเป็นจีนสูงมาก นอกจากนั้นแล้ว ยังใช้ถึง 3 ภาษาในการจารึก ขอมหมายความว่าต้องระบบผู้ชำนาญในภาษาต่างๆ ในคราวเดียวกัน และหากเป็นการแกะสลักในต่างประเทศคงใช้เวลานาน เจิ้งเหอคงไม่มีเวลามากพอในการจดแกะสลักในแต่ละที่นานนัก ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่าจารึกแผ่นนี้น่าจะทำขึ้นในประเทศจีนและลงเรือพร้อมกับการเดินทางสมุทรยัตราในครั้งที่ 3

²⁸² 鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，第 16 頁。

²⁸³ น. ณ ปากน้ำ. 2558. (พิมพ์ครั้งที่ 4). **หันเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. หน้า 39.

²⁸⁴ น. ณ ปากน้ำ. 2543. **ปึกฉะศิลปะไทยในสยาม**. น. ณ ปากน้ำ กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. หน้า 88.

ทรงพระราชศรัทธาที่จะสร้างให้บริบูรณ์งามขึ้นกว่าแต่อดีต จึงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม โดยสองปีแรกได้ซื้อดินมาถม ใช้เงิน 250 ชั่ง 15 ตำลึง และเริ่มทำการปฏิสังขรณ์อย่างจริงจังเมื่อ พ.ศ. 2336 อาทิ บูรณะพระอุโบสถ มีกำแพงแก้วกระเบื้องปูล้อมรอบ มุงหลังคาพระวิหาร ระเบียง และพระอุโบสถด้วยกระเบื้องสีเหลืองและสีเขียว นอกจากนั้นแล้วยังมีการอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญๆ มาประดิษฐานในพระอารามแห่งนี้ ซึ่งรวมเวลาในการบูรณะทั้งสิ้น 7 ปี 5 เดือน 28 วัน และจัดให้มีการสมโภชครั้งใหญ่ ใช้เงินมากถึง 1,930 ชั่ง 4 ตำลึง รวมพระราชทรัพย์ที่ใช้ในการบูรณะวัด งานพิธีสมโภชและเงินพระราชทานทั้งสิ้น 5,811 ชั่ง²⁸⁵ ต่อมาใน พ.ศ. 2377 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมพระอุโบสถอีกครั้ง²⁸⁶ กระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งที่พระองค์มีพระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท เนื่องในการเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันเสาร์เดือน 10 แรม 10 ค่ำ ปีชวดสัมฤทธิ์ศก จุลศักราช 1250 (2421) ความตอนหนึ่งว่า “อนึ่งข้าพเจ้าเห็นว่า วัดพระเชตุพนซึ่งเป็นของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมบรมมหาราชธิราช ในพระบรมราชวงศ์นี้ ได้ทรงสร้างขึ้นไว้และเป็นพระอารามใหญ่ ที่งามบ้านงามเมือง ชำรุดทรุดโทรมลงมาก เพราะเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์ครั้งก่อนนั้นใช้ไม้ของเดิมคงไว้บ้าง ไม้เปลี่ยนใหม่บ้าง แต่ครั้งนั้นมาจนถึงบัดนี้ก็ได้อายุ 40 ปีเศษ ควรแก่อายุไม่อยู่แล้ว เห็นว่าจะทิ้งให้ชำรุดโทรมไปนั้นไม่ควร จึงได้มอบการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนนี้”²⁸⁷ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการบูรณะวัดวาอารามจะต้องทำเป็นประจำ หากปล่อยเลย 40 ปี จะดูทรุดโทรมมาก

วัดพนัญเชิงตั้งอยู่ริมน้ำ ย่อมประสบปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำ โดยเฉพาะฤดูน้ำหลาก ที่เริ่มช่วงปลายเดือนกรกฎาคม น้ำจะสูงวันละสองนิ้ว บางทีขึ้นสูงถึงสิบสามสิบสี่ฟุต²⁸⁸ จึงเป็นไปได้ว่า ช่วงที่เจ็มหอมมาสยาม พระอารามแห่งนี้อาจดูทรุดโทรมอย่างมาก หากไม่ได้รับการซ่อมแซมตั้งแต่ครั้งแรกสร้าง ตัวเองจึงได้ออกค่าใช้จ่ายในการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่บนรากฐานเดิมที่มีอยู่ เจ็มหอมคือแม่ทัพผู้นำกองเรือมหาสมบัติแห่งราชสำนักหมิง เป็นผู้ที่นำรายได้มหาศาลเข้าประเทศ “ช่วงต้นราชวงศ์ เงินทองพระคลังมากล้น ขันที่เจ็มหอมสมุทรยาตราทะเลตะวันตก นำมาซึ่งเงินเจ็ดร้อยกว่าล้าน ระยะเวลา 10 ปี ยังคงเหลืออยู่ร้อยกว่าล้าน”²⁸⁹ (國初，府庫充溢，三寶鄭太監下西洋，齎銀七百餘萬，費十載，尚剩百餘萬歸。) ดังนั้นเงินที่ใช้ในการบูรณะวัดพนัญเชิงคงไม่ใช่ปัญหาใหญ่

²⁸⁵ เจ้าพระยาทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) เรียบเรียง ; สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจชำระและทรงพระนิพนธ์อธิบาย. 2545. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. หน้า 81-83.

²⁸⁶ เจ้าพระยาทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค). 2547. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. หน้า 64.

²⁸⁷ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. 2561. (พิมพ์ครั้งที่ 3). พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2417-2453). กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. หน้า 26-27.

²⁸⁸ ฟรังซัวส์ อังรี ดูรแปง เขียน ; ปอล ซาเวียร์ แปล. 2530. (พิมพ์ครั้งแรก). ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. หน้า 10.

²⁸⁹ (明) 王士性撰，呂景琳點校：《廣志繹》，北京：中華書局 1981 年，第 5 頁。

สำหรับเจ้เหอ แต่น่าเชื่อว่าการบูรณะคงเป็นช่างไทยเป็นหลัก เพราะยังคงเป็นศิลปะไทยประเพณีที่ค่อนข้างชัดเจน โดยเฉพาะพุทธศิลป์ขององค์หลวงพ่โต

หากคำนึงถึงเวลาในการสร้างหรือแม้แต่การบูรณะพระพุทธรูปหรือสิ่งต่างๆ ในอดีตต้องกินเวลานาน และช่วงเวลาที่เจ้เหออยู่ในไทยคงมีอย่างจำกัด ไม่สามารถกำกับดูแลการสร้างด้วยตนเอง จึงเป็นเหตุทำให้เจ้เหอต้องเดินทางมาไทยติดกันหลายครั้ง เพื่อตรวจตราความคืบหน้าในการบูรณะวัดพนัญเชิงก็เป็นได้

อย่างไรก็ดี หากเจ้เหอเป็นผู้ที่ทำการสร้างหรือการบูรณะวัดวาอาราม รวมถึงพระพุทธรูปสำคัญที่ชาวไทยเคารพศรัทธาจริงตามคำในเอกสารตงซีหยังเข้า คงเชื่อว่าเหตุการณ์นี้ได้รู้ถึงพระเนตรพระกรรณของพระมหากษัตริย์ไทย แม้ว่าสถานที่ตั้งของพระอารามแห่งนี้จะอยู่นอกเขตเกาะเมือง แต่ก็ใกล้เพียงข้ามฝั่งน้ำก็ถึง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพนัญเชิงของเจ้เหอ จะเป็นพระอารามหรือองค์พระพุทธรูปคงได้รับ พระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ไทยแล้ว

ช่วงระยะเวลาที่เจ้เหอเดินทางมาสยาม ตรงกับปลายรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าบรมราชา (1938-1952) ต่อเนื่องถึงต้นรัชกาลของสมเด็จพระนครินทราธิราช (สมเด็จพระอินทราชา, เจ้านครอินทร์, 1952-1967) ซึ่งเป็นช่วงการเปลี่ยนจากราชวงศ์อุทุมมาเป็นราชวงศ์สุพรรณภูมิอีกครั้ง

เมื่อครั้งเจ้านครอินทร์ครองเมืองสุพรรณบุรี พระองค์ทรงเคยเสด็จไปเมืองจีนด้วยพระองค์เอง ดังปรากฏหลักในเอกสารหมิงสี่อู่ ในปีที่ศกหงอู่ที่ 10 (1920) ตรงกับสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1²⁹⁰ และเคยส่งทูตไปจีนถวายเครื่องราชบรรณาการแด่จักรพรรดิหมิงไท่จูหลายครั้ง²⁹¹ เมื่อจักรพรรดิหมิงเจิ้งจูเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว พระองค์ได้ส่งคณะทูตเดินทางมาสยาม พร้อมพระราชทานดวงตราเงินชุบทองประดับแต่งเป็นรูปอูฐและพระราโชวาทแก่เจ้านครอินทร์ในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 1946²⁹² และวันที่ 10 ตุลาคมปีเดียวกัน ก็ได้ส่งทูตมายังสยามเพื่อพระราชทานกำลังใจแก่เจ้านครอินทร์อีกครั้ง²⁹³ ถึงเวลานี้แสดงถึงความหวังโยที่จักรพรรดิหมิงเจิ้งจูทรงมีต่อเจ้านครอินทร์ เมื่อเจ้านครอินทร์เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ได้แต่งตั้งคณะทูตเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการแด่จักรพรรดิหมิงเจิ้งจูอย่างต่อเนื่อง²⁹⁴

ว่าด้วยความใส่ใจในการบำรุงพระศาสนาของสมเด็จพระนครินทราธิราช พงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต บันทึกว่า สมเด็จพระนครินทราธิราชทรงเป็น “พระเจ้าแผ่นดินที่เฉลียวฉลาด รอบคอบ มีเมตตา พระองค์รักความก้าวหน้า และเอาใจใส่ดูแลทหาร ข้าราชการบริพาร และสวัสดิภาพกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างดี พระองค์เป็นเจ้าชายที่

²⁹⁰ วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559. หมิงสี่อู่-ชิงสี่อู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงฯ. หน้า 98-99.

²⁹¹ วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559. หมิงสี่อู่-ชิงสี่อู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงฯ. หน้า 95-118.

²⁹² วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559. หมิงสี่อู่-ชิงสี่อู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงฯ. หน้า 120-121.

²⁹³ วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559. หมิงสี่อู่-ชิงสี่อู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงฯ. หน้า 121-122.

²⁹⁴ วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559. หมิงสี่อู่-ชิงสี่อู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงฯ. หน้า 125-129.

สนใจในทางโลก และไม่ค่อยจะเคร่งศาสนา”²⁹⁵ แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะเป็น
ธรรมราชา ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและใช้พระราชอำนาจปกป้องรักษาสถาบันแห่งพระพุทธศาสนา ตลอดจน
ศีลธรรมแห่งพระศาสนา²⁹⁶ แต่ด้วยที่ว่าสมเด็จพระนครินทราธิราชพระองค์ทรงขึ้นชอบในการค้าขายมากกว่า เพราะ
ทรงตระหนักดีถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเทศว่าต้องมีรายได้ที่มาจากการค้าสำเภากับนานาประเทศ และในสมัย
ของพระองค์ “ประเทศแบกภาระสงครามกลางเมืองไว้หลายครั้ง”²⁹⁷ อาทิ ศักราช 765 ปีมะแม เบญจศก (1946) มีข่าว
ว่าพระมหาธรรมราชาธิราช เจ้าเมืองพิษณุโลก เสด็จสวรรคต และเมืองเหนือทั้งปวงเป็นจลาจล จึงเสด็จขึ้นไปเมือง
พระบางเพื่อการศึกษาสงคราม²⁹⁸ เป็นเหตุให้พระองค์ทำนุบำรุงพระศาสนาได้ไม่เต็มที่เหมือนรัชกาลอื่นๆ และการที่
พระองค์ไม่เคร่งครัดในการพระศาสนาก็อาจส่งผลดีในบางโอกาส อันนำมาซึ่งตอนที่เจิ้งเหอจะทำการบูรณะวัด
พนัญเชิง จึงได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ไทย ด้วยพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าการบูรณะศาสนสถาน
ในพระพุทธศาสนาที่ตั้งอยู่ในละแวกที่พักอาศัยของกลุ่มชาวจีนเป็นเรื่องที่น่าปิติยินดี แม้ผู้บูรณะจะเป็นชาวต่างชาติ
แต่เป็นต่างชาติที่มีสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างกัน มิมิตรไมตรีและสนิทสนมกันมาแต่เก่าก่อน ชาวจีนเองก็มีความเชื่อที่
คล้ายคลึงกันกับคนไทย กล่าวคือ นับถือในศาสนาพุทธ เชื่อในเรื่องบาปบุญ โลกนี้โลกหน้า และนิยมการสะสมบุญ
เหมือนกัน²⁹⁹ ซึ่งประเด็นการนับถือศาสนาที่คล้ายกันนี้เองทำให้ชาวไทยเข้ากับชาวจีนได้ดีกว่าชาติอื่นๆ โดยไม่ได้
มองชาวจีนแปลกแยกออกไป จึงเปิดโอกาสให้ชาวจีนผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมบุญในการบูรณะหรือสร้างศาสนวัตถุเพื่อ
สืบทอดพระศาสนา ดังมีหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นพบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ กล่าวคือ มีจารึกอักษรจีน
ที่แสดงถึงการร่วมบุญของชาวจีนอยู่ในองค์พระพิมพ์³⁰⁰

ขณะเดียวกันต้องคิดต่อไปว่า สมเด็จพระนครินทราธิราช (เจ้านครอินทร์) เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 1952
ตรงกับช่วงเวลาที่เจิ้งเหอมาเดินไทยในการเดินทางสมุทรยตราครั้งที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 1952-1954 จึงไม่มั่นใจว่า การ
บูรณปฏิสังขรณ์วัดพนัญเชิง รวมถึงพระประธานในพระวิหารหลวงครั้งนั้นถือเป็นการเฉลิมฉลองเนื่องในวาระการ
เสด็จขึ้นครองราชย์ของเจ้านครอินทร์หรือไม่ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่าเจ้านครอินทร์ทรงมีความสนิทสนมกับกลุ่มชาวจีน

²⁹⁵ สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. 2548. (พิมพ์ครั้งที่ 3). พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ.2182. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 25.

²⁹⁶ หม่อมราชวงศ์ถนัดถนี ปราโมช. 2510. สังคมสมัยอยุธยา. พระนคร : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 3.

²⁹⁷ สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. 2548. (พิมพ์ครั้งที่ 3). พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ.2182. หน้า 25.

²⁹⁸ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 82 เรื่องพระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน. 2537. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : กรม
ศิลปากร. หน้า 15.

²⁹⁹ ศาสนาจีนเข้าสู่จีนตั้งแต่ราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (東漢, 568-763) สมัยของจักรพรรดิฮั่นหมิงตี้ (漢明帝, ครองราชย์เมื่อปี 600-618) อ้างใน 中國佛
教協會編: 《中國佛教》, 第 3 頁.

³⁰⁰ กรมศิลปากร. 2502. พระพุทธรูปและพระพิมพ์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร. หน้า 41-
42.

มากเป็นพิเศษ ซึ่งพระองค์เองก็เคยเสด็จไปเมืองจีนมาแล้วด้วย ชาวจีนจึงถือโอกาสในวาระสำคัญนี้แสดงความปิติยินดีแก่พระองค์ท่านก็เป็นได้

ความน่าสงสัยอยู่ที่เพราะเหตุใดเอกสารร่วมสมัยกับเจิ้งเหออย่าง “ชิงฉาเซ่งหล่าน” 《星槎勝覽》 ชมเพลินเริงสำเภ “อึ้งหย่าเซ่งหล่าน” 《瀛涯勝覽》 ชมเพลินเริงขอบสมุทร รวมถึง “ซีหยังฟานกั๋วจื่อ” 《西洋番國志》 จดหมายเหตุนารยะประเทศทะเลตะวันตก³⁰¹ ต่างก็ไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ดังกล่าวเลย หากย้อนดูเวลาของผู้ฉบับที่ก็จะพบว่า

เฟี้ยซัน (費信) ผู้แต่งชมเพลินเริงสำเภ เดินทางพร้อมเจิ้งเหอ ระหว่าง พ.ศ. 1952-1976

หม่าฮวน (馬歡) ผู้แต่งชมเพลินเริงขอบสมุทร เดินทางพร้อมเจิ้งเหอ ระหว่าง พ.ศ. 1956-1976

ก่งจิน (鞏珍) ผู้แต่งจดหมายเหตุนารยะประเทศทะเลตะวันตก เดินทางพร้อมเจิ้งเหอ ระหว่าง พ.ศ. 1974-1976

ดังนั้น หากเจิ้งเหอได้บูรณะถาวรวัตถุภายในวัดพนัญเชิงจริงตามที่ปรากฏในเอกสารตงซีหยังเข้าจะมีเพียงเฟี้ยซันคนเดียวที่รับรู้เรื่องราวดังกล่าว เนื่องจากเดินทางมาสยามพร้อมกันกับเจิ้งเหอ แต่กระนั้นก็ดี เฟี้ยซันเลือกที่จะไม่กล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้น แล้วเพราะเหตุผลประการใดที่ทำให้เฟี้ยซันไม่บันทึกการบูรณะวัดพนัญเชิงในไทย

จากการสันนิษฐานเท่าที่เอกสารมีอยู่ อาจตีความได้ 2 แนวทาง คือ 1. การบูรณะหรือซ่อมสร้างวัดพนัญเชิงเป็นกิจส่วนตัว กล่าวคือ เกิดจากความศรัทธาของเจิ้งเหอเอง ไม่ได้เป็นภาระหน้าที่ตามพระบรมราชโองการหรือพระราชประสงค์ 2. เจิ้งเหออาจขอร้องไม่ให้นักบันทึกเหตุการณ์การซ่อมสร้างวัดพนัญเชิงนี้ในเอกสารชมเพลินเริงสำเภที่เฟี้ยซันเป็นผู้จารึก

จากบันทึกเกี่ยวกับการร่วมบุญในต่างแดนของเจิ้งเหอที่เฟี้ยซันเป็นผู้ฉบับที่พบ ว่า ครั้งนี้เจิ้งเหอได้ร่วมบุญด้วยการถวายปัจจัยให้กับพระอารามในศรีลังกา เป็นการทำบุญที่ได้รับพระราชบัญชาจากจักรพรรดิหมิงเจิงจู ซึ่งเฟี้ยซันได้บันทึกไว้อย่างชัดเจนว่า “ได้รับพระราชบัญชาจากองค์จักรพรรดิ โปรดฯ ให้ราชทูตชั้นที่เจิ้งเหอและคณะนำสิ่งขอพระราชทาน อันประกอบด้วยเครื่องบูชาที่ทำจากทองคำและเงิน นัตร์ดินทอง ถวายแด่พระอาราม”³⁰²

(皇上命正使太監鄭和等齎奉詔敕、金銀供器、彩妝織金寶幡，布施於寺。) แต่การบูรณะวัดพนัญเชิง ถือเป็นการกระทำที่เกิดจากความประสงค์ส่วนตัวของเจิ้งเหอเอง เพราะมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระอารามและพระพุทธรูปองค์ใหญ่องค์นี้ หรืออาจเป็นเพราะชาวจีนที่อาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาขอให้ท่านเป็นประธานในงานบุญใหญ่ดังกล่าวก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม การบูรณะวัดและองค์หลวงพ่อโตวัดพนัญเชิงของเจิ้งเหอครานั้น เป็นการกระทำโดยไม่ได้รับพระบรมราชานุญาตจากองค์จักรพรรดิ อาจถูกผู้ไม่หวังดีนำไปเล่าขานในทำนองเป็นเท็จ นำภัย

³⁰¹ งานประพันธ์ของก่งจิน (鞏珍, ?-?) ขึ้นเสร็จในปรีชศกเซวียนเต๋อที่ 9 (1977) ก่งจินเคยร่วมเดินทางกับเจิ้งเหอ ในคราวเดินทางสมุทรยตราครั้งที่ 7 (1974-1976) อ้างใน (明) 鞏珍著, 向達校注: 《西洋番國志》, 第 17-18 頁。

³⁰² 馮承鈞校注: 《星槎勝覽校注》, 第 29-30 頁。

มาถึงตนเอง ด้วยเหตุผลนี้เองจึงอาจนำมาซึ่งการร้องขอเพยงขึ้น ไม่ให้บันทึกเหตุการณ์สำคัญครั้งนี้ ทั้งที่ความเป็นจริงแล้ว การทำบุญด้วยการบูรณะวัดพนัญเชิงเกิดขึ้นจากจิตอันบริสุทธิ์ที่มุ่งหวังอันดีแห่งบุญของการสร้างถาวรวัตถุที่สืบชะตาพระพุทธศาสนาเท่านั้น เหมือนการทำบุญในทุกๆ ครั้งของเจิ้งเหอ กระทั่งเวลาผ่านไปนับร้อยปี เรื่องราวการบูรณะวัดพนัญเชิงที่มีพระพุทธรูปองค์โตขนาดเท่ากับหลังคาวิหารได้รับการจดบันทึกอีกครั้งในเอกสารตงซีหย่งเช่า ซึ่งเป็นกรบันทึกเรื่องราวหลังจากเจิ้งเหอสิ้นบุญไปแล้วกว่า 184 ปี เป็นการตทททความทรงจำของ ชาวจีนในสยามจากรุ่นสู่รุ่น

อนึ่ง ขนบการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในอดีตมักนิยมสร้างไว้ที่กลางแจ้ง ซึ่งหลวงพ่โต ซำปอกง วัดพนัญเชิงก็เช่นกัน³⁰³ ดังนั้นข้อมูลของเจิ้งเซียจึงเป็นหลักฐานที่น่าเชื่อว่าการสร้างวิหารครอบองค์หลวงพ่โต ซำปอกงเกิดขึ้นอย่างช้าสุดในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

5.1.2 หลวงพ่โต วัดพนัญเชิงกับการเชื่อมโยงกับเจิ้งเหอ

พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่ประดิษฐานเป็นองค์ประธานภายในวิหารหลวง วัดพนัญเชิง ชาวบ้านทั่วไปเรียกขานว่า “พระโต” หรือ “หลวงพ่โต” วัดพนัญเชิง หากแต่ในหมู่ชาวจีนจะเรียกองค์ท่านว่า “ซำปอกง” (三寶公) หรือ “ซำปอสูกง” (三寶佛公) เชื่อว่าชาวจีนในไทยพยายามที่จะเชื่อมโยงพระพุทธรูปองค์นี้ในฐานะองค์ตัวแทนของเจิ้งเหอ กล่าวคือเป็นการนำชื่อของเจิ้งเหอมาตั้งเป็นชื่อของพระพุทธรูปองค์นี้ ทว่าการเชื่อมโยงในประเด็นดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อใด และในอดีตชาวจีนเคยเรียกขานพระพุทธรูปองค์นี้ว่าอย่างไร ปัจจุบันยังไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัด แต่เชื่อว่าการเรียกขาน “ซำปอกง” หรือ “ซำปอสูกง” เป็นที่รับรู้ในหมู่ชาวจีนด้วยกันก่อน จากนั้นจึงค่อยแพร่หลายในหมู่มุคนไทยในเวลาต่อมา

ในอดีต พระพุทธรูปองค์โตที่ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวง วัดพนัญเชิงอาจเคยเป็นพระประธานของวัด และเป็นหลักแห่งกรุงเทพมหานครศรีอยุธยาอีกด้วย ดังที่เอกสารภูมิสถานกรุงศรีอยุธยาตอนหนึ่งได้บันทึกไว้ว่า

“อนึ่งเป็นหลักกรุงเทพมหานครศรีอยุธยาใหญ่นั้น คือพระมหาปราสาทสามองค์กับพระมหาธาตุวัดพระราม 1 วัดหน้าพระธาตุ 1 วัดราชบุณะ 1 แลพระมหาเจดีย์ถนวัดสวนหลวงศกสวรรค 1 วัดขุนเมืองใจ 1 กับพระพุทธปะฎิมากรวัดพระศรีสรรเพชญ์ 1 วัดมณฑลพิท 1 แลนอกกรุงเทพฯ นั้น คือพระมหาเจดีย์ถนวัดเจ้าพญาไทสูงสองเส้นหกวา 1 วัดภูเขาทองสูงสองเส้นห้วา 1 กับพระประธารวัดเจ้าพะเนงเชิงของพระเจ้าสาม ไปเตียน”³⁰⁴

³⁰³ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. 2504. สำนัสมเด็จ เล่ม 12. หน้า 121.

³⁰⁴ อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา กับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์ ฉบับชำระครั้งที่ 2 และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา. 2550. (รวมพิมพ์ครั้งแรก). กรุงเทพฯ : ดันฉบับ. หน้า 136.

ข้อความข้างต้นนอกจากได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับหลวงพ่โต วัดพนัญเชิง ในฐานะหลักสำคัญที่อยู่นอกตัวเมืองกรุงศรีอยุธยาแล้ว ความน่าสนใจของข้อมูลชุดนี้ยังอยู่ที่คำว่า “พระเจ้าสามโปเตียน” ซึ่งคำว่า “พระเจ้า” ในภาษาไทย หมายถึง ภิกษุสงฆ์ เทพผู้เป็นใหญ่ พระพุทธรูป หรือใช้เป็นคำนำหน้านามของกษัตริย์และเจ้านาย³⁰⁵ ส่วนคำว่า “สามโป” เป็นไปได้ว่าอาจเพี้ยนมาจากคำว่า “ซาปอ” หรือ “ซานเปา” ในภาษาจีน ซึ่งน่าจะเชื่อได้ว่าหมายถึงเจิ้งเหอ ส่วนคำว่า “เตียน” อาจเพี้ยนมาจากภาษาจีนจากคำว่า “เตียน” (殿) ที่แปลว่า วิหารหรือตำหนัก หรืออาจเพี้ยนมาจากคำว่า “เตีย” (爹) ที่แปลว่า พ่อหรือผู้อาวุโสเพศชายก็เป็นได้ ซึ่งคำว่า “เตีย” จะมีความหมายคล้ายกับคำว่า “กง” (公) ที่ใช้เรียกแทนบุรุษที่สูงวัย ผู้เป็นใหญ่ด้วยความเคารพหรือเทพเจ้า ดังนั้นการตีความและการทำความเข้าใจคำว่า “พระเจ้าสามโปเตียน” จึงมีความสำคัญ เพื่อทำให้เข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหลวงพ่โต วัดพนัญเชิงกับเจิ้งเหอได้มากยิ่งขึ้น การตีความจากภาษาอาจเป็นไปได้ในลักษณะดังต่อไปนี้

1. หากตีความคำว่า “พระเจ้า” ในที่นี้คือ ภิกษุสงฆ์ และตีความคำว่า “เตียน” หมายถึงวิหาร ดังนั้นความรวมของคำนี้จะหมายถึง “วิหารพระสงฆ์ซาปอ”
2. หากตีความคำว่า “พระเจ้า” ในที่นี้คือ ภิกษุสงฆ์ และตีความคำว่า “เตียน” หมายถึงผู้อาวุโส ดังนั้นความรวมของคำนี้จะหมายถึง “ผู้อาวุโสพระสงฆ์ซาปอ”
3. หากตีความคำว่า “พระเจ้า” ในที่นี้คือ พระพุทธรูป และตีความคำว่า “เตียน” หมายถึงวิหาร ดังนั้นความรวมของคำนี้จะหมายถึง “วิหารพระพุทธรูปซาปอ”
4. หากตีความคำว่า “พระเจ้า” ในที่นี้คือ พระพุทธรูป และตีความคำว่า “เตียน” หมายถึงผู้อาวุโส ดังนั้นความรวมของคำนี้จะหมายถึง “พระพุทธรูปผู้อาวุโสซาปอ”
5. หากตีความคำว่า “พระเจ้า” ในที่นี้คือ เทพผู้เป็นใหญ่ และตีความคำว่า “เตียน” หมายถึงวิหาร ความรวมของคำนี้จะหมายถึง “วิหารเทพผู้เป็นใหญ่ซาปอ”
6. หากตีความคำว่า “พระเจ้า” ในที่นี้คือ เทพผู้เป็นใหญ่ และตีความคำว่า “เตียน” หมายถึงผู้อาวุโส ความรวมของคำนี้จะหมายถึง “เทพผู้เป็นใหญ่ผู้อาวุโสซาปอ”
7. หากตีความคำว่า “พระเจ้า” ในที่นี้คือ คำนำหน้าที่ใช้เรียกกษัตริย์หรือเจ้านาย และตีความคำว่า “เตียน” หมายถึงวิหาร ความรวมของคำนี้จะหมายถึง “วิหารเจ้านายซาปอ”
8. หากตีความคำว่า “พระเจ้า” ในที่นี้คือ คำนำหน้าที่ใช้เรียกกษัตริย์หรือเจ้านาย และตีความคำว่า “เตียน” หมายถึงผู้อาวุโส ความรวมของคำนี้จะหมายถึง “เจ้านายผู้อาวุโสซาปอ”

เมื่อดูโครงสร้างของการเรียงประโยค “พระประธารวัดเจ้าพะเนงเชิงของพระเจ้าสามโปเตียน” จะพบว่า “พระประธารวัดเจ้าพะเนงเชิง” ต่อด้วยคำว่า “ของ” ที่แสดงถึง “แห่ง ใช้นำหน้านามเจ้าของ”³⁰⁶ เช่น รถของฉัน

³⁰⁵ มานิต มานิตเจริญ. 2547. (พิมพ์ครั้งที่ 22). พจนานุกรมไทย ฉบับสมบูรณ์-ปรับปรุงใหม่. กรุงเทพฯ : บริษัท รวมสาส์น (1977) จำกัด. หน้า 574.

³⁰⁶ มานิต มานิตเจริญ. 2547. (พิมพ์ครั้งที่ 22). พจนานุกรมไทย ฉบับสมบูรณ์-ปรับปรุงใหม่. หน้า 128.

หนังสือของนายสุรสิทธิ์ นั้นแสดงว่า “พระเจ้าสามโปเตียน” คือนามของเจ้าของที่กล่าวถึง ดังนั้นคำว่า “พระเจ้าสามโปเตียน” นี้อาจแยกได้เป็นสองคำคือ “พระเจ้า” กับ “สามโปเตียน” และความหมายของทั้งสองคำนี้ต้องไม่ขัดแย้งกัน ฉะนั้นแล้ว คำว่า “พระเจ้า” ในที่นี้คงไม่ใช่พระพุทธรูป จึงเหลืออีกสามความหมายที่สามารถแสดงความเป็นเจ้าของได้คือ ภิกษุสงฆ์ เทพผู้เป็นใหญ่ และการใช้เป็นคำนำหน้าที่ใช้เรียกกษัตริย์หรือเจ้านาย ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับมุมมองและการรับรู้ของผู้จดบันทึกข้อความดังกล่าวเกี่ยวกับให้คำแจ้งเหอในลักษณะใด ว่าจะเป็นเทพเจ้า ว่าจะเป็นพระสงฆ์ หรือจะเป็นเจ้านายผู้หนึ่ง หากมองในฐานะพระสงฆ์ ย่อมหมายความว่า การรับรู้ของคนไทยรับรู้ถึงความศรัทธาในพระพุทธรูปของเจิ้งเหอ แต่ทว่าปกติแล้วการเรียก “พระเจ้า” ในฐานะพระสงฆ์มักจะใช้เรียกผู้ที่ถือเพศเป็นบรรพชิต ซึ่งแม้ว่าเจิ้งเหอจะนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็ไม่เคยบวชพระมาก่อน หากมองในฐานะเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ก็เพราะอาจเห็นชาวจีนกราบไหว้พระพุทธรูปองค์นี้ในฐานะตัวแทนแห่งความศรัทธาที่มีต่อเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าก็ได้ ทั้งนี้คนไทยยังนิยมใช้คำว่า “พระเจ้า” เป็นคำนำหน้าของชื่อ ตำแหน่งหรือฐานันดรศักดิ์ของบุคคล ตัวอย่างเช่น พระเจ้าสายน้ำผึ้ง พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 พระเจ้ากรุงธนบุรี พระเจ้าตากสิน พระเจ้ากรุงจีน พระเจ้าตองอู เป็นต้น ดังนั้น หากมองเจิ้งเหอในฐานะตัวแทนราชสำนักหมิง ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะแม่ทัพใหญ่ ผู้ควบคุมกองเรือมหาสมบัติเดินทางมายังดินแดนสยาม เพื่อทำหน้าที่ทูตแห่งราชสำนักหมิง คำว่า “พระเจ้า” ในที่นี้ก็อาจมีความหมายว่า “เจ้านาย” ได้ด้วย เนื่องจากคำว่า “เจ้านาย” ในภาษาไทยยังมีความหมายในฐานะ “ผู้บังคับบัญชา”³⁰⁷

ส่วนคำว่า “เตียน” ใน “สามโปเตียน” คงไม่ได้ความหมายถึง “วิหารหรือค้ำหนัก” แต่จะหมายถึง เป็นการเรียกขานในฐานะผู้อาวุโส ผู้เป็นใหญ่ที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “กง” จึงอาจสรุปได้ว่า คำว่า “สามโปเตียน” ก็คือ “ซำปอกง” หรือ “ซานเป่ากง” ในภาษาจีนกลาง และคำว่า “พระเจ้า” เป็นคำนำหน้าชื่อของผู้มีอำนาจวาสนา ตำแหน่งสูงส่ง โดยมองเจิ้งเหอในฐานะผู้บังคับกองเรือแห่งราชสำนักหมิงที่มีอำนาจ เมื่อรวมความของประโยค “พระประธารวัดเจ้าพะเนงเชิงของพระเจ้าสามโปเตียน” ก็มีความหมายว่า พระประธานวัดพญางิ้วของซำปอกง (เจิ้งเหอ) นั่นเอง จึงสันนิษฐานว่า “พระเจ้าสามโปเตียน” ในเอกสารดังกล่าวน่าจะเพี้ยนมาจากภาษาจีนว่า “ซำปอกง” เพราะจากหลักฐานในประวัติศาสตร์ยังไม่พบว่า กษัตริย์สมัยโยชยาและยุชยาพระองค์ใดมีพระนามดังกล่าว³⁰⁸

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับหลวงพ่โต วัดพญางิ้วที่พระเจ้าสามโปเตียนเป็นผู้สร้างไว้ว่า

“ที่ว่าพระเจ้าสามโปเตียนสร้างพระเจ้าแพนงเชิงนั้น จะเป็นพระเจ้ากรุงจีนเห็นจะไม่ได้ สมัยนั้นพวกจีนหนีพวกมกโกลไปอยู่ต่างประเทศมาก อาจจะมี “เจ้า” หรือผู้ค้ำหนักที่หนีมาตั้งภูมิลำเนาอยู่เมืองอโยธยา มา

³⁰⁷ มานิต มานิตเจริญ. 2547. (พิมพ์ครั้งที่ 22). พจนานุกรมไทย ฉบับสมบูรณ์-ปรับปรุงใหม่. หน้า 237.

³⁰⁸ เอกกรินทร์ พึ่งประชา. “เจิ้งเหอและซำปอกง การเชื่อมโยงความหมายของ ดำานเข้ากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หลวงพ่โตวัดพญางิ้ว”. ใน ดำรงวิชาการ ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2551). หน้า 46.

คิดอ่านชักชวนเมืองอโยธยา ให้สร้างพระเจ้าแผ่นดินซึ่งก็เป็นได้ คำว่า “สามโปเตียง” ดูใกล้เคียงกับคำว่า “สามปากง” ที่จีนเรียกพระเจ้าแผ่นดินอยู่จนบัดนี้ จะเป็นคำเรียกนามองค์พระดอกกระมัง”³⁰⁹

ด้วยความไม่ทราบแน่ชัด สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพจึงทูลให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ปรึกษากับพระเจนจินอักษรดู กระทั่งเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2480 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเขียนเล่าให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ความว่า

“คำ สามโปเตียง กับ สามปากง น่าสงสัยว่าจะเป็นคำเดียวกันจริง ได้ปรึกษาพระเจนจินอักษรแล้วบอกได้แต่คำ สามป้ออง สามก็แปลว่าสาม ป้อว่าแก้ว กงว่าพระ เป็นภาษาจีนฮกเกี้ยน ความที่ว่าพระไตรรัตน์นั่นเอง ถ้าจะหาทางว่าพระเจ้ากรุงจีนองค์ใดสร้างพระเจ้าแผ่นดินซึ่งก็มีท่วงที่อยู่องค์หนึ่ง คือพระเจ้าแผ่นดินในพระราชวงศ์อันองค์ที่ 2 เสด็จหนีจากบ้านเมืองถือเอาเพศเป็นภิกษุ มาท่องเที่ยวอยู่ทางเมืองมลายู มีข้าราชการคณะหนึ่งมาตามหาแต่ไม่พบ ข้าราชการคณะนั้นเรียกกันโดยสมญาว่า สามป้อ แต่ไม่เป็นเหตุจะฟังสงสัย ว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์นั้น หรือข้าราชการคณะนั้นจะเป็นผู้สร้างพระเจ้าแผ่นดินซึ่ง เพราะพระเจ้าแผ่นดินซึ่งสร้างก่อนกรุงเก่า พระเจ้าแผ่นดินองค์ที่หนีมานั้น มาภายหลังพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างกรุง ส่วนคำ สามโปเตียงนั้นบอกอะไรไม่ได้ เพราะไม่มีตัวหนังสือจีนอยู่”³¹⁰

ข้อคิดเห็นของพระเจนจินอักษรที่กราบทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ที่กล่าวถึงพระเจ้ากรุงจีนที่หนีออกจากประเทศจีนพระนั้นก็คือ จักรพรรดิพระองค์ที่ 2 แห่งราชวงศ์หมิง นามว่าจักรพรรดิเจี้ยนเหวิน ส่วนข้าราชการที่เดินทางมาตามหา ก็คือ คณะของกองเรือมหาสมบัติที่มีเจิ้งเหอเป็นผู้นำนั่นเอง และยืนยันว่า “สามโปเตียง” มีความเกี่ยวข้องกับ “สามปากง” อย่างชัดเจน คำดังกล่าวเพี้ยนมาจาก “ซานเป่ากง” หรือ “ซาป้อกง”

ข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ว่า อาจจะมี “เจ้า” หรือผู้ใดจีนเป็นผู้สร้างพระเจ้าแผ่นดินซึ่งนั้น สอดคล้องกับความตอนหนึ่งในเอกสารตงซียังเข้าของจิ้งเซี่ย ที่กล่าวถึงเจิ้งเหอว่าเป็นผู้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์หนึ่ง ซึ่งผู้คนส่วนมากเชื่อว่าพระพุทธรูปองค์นั้นก็คือหลวงพ่โตซ่าป้อกง วัดพนัญเชิง ดังนั้น เรื่องชาวจีนผู้มียศศักดิ์เป็นผู้สร้างพระเจ้าแผ่นดินซึ่งในสังคมไทยอาจได้รับมาจากตำนานที่ชาวจีนเล่าขานมาก่อนก็เป็นได้ ดังนั้น การที่เอกสารภูมิสถานกรุงศรีอยุธยาได้กล่าวถึง “พระประธารวัดเจ้าพะเนางซึ่งของพระเจ้าสามโปเตียง” แสดงให้เห็นว่าชาวไทยเองก็รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับความผูกพันระหว่างหลวงพ่โต วัดพนัญเชิง กับ

³⁰⁹ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. 2504. สารานุกรมไทย เล่ม 12. หน้า 159-160.

³¹⁰ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. 2504. สารานุกรมไทย เล่ม 12. หน้า 183-184.

เจิ้งเหอมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายแล้ว โดยสำนวนที่ปรากฏในเอกสารค่อนข้างเชื่อได้ว่า ผู้แต่งเกิดในยุคดังกล่าว แม้เอกสารจะถูกเรียบเรียงขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ตาม³¹¹

เมื่อราว พ.ศ. 2398 มีการบูรณปฏิสังขรณ์องค์หลวงพ่โต วัดพนัญเชิงครั้งใหญ่ เนื่องด้วยองค์พระแตกร้างไปทั้งองค์ คราวนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชศรัทธาเสด็จพระราชดำเนินไปในการปิดทององค์หลวงพ่โต วัดพนัญเชิงด้วยพระองค์เอง³¹² และได้พระราชทานนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระพุทธรูปรัตนนายก” เช่นเดียวกับ หลวงพ่โต ซำปอกง วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพฯ³¹³ น่าเชื่อได้ว่าพระองค์ทรงแปลความจากคำว่า “ซำปอกง” ในภาษาจีน³¹⁴ โดยคำว่า

“ซำ”³¹⁵ ในภาษาจีนกลางออกเสียงว่า “ซาน” (三) หมายถึง สามหรือไตร

“ปอ” ในภาษาจีนกลางออกเสียงว่า “เป่า” (寶) หมายถึง สิ่งของล้ำค่าหรือรัตนะ

“กง” ในภาษาจีนกลางออกเสียงเหมือนกัน (公) ผู้เป็นใหญ่ ผู้อาวุโสเพศชาย ใช้เรียกได้ทั้งเทพเจ้าหรือบุคคลที่ตนเองเคารพนับถือ เช่น “กวนกง” (關公) หรือเทพเจ้ากวนอู “เป่ากง” (包公) หรือเป่าป๋นจิ้ง เป็นต้น แม้ว่า “ซำปอ” หรือ “ซานเป่า” จะมีความหมายว่า “พระไตรรัตน” หรือ “พระรัตนตรัย” แต่คำดังนี้ก็ใช้เป็นชื่อเรียกของเจิ้งเหอ และที่สำคัญที่สุดคือ รัชกาลที่ 4 ทรงห้อยท้ายนามพระพุทธรูปว่า “นายก” ที่สะท้อนถึงความหมายของคำว่า ผู้นำ ผู้เป็นหัวหน้า ผู้บัญชาการ ได้แสดงถึงบทบาทของเจิ้งเหอในฐานะผู้นำกองเรือมหาสมบัติของราชสำนักหมิงที่รับพระราชบัญญัติออกทำการสมุทรยัตรานั่นเอง

แผ่นป้ายจารึกอักษรจีนที่ติดไว้บนประตูทางเข้าหน้าพระวิหารของวัดพนัญเชิงเขียนไว้ว่า “ซำปอสุกกง” (三寶佛公) โดยมีคำว่า “กง” ที่เป็นอักษรใช้แทนการเรียกเทพเจ้า ผู้อาวุโสเพศชายหรือขุนนางในตำแหน่งดังกล่าว รวมอยู่ด้วย ส่วนการเติมคำว่า “สุก” หรือ “ฝัว” ในภาษาจีนกลาง ที่แปลว่า พระ ไว้หลังคำว่า “ซำปอ” เนื่องจากภาพแทนของเจิ้งเหอในวัดพนัญเชิงวรวิหารแห่งนี้ก็คือองค์พระพุทธรูป ดังนั้นจึงมีการเติมคำว่า “ฝัว” ที่แปลว่า “พระ” ลงไป

หลักฐานสำคัญที่ทำให้เชื่อได้ว่า หลวงพ่โต วัดพนัญเชิง มีความเกี่ยวข้องกับเจิ้งเหอคือ แผ่นป้ายไม้กลอนคู่จารึกอักษรจีนที่อยู่บนเสาหน้าประตูทางเข้าภายในพระวิหารเขียนว่า “จีตู้สี่หลินปิง โห่ยหวมิงเซ็งจีฉวนอ้ออ้ว ซาน

³¹¹ อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา กับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์ ฉบับชำระครั้งที่ 2 และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา, 2550. (รวมพิมพ์ครั้งแรก). หน้า 121.

³¹² ส.พลายน้อย. 2556. เรื่องเล่าชาวกรุงเก่า. กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ. หน้า 115.

³¹³ บุษผา กุมาภานนท์. “พระพุทธรูปรัตนนายก”. ใน มุลินธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, 2542. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. กรุงเทพฯ : มุลินธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. หน้า 4097.

³¹⁴ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2542. อยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ : มุลินธิโคโยต้าประเทศไทย. หน้า 158.

³¹⁵ หนังสือประวัติพระพุทธรูปองค์สำคัญ เสนอว่า “ซำ” ในภาษาจีน ตรงกับอักษรจีนที่จารึกคำว่า “พระพะเนงเซิง” ซึ่งไม่น่าตรงตามข้อสันนิษฐานนี้ คูในพิฑูร มลิวัดย์ และ ไสว มาลาทอง. 2524. ประวัติพระพุทธรูปองค์สำคัญ. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. หน้า 132.

เป่างย้าลือหังวันกั๋วอิกั๋วไป่กั๋ว” (七度使鄰邦有明盛紀傳異域，三保駕慈航萬國衣冠拜故都。) แปลความได้ว่า “ราชทูตสมุทรชาติราเจ็ดครั้ง ชื่อก้องตำนานขจรทั่วแดนนานา ซำปอกุมเรือด้วยเมตตา หมิ่นประเทศต่างล้วนมา จินถวายความภักดี” ซึ่งกลอนคู่ดังกล่าวได้ต่อกย้ำถึงความผูกพันระหว่างหลวงพ่โต วัดพนัญเชิงกับเจ้งเหอไว้อย่างแนบแน่น มิเช่นนั้นแล้วเพราะเหตุใดจึงปรากฏกลอนคู่ที่มีข้อความเกี่ยวกับชีวประวัติของเจ้งเหออยู่ในวิหารแห่งนี้ แต่น่าเสียดายที่กลอนคู่ดังกล่าวไม่ได้ระบุปีสร้างอย่างชัดเจน กล่าวคือไม่ได้บอกปีรัชชกของจักรพรรดิจีนที่แน่ชัด แต่เชื่อได้ว่าคงมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2261 ซึ่งตรงกับปีที่ 57 ของจักรพรรดิคังซี³¹⁶ นอกจากกลอนคู่หน้าประตูพระวิหารหลวงแล้ว กระจ่างรูปลายครามสีปะจิน ใบหนึ่งที่มีจารึกอักษรจีน “ซานเป่ากง” ผลิตจากเตาเจ้งเต๋อเจ้ิน มณฑลเจ้ียงซี ราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เป็นอีกหลักฐานที่เชื่อว่า มีผู้ศรัทธาได้สั่งทำเครื่องบูชาขึ้นนี้มาถวายองค์หลวงพ่โต วัดพนัญเชิง³¹⁷ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้สันนิษฐานว่า การตกทอดความทรงจำของเจ้งเหอในไทยมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว พระพุทธรูปองค์โตแห่งวัดพนัญเชิงเปรียบเสมือนอนุสรณ์ที่เจ้งเหอได้ร่วมบุญสร้างขึ้นครั้งสมัยมาเยือนกรุงศรีอยุธยา³¹⁸ และถูกนำมาเป็นตัวแทนแห่งความศรัทธาที่ผู้คนมีต่อเจ้งเหออีกด้วย

รูปที่ 12 กระจ่างรูปลายคราม “ซานเป่ากง”
(ถ่ายเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2563)

³¹⁶ 陳水源撰：《傑出航海家鄭和》，第 191 頁。

³¹⁷ “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม โบราณวัตถุ กระจ่างรูปลายคราม”

<http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/chantharakasem/index.php/th/virtual-model-360/41-กระจ่างรูปลายคราม.html> (เข้าถึงวันที่ 13 มิถุนายน 2562)

³¹⁸ ปิยชาติ สิงคี. 2553. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาวจีนออกจิวในภาคใต้ของประเทศไทย : กรณีศึกษาชุมชนชาวจีนออกจิว อำเภอหนองนง จังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. หน้า 27.

การเชื่อมโยงระหว่างหลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิง กับเจิ้งเหอกงเกิดขึ้นในยุคหลังที่เจิ้งเหอสิ้นบุญไปแล้ว เป็นการเล่าขานเพื่อแสดงความผูกพันที่ชาวจีนโพ้นทะเลในไทยใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ด้วยการผูกโยงระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่ตนเองนับ ถือกกับความยิ่งใหญ่ของเจิ้งเหอให้เป็นเรื่องเดียวกัน ถือเป็นการสร้างจินตนาการเชื่อมโยงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เข้ากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ อาจเป็นเพราะสถานที่ตั้งของพระอารามแห่งนี้อยู่ในบริเวณชุมชนที่ชาวจีนอาศัยอยู่ กอปรกับความผูกพันที่มีต่อพระพุทธรูปองค์นี้เป็นพิเศษ และได้ฟังพบบารมีความศักดิ์สิทธิ์แห่งองค์หลวงพ่อดโต คุ่มครองให้อู่อุ่รอดปลอดภัยบนแผ่นดินสยามมาช้านาน ขณะเดียวกันเจิ้งเหอคือตัวแทนความยิ่งใหญ่แห่งราชสำนักจีนที่ชาวจีนในสยามภาคภูมิใจ³¹⁹ เป็นความประสงค์ของชาวจีนในสยามที่ต้องการสื่อสารบางอย่างภายในกลุ่มของตนเอง เช่น ความภาคภูมิใจในความเป็นจีน โดยนำเจิ้งเหอเป็นตัวแทนแห่งความยิ่งใหญ่ ประจุขนาดของพระพุทธรูปแห่งวัดพนัญเชิงที่มีใหญ่โต เป็นสง่าอยู่ริมท่าเรือนานาชาติในพระนคร โดยปรับชื่อเล่นหรือชื่อเดิมของเจิ้งเหอจาก “ซานเป่า” (三保) เป็น (三寶) อันหมายถึงพระไตรรัตน์ ก็เพื่อให้ผู้คนกราบไหว้เจิ้งเหอกับพระพุทธรูปได้อย่างสนิทใจ ทั้งเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์³²⁰ แต่อย่างไรก็ดี การนำชื่อเล่นหรือชื่อเดิมของเจิ้งเหอมาปรับใช้แทนเรียกพระพุทธรูปนี้ ส่วนหนึ่งก็เพราะเจิ้งเหอมีความศรัทธาในศาสนาพุทธดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ไม่ว่าเจิ้งเหอจะสร้างหรือบูรณะหลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิง คงเป็นประเด็นที่ต้องถกเถียงกันต่อไป จนกว่าจะพบหลักฐานอื่นๆ ที่นำมาซึ่งการสนับสนุนหรือหักล้างข้อมูลในเอกสารตงซีหยังเช่าของจิ้งเซีย แต่เราต้องเข้าใจปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของชาวจีน ที่นิยมสร้างตำนานให้กับบุคคลที่ตนเคารพนับถือ ด้วยวิธีเล่าเรื่อง บอกต่อกันมาจนกระทั่งแตกต่างหรือห่างจากความเป็นจริงที่มีการจดบันทึกในเอกสารประวัติศาสตร์ เช่น ภาพลักษณ์ของกวนอูในคติชาวบ้านหรือแม่เต้ในวรรณกรรมสามก๊กก็จะไม่เหมือนกับที่ปรากฏอยู่ในเอกสารประวัติศาสตร์ เพราะการสร้างตำนานเรื่องเล่า เป็นสิ่งปรุงแต่งที่เกินจริง เป็นสิ่งที่จินตนาการขึ้นตามความเชื่อของผู้เล่า โดยมีวัตถุประสงค์บางประการมารองรับ³²¹ ทว่าภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจิ้งเหอมากมาย เช่น ตำนานอาจมาของเจิ้งเหอ ที่เล่าว่า ครั้งหนึ่งที่เจิ้งเหอเดินทางสมุทรยตราเกิดอาการปวดท้องกระทันหัน จึงสั่งให้ลูกเรือนำเรือเทียบท่า และรีบไปยังใต้ต้นไม้เพื่อถ่ายอุจจาระ เนื่องจากเจิ้งเหอเกรงคนจะมาเหยียบโดนอุจจาระ จึงใช้ใบไม้ห่ออุจจาระของตน เมื่อถ่ายอุจจาระเสร็จก็โยนไปบนต้นไม้ ด้วยวาจาอันศักดิ์สิทธิ์ของเจิ้งเหอจึงเสกให้ใบไม้มีหนามเพื่อไม่ให้คนเหยียบไป ทันใดนั้นเองมีชาวพื้นเมืองมาเลย์คนหนึ่งเดินทางผ่านมา จึงเข้าไปสอบถามถึงห่อเจียวๆ มีหนามบนต้นไม้เจิ้งเหอตกใจจึงรีบตอบกลับ ไปด้วยว่า เป็นผลไม้ ซึ่งห่ออุจจาระนั้นก็กลายเป็นผลไม้ที่ชื่อว่า ทุเรียน³²² หรือในไทยมีเรื่อง

³¹⁹ แสดงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2550. (พิมพ์ครั้งแรก). วิถีจีน-ไทยในสังคมสยาม. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 34-35.

³²⁰ ปรีวิวัฒน์ จันทร. 2548. 600 ปี สมุทรยตราเจิ้งเหอ : แม่ทัพเรือผู้กลายเป็นเทพเจ้า “ซาปองง” อันศักดิ์สิทธิ์. หน้า 65-68.

³²¹ 段實林主編：《中國民間文藝學概要》，澳門：澳門大學出版中心 1998 年，第 190 頁。

³²² 顏希文：《登嘉樓民間傳說故事初探》，馬來西亞拉曼大學中華研究院中文系文學士（榮譽）學位論文 2016 年，第 23 頁。

เล่าว่า ชื่อทุเรียน มาจากภาษาจีนว่า “หลิวเหลียน” (榴蓮) ซึ่งเจี๊ยะเหอเป็นคนตั้งชื่อ เพราะครั้งหนึ่งลูกเรือของเจี๊ยะเหอ ได้มารับประทานทุเรียนในสยามแล้ว เกิดความหลงอาลัยในรสชาติจนยากที่ลืมเลือนและไม่อยากกลับบ้าน³²³

อาจสรุปในเบื้องต้นได้ว่า องค์หลวงพ่อดอ ซำปอกง แห่งวัดพนัญเชิงวรวิหารมีความเกี่ยวข้องกับเจี๊ยะเหอ คง เนื่องจากความศรัทธาของผู้คนที่มาต่อเจี๊ยะเหอนั่นเอง

5.1.3 รูปเคารพหลวงพ่อดอ ซำปอกงในสังคมไทย

ความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อหลวงพ่อดอ ซำปอกงแห่งวัดพนัญเชิง จึงมีการจำลององค์หลวงพ่อดอ ซำปอกง เพื่อกราบไหว้บูชา เสริมสิริมงคลขึ้น ผู้คนส่วนมากเชื่อต่อๆ กันมาว่า หลวงพ่อดอ ซำปอกง องค์จริงมีเพียง 3 องค์เท่านั้น³²⁴ ได้แก่ที่วัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดกัลยาณมิตรรวมมหาวีหาร กรุงเทพฯ และวัดอุภัยภาติการาม จังหวัดฉะเชิงเทรา แต่จากการสำรวจพบว่าในปัจจุบันมีการจำลองหลวงพ่อดอ ซำปอกง เพื่อประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถหรือพระวิหารอีกหลายแห่ง นอกเหนือจากวัดกัลยาณมิตร และวัดอุภัยภาติการาม ก่อนอื่นควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างหลวงพ่อดอ ซำปอกง ของพระอารามทั้ง 2 แห่ง

หลวงพ่อดอ ซำปอกง วัดกัลยาณมิตร ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ปากคลองบางกอกใหญ่ สร้างขึ้นโดยชาวจีนชื่อ เต้า แซ่ฮึง เมื่อ พ.ศ. 2368 ซึ่งต่อมาก็คือเจ้าพระยาจักรีบรมดิษฐ์ (เจ้าสัวโต) ต้นสกุลกัลยาณมิตร³²⁵ กล่าวคือ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งพระยาราชสุภาวดีศรีบรมหงส์ ได้อุทิศที่ดินตนและซื้อที่ดินเพิ่มเติมเพื่อสร้างวัด ต่อมาได้น้อมเกล้าฯ ถวาย เป็นพระอารามหลวง³²⁶ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเหมือนกรุงเก่า ทรงให้จำลององค์หลวงพ่อดอ ซำปอกงแห่งวัดพนัญเชิงวรวิหารมาเป็นพระประธานของพระวิหาร³²⁷ โดยวันที่ 18 พฤษภาคม 2380 พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปก่อพระฤกษ์พระโต³²⁸ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานนามพระพุทธรูปองค์โตในพระวิหารวัดกัลยาณมิตรว่า “พระพุทธรูปรัตนนายก”³²⁹ ดังความในนิราศยี่สารว่า

“แลเหนวัดกัลยาน้ำหน้าหมอ
อิฐก่อพุทธรูปสะดูปไว้

โบลละออสองเยี่ยมเทียมไสล
ทั้งโตใหญ่เหลือแลชะเง้อ

³²³ ปรีวิวัฒน์ จันทร. 2548. 600 ปี สมุทรยาตราเจี๊ยะเหอ : แม่ทัพเรือผู้กลายมาเป็นเทพเจ้า “ซำปอกง” อันศักดิ์สิทธิ์. หน้า 71.

³²⁴ กองบรรณาธิการข่าวสด. 2552. เดินสายไหว้พระพุทธรูปทั่วไทย. หน้า 46.

³²⁵ กรมการศาสนา. 2551. พระอารามหลวง เล่ม 1. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา. หน้า 190-191.

³²⁶ ศ. พลายน้อย. 2545. พระพุทธรูปสำคัญในประเทศไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. หน้า 115-116.

³²⁷ ปรีวิวัฒน์ จันทร. 2553. (พิมพ์ครั้งที่ 3). เจี๊ยะเหอ แม่ทัพชั้นที่ “ซำปอกง”. หน้า 209.

³²⁸ เจ้าพระยาทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค). 2547. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. หน้า 72.

³²⁹ เจ้าพระยาทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค). 2548. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. หน้า 289.

เกือบจะเท่าวัดเจ้าพระยานางเชิง
ได้ทราบความตามเหตุสังเกตรู้
นิกรบดินทร์สะมุหะ
สร้างอารามนามวัดกัลยา
ซึ่งบำรุงกรุงเทพในที่สาม
ประธานนามตามเหตุพิเศศครัน

สูงทะเกิงวัดไหนไม่มีสู้
คือท่านผู้ที่บรูณะเจ้าพระยา
ท่านสละทรัพย์สิ้นสิ้นหนักหนา
ถวายแก่ราชาพระทรงธรรม์
ครองสยามนักเรศเปนเขตจรันท์
ชื่อวัดกัลยาณะมิตรประสิทธิ์พร³³⁰

วัดอภัยภูฏาภิคาราม เมืองฉะเชิงเทรา เดิมชื่อวัดชำปอกง ในอดีตเป็นวัดจีนนิกายแต่ปัจจุบันเป็นวัดอนัมนิกาย กล่าวกันว่า เมื่อ พ.ศ. 2449 มีเศรษฐีชาวจีนพ่อลูก 2 คน คือ หลงจู๊ฮี้ (พ่อ) กับ หลงจู๊แดง (ลูก) ซึ่งต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนพิพิธพานิชกรรม มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อหลวงพ่อโตวัดพนัญเชิงวรวิหาร ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างมาก พ่อลูกทั้งสองจึงได้สละทรัพย์สร้างพระชำปอกงขึ้นเพื่อกราบไหว้บูชา โดยองค์พระมีขนาดหน้าตักกว้าง 6.5 เมตร และสูง 12 เมตร เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาเมืองแปดริ้วเมื่อ พ.ศ. 2450 เพื่อทรงเปิดเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-ฉะเชิงเทรา พระองค์ได้เสด็จฯ มาที่วัดชำปอกงแห่งนี้ และมีพระราชศรัทธาบริจาคเงินจำนวน 200 บาท ร่วมสมทบทุนสร้างอารามและบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป และพระราชทานนามวัดนี้ว่า “วัดอภัยภูฏาภิคาราม” เมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงทราบว่า พระพุทธรูปองค์โตได้จำลองแบบมาจากวัดพนัญเชิง จึงพระราชทานนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระพุทธไตรรัตนนายก เช่นกัน³³¹

³³⁰ ก.ศ.ร กุหลาบ. 2543. นิราศยี่สาร. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. หน้า 37.

³³¹ ปรีวัฒน์ จันทร. 2548. 600 ปี สมุทรยตราเจ็งเหอ : แม่ทัพเรือผู้กลายเป็นเทพเจ้า “ชำปอกง” อันศักดิ์สิทธิ์. หน้า 69-71. และ “วัดชำปอกง แปดริ้ว : ความเป็นมา” http://sompokong.blogspot.com/p/blog-page_5850.html (เข้าถึงวันที่ 29 ธันวาคม 2559)

		
<p>วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา ถ่ายเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2553</p>	<p>วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพฯ ถ่ายเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2557</p>	<p>วัดอภัยภูถาวราราม ฉะเชิงเทรา ถ่ายเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2556</p>

รูปที่ 13 พระพุทธไตรรัตนนายก

การที่รัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้พระราชทานนามของพระพุทธรูปว่า “พระพุทธไตรรัตนนายก” เพราะถือว่าการสร้างหลวงพ่โต ซ้ำปองก ของวัดกัลยาณมิตรและวัดอภัยภูถาวราราม ได้สืบทอดคติการสร้างองค์จำลองมาจากหลวงพ่โต ซ้ำปองก วัดพนัญเชิง และจะเป็นไปได้หรือไม่ว่า การรับรู้ของผู้คนที่มีศรัทธาเชื่อ “หลวงพ่โต ซ้ำปองก องค์จริง” คือ การยกย่องหรือให้คุณค่ากับพระพุทธรูปที่ได้รับพระราชทานนามจากพระมหากษัตริย์ไทย เป็นการตีกรอบคำว่า “องค์จริง” ด้วยการยึดตามการได้รับพระราชทานนามว่า “พระพุทธไตรรัตนนายก” เป็นสำคัญ

หลวงพ่โต ซ้ำปองก วัดพนัญเชิงเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ที่ทั้งชาวไทยและชาวจีนให้ความเคารพอย่างสูง เชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ พุทธคุณโดดเด่นยิ่งนัก ตามพระราชพงศาวดารฯ กล่าวกันว่า เมื่อคราวเสียกรุง องค์หลวงพ่โต วัดพนัญเชิง มีน้ำพระเนตรไหลออกทั้งสองข้างเป็นกลางสังขรณ์

“...ด้วยอายุแผ่นดินกรุงพระนครศรีอยุธยาถึงกาลขาด จึงอาเพศให้เห็นประหลาดเป็นนิมิต พระประธานวัดเจ้าพระนางเชิง น้ำพระเนตรไหลลงมาจนพระนาภี...”³³²

หลังจากกลางสังขรณ์ในครั้งนั้น ไม่นานกรุงศรีอยุธยาถูกรุกรานโดยพม่า อยุธยา สิ้นอำนาจกรุงศรีอยุธยา หลังเป็นราชธานีของสยามมานาน 417 ปี

³³² “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จพระปฐมยุทธิราช” 2504. (พิมพ์ครั้งที่ 1). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 2. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา. หน้า 277.

ขณะที่หลวงพ่อดโต ซำปออง วัดกัลยาณมิตร เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทางการไทยใช้เป็นสถานที่สาบานตน กล่าวคือ ใน พ.ศ. 2411 หลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ได้ไม่นาน ได้เกิดเหตุอั้งยี่พวกหนึ่งในกรุงเทพฯ ต่อสู้กับเจ้าภาษีฝิ่นในโรงก๊วนที่วัดสัมพันธวงศ์และสู้รบกันขึ้นที่สำเพ็ง อั้งยี่พวกหนึ่งก็เที่ยวปล้นราษฎรที่แขวงจังหวัดนครชัยศรี (ปัจจุบันคือ อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม) และยังจะกำเริบในที่อื่นอีกหลายแห่งทั้งกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่างๆ เช่น มณฑลนครสวรรค์³³³ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สมุหพระกลาโหม ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จึงใช้กลวิธีต่างๆ เพื่อระงับความวุ่นวายอันเกิดจากกลุ่มอั้งยี่ หนึ่งในวิธีการนั้น คือ วิธี “เลี้ยงอั้งยี่” แบบเดียวกับที่ชาวอังกฤษใช้กับชาวจีนในมลายู โดยนำตัวหัวหน้าอั้งยี่รวม 14 คน ไปทำพิธีถือน้ำกระทำสัตย์ในวิหารหลวงพ่อดโต วัดกัลยาณมิตร ให้พวกอั้งยี่ทุกฝ่ายสัญญาว่าไม่คิดประทุษร้ายต่อพระเจ้าอยู่หัว จากนั้นก็ปล่อยตัวหัวหน้าอั้งยี่ทั้ง 14 คน กลับไป³³⁴ จะเห็นได้ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ใช้ความเชื่อและความศรัทธาที่ชาวจีนมีต่อองค์หลวงพ่อดโต ซำปอองเป็นเครื่องมือในการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวจีน ช่อมแสดงว่า หลวงพ่อดโต ซำปอองเป็นพระพุทธรูปที่ชาวจีนให้ความศรัทธาและเลื่อมใสอย่างมาก คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นแหล่งรวมใจของชาวจีนโพ้นทะเลในสังคมไทยไว้ด้วยกัน

จากการสำรวจและศึกษาแผ่นป้าย รวมถึงศึกษาประวัติความเป็นมาของวัด ศาสนสถานต่างๆ เมื่อถึงต้นพบว่าพระพุทธรูปที่ชาวบ้านเรียกขานนามว่า “ซำปออง” ประดิษฐานอยู่ในวัดไทยและศาสนสถานจีน เช่น ศาลเจ้า โรงเจ มูลนิธิ เป็นต้น เพื่อสะดวกในการศึกษาพระพุทธรูปซำปอองที่พบเจอในสถานที่ต่างๆ เมื่อถึงต้นจึงแยกกลุ่มตามแหล่งที่พบพระพุทธรูป โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ด้วยกันคือ กลุ่มวัดของไทยและกลุ่มของศาสนสถานจีน

กลุ่มวัดไทย ได้แก่

1. วัดประยูรวงศาวาส แขวงวัดกัลยา เขตธนบุรี กรุงเทพฯ
2. วัดพลับพลายชัย แขวงป้อมปราบ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ
3. วัดวรามาตยภัณฑสาราราม (วัดขุนจันทร์) แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพฯ
4. วัดหัวกระบือ แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ
5. วัดราษฎร์ประคองธรรม ตำบลเสาธงหิน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
6. วัดเกาะเกียง ตำบลบางคูวัด อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี
7. วัดนครหลวง ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
8. วัดนครชื่นชุ่ม ตำบลกระทู้มลิ้ม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
9. วัดปราโมทย์ ตำบลบ้านปราโมทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
10. วัดอินทาราม ตำบลเมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

³³³ พเยาว์ ศรีแสงทอง, 2553. (พิมพ์ครั้งที่ 1). อั้งยี่สยามฉบับอาชญาวิทยา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 107-108.

³³⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมทิพย์, 2545. (พิมพ์ครั้งแรก). นิทานโบราณคดี. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า. หน้า 225-226.

11. วัดพระพุทธรูปมหาวิหาร ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี
12. วัดมงคลรัตนาราม (วัดหนองน้ำเขียว) ตำบลท่าวีว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์
13. วัดท่าทองน้อย (บ้านน้อยท่าทอง) ตำบลศรีภิรมย์ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก
14. วัดอุดมิงควาส ตำบลบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
15. วัดคลองท่อม ตำบลคลองท่อมใต้ อำเภอกองท่อม จังหวัดกระบี่
16. วัดมัจฉิมภูมิ ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
17. วัดภูมิประสิทธิ์ ตำบลท่าข้าม อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง
18. วัดห้วยยอด ตำบลห้วยยอด อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การแพร่กระจายของพลังแห่งความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่โต ซ้ำปองกนั้นไม่ได้กระจุกอยู่แต่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เป็นต้นธารของความศรัทธาหรือจังหวัดใกล้เคียงเท่านั้น แต่ยังพบพระพุทธรูปองค์ซ้ำปองกในอีกหลายจังหวัดของไทย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตภาคกลางและภาคใต้ ยังไม่พบในเขตภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พระพุทธรูปซ้ำปองกในหลายวัดมีประวัติความยาวนาน เช่น องค์หลวงพ่โต ซ้ำปองก พระประธานในพระอุโบสถ วัดหัวกระบือ กรุงเทพฯ มีขนาดหน้าตักกว้าง 64 นิ้ว สูง 90 นิ้ว สร้างเมื่อ พ.ศ. 2268 สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นก่อนการสถาปนาวัด 13 ปี (2281)³³⁵ หรือหลวงพ่โต ซ้ำปองกที่ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถหลังเก่าที่มีอายุกว่า 300 ปี ของวัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย³³⁶ พระพุทธรูปกลุ่มนี้สามารถยืนยันได้ว่าคติการสร้างองค์จำลองหลวงพ่โต ซ้ำปองกเป็นที่นิยมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว แต่ความนิยมนี้ น่าจะแพร่หลายมากขึ้นหลังจากที่มีการสร้างหลวงพ่โต ซ้ำปองก วัดกัลยาณมิตร เนื่องจากองค์หลวงพ่โต ซ้ำปองกของหลายวัดสร้างขึ้นในสมัยนี้ อาทิ หลวงพ่ซ้ำปองกของวัดอุดมิงควาส สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2441³³⁷ หลวงพ่ซ้ำปองกของวัดมัจฉิมภูมิที่ได้ของฐานองค์พระมีอักษรจารึกภาษาจีนเขียนว่า “ซานเป่า” (三寶) และอักษรภาษาไทยที่เขียนเลียนแบบอักษรจีนที่จารึกว่า “จำ เห่ง ณ ป้อมเพชร” ซึ่งเป็นชื่อ-นามสกุลของพระยาชัยวิชิตวิศิษฎ์ธรรมธาดา (จำ ณ ป้อมเพชร) และคุณหญิงเพ็ง ภรรยาของท่าน นำเชื่อได้ว่าพระพุทธรูปซ้ำปองกองค์นี้สร้างขึ้นหลังจากพระยาชัยวิชิตวิศิษฎ์ธรรมธาดาได้รับพระราชทานนามสกุล “ณ ป้อมเพชร” แล้ว กล่าวคือ หลังจากที่มีประกาศในราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ 14 กรกฎาคม 2456 เรื่องประกาศพระราชทานนามสกุล ครั้งที่ 3 ในลำดับที่ 150 ความว่า “พระสมุทบุรานุรักษ์ (จำ) ผู้ว่าราชการเมืองสมุทรปราการ

³³⁵ กองพุทธศาสนสถาน. 2550. ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. หน้า 335.

³³⁶ แผ่นป้ายประกาศสัมพันธภาพในวัดอินทาราม สืบค้นเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2560

³³⁷ คณะสงฆ์ คณะกรรมการ คณะศิษย์วัดอุดมิงควาส. 2545. ที่ระลึกงานฉลองศาลาการเปรียญและศาลาท่าน้ำ 24-25 สิงหาคม 2545. เพชรบุรี : บริษัทเพชรภูมิการพิมพ์ จำกัด. หน้า 3.

พระราชทานนามสกุลว่า “ณ ป้อมเพชร” (na Pombejra)³³⁸ ซึ่งต่อมาทางวัดได้รับมอบพระพุทธรูปองค์นี้จาก พระธรรมวโรดม (เซ่ง อุตฺตโม) อดีตเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2472 โดยชาวบ้านเรียกท่านว่า “หลวงพ่อดำป้อม”³³⁹ องค์หลวงพ่อดำป้อมของวัดกุฎีประสิทธิ์ ที่ได้ฐานองค์พระมีจารึกอักษรจีนเขียนว่า “ซานเป่ากง” (三寶公) และระบุ พ.ศ.2481³⁴⁰ ส่วนองค์หลวงพ่อดำป้อม พระประธานในพระอุโบสถวัดนครชื่นชุ่ม สร้างขึ้นใน พ.ศ.2493³⁴¹ เป็นต้น อนึ่ง หลวงพ่อดำป้อมของวัดกุฎีภาคการาม ซึ่งได้รับการกล่าวขานว่าเป็นหนึ่งใน “หลวงพ่อดำป้อม องค์จริง” ก็สร้างขึ้นหลังการสร้างหลวงพ่อดำป้อม วัดกัลยาณมิตรแล้วเช่นกัน

กระนั้นก็คือพระพุทธรูปที่ปัจจุบันเรียกกันว่า “ชำป่อง” บางองค์มีประวัติความเป็นมาไม่แน่ชัด เช่น หลวงพ่อดำป้อมของวัดคลองท่อม จังหวัดกระบี่ สร้างจากไม้ไผ่ สูง 130 เซนติเมตร หน้าตักกว้าง 30 เซนติเมตร โดยชาวบ้านเรียกท่านว่า “สำเภากัง” เป็นพระพุทธรูปเก่า สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน พระ “สำเภากัง” ของวัดคลองท่อม เป็นที่เลื่อมใสของชาวเรืออย่างมาก เนื่องจากเมื่อก่อนสถานที่ตั้งของวัดนี้อยู่ติดกับริมน้ำที่ไหลเชื่อมลงทะเลได้³⁴² คำว่า “สำเภากัง” อาจเพี้ยนมาจากคำว่า “ชำป่อง” เนื่องจากผนังของวิหารเขียนอักษรจีนกำกับว่า “ซานเป่ากง” (三寶公) หรืออาจมาจากในฐานะสังคศิลาที่ปกป้องคุ้มครองในการเดินทางทางน้ำที่ชาวเรือเคารพศรัทธา

การเรียกขานพระพุทธรูปนามว่า “ชำป่อง” ของแต่ละวัดมีเหตุผลและที่มาที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งอาจถูกปรับเปลี่ยนตามความนิยมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ดังกรณีตัวอย่าง วัดประยูรวงศาवास สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2371 โดยสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าพระยาพระคลังว่าที่กรมท่าและสมุหพระกลาโหม ได้อุทิศสวนกาแปสร้างเป็นวัด พระอารามแห่งนี้ใช้เวลาสร้างนานถึง 8 ปี จึงแล้วเสร็จ (2379) พระพุทธรูปสำคัญ ภายในวัดนอกจากพระประธานภายในพระอุโบสถ นามว่า “พระพุทธรธรรมวิเศษฐศาสตร์” แล้ว ยังมีพระพุทธรูปภายในพระวิหาร นามว่า “พระพุทธรณาค” อีกองค์ ที่อัญเชิญมาจากสุโขทัยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าในสมัยรัชกาลที่ 1 หรือรัชกาลที่ 3³⁴³

³³⁸ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 30. วันที่ 27 กรกฎาคม 2456. หน้า 836.

³³⁹ กรมการศาสนา. 2527. ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. หน้า 148-149.

³⁴⁰ สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2562

³⁴¹ พระเทพมหาเจติยาจารย์ (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ ป.ธ.9) และพระครูสุธีเจติยานุกูล (รุ่ง กตปุญฺโญ ป.ธ.6). 2556. (พิมพ์ครั้งที่ 1). ประวัติวัดในจังหวัด นครปฐม. นครปฐม : คณะสงฆ์จังหวัดนครปฐม คณะสงฆ์วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม. หน้า 423-424.

³⁴² กรมการศาสนา. 2527. ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. หน้า 193.

³⁴³ สมบัติ จำปาเงิน. 2545. พระพุทธรูปมาเมืองไทย. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น. หน้า 271.

รูปที่ 14 พระพุทธรูป วัดประยุรวงศาวาส

(ถ่ายเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2561)

พระพุทธรูป เป็นพระพุทธรูปหล่อปางมารวิชัยสมัยสุโขทัย หน้าตักกว้าง 4.25 เมตร สูง 5.70 เมตร เป็นพระพุทธรูปโบราณคู่กับพระศรีศากยมุนี พระประธานในพระวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม พระพุทธรูปได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ ณ วัดประยุรวงศาวาส เมื่อ พ.ศ. 2374 พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวจีนเคารพบูชาในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปเป็นอย่างยิ่ง โดยทั่วไปมักเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระพุทธรูปน้อย” เพื่อให้คู่กับพระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม ที่เรียกว่า “พระพุทธรูปใหญ่” ส่วนพุทธศาสนิกชนชาวจีนในเมืองไทยได้ขนานนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “ลัคน้อย” แปลว่า กลีบบัว 6 ชั้น³⁴⁴ เปรียบพระพุทธรูปคือองค์หลวงพ่โต ซ้ำปอกง³⁴⁵ ย่อมแสดงว่าคตินิยมเชื่อของชาวจีนในไทยไม่ได้สนใจประวัติความเป็นมาของการของพระพุทธรูปมากนัก ดังตัวอย่างพระพุทธรูปองค์นี้เป็นต้น และการเรียกขาน “พระพุทธรูป” ว่าหลวงพ่โต ซ้ำปอกงน่าจะเกิดขึ้นหลังจากที่ได้ อัญเชิญมายังวัดประยุรวงศาวาสแล้ว

จากการสำรวจยังพบว่า มีการจำลองพระพุทธรูปไตรรัตน์นายกจากวัดกัลยาณมิตรเพื่อประดิษฐานในวิหารของวัดพลับพลาชัย แขวงป้อมปราบ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ และวัดนครหลวง ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการแพร่กระจายของพระพุทธรูปไตรรัตน์นายก (ซ้ำปอกง) เกิดขึ้นได้หลายทาง กล่าวคือ ไม่จำเป็นต้องจำลององค์พระพุทธรูปซ้ำปอกงจากวัดพนัญเชิง ซึ่งเป็นความเชื่อต้นแบบ

³⁴⁴ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. 2545. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พระพุทธรูปสำคัญ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. หน้า 172.

³⁴⁵ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2556. ประวัติวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร : อนุสรณ์พิธีสมโภชพระอาราม 185 ปี วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร และสมโภชหิริญฺญู พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) วันที่ 12-13 มกราคม พ.ศ. 2556. กรุงเทพฯ : วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร. หน้า 11-21.

แต่สามารถจำลองมาจากวัดอื่นๆ ที่มีคติความเชื่อร่วมก็ได้ เช่น วัดกัลยาณมิตร วัดอู่กัณฑ์การาม และเมื่อเปรียบเทียบองค์จำลองพระพุทธรูปไตรรัตน์นายกของวัดพลับพลาชัยและวัดนครหลวงพบว่ามีความคล้ายกันอย่างมาก ทั้งขนาดและพุทธลักษณะ รวมถึงได้ฐานองค์พระมีจารึกทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาจีนเหมือนกัน จึงน่าจะเชื่อได้ว่า พระพุทธรูปทั้งสององค์นี้อาจสร้างในคราวเดียวกันหรือจากแม่พิมพ์เดียวกัน

วัดพลับพลาชัย กรุงเทพฯ	วัดนครหลวง พระนครศรีอยุธยา
	
เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2561	เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2561

รูปที่ 15 พระพุทธรูปไตรรัตน์นายกที่จำลองจากพระพุทธรูปไตรรัตน์นายก วัดกัลยาณมิตร

พระพุทธรูปหลวงพ่โต ซ้ำปอกง ในสังคมไทยมีด้วยกันหลายปาง ส่วนมากที่พบจะมีพุทธลักษณะเป็นปางมารวิชัยหรือเรียกอีกอย่างว่า ปางสะดุ้งมาร กล่าวคือ นั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ข้างซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางลงบนพระชานุ (เข่า) นิ้วชี้ลงธรณี แสดงถึงการบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า³⁴⁶ เช่นหลวงพ่โต ซ้ำปอกง วัดพนัญเชิง วัดกัลยาณมิตร วัดประยุรวงศาวาส วัดหัวกระบือ วัดราษฎร์ประคองธรรม วัดอินทาราม วัดมงคลรัตนาราม วัดเกาะเกียง วัดท่าทองน้อย วัดอุดมิงคาวาส วัดมัชฌิมภูมิ วัดห้วยยอด เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบพระพุทธรูปปางสมาธิ ที่นั่งขัดสมาธิ หงายพระหัตถ์ทั้งสอง พระหัตถ์ขวาวางบนพระหัตถ์ซ้ายอยู่บนพระเพลา

³⁴⁶ สมพร อยู่โพธิ์. 2515. พระพุทธรูปปางต่างๆ. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานกุศลสามัคคี ณ วัดสวนปาน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2515. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สามมิตร. หน้า 34-35.

(ตัก)³⁴⁷ คือหลวงพ่อดุ ชำปอกง วัดวรามาศึกษาธรรมาราม ส่วนพระพุทธรูปปางปาเลไลยก์ที่วัดพระพุทธรบาท สระบุรี ที่เป็นพระพุทธรูปนั่ง พระหัตถ์ซ้ายวางคว่ำบนพระชานุเบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาวางแบนบนพระชานุเบื้องขวา เป็นกิริยาทรงรับ การสร้างพระพุทธรูปปางนี้นิยมสร้างช่างหมอบถวายเป็นพระบอกรับน้ำและดั่งถวายเป็นองค์ประกอบ³⁴⁸ ส่วนชำปอกงของวัดปราโมทย์ เป็นพระพุทธรูปปางพระศรีอริย์ ซึ่งหลวงพ่อดุย์ อดีตเจ้าอาวาสองค์ที่ 3 เป็นผู้ริเริ่มก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2450³⁴⁹ พระศรีอริย์เป็นคำเรียกพระพุทธรูปปางหนึ่งที่จะเสด็จมาตรัสรู้ในภพภวนี้ มีพระนามเต็มว่า พระศรีอริยมุตไตรย การเสด็จมาของพระองค์จะเกิดขึ้นหลังจากสิ้นศาสนาของพระสมณ โคมดมหรือพระพุทธรูปปางปัจจุบันนี้แล้ว นัยว่ายุคพระศรีอริย์ ผู้คนจะมีอายุยืนถึง 8,000 ปี ทุกคนจะมีสุขภาพดี รูปร่างงดงาม มีของกินของใช้สมบูรณ์ เพชรนิลจินดาจะมีมากมาย สมบัติทั้งหลายสามารถไปเก็บเอาได้จากต้นกัลปพฤกษ์³⁵⁰ ส่วนชำปอกงหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตำเภากัง” ของวัดคลองท่อมเป็นพระพุทธรูปที่มีความเป็นศิลปะท้องถิ่น ลักษณะยืน ห่มจีวรคล้ายพระจีน มือขวาตั้งฉากตรงหน้าอก มือซ้ายวางแนบชิดติดอก ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าพุทธลักษณะของพระพุทธรูปที่ปัจจุบันเรียกว่า “ชำปอกง” ในสังคมไทยมีความหลากหลาย แต่อย่างไรก็ดียังพอสรุปได้ว่าหลวงพ่อดุ ชำปอกงในสังคมไทยนิยมทำเป็นปางมารวิชัยมากกว่าปางอื่นๆ

วัดราษฎร์ประคองธรรม นนทบุรี
ถ่ายเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2561

วัดอินทาราม สมุทรสงคราม
ถ่ายเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2560

วัดหัวกระบือ กรุงเทพฯ
ถ่ายเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2560

³⁴⁷ สมพร อยู่โพธิ์. 2515. พระพุทธรูปปางต่างๆ. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานกุศลสามัคคี ณ วัดสวนปาน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2515. หน้า 31.

³⁴⁸ สมพร อยู่โพธิ์. 2515. พระพุทธรูปปางต่างๆ. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานกุศลสามัคคี ณ วัดสวนปาน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2515. หน้า 114.

³⁴⁹ “งานประจำปี-วัดปราโมทย์ ขอพรพระศักดิ์สิทธิ์ หลวงพ่อดุ หรือชำปอกง” <http://www.itti-patihan.com/งานประจำปี-วัดปราโมทย์-ขอพรพระศักดิ์สิทธิ์-หลวงพ่อดุ-หรือชำปอกง.html> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2561)

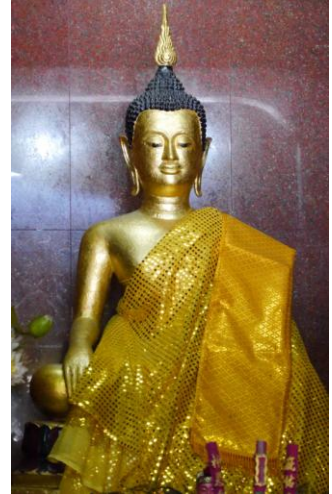
³⁵⁰ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). 2548. (พิมพ์ครั้งที่ 1). คำวัด. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง. หน้า 654.

วัดอุดมิ่งคาวาส เพชรบุรี
ถ่ายเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2561

วัดมัชฌิมภูมิ ตรัง
ถ่ายเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2562

วัดภูมิประสิทธิ์ ตรัง
ถ่ายเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2562

วัดมงคลรัตนาราม นครสวรรค์
ถ่ายเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2561

วัดท่าทองน้อย พิษณุโลก
ถ่ายเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2561

วัดเกาะเกียง ปทุมธานี
ถ่ายเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2561

วัดห้วยยอด ตรัง
ถ่ายเมื่อวันที่ 22 มกราคม 2562

วัดนครชื่นชุ่ม นครปฐม
ถ่ายเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2561

วัดวรามาตย์กัณหาสาราราม กรุงเทพฯ
ถ่ายเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2560

วัดคลองท่อม กระบี่
ถ่ายเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2562

วัดพระพุทธรบาท สระบุรี
ถ่ายเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2561

วัดปราโมทย์ สมุทรสงคราม
ถ่ายเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2561

รูปที่ 16 หลวงพ่อโต ซำปอกง ในกลุ่มวัดไทย

หลวงพ่อโต ซำปอกง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทั้งชาวไทยและชาวจีนในให้ความเคารพศรัทธา เป็นที่พึ่งทางใจมาช้านาน ความศรัทธาที่มีต่อซำปอกงไม่ได้เลือนหายจากไปในหมู่ผู้ศรัทธา โดยเฉพาะชาวจีนในสังคมไทยที่ยังคงความผูกพันและยังสืบสานคติความเชื่ออย่างต่อเนื่อง โดยพากันมาแสดงความเคารพสักการะ เสี่ยงสัตยาธิษฐานกันมาก³⁵¹ หลายวัดได้จัดงานบุญประเพณีนมัสการหลวงพ่อโต ซำปอกงขึ้น เช่น งานนมัสการหลวงพ่อโต ซำปอกงของวัดพนัญเชิงที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยงานฝ่ายไทยจัดให้มีในวันสงกรานต์ มีการสงน้ำ และเวียนเทียนสมโภช ถือว่าเป็นประเพณีสืบกันมาแต่โบราณ ส่วนงานฝ่ายจีนจะจัดขึ้น 2 ครั้ง คือ ในช่วงวันตรุษจีน มีजूตตลอด 3 วัน 3 คืน ครั้งหนึ่ง และในช่วงเดือน 9 จะมีงานทั้งกระเจาดและजूสมโภชเป็นเวลา 3 วัน 3 คืน อีกครั้งหนึ่ง³⁵²

งานประจำปีนมัสการหลวงพ่อโต ซำปอกง วัดกัลยาณมิตร จะขึ้นปีละ 3 ครั้ง คือ ในช่วงตรุษจีน เทศกาลวันคล้ายวันเกิดซำปอกง หรืองานแห่หลวงพ่อโต ตรงกับวันที่ 8-10 เดือน 3 ตามปฏิทินจันทรคติจีน มีการเลี้ยงพระและเช่นไหว้ จัดขบวนแห่มังกรและเชิดสิงโต อีกครั้งคือในช่วงเทศกาลทั้งกระเจาด ราวเดือนกันยายนของทุกปี³⁵³

งานประเพณีนมัสการหลวงพ่อโต ซำปอกง ทั้งที่วัดพนัญเชิงและวัดกัลยาณมิตร ในแต่ละปีจะมีผู้คนทั้งไทยและจีนจากทั่วสารทิศมาร่วมงานบุญกับทางวัดเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เชื่อได้ว่า คติการสร้างองค์จำลองหลวงพ่อโต ซำปอกง องค์จำลอง ทั้งจำลองจากวัดพนัญเชิง ซึ่งเป็นวัดดั้งเดิมของความศรัทธาเรื่องเจิ้งเหอ หรือจำลองจาก

³⁵¹ พิฑูร มลิวัดย์ และ ไสว มาลาทอง. 2524.ประวัติพระพุทธรูปองค์สำคัญ. หน้า 131.
³⁵² วีระ อัมพันธ์. 2526. กรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. หน้า 106.
³⁵³ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. 2545. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พระพุทธรูปสำคัญ. หน้า 128.

หลวงพ่อดุ๊ย ซำปอกง วัดกัลยาณมิตร ซึ่งถือคติร่วมมาจากแหล่งเดียวกัน ก็คงมีอยู่เป็นจำนวนมาก กระจายอยู่หลายพื้นที่ในชุมชนของคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งแผ่นป้ายการเรียกขานพระพุทธรูปหลวงพ่อดุ๊ย ซำปอกง ที่ทางวัดทำขึ้นในปัจจุบันสามารถแสดงถึงความเชื่อที่ตกหล่นและสืบทอดมาจากอดีตกาลที่อันเกี่ยวเนื่องด้วยคติความเชื่อในการบูชาเจิ้งเหอในสังคมไทย

กลุ่มศาสนสถานจีน

จากการสำรวจพบว่า ศาสนสถานจีนในสังคมไทยก็มีการบูชาพระพุทธรูปหลวงพ่อดุ๊ย ซำปอกงในหลายพื้นที่ เช่น

1. ศาลหลวงพ่อดุ๊ยอุทยา แขวงทุ่งวัดดอน เขตสาทร กรุงเทพฯ
2. สมาคมกุศลสงเคราะห์ หลวงพ่อดุ๊ยเชิง ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
3. ศาลเจ้าซำปอกง ตำบลศรีสุราษฎร์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
4. มุลินธิซำปอกง (หลวงพ่อดุ๊ย) ตำบลปากแพรก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

การนำพระพุทธรูปที่มีลักษณะพุทธศิลป์แบบไทยมาเป็นพระประธานในศาสนสถานจีนคงเกิดขึ้นนานแล้ว อาทิ ศาลเจ้าซำปอกง ตำบลศรีสุราษฎร์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พบจารึกอักษรจีนอยู่บนคานไม้ตัวอาคารประธาน ที่ระบุว่าสร้างขึ้นในวันมงคลเดือน 7 สมัยราชวงศ์ชิงที่ 34 ปีอู่เซิน (大清國三十有四年歲次戊申年瓜月吉日立) ซึ่งก็คือปีรัชศกกวังชิวที่ 34 หรือตรงกับ พ.ศ. 2451 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า การบูชาพระพุทธรูป ซำปอกง ของศาสนสถานจีนในสังคมไทยเพิ่งเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยดังกล่าว แต่น่าเชื่อได้ว่าแพร่หลายอย่างมากในช่วงเวลานี้ ดังที่มีการจำลองหลวงพ่อดุ๊ยซำปอกงของวัดอุภัยภาติการาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่สร้างขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่าการสร้างศาสนสถานจีนก็เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ ชาวจีนมักจะสร้างขึ้นหลังจากที่ตนเองหมดปัญหาเรื่องการครองตนดำรงชีพแล้ว และมีกำลังทรัพย์ที่มากพอสำหรับบริจาคสร้างศาสนสถาน ขณะเดียวกันต้องยังมีความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้คนในชุมชนให้เคารพศรัทธา

ศาลเจ้าซำปอกง ตำบลศรีสุราษฎร์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี อาจเกิดขึ้นหลังจากมีการขุดคลองดำเนินสะดวกเมื่อ พ.ศ. 2411 โดยรัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) สมุหพระกลาโหมดำเนินการขุดคลองตั้งแต่แม่น้ำบางยาง เมืองนครไชยศรีฝั่งตะวันออก ไปถึงคลองบางนกแขวก แขวงเมืองราชบุรี เชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง เมื่อสร้างแล้วเสร็จได้พระราชทานนามคลองขุดแห่งนี้ว่า “คลองดำเนินสะดวก”³⁵⁴ ทำให้การเดินทางไปมาสะดวกสบายยิ่งขึ้น และมีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณดังกล่าวอย่างหนาแน่น ดังจะเห็นได้จากมีโรงเรียนจีน “ฮั่วเคี้ยวกงลิมไต้ฮุ้น” (華僑公立大軒學校) ในบริเวณดังกล่าว นอกจากนั้นแล้ว ผู้คนในชุมชนน่าจะคุ้นเคยกับศาลเจ้าซำปอกงแห่งนี้เป็นอย่างดี จนถูกนำมาตั้งเป็นชื่อของหมู่บ้านของบริเวณดังกล่าวว่า “หมู่บ้านศาลเจ้าซำปอกง” อีกด้วย

³⁵⁴ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค). 2548. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4. หน้า 249.

ศาลหลวงพ่อโต แขวงทุ่งวัดดอน เขตสาทร กรุงเทพฯ สร้างโดยชาวจีน ไม่ต่ำกว่า 50 ปีมาแล้ว เนื่องจากแผ่นป้ายหน้าศาลระบุปีจี๋โฮ่ว (己酉年) ซึ่งเป็นการนับตามจันทรคติแบบจีน ซึ่งทุกๆ 60 ปี ปีจี๋โฮ่วจึงจะเวียนมาครั้งหนึ่ง ดังนั้น ปีที่สร้างศาลเจ้าแห่งนี้น่าจะตรงกับ พ.ศ. 2512 แผ่นป้ายอักษรจีนในศาลเจ้ายังเขียนว่า “ซานเป่าฝัวถั่ง” (三寶佛堂) “ซานเป่า” คือ ซำปอ “ฝัวถั่ง” หมายถึง ศาสนสถานในพุทธศาสนา สถานที่แห่งนี้ประดิษฐานองค์เทวรูปของเทพเจ้าในคติความเชื่อของจีนมากมาย อาทิ เจ้าแม่กวนอิม เจ้าพ่อเห้งเจีย แป๊ะกง เป็นต้น ส่วนรูปเคารพขององค์หลวงพ่อโตในศาลแห่งนี้ก็มีพุทธลักษณะแบบปางมารวิชัยเหมือนที่พบในสมาคมกุศลสงเคราะห์หลวงพ่อบุญเชิง ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

แผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ของมูลนิธิซำปอกง (หลวงพ่อโต) ตำบลปากแพรก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เขียนไว้ว่า

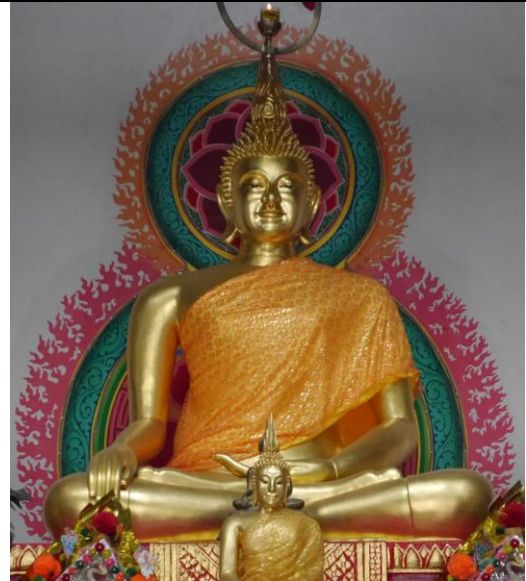
“พระซำปอกงหรือหลวงพ่อโตเป็นพระพุทธรูปโบราณสร้างเมื่อปี พ.ศ.1867 ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหารวัดพญูเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพระพุทธรูปที่ประชาชนทั้งชาวไทยและชาวจีนเคารพนับถือมาช้านานแล้ว ด้วยเชื่อว่าสามารถคลั่งคลุ้มและนำความโชคร้ายมาสู่ตนได้ ทั้งยังเป็นคุณอย่างยิ่งแก่ผู้ประกอบการค้าขาย เมื่อปี พ.ศ.2492 มีคณะบุคคลซึ่งมีความนับถือศรัทธาในพระซำปอกง (หลวงพ่อโต) ได้อัญเชิญกระถางรูปพระซำปอกงมาตั้ง ณ ศาลเจ้าซึ่งเป็นอาคารไม้หลังเล็กๆ ที่บ้านนาเหนือ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการทำมาค้าดี ต่อมาในปี พ.ศ.2514 ได้ก่อวิหารหลังใหม่ พร้อมได้สร้างพระพุทธรูปพระซำปอกงองค์ใหม่เป็นปูนปั้นขนาดหน้าตักกว้าง 52 นิ้ว ประดิษฐานเป็นพระประธาน”³⁵⁵

จากข้อความนี้แสดงถึงการสืบทอดความศรัทธาที่มีต่อองค์หลวงพ่อโต ซำปอกงวัดพญูเชิง ได้เป็นอย่างดีจากการสำรวจภายในยังพบแผ่นป้ายมูลนิธิฯ พบแผ่นป้ายจารึกอักษรจีน “ซานเป่าฝัวจู๋กู๋เมี่ยว” (三寶佛祖古廟) หมายถึง ศาลเจ้าโบราณพระพุทธรูปไตรรัตน์ พร้อมจารึกกระบวนวันสร้างคือ วันที่ 1 เดือน 2 ปีอี่เว่ย (歲次乙未年二月一日建) ตรงกับ พ.ศ. 2498 และแผ่นป้ายภาษาไทยเขียนว่า “ศาลเจ้าซำปอกง (ซำปอกง)” จึงน่าจะเชื่อได้ว่าก่อนที่จะกลายเป็นมูลนิธิซำปอกงในปัจจุบัน สถานที่แห่งนี้เดิมคงเป็นศาลเจ้ามาก่อน

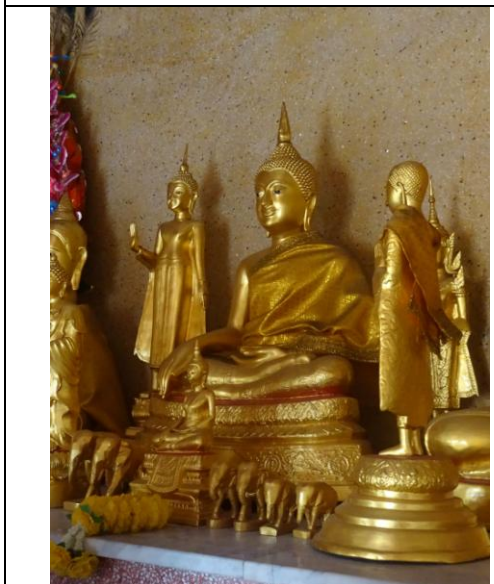
³⁵⁵ แผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ภายในมูลนิธิซำปอกง (หลวงพ่อโต) สำรวจเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2560

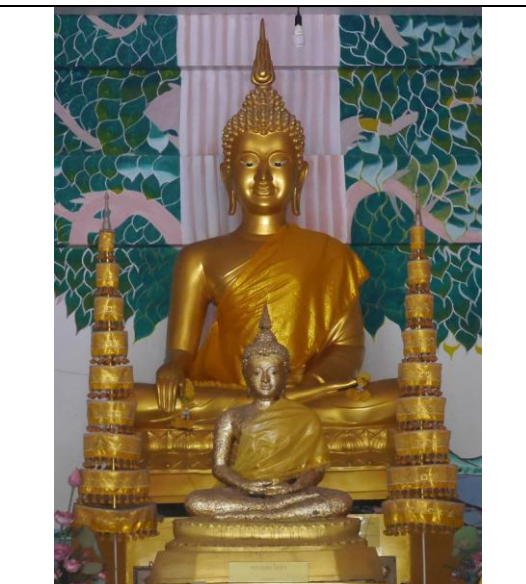
ศาลเจ้าซาปออง ราชบุรี
ถ่ายเมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2560

มูลนิธิซาปออง (หลวงพ่อโต) นครศรีธรรมราช
ถ่ายเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2560

ศาลหลวงพ่อโตอยุธยา กรุงเทพฯ
ถ่ายเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2559

สมาคมกุศลสงเคราะห์ หลวงพ่อพนัญเชิง
สมุทรสงคราม ถ่ายเมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2560

รูปที่ 17 หลวงพ่อโต ซาปออง ในกลุ่มศาสนสถานจีน

ผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับศาลเจ้าไท่เฟ่งอ้วง หรือมีอีกชื่อหนึ่งว่า ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตั้งอยู่ที่ตำบลบางกุ้ง อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ศาลเจ้าแห่งนี้มีแผ่นป้ายไม้โบราณที่เขียนอักษรจีนว่า “ซานเป่ากู่ซ่า” (三寶古刹) คำว่า “ซานเป่า” หมายถึง ซาปอ ไตรรัตน์ คำว่า “กู่” หมายถึง โบราณ ส่วนคำว่า “ซ่า” หมายถึง วัด เมื่อรวมแล้วได้ความหมายว่า “วัดโบราณซานเป่า” หรือ “วัดโบราณไตรรัตน์” องค์ประธานของ

ศาลเจ้าแห่งนี้เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย มีพระอัครสาวกซ้ายขวายืนพนมมือ ซึ่งมีองค์ประกอบเหมือนกับการประดิษฐานองค์หลวงพ่โต ซำปอกง ของวัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดหัวกระบือ กรุงเทพฯ วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม และที่สำคัญกระถางรูปมีอักษรจีนเขียนว่า “ซำปอกง” หรือ “ซานเป่าฝัวกง” (三寶佛公) ที่ชาวจีนเรียกขานหลวงพ่โต วัดพนัญเชิงอีกด้วย จึงอาจเป็นไปได้ว่า พระพุทธรูปที่บูชาเป็นองค์ประธานในศาลเจ้าไต้เฟ่งอ้วงก็คือ “ซำปอกง” หรือ “ซานเป่าฝัวกง”

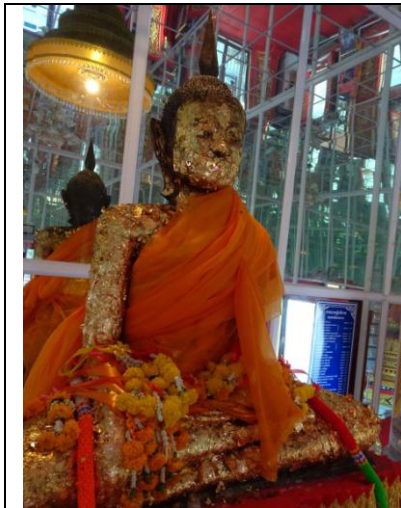
ถ่ายเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2555

รูปที่ 18 พระพุทธรูปและกระถางรูป ศาลเจ้าไต้เฟ่งอ้วง สมุทรสงคราม

อนึ่ง ศาสนสถานจีนในไทยหลายแห่งมีการประดิษฐานพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะแบบไทยอยู่ร่วมกับองค์เทวรูปของเทพเจ้าจีน ส่วนหนึ่งอาจเป็นการสืบทอดคติความเชื่อที่ว่าด้วยหลวงพ่โต ซำปอกง เนื่องจากชาวจีนได้รับพุทธศาสนาเถรวาทตามความเชื่อของคนไทย และไม่ได้ขัดกับหลักความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมด้วย นอกจากนี้แล้ว ในหมู่ความเชื่อของชาวจีนด้วยกันเองก็ยังนิยมนำคำว่า “ซานเป่า” มาตั้งเป็นชื่อของศาสนสถาน อาทิ โรงเจซำป้อหยี่ (三寶寺) หรือชื่อแบบไทยว่า สมาคมพุทธไตรรัตน์ เขตบางแค กรุงเทพฯ โรงเจแจ็กเซ็งซำเป่าเก็งเต็ง (玉清壇三保宮亭) มูลนิธิคุณธรรมศาลา หรือที่คนทั่วไปเรียกว่า โรงเจอัมพวา อำเภ่อัมพวา จังหวัด สมุทรสงคราม ศาลเจ้าซำป้อชี (โรงเจจิ้นเซ่งตั่ว) (三寶寺震城壇) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เป็นต้น

การแพร่กระจายของคติความเชื่อที่ว่าด้วยหลวงพ่โต ซำปอกง คงมีมาช้านานแล้ว พระพุทธรูปที่ชาวบ้านเรียกขานแบบสามัญทั่วไปว่า “หลวงพ่โต” ส่วนหนึ่งก็อาจสืบทอดมาจากคติความเชื่อดังกล่าว เนื่องจากพบภาพพิมพ์หลวงพ่โต ซำปอกงของวัดพนัญเชิง ที่จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อจำหน่ายให้แก่ประชาชนนำไปบูชา ช่วงประมาณ

พ.ศ. 2470 ก็ระบุสั้นๆ ว่า “หลวงพ่โต”³⁵⁶ โดยไม่มีคำว่า “ชำปอกง” หรือ “พระพุทธไตรรัตนนายก” ดังนั้น พระพุทธรูปที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “หลวงพ่โต” บางองค์อาจมีความสัมพันธ์หรือสืบทอดคติความเชื่อว่าด้วยการสร้างองค์จำลองของหลวงพ่โต ชำปอกง

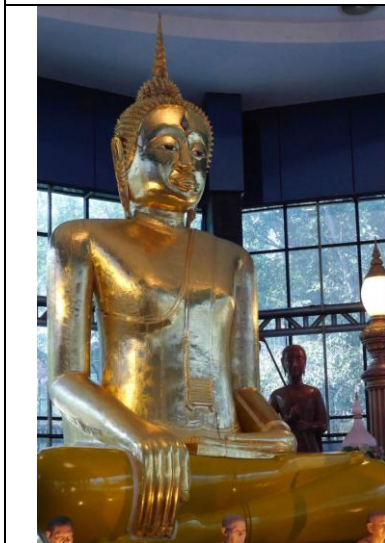
วัดสามกอก พระนครศรีอยุธยา
ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2560

วัดแสงศิริธรรม นนทบุรี
ถ่ายเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2560

วัดสาขา สมุทรปราการ
ถ่ายเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2560

วัดสังฆทาน นนทบุรี
ถ่ายเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2561

วัดช้างใหญ่ พระนครศรีอยุธยา
ถ่ายเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2560

วัดยาง กรุงเทพฯ
ถ่ายเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2560

รูปที่ 19 หลวงพ่โตในสังกัดมไทย

³⁵⁶ จังหวัดพิจิตร. 2560. ของสวยของงามเมืองพิจิตร. นนทบุรี : ดันฉบับ. หน้า 61.

การเรียกชื่อสามัญของพระพุทธรูปนามว่า “หลวงพ่อดโต” เป็นชื่อที่ชาวบ้านทั่วไปนิยมใช้เรียกพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ หากแต่สัดส่วนขนาดที่ว่าใหญ่ของพระพุทธรูปในสายตาของชาวบ้านแต่ละพื้นที่ก็ไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน หรือเป็นมาตรฐานหนึ่งเดียวทั้งหมด ขณะเดียวกันองค์จำลองของหลวงพ่อดโต ซ้ำปองก ก็ไม่จำเป็นต้องสร้างให้ดูใหญ่โตเสมอไป ผนวกกับปัญหาภัยแล้ง ภัยสงคราม ฯลฯ ส่งผลให้ประชาชนต้องโยกย้ายถิ่นฐานไปอาศัยในสถานที่แห่งใหม่ วัดและศาลเจ้าจำนวนมากถูกทิ้งร้างเป็นเวลานาน ประวัติกวามเป็นมาและเรื่องเล่าต่างๆ ที่เคยเล่าขานสืบต่อกันมาค่อยๆ เลือนหายไปพร้อมกับผู้อพยพ ต่อมาเมื่อสังคมสงบ ปัญหาต่างๆ ได้รับการแก้ไข ผู้คนกลุ่มใหม่ได้อพยพเข้ามาพำนักในสถานที่แห่งนั้น ศาสนสถานจึงได้รับการบูรณะ สถานที่บางแห่งอาจสร้างตำนานเรื่องเล่าใหม่ๆ มาสวบทับตำนานที่เคยสืบทอดมาแต่เก่าก่อน ซึ่งอาจปรับเปลี่ยนตามความเชื่อ ตามความนิยมของกลุ่มผู้ศรัทธา ดังเช่นการบูชาแม่ย่านางเรือของคนไทยเชื่อได้ว่ารับมาจากชาวจีน³⁵⁷ แต่คติความเชื่อนี้ได้ถูกกาลเวลาทำให้หลายอย่างหลงลืมหรือคลาดเคลื่อนไป รวมถึงการสืบสาน บอกรถเล่าขานที่มีการปรุงแต่งให้เข้าสังคมไทยในภายหลัง ซึ่งในหนังสือเรื่องนารายณ์สิบปาง ฉบับคุณหญิงเลื่อนฤทธิ์ ได้พูดถึงตำนานแม่ย่านางของไทยไว้ว่า เป็นตำนานที่นำเทวดานางของจีนมาปรุงแต่งขึ้นใหม่ ในลักษณะตำนานของไทยที่มีทั้งองค์พระอิศวร พระนารายณ์และพระอุมา³⁵⁸ จึงอาจเป็นไปได้ว่า ตำนานความเชื่อที่เกี่ยวกับเจิ้งเหอในสังคมไทยอาจถูกปรุงแต่งปรับตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้เองการรับรู้ของผู้คนในปัจจุบันที่เรียกขานพระพุทธรูปว่า “หลวงพ่อดโต ซ้ำปองก” ก็อาจถูกปรับเปลี่ยน ปรุงแต่งหรืออ้างตามในสิ่งที่คนเคารพนับถือในช่วงหลังก็เป็นได้

แผ่นจารึกอักษรจีนบนกำแพงภายในศาลเจ้าเปะกง เขตตันจง โตกง (Tanjung Tokong) เมืองปีนัง ประเทศมาเลเซีย³⁵⁹ ความตอนหนึ่งเขียนได้น่าสนใจว่า “หนานหยังเหยียนฝัวเจ้อเจิงซานเป่าคำเสินฮั่ววันซานเป่าจีหมิงไท่เจี้ยนเจิ้งเหอเหยียน” (南洋言佛輒稱三寶大神或云三寶即明太監鄭和也) แปลความว่า “ชาวทะเลใต้ (บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) มักเรียกขานพระพุทธรูปว่า “มหาเทพซานเป่า” หรือเรียกว่า “ซานเป่า” ซึ่งก็คือเจิ้งเหอ ชั้นที่ในราชสำนักหมิง” แผ่นป้ายนี้ทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2464 นั้นย่อมอธิบายได้ว่า เมื่อราว 100 ปีก่อน ผู้คนในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการรับรู้ในเรื่องดังกล่าวที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ มีการนำพระพุทธรูปมาเป็นตัวแทนของเจิ้งเหอ

สังคมไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ชาวจีนในไทยนอกจากยึดถือตามแบบคติจีนแล้ว พุทธศาสนาก็เป็นสายธารแห่งความศรัทธาหนึ่งที่ชาวจีนนับถือและสืบทอดมาช้านาน แทบทุกชุมชนของสังคมไทยจะมีพื้นที่สาธารณะที่ผู้คนในท้องถิ่นใช้กราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และประกอบพิธีกรรมร่วมกัน

³⁵⁷ ถาวร ลิกขโกศล. “จาก “มาจู” ผู้เจ้าแม่ทับทิมไหหล่า”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 39 ฉบับที่ 8 มิถุนายน 2561. หน้า 160.

³⁵⁸ คูใน เสถียร โกเศศและนาคะประทีป. 2481. แม่ย่านาง วรรณคดีและราชาวี. พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์โท พระอุปราศรัยศาสตร (เจริญ อากาศวรรณะ) ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ 6 พฤศจิกายน 2481. หน้า 1-3.

³⁵⁹ สํารวจเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2560

คู่แล่วร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นศาลผี ศาลเจ้าหรือวัดตามแต่ความเชื่อของกลุ่มผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่นนั้นๆ³⁶⁰ ในบางชุมชนอาจมีหลายความเชื่ออยู่ร่วมกันก็ได้ สิ่งก่อสร้างและรูปเคารพภายในศาสนสถานเหล่านี้เป็นเสมือนศูนย์รวมใจของผู้คนในท้องถิ่น พระพุทธรูปหลวงพ่อดำ ซ้ำปอกงที่ถูกหลานชาวจีนในไทยถือว่าเป็นตัวแทนความศรัทธาที่มีต่อเจิ้งเหอ นายการบุชาในฐานะวิญญานของบรรพบุรุษของลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งเป็นตัวแทนความยิ่งใหญ่ของแม่ทัพเดินเรือ นักการค้าหรือนักการทูตที่มีบทบาทสำคัญยิ่งสมัยราชวงศ์หมิง หรือจะกราบไหว้ในฐานะพุทธรูปที่ช่วยคุ้มครองและประทานพรให้การดำเนินชีวิตร่มเย็นเป็นสุข แต่สิ่งที่สำคัญคือ การใช้พระพุทธรูปในฐานะตัวแทนของความศรัทธาของลูกหลานชาวจีนที่มีต่อเจิ้งเหอ ทำให้ทั้งชาวจีนและชาวไทยสามารถกราบไหว้ในสิ่งเดียวกันได้อย่างสนิทใจ³⁶¹ ดังนั้นการบุชาพระพุทธรูปที่สมมติเป็นองค์ตัวแทนความศรัทธาที่มีต่อเจิ้งเหอในสังคมไทยก็คงแพร่หลายมาช้านานแล้ว

5.2 รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย : ลักษณะภิกษุสงฆ์แบบจีนนิกาย

จากหลักฐานเท่าที่มีอยู่พบว่า รูปเคารพของเจิ้งเหอในลักษณะภิกษุสงฆ์แบบจีนนิกายไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก ซึ่งพบในมาเลเซียและไทย แต่ยังไม่พบในประเทศจีน

ศาลเจ้าแม่มาจ้อโป๊ ตั้งอยู่ถนนบริรักษ์บำรุง ตำบลท้ายช้าง อำเภอเมืองพังงา เดิมเป็นศาลเจ้าขนาดเล็ก สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2420 เล่ากันว่า คนจีนที่มีอาชีพเดินเรือสำเภาในสมัยโบราณ ทั้งพวกพ่อค้าและชาวประมงต่างเคารพนับถือเจ้าแม่มาจ้อโป๊เสมือนหนึ่งเป็นแม่ย่านางเรือทุกลำ ต่อมาเรือสำเภาลำหนึ่งเกิดอัปปางกลางทะเลลึก แต่รูปสลักเจ้าแม่มาจ้อโป๊กลับลอยน้ำมาโผล่ที่ชายหาดไร่แดงโมเมืองพังงา ชาวจีนจึงได้สร้างศาลขึ้นในบริเวณที่พบรูปเคารพของเจ้าแม่³⁶² ซึ่งเจ้าแม่ “มาจ้อโป๊” น่าจะมาจากคำว่า “มาจู่ฝัว” (媽祖婆) ก็คือองค์เจ้าแม่ “มาจู่” ที่ชาวเรือให้ความเคารพนับถือนั่นเอง

ศาลเจ้าแห่งนี้ได้รับพระราชทานเครื่องสังเค็ด³⁶³ ในงานพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อุทิศถวายเป็นพระราชกุศล เป็นกระถางรูปที่ตรงกลางมีจารึกอักษรพระปรมาภิไธย จปร. ศาลเจ้าแห่งนี้มี “มาจ้อ” ซึ่งก็คือ “มาจู่” หรือแม่ย่านางเรือ เป็นองค์เทพประธาน

³⁶⁰ ศรีศักร วัลลิโภดม. 2561. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิพิธภัณฑสถานและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน. กรุงเทพฯ : มุมนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. หน้า 19.

³⁶¹ เอกรินทร์ พึ่งประชา. “เจิ้งเหอและซ้ำปอกง การเชื่อมโยงความหมายของตำนานเข้ากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หลวงพ่อดำวัดพันธุเชิง”. ใน ดำรงวิชาการ ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2551). หน้า 48.

³⁶² พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ประธานคณะบรรณาธิการ. 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดพังงา. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. หน้า 95.

³⁶³ ทานวัดอยู่ที่ทางเข้าพำนักถวายแก่สงฆ์หรือภิกษุผู้เทศน์หรือชักบังสุกุลในเวลาปลงศพผู้วายชนม์ พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ดังนั้นจึงมีการสร้างเครื่องสังเค็ดถวายไปยังศาลเจ้า มัสยิด โบสถ์คริสต์ด้วย

ด้านขบวนการเทพเจ้ากวนอู ส่วนด้านซ้ายบูชาเทพเจ้าที่ นอกจากนั้นแล้วยังมีรูปเคารพขององค์เทพเจ้าในคติความเชื่อของชาวจีนอีกมากมายวางอยู่บนแท่นบูชาภายในศาล โดยจะมีแผ่นป้ายอักษรจีนและไทยกำกับไว้อยู่บนหน้ารูปเคารพเหล่านั้น และยังพบว่าภายในศาลเจ้าแห่งนี้ มีการบูชาเจิ้งเหอรวมอยู่ด้วย การที่เจิ้งเหอได้รับการบูชาในศาลเจ้าแม่จ้อโป๊แห่งนี้ยิ่งตบย้ำถึงความผูกพันระหว่างเจ้าแม่กับเจิ้งเหอได้เป็นอย่างดี เพราะในช่วงที่เจิ้งเหอเดินทางสมุทรยาตรา เจิ้งเหอมีความศรัทธาต่อเจ้าแม่องค์นี้อย่างมาก

เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2557 ผู้วิจัยพบแผ่นป้ายแผ่นหนึ่งเขียนอักษรจีน 4 ตัว ภาษาจีนกลางอ่านว่า “ซานเปาไท่เจี้ยน” (三寶太監) แปลความว่า ชั้นที่ซานเปา ส่วนภาษาไทยเขียนว่า “สามโป๊” ซึ่งก็คือ “ซานเปา” นั่นเอง แผ่นป้ายอักษรจีนนี้อยู่หน้ารูปเคารพที่มีลักษณะเหมือนนักบวชจีน กลางกระหม่อมมีรอยรูปจี้ อยู่ในท่านั่ง มือทั้งสองอยู่ในท่ากฏมูตรา กล่าวคือ เหยียดนิ้วโป้ง นิ้วชี้ และนิ้วก้อยออก พับนิ้วกลางและนิ้วนาง วางอยู่บนหัวเข่าทั้งสอง ซึ่งท่ากฏมูตราถือเป็นมูตราที่ปรากฏประจำสำหรับพระโพธิสัตว์ฝ่ายมหายาน³⁶⁴

เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2560 ผู้วิจัยเดินทางไปศาลเจ้าดังกล่าวอีกครั้ง พบว่าแผ่นป้ายดังกล่าวย้ายไปอยู่หน้ารูปเคารพอีกองค์หนึ่ง ซึ่งรูปเคารพองค์ดังกล่าวมีลักษณะเป็นนักบวชจีน ห่มจีวรแบบจีน มือขวาวางบนเข่า มือซ้ายยกขึ้นอยู่กลางอกในท่ากฏมูตรา ไม่ทราบแน่ชัดว่าแผ่นป้ายดังกล่าวได้ย้ายมาไว้ตรงรูปเคารพนี้เมื่อไหร่ หากแต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือ รูปเคารพทั้งสองต่างล้วนเป็นรูปนักบวชในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน (พระจีน) เหมือนกัน การที่รูปเคารพของเจิ้งเหอภายในศาลเจ้าแห่งนี้มีลักษณะสวมชุดนักบวชในพุทธศาสนานิกายจีน จึงอุปมาได้ว่าชาวจีนในประเทศไทยส่วนหนึ่งบูชาเจิ้งเหอในฐานะนักบวชในพระพุทธศาสนา เจิ้งเหอได้รับการบูชาในฐานะเป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่งย่อมชี้ชัดว่า คติความเชื่อของชาวจีนโพ้นทะเลในไทยและมาเลเซียมีคติความเชื่อดังกล่าวร่วมกัน

³⁶⁴ “พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรจากคานธารามย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช” http://www.archae.su.ac.th/art_in_south/index.php/joomla-search/result/itemlist/tag/%E0%B8%A5%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B2.html (เข้าถึงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561)

รูปที่ 20 รูปเคารพสามโป๋ ศาลเจ้าแม่มา้อโป๋ พังงา

5.3 รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย : ลักษณะเทพเจ้า

ศาลเจ้าที่บูชาเจิ้งเหอในไทยถูกกล่าวถึงครั้งแรกในตงซีหยังเช่าของจิ้งเซี่ย³⁶⁵ ซึ่งต่อมาในเอกสารจีนประวัติศาสตร์หมิงฉบับหลวงที่บรรยายเกี่ยวกับสยามได้ระบุเพิ่มเติมว่า “ประเทศนี้มีศาลเจ้าซานเป่า บูชาขุนนางกรมขันทีเจิ้งเหอ”³⁶⁶ (其國有三寶廟，祀中官鄭和。) พระเจนจันอักษร (สุจิต ตันฑาทากศ) เมื่อยังเป็นขุนเงินอักษรพนักงานหอพระสมุทวชิรญาณ ผู้มีหน้าที่แปลงานอักษรจีนถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ความเห็นเกี่ยวกับศาลเจ้าซานเป่าไว้ว่า “ชาวต่างประเทศสร้างศาลทำเป็นรูปจงกวาง³⁶⁷ ไว้บูชาในเมืองไทย น่าจะเป็นศาลเจ้าจินอะไรแห่ง 1 คู่มิมีเค้าเงื่อนอย่างอื่น”³⁶⁸ ซึ่งชาวต่างประเทศที่กล่าวถึงน่าจะเป็นชาวจีนนั่นเอง และรูปเคารพของเจิ้งเหอในศาลเจ้าซานเป่าก็เห็นว่าจะไม่ใช่พระพุทธรูป

³⁶⁵ 張燮著、謝方點校：《東西洋考》，第 36 頁。

³⁶⁶ (清) 張廷玉等：《明史》，第 8401 頁。

³⁶⁷ “จงกวาง” ในที่นี้คือคำว่า “จงกวน” (中官) ในภาษาจีนกลาง หมายถึงขุนนางในกรมขันที

³⁶⁸ จดหมายเหตุเรื่องพระราชไมตรีในระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีน. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์ตรี พระยาไชฎีกราชเศรษฐี (ผ่อง โชติกะ ทุกคณะ) ปีระกา พ.ศ.2476 .พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. หน้า 42.

ในประเทศจีนได้บูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าฆ่าปออง (ซานเป่ากง) และสวินไห่ค้าเงิน แต่ในสังคมไทย ชาวจีนนอกจากบูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าฆ่าปอองแล้ว ยังได้รับการบูชาเป็นเทพเจ้าปูนเถ้ากง³⁶⁹ (本頭公) ด้วย

5.3.1 เจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าฆ่าปออง

ปรีวัฒน์ จันทรได้ให้ข้อมูลว่า วัดทิพยวารีวิหาร แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ มีรูปเคารพของเจิ้งเหอในลักษณะที่เป็นเทพเจ้าฆ่าปออง³⁷⁰ กล่าวคือมีลักษณะเป็นชายวัยกลางคน ใบหน้าเรียวไม่มีหนวด อยู่ในท่ายืนสวมชุดขุนนางฝ่ายบู๊ (ชุดนักรบ) มือขวาถือกระบอง มือซ้ายกำแน่นและวางลงตรงเอว ซึ่งคงเป็นภาพแทนของเจิ้งเหอในฐานะผู้นำกองเรือมหาสมบัติ

ประวัติความเป็นมาของวัดทิพยวารีวิหารตามคำบอกเล่าเชื่อว่า สร้างขึ้นช่วงปลายกรุงธนบุรี เดิมเป็นวัดญวนไม่ปรากฏนามผู้สร้าง ต่อมาได้กลายเป็นวัดร้าง³⁷¹ กระทั่งในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระภิกษุนามว่า พระอาจารย์ไฮชัน ชาวมณฑลหูหนาน ได้เดินทางมาจำพรรษา ณ วัดแห่งนี้ และได้เชิญชวนผู้มีจิตศรัทธาช่วยกันบูรณะขึ้นใหม่ จึงทำให้พระอารามแห่งนี้ได้เปลี่ยนจากวัดญวนเป็นวัดจีนนับแต่นั้นมา³⁷² “วัดทิพยวารีวิหาร” เป็นชื่อพระราชทานจากรัชกาลที่ 5³⁷³ สันนิษฐานว่าพระองค์ทรงแปลจากชื่อภาษาจีน “กานลู่ซื่อ” (甘露寺) เช่นเดียวกับวัดหลงเหลียนซื่อ (龍蓮寺) ที่ได้รับพระราชทานนามว่าวัดมังกรกมลาวาส ซึ่งคำว่า “กาน” หมายถึงหวาน ยินดี เบิกบาน “ลู่” หมายถึง น้ำค้าง “ซื่อ” หมายถึง วัด และเมื่อรวมความของคำว่า “กานลู่” จะมีความหมายว่า “น้ำค้างอันหวานหอมอันเบิกบานประคองน้ำทิพย์” คงเป็นที่มาของชื่อวัดแห่งนี้

³⁶⁹ เทพเจ้าองค์นี้ได้รับการนับถืออย่างมากในสังคมไทย การสะกดชื่อของเทพเจ้าองค์นี้แตกต่างกันไปตามสำเนียงแต่ละท้องถิ่นที่ตนคุ้นเคย งานวิจัยชิ้นนี้ยึดตามป้ายที่จารึกอยู่บนศาลเจ้า หากไม่ปรากฏชื่อเรียกก็ใช้ชื่อเรียกกลางว่า “ปูนเถ้ากง” โดยอนุโลมใช้ “เป็นโลวกง” ในกรณีที่ต้องอ่านจารึก

³⁷⁰ ปรีวัฒน์ จันทร. 2548. 600 ปี สมุทรยาตราเจิ้งเหอ : แม่ทัพเรือผู้กลายมาเป็นเทพเจ้า “ฆ่าปออง” อันศักดิ์สิทธิ์. หน้า 70.

³⁷¹ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. 2526. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. หน้า 651.

³⁷² คณะสงฆ์จีนนิกาย. 2531. พระพุทธศาสนามหายาน. หน้า 459.

³⁷³ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. 2526. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 2. หน้า 651.

รูปที่ 21 รูปเคารพเทพเจ้าช่าปองก วัดทิพยวารีวิหาร

(จากหนังสือ 600 ปี สมุทรยาตราเจิ้งเหอ : แม่ทัพเรือผู้กลายมาเป็นเทพเจ้า “ช่าปองก” อันศักดิ์สิทธิ์³⁷⁴)

รูปเคารพช่าปองกของวัดห้วยยอด จังหวัดตรัง นอกจากพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารแล้ว³⁷⁵ ยังมีรูปเคารพของเจิ้งเหอในลักษณะที่เป็นเทพเจ้ารวมอยู่ด้วย จาก Facebook ชื่อ “ศาลเจ้าชัมโปกง ห้วยยอด ตรัง”³⁷⁶ สื่อสังคมออนไลน์ที่ทางศาลเจ้าใช้เป็นช่องทางประชาสัมพันธ์หรือแจ้งข่าวกิจกรรมต่างๆ ได้มีการเผยแพร่รูปเคารพของช่าปองกด้วยกัน 2 ภาพ

ภาพที่ 1 เป็นรูปภาพประจำตัว (Profile Picture) มีลักษณะชายวัยกลางคน ใบหน้าสีชมพู ไม่มีหนวด สวมชุดขุนนางชั้นที่สีขาว มีลายหมั่งหลงสีทอง มือขวาและมือซ้ายจับเข็มขัด เมื่อพิจารณาแล้วรูปเคารพองค์นี้คงเป็นของที่ทำขึ้นใหม่

ภาพที่ 2 เป็นรูปที่ผู้ใช้ชื่อว่า Panuwat Ruktubtiang เป็นผู้ถ่ายภาพในขณะที่เข้าร่วมกิจกรรมเนื่องในวันคล้ายวันเกิดของพระชัมโปกง ห้วยยอด ที่ทางศาลเจ้าได้จัดขึ้นระหว่างวันที่ 6-10 มิถุนายน 2560 โดยรูปภาพนี้บันทึก

³⁷⁴ ปรีวัฒน์ จันทร. 2548. 600 ปี สมุทรยาตราเจิ้งเหอ : แม่ทัพเรือผู้กลายมาเป็นเทพเจ้า “ช่าปองก” อันศักดิ์สิทธิ์. หน้า 70.

³⁷⁵ ชาวบ้านเรียกวิหารแห่งนี้ว่า ศาลเจ้าพระชัมโปกง

³⁷⁶ “ศาลเจ้าชัมโปกง ห้วยยอด ตรัง” <https://www.facebook.com/zheng.he.trang> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2562)

พิธีกรรมของวันที่ 8 มิถุนายน คือ พิธีแห่โปรดสาธุชนในตลาดห้วยยอด องค์เจ้าป่องที่ทางศาลเจ้านำมาเข้าร่วมพิธี
 แห่เจ้า มีลักษณะทำนั่ง ใบหน้าไม่มีหนวด สวมชุดขุนนางชั้นที่ มือซ้ายอยู่ในเสื้อ มือขวาจับปลายแขนเสื้อด้านซ้ายไว้
 ตรงกลางของเสื้อมีลายหมั่งหลง ซึ่งลักษณะท่าทางใกล้เคียงกับรูปเคารพของเจิ้งเหอที่พบในวัดเฟิ่งซาน เมืองปาเล็ม
 บัง ประเทศอินโดนีเซีย

<https://www.facebook.com/zheng.he.trang> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2562)

รูปที่ 22 รูปเคารพเทพเจ้าซำป่อง วัดห้วยยอด จังหวัดตรัง

ความเป็นมาของรูปเคารพซำป่องทั้งที่วัดทิพยารวิวิหารและวัดห้วยยอดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่เป็น
 สิ่งยืนยันถึงการบูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าซำป่องในสังคมไทย ซึ่งรูปเคารพของเทพเจ้าซำป่องที่พบมีลักษณะ
 สวมชุดนักรบและชุดขุนนางชั้นที่ อาจอยู่ท่ามกลางหรือทำยืน ในมือจะถืออาวุธหรือไม่ถือก็ได้

อนึ่ง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ารูปเคารพขุนศึกซำเป่าในศาลเจ้าพ่อเสือ ซอยจุฬาลงกรณ์ 50 แขวงวังใหม่
 เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ก็อาจจะเป็นรูปเคารพของเจิ้งเหอเช่นกัน เนื่องจากคำว่า “ซำเป่า” อันเป็นนามที่ออกเสียงด้วย
 ภาษาจีนถิ่นของคำว่า “ซานเป่า” ส่วนคำว่าขุนศึก หมายถึงตำแหน่งหน้าที่ ดังที่วรรณกรรมชั้นที่ซานเป่าท่องทะเล
 ตะวันตก กล่าวถึงเจิ้งเหอได้รับสถาปนาในตำแหน่งแม่ทัพเช่นกัน

ตามจารึกอักษรเงินภายในศาลเจ้าเขียนเล่าว่า ศาลเจ้าพ่อเสือแห่งนี้เดิมตั้งอยู่ซอยจุฬาลงกรณ์ 15 มีประวัติ
 ความเป็นมายาวนาน เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนอย่างมาก เนื่องจากที่ดินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินของ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาใน พ.ศ. 2508 มหาวิทยาลัยต้องการพื้นที่ใช้สอย จึงต้องย้ายจากที่เดิม ด้วยเพราะ

สถานที่แห่งนี้เป็นศูนย์รวมความศรัทธา คณะกรรมการจึงได้หาพื้นที่เพื่อสร้างศาลเจ้าขึ้นใหม่³⁷⁷ ดังนั้น ทำให้พอทราบได้ว่าศาลเจ้าแห่งนี้มีประวัติยาวนาน แม้จะย้ายมาสร้างในที่ใหม่ แต่ก็มีความเป็นมายาวนานกว่าครึ่งศตวรรษแล้ว

รูปเคารพขุนศึกชาเข้า ประดิษฐานอยู่ตรงแท่นบูชากลางร่วมกับเทพประธาน ซึ่งมีเทพเจ้าเสวียนเทียนซ่งตี้ ประดิษฐานตั้งอยู่ตรงกลาง ด้านขวาเป็นองค์เจ้าพ่อแปดเหลี่ยม³⁷⁸ (八卦祖師) ส่วนด้านซ้ายคือขุนศึกชาเข้า³⁷⁹ ลักษณะรูปเคารพอยู่ในท่านั่ง ใบหน้าสีขาวนวล มีหนวดสีดำ สวมชุดขุนศึกลายหมั่งหลง มือซ้ายจับเข็มขัด มือขวาถือกระบี่ ความแตกต่างระหว่างรูปเคารพขุนศึกชาเข้ากับประติมากรรมที่เป็นตัวแทนของเจิ้งเหอทั่วไปคือ รูปเคารพองค์นี้มีหนวดเคราสีดำ ซึ่งประเด็นการมีหนวดของเจิ้งเหอมีผู้ให้ความคิดเห็นว่า การสร้างรูปเคารพเจิ้งเหอแบบมีหนวด ถือเป็นการยกย่องและบูชาในฐานะเทพเจ้า ไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด³⁸⁰ ส่วนผู้วิจัยเห็นว่า หนวดเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งที่ใช้แสดงสถานะ วัย และเพศให้กับรูปเคารพ หากเราย้อนดูประวัติของเจิ้งเหอจะพบว่า เจิ้งเหอมีอายุถึง 62 ปี ฉะนั้นเหตุใดผู้ที่ศรัทธาเจิ้งเหอจึงไม่สร้างรูปเคารพของท่านในลักษณะผู้เฒ่า แต่นิยมขึ้นรูปลักษณะเป็นวัยกลางคน ทั้งนี้ ผู้วิจัยคิดว่าเรื่องเล่าของเจิ้งเหอส่วนใหญ่มักให้ภาพในลักษณะผู้นำ แม่ทัพ และเป็นวัยที่อยู่ในการออกสมุทราตราในครั้งแรกๆ ซึ่งก็คือตอนวัยกลางคน ส่วนการมีหนวดนั้นก็เป็นที่ผู้ศรัทธาได้ก้าวข้ามความเรื่องกายภาพของขั้นที่ไปแล้ว

³⁷⁷ สํารวจเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2562

³⁷⁸ พบอักษรจีนที่ระบุชื่อของเทพเจ้าในป้ายประกาศเนื่องงานพิธีที่ทางศาลเจ้าจัดขึ้น เทพเจ้าองค์ดังกล่าวมีลักษณะเป็นชายสูงวัย อยู่ในลักษณะนั่ง สวมชุดนักบวชในลัทธิเต๋า มือซ้ายถือแฉ่ มือขวาถือเครื่องมงคลแปดเหลี่ยม รูปเคารพมีลักษณะคล้ายกับเทพเจ้าฟูซี (伏羲) ที่เป็นเทพประธานของศาลเจ้าปรมาจารย์แปดเหลี่ยม (八卦祖師廟) เมืองผิงตง (屏東) ไต้หวัน ฟูซีเป็นเทพเจ้าในกลุ่มตำนานการสร้างโลกของจีน สอนให้มนุษย์รู้จักการใช้ไฟเพื่อปรุงอาหาร ขณะเดียวกันชาวจีนยังเชื่อว่า “ปากว้า” (八卦) หรือสัญลักษณ์แปดฝั่งเปิดทิศที่มีลักษณะแปดเหลี่ยมฟูซีเป็นผู้ค้นค้นเช่นกัน 馬書田著：《中國民間諸神》，北京：團結出版社 1997 年，第 10-16 頁。

³⁷⁹ ไม่พบอักษรจีนที่เขียนชื่อของเทพเจ้า

³⁸⁰ 董毅然：“太監鄭和的胡須之謎”，載人民網，2008 年 08 月 17 日。http://www.people.com.cn/GB/keji/1058/2717148.html (เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2562)

รูปที่ 23 รูปเคารพขุนศึกชำเป้า ศาลเจ้าพ่อเสือ ซอยจุฬาลงกรณ์ 50
(ถ่ายเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2562)

5.3.2 เจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าปูนเถ้ากง

5.3.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าปูนเถ้ากงกับเจิ้งเหอ

หลวงพ่อดโต ซำปอกงแห่งวัดพนัญเชิง คือ ตัวแทนแห่งความศรัทธาต่อเจิ้งเหอในสังคมไทย เมื่อพิจารณาความเชื่อที่แฝงอยู่ในองค์หลวงพ่อดโต พบว่าเจิ้งเหอก็คือเทพเจ้าปูนเถ้ากง ดังความในนิราศวัดเจ้าฟ้าของสุนทรภู่บันทึกไว้ว่า

“มาถึงวัดพนัญเชิงเทิงถนัด
ผนังก่อย่อมุมเป็นซุ้มโคม
มีศาลาท่าน้ำดูน้ำขึ้น
บิดาพรำร่ำเล่าให้เข้าใจ
ถ้าบ้านเมืองเคืองเข็ญจะเป็นเหตุ
แม้พาราผาสุกสนุกสบาย
แต่เจ๊กย่านบ้านนั้นก็นับถือ

ว่าเป็นวัดเจ้าฟ้าพระกลาโหม
ลอยโพนมเยี่ยมฟ้านภลัย
ร่มระรื่นรุกขาน่าอาศัย
ว่าพระใหญ่อย่างเอียงที่เสียดาย
ก็อาเพศพังหลุดทรุดสลาย
พระพักตร์พรายเพราพริ้มคู่มองค์
ร้องเรียกชื่อว่าพระเจ้าปูนเถ้ากง”³⁸¹

³⁸¹ พรพิไล เลิศวิชา บรรณาธิการ. 2543. นิราศสุนทรภู่. กรุงเทพฯ : ชารปัญญา. หน้า 203.

จากข้อมูลข้างต้นทำให้เชื่อได้ว่าในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวจีนได้เรียกขานองค์หลวงพ่อโต ซำปอกง วัดพนัญเชิงว่า “ปุนเถ้าก้ง” หรือ “เป็นโถวกง” ในภาษาจีนกลาง³⁸² จากเอกสารเท่าที่พบเชื่อว่าความศรัทธาที่มีต่อเทพเจ้าองค์นี้คงมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ดังปรากฏข้อความในเอกสารคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ความตอนหนึ่งว่า

“มีตลาดเรือที่แม่น้ำรอบกรุงเป็นตลาดท้องน้ำเป็นตลาดใหญ่ในท้องน้ำมี 4 ตลาด คือตลาดน้ำวนบางกะจะนำวัดพระนางเชิง 1 ตลาดปากคลองคูจามท้ายสู่เราแขก 1 ตลาดปากคลองคูไม้ร้อง 1 ตลาดปากคลองวัดเดิมใต้ศาลเจ้าปุนเถ้าก้ง 1 เป็นตลาดเอกในท้องน้ำ 4 ตลาดเท่านี้”³⁸³

“ปุนเถ้าก้ง” เป็นเทพเจ้าที่ไม่ปรากฏในสารบบเทพเจ้าของจีน³⁸⁴ แต่เป็นที่รู้จักกันในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลที่อาศัยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาทิ ลาว กัมพูชา เวียดนามและไทย กรณีของประเทศไทยพบว่า ศาลเจ้าปุนเถ้าก้งกระจายอยู่ทั่วแทบทุกชุมชนที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ ซึ่งเบื้องต้นพบว่าใน 67 จังหวัดของไทย มีศาลเจ้าจำนวน 426 แห่ง ที่บูชาเทพเจ้าองค์นี้³⁸⁵ แต่น่าเชื่อว่าจำนวนศาลเจ้าที่บูชาปุนเถ้าก้งในไทยมีจำนวนมากกว่านี้ เนื่องจากชาวจีนหลายกลุ่มวัฒนธรรมภาษาในไทย เช่น จีนแคะ แต่จิว ไหลหล้า ฮกเกี้ยน เคารพนับถืออย่างมาก³⁸⁶

คติความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าปุนเถ้าก้งและที่มาของคำว่า “ปุนเถ้าก้ง” เกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไหร่ ยังเป็นข้อถกเถียงในทางวิชาการ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการบูชาปุนเถ้าก้งในประเทศฟิลิปปินส์ เพื่อให้เห็นภาพของชุดความเชื่อดังกล่าวอย่างกว้างๆ แต่เพียงพอที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการบูชาเจ้เหอในฐานะปุนเถ้าก้งของสังคมไทย

กล่าวกันว่า สมัยราชวงศ์หมิง แผ่นดินของจักรพรรดิหย่งเล่อ (1466-1497) ประมาณ พ.ศ. 1948 เรือสมุทรยাত্রาลำหนึ่งในกองเรือมหาสมบัติของราชสำนักหมิงที่เดินทางพร้อมกับเจ้เหอ ได้รับคำสั่งให้เดินทางมายังอาณาจักรซูลู (蘇祿國) ซึ่งตั้งอยู่บนเกาะ โยโลในหมู่เกาะซูลูของประเทศฟิลิปปินส์ในปัจจุบัน เรือลำดังกล่าวมี “ไปพิเสียน” (白丕顯) เป็นหัวหน้า ท่านผู้นี้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือชาวพื้นเมืองให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รวมถึงพัฒนาดินแดนแห่งนี้ให้เจริญยิ่งขึ้นตามลำดับ กระทั่งได้รับการยกย่องอย่างมากทั้งในหมู่ชาวจีนและ

³⁸² เทพเจ้าองค์นี้ได้รับการนับถืออย่างมากในสังคมไทย การสะกดชื่อของเทพเจ้าองค์นี้แตกต่างกันไปตามสำเนียงแต่ละท้องถิ่นที่ต้นคุณเคย งานวิจัยชิ้นนี้ยึดตามป้ายที่จารึกอยู่หน้าศาลเจ้า หากไม่ปรากฏชื่อเรียกก็ใช้ชื่อเรียกกลางว่า “ปุนเถ้าก้ง” หากต้องการอธิบายความก็ใช้ภาษาจีนกลางว่า “เป็นโถวกง”

³⁸³ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง”. 2553. ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง. หน้า 227-228.

³⁸⁴ ลาวร สิกขโกศล. “ปุนเถ้าก้ง เทพผู้คุ้มครองชุมชนจีนโพ้นทะเล”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 40 ฉบับที่ 3 มกราคม 2562. หน้า 153.

³⁸⁵ สุรสิทธิ์ อมรวณิชศักดิ์. 2556. ปุนเถ้าก้ง : เทพ “เจ้าที่” จีนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 5.

³⁸⁶ พรพรรณ จันทโรนานนท์. 2546. วิถีจีน. หน้า 29.

ชาวพื้นเมือง เมื่อสิ้นบุญลง ร่างของท่านก็ฝังบนเกาะแห่งนี้³⁸⁷ ต่อมาราว พ.ศ. 2015 ผู้คนได้สร้างศาลเจ้าขึ้นเพื่อเป็นที่สถิตดวงวิญญาณของไป่พีเสียน³⁸⁸ ชาวบ้านเรียกศาลเจ้าแห่งนี้ว่า ศาลเจ้าปุนเถ้ากง รูปเคารพของปุนเถ้ากงภายในศาลทำขึ้นจากไม้แกะสลัก สูงประมาณ 1.6 เมตร สวมชุดนักรบสีเหลือง จมูกโด่ง ปากกว้าง มีหนวดหนา แวตาคเป็นประกาย สันนิษฐานว่าชุดที่สวมใส่เป็นชุดขุนศึกนักรบสมัยราชสำนักหมิง ได้ฐานรูปเคารพมีอักษรภาษาอังกฤษเขียนว่า “Pentaokong”³⁸⁹ ซึ่งคงเป็นเสียงอ่านของคำว่า “ปุนเถ้ากง” นั่นเอง

ในเทศกาลบูชาปุนเถ้ากง ลูกหลานที่สืบเชื้อสายจากไป่พีเสียนจะนำแผ่นผ้าสีขาวที่เขียนอักษรคำว่า “ซินเจิ้งไป่ฝู่”(新鄭白府) มาแขวนไว้ที่องค์เทวรูป เพื่อเป็นการระลึกถึงบรรพชน ถือเป็น การแสดงความป็นมาของรากเหง้าในกลุ่มตนเอง³⁹⁰ เนื่องจากคำว่า “ซินเจิ้ง” เป็นชื่อสถานที่ ปัจจุบันคือเมืองซินเจิ้งในมณฑลเหอหนาน (河南省) ส่วนคำว่า “ไป่” เป็นแซ่ และคำว่า “ฝู่” ในที่นี้หมายถึง ทำเนียบ จวน บ้าน เพื่อระบุถึงวงศ์ตระกูลของผู้ที่พำนักอาศัย ณ สถานที่แห่งนั้น เมื่อรวมแล้วได้ความรวมว่า “บ้านตระกูลไป่แห่งเมืองซินเจิ้ง” แสดงว่า ไป่พีเสียนเป็นชาวจีนจากตระกูลไป่ที่อาศัยอยู่ตอนกลางของประเทศจีน

สุสานของไป่พีเสียนตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวศาลเจ้าปุนเถ้ากง บริเวณสุสานพบแผ่นจารึกภาษาอังกฤษ ซึ่งนักวิชาการชาวจีนได้ออกความเป็นภาษาจีน ได้ว่า

“เป็นโถวกง เป็นบรรพบุรุษของชาวจีนในซูลู ท่านมีชื่อว่า “ไป่เป็นไฮ่”(白本亥)³⁹¹ หลังจกลิ้นบุญได้รับการบูชาในฐานะเซียนหรือเทพเจ้า..... สมัยราชวงศ์หมิง ปีรัชศกหย่งเล่อที่ 3 (1948) เป็นโถวกงได้เดินทางท่องทะเลล่องใต้พร้อมกับซาปองกงแม่ทัพกองเรือมหาสมบัติ เมื่อเดินทางมาถึงเกาะซูลู เป็นโถวกงได้พักอาศัยบนเกาะแห่งนี้หลายปี กระทั่งเสียชีวิต ร่างท่านถูกฝังลง ณ สถานที่แห่งนี้”³⁹²

แม้ว่าชื่อบุคคลที่ปรากฏอยู่บนแผ่นจารึกภาษาอังกฤษจะไม่ใช่ไป่พีเสียน แต่เมื่อพิจารณาภูมิประวัติก็น่าเชื่อว่าเป็นคนเดียวกัน และเพียงพอทำให้เชื่อได้ว่า “เป็นโถวกง” หรือ “ปุนเถ้ากง” ไม่ใช่ชื่อ-แซ่ของชาวจีนคนหนึ่งที่เคย

³⁸⁷ 黃滋生、何思兵著：《菲律賓華僑史》，廣州：廣東高等教育出版社 1987 年，第 16 頁。

³⁸⁸ 李天錫著：《華僑華人民間信仰研究》，北京：中國文聯出版社 2001 年，第 131 頁。

³⁸⁹ 徐作生：“鄭和舟履履菲新證——古蘇祿國本頭公英文墓銘考釋”，載《海交史研究》，2003 年第 1 期，第 48-50 頁。

³⁹⁰ 徐作生：“古代蘇祿國西王府踏勘錄——兼考鄭和軍士本頭公旅菲新證據”，載廖建裕、柯木林、許福吉主編：《海交史研究》，馬六甲：馬六甲博物館與國際鄭和學會聯合出版 2012 年，第 460 頁。

³⁹¹ ในเอกสารระบุว่าเป็นการทับเสียงจากภาษาอังกฤษ คำว่า “Pai Poon Hien” ดูใน 徐作生：“勘訪古蘇祿國本頭公史事”，載《尋根》，2000 年第 2 期，第 24 頁。

³⁹² 徐作生：“鄭和舟履履菲新證——古蘇祿國本頭公英文墓銘考釋”，載《海交史研究》，2003 年第 1 期，第 47 頁。

เดินทางมาใช้ชีวิตในอาณาจักรชูลู หากแต่น่าเชื่อว่าเป็นนามเฉพาะที่ชาวจีนในฟิลิปปินส์ใช้เรียกขานบุคคลดังกล่าวในฐานะเทพเจ้า

เมื่อ พ.ศ. 2469 ชาวจีนโพ้นทะเลที่อาศัยบนเกาะ โจโลท่านหนึ่งใช้นามแฝงว่า “อินซันจวิน” (隱善君) ได้ส่งบทความมาตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ธุรกิจจีนโพ้นทะเล (華僑商報) ในกรุงมะนิลา เกี่ยวกับขุนนางท่านหนึ่งในราชสำนักหมิงที่เดินทางพร้อมกับแม่ทัพเจิ้งเหอมายังหมู่เกาะชูลู โดยเรียกขานท่านว่า “ไป่ป๋อเป็นโถว” (白本頭) ซึ่งเป็นคนเดียวกับไป่ฟี่เสียน³⁹³ ดังนั้นคำว่า “ไป่” หมายถึงแซ่สกุล ส่วนคำว่า “เป็นโถว” คงเป็นคำที่ใช้เรียกขานเทพเจ้าองค์นี้ ที่ไม่ใช่ชื่อขององค์เทพเจ้า ซึ่งคำว่า “เป็นโถว” (本頭) คงเป็นคำที่ใช้เรียกหัวหน้า ผู้เป็นใหญ่ในเขตนั้นๆ ซึ่งคำว่า “เป็น” (本) อาจมีที่มาจากคำว่า “เป็นตี้” (本地) หรือ “เป็นจิ่ง” (本境) ที่มีความหมายว่า พื้นที่แห่งนี้ บริเวณแห่งนี้³⁹⁴ ท้องถิ่นของตน เขตแดนของตน หรืออาจมีที่มาจากคำว่า “เป็นปู้” (本埠) ที่หมายถึง ชุมชนของตน ชุมชนนี้เมืองแห่งนี้ ส่วนคำว่า “โถว” (頭) มีที่มาจากคำว่า “โถ่วเหริน” (頭人) “โถ่วมู่” (頭目) หรือ “โถ่วหลิ่ง” (頭領) ที่หมายถึง หัวหน้า ผู้นำ³⁹⁵ ดังนั้นคำว่า “ไป่ป๋อเป็นโถว” น่าจะหมายถึงผู้นำ หัวหน้าที่มีแซ่สกุลว่าไป่ จึงอาจสรุปได้ว่า “เป็นโถว” เป็นคำที่ชาวจีนโพ้นทะเลใช้เรียกขานอดีตดวงวิญญาณของผู้นำ หัวหน้า ผู้เป็นใหญ่ในฐานะเทพเจ้า หลังจากที่คุณคนเหล่านี้สิ้นบุญไปแล้ว เนื่องจากผู้นำ หัวหน้า ผู้เป็นใหญ่คนดังกล่าวเป็นชาย จึงมีการเติมคำว่า “กง” (公) ไว้ท้ายคำว่า “เป็นโถว” ที่มีความหมายว่า ผู้เฒ่า ผู้อาวุโส หรืออาจหมายถึงตำแหน่งขุนนางจีน จนกลายเป็นคำว่า “ปุนเถ้ากง” หรือ “เป็นโถวกง” ขึ้น ซึ่งคำว่า “ปุนเถ้ากง” ในที่นี้คือการยกย่อง ผู้เป็นใหญ่ในเขตนั้นๆ หรือผู้นำในเขตนั้นๆ ที่ได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่เขตแคว้นที่อยู่อาศัยหรือบ้านเมืองของคนอย่างมาก เมื่อตายไปแล้วได้รับการยกย่องให้เป็นเทพเจ้า จึงเรียกท่านว่า “ปุนเถ้ากง” ซึ่งหมายความว่า ผู้เป็นใหญ่ในเขตนั้นหรือที่แห่งนั้นนั่นเอง³⁹⁶ ซึ่งคำว่า “ปุนเถ้ากง” ไม่ได้ระบุชัดหมายถึงบุคคลใด บุคคลหนึ่ง แต่เป็นชื่อเรียกกลางที่ใช้เรียกดวงวิญญาณของผู้นำ หัวหน้า ผู้เป็นใหญ่ที่ชาวจีนโพ้นทะเลให้ความเคารพยกย่อง เช่น ชาวจีนในฟิลิปปินส์บูชาไป่ฟี่เสียนในฐานะปุนเถ้ากง ชาวจีนในไทยบูชาเจิ้งเหอและแม่ทัพตระกูลหู (胡將軍) ที่สิ้นชีพลงบริเวณปากน้ำแม่เปี้ย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในฐานะปุนเถ้ากง³⁹⁷ ส่วนชาวจีนในเวียดนามบูชาโจวต้ากวนและเจิ้งเหอในฐานะปุนเถ้ากงเช่นกัน³⁹⁸

คติความเชื่อของชาวจีนก็มีการเรียกขานเทพเจ้าในลักษณะชื่อเรียกกลางที่ไม่ได้ระบุชัดว่าเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยมีคติความเชื่อบางสิ่งบางอย่างที่เชื่อมโยงบุคคลเหล่านั้นเข้าไว้ด้วยกัน ตัวอย่างเช่น เทพเจ้าผู้เขียน

³⁹³ 陳台民著：《中華關係與菲律賓華僑》，香港：朝陽出版社 1985 年，第 54-55 頁。

³⁹⁴ สุรสิทธิ์ อมราวณิชศักดิ์. 2556. ปุนเถ้ากง : เทพ “เจ้าที่” จีนในสังคมไทย. หน้า 110-111.

³⁹⁵ อวาร์ สิกขโกศล. “ปุนเถ้ากง เทพผู้คุ้มครองชุมชนจีนโพ้นทะเล”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 40 ฉบับที่ 3 มกราคม 2562. หน้า 156.

³⁹⁶ พรพรรณ จันทโรนานนท์. 2546. วิถีจีน. หน้า 30.

³⁹⁷ อ่านเพิ่มเติมใน สุรสิทธิ์ อมราวณิชศักดิ์. 2556. ปุนเถ้ากง : เทพ “เจ้าที่” จีนในสังคมไทย. หน้า 77-78.

³⁹⁸ 阮福才、阮順貴：“越南南方華人“本頭公崇拜”的考察與研究”，載張禹東、莊國土主編：《華僑華人文獻學刊（第六輯）》，北京：社會科學文獻出版社 2018 年，第 199-200 頁。

จุนหวัง (水仙尊王) หรือชื่ออีกอย่างว่า เทพเจ้าสู่ยเซียนหวัง (水仙王) ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งน้ำในคติความเชื่อของชาวจีน เดิมทีเทพองค์นี้เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาธรรมชาติ แต่ต่อมาได้บูชาวิญญาณของบุคคลในประวัติศาสตร์จีนหลายท่านในฐานะเทพองค์นี้³⁹⁹ โดยมีตัวอู๋ (大禹) กษัตริย์แห่งราชวงศ์เซี่ย (夏) ผู้คิดค้นระบบชลประทาน แก้ปัญหา น้ำท่วมเป็นองค์ปฐม นอกจากนี้ยังบูชาบุคคลที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์อีกหลายคน ซึ่งทุกท่านต่างล้วนมีความเกี่ยวข้องกับสายน้ำ อาทิ ซิวหฺยวน (屈原) วีรชนผู้รักชาติยุคจั้นกั๋ว (戰國) ที่ปลิดชีพตัวเองด้วยการกระโดดแม่น้ำหมี่หลัวเจียง (汨羅江) ตันธารแห่งประเพณีสารทขนมจิ้ง หลี่ไป (李白) กวีผู้โด่งดังในสมัยถัง ที่ปลัดตกจากเรือเสียดชีวิต ขณะกำลังเมาและพยายามไขว่คว้าเงาจันทร์กลางแม่น้ำ เป็นต้น⁴⁰⁰ จะเห็นได้ว่าบุคคลที่ได้รับการบูชาในฐานะเทพเจ้าแห่งน้ำต่างล้วนมีความเกี่ยวข้องกับน้ำ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ไม่ว่าจะจมน้ำตายก็ดีหรือการสร้างคุณูปการด้านชลประทานก็ดี ไม่ว่าด้านชาติกำเนิดหรือสถานะทางสังคมจะสูงต่ำก็ดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ได้นำมาแบ่งแยกหรือกำหนดสถานะขององค์เทพเจ้า ทั้งหมดต่างล้วนได้รับการบูชาภายใต้ชื่อเดียวกันว่า “สู่ยเซียนจุนหวัง” หรือ เทพเจ้าแห่งน้ำ

การบูชาเจ้เหอในฐานะเทพเจ้าปูนเกล้าของกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเล คือการนับถือดวงวิญญาณของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์จีนที่ครั้งหนึ่งได้เคยเดินทางมายังชุมชนของชาวจีนโพ้นทะเลที่อาศัยอยู่ในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บุคคลเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการปกป้อง รักษา ช่วยเหลือ พัฒนา และสร้างคุณูปการให้กับชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลอย่างมาก กลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลจึงยกย่องบุคคลดังกล่าวในฐานะผู้นำ หัวหน้า ผู้เป็นใหญ่ เจ้เหอเป็นหัวหน้ากองเรือมหาสมบัติ ราชทูตผู้มีอำนาจเต็มของราชสำนักหมิงที่เดินทางมาเยือนดินแดนน้อยใหญ่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายครั้ง เป็นผู้สร้างสันติสุข ความเจริญให้กับชุมชนจีนโพ้นทะเล ดังนั้นชาวจีนโพ้นทะเลจึงยกย่องและบูชาเจ้เหอเสมือนเป็นเทพเจ้าประจำกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเล⁴⁰¹ ซึ่งในไทยและเวียดนามเรียกขานว่า เทพเจ้าปูนเกล้า

5.3.2.2 รูปเคารพเจ้เหอในศาลเจ้าปูนเกล้า

คติความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าปูนเกล้าในสังคมไทยมีความซับซ้อนดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ดังนั้น การศึกษารูปเคารพของปูนเกล้าในครั้งนี้จึงไม่รวมรูปเคารพของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์องค์อื่นๆ ที่ไม่มีความเกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับการบูชาเจ้เหอในฐานะปูนเกล้า ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำรูปเคารพของเจ้เหอที่พบในจีนและสถานที่ต่างๆ มาเป็นต้นแบบเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบรูปเคารพปูนเกล้าที่ปรากฏในสังคมไทย

จากการสำรวจพบว่ารูปเคารพของเทพเจ้าปูนเกล้าของศาลเจ้าปูนเกล้าหนองจอกมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับรูปเคารพของเจ้เหอที่พบในที่ต่างๆ อย่างมาก เช่น รูปเคารพเจ้เหอในศาลเจ้าเมืองปาเล็มบัง อินโดนีเซีย

³⁹⁹ 林進源編著：《中國神明百科寶典》，第 361 頁。

⁴⁰⁰ 林進源主編：《臺灣民間信仰神明大圖鑑》，第 112-113 頁。

⁴⁰¹ 施雪琴：“東南亞華人民間信仰中的“鄭和崇拜””，載《八桂僑刊》，2006 年第 3 期，第 47-49 頁。

หนองจอกเดิมเป็นป่ากร้าง ไม่มีผู้คนอาศัย กระทั่งสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดลอกคลองแสนแสบ ช่วงตั้งแต่ปลายคลองพระโขนงหรือคลองตันในปัจจุบันไปบรรจบคลองบางขนาก ซึ่งเชื่อมต่อแม่น้ำบางปะกง ในอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ดังมีบันทึกไว้ว่า

“ครั้นมาถึงเดือน 2 ขึ้น 4 ค่ำ (ตรงกับวันเสาร์ที่ 30 ธันวาคม พ.ศ.2380) จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษาธิบดีเป็นแม่กองจ้างจีนขุดคลองตั้งแต่หัวหมากไปถึงบางขนาก เป็นทาง 1,337 เส้น 14 วา 2 สอก ลึก 4 สอก กว้าง 6 สอก ราคาเส้นละ 70 บาท รวมเป็นเงินทั้งค่าต่อไม้ ค่าแก้คลองพระโขนงและค่าขุด รวมเป็นเงิน 1,206 ชั่ง 13 ตำลึง 2 บาท 1 สลึง 1 เฟื้อง ขุดอยู่ถึงปีชวดโทศก ศักราช 1202 จึงสำเร็จ”⁴⁰²

เดิมทีคลองที่ขุดและลอกใหม่แห่งนี้มีชื่อว่า “คลองเจ๊ก” แต่ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “คลองแสนแสบ” ดังในปัจจุบัน⁴⁰³ แรงงานในการขุดลอกคลองนั้นส่วนใหญ่เป็นแรงงานชาวจีน ด้วยชาวจีนเป็นแรงงานสำคัญในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคของไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 6⁴⁰⁴ การขุดลอกคลองแสนแสบครั้งนั้นก็เพื่อใช้เป็นเส้นทางในการลำเลียงยุทธปัจจัยเพื่อใช้ในศึกอานามสยามยุทธ ซึ่งเป็นราชการสงครามครั้งใหญ่ระหว่างสยามกับญวน ที่กินระยะเวลายาวนานถึง 14 ปี⁴⁰⁵

การราชการสงครามอานามสยามยุทธ กองทัพไทยได้กวาดต้อนแขกจามเขมร ซึ่งก็คือพวกจามในเขมรที่นับถือศาสนาอิสลามมาจากเมืองพนมเปญ เนื่องจากเกรงว่าพวกแขกจามเขมรกลุ่มนี้จะไปเป็นกำลังของพวกญวน ซึ่งกำลังมีข้อวิวาทบาดหมาดกับไทยอยู่ เมื่อเดินทางมาถึงไทยแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้พวกแขกจามเขมรเหล่านี้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองบางกะปิ แสนแสบ จนถึงหลอแหล⁴⁰⁶ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ริมคลองแสนแสบทั้งสองฝากฝั่งเกิดเป็นชุมชนขึ้น

เชื่อว่าชาวจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่หนองจอกตั้งแต่ครั้งขุดคลองแสนแสบแล้ว ดังปรากฏหลักฐานชื่อคลองขุดในอดีตที่เรียกว่า “คลองเจ๊ก” ชาวจีนเป็นผู้ที่ยึดมั่นในประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด แหล่งที่พักอาศัยของชาวจีนต้องมีศาลเจ้า เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ⁴⁰⁷ ศาลเจ้าหนองจอกตั้งอยู่ใจกลางชุมชนหนองจอก

⁴⁰² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี. 2547. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. หน้า 74.

⁴⁰³ สุรศักดิ์ ศิริไพบูลย์สินธ์. “หนองจอก, เขต”. ใน มุลินนิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. 2542. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. หน้า 6908.

⁴⁰⁴ จี. วิลเลียม สกินเนอร์. พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ แปล. 2548. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : มุลินนิโงกรการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. หน้า 114.

⁴⁰⁵ ส.พลายน้อย. 2555. แม่น้ำลำคลอง. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 205.

⁴⁰⁶ สุกุณี ฉวีพูลวัฒน์. 2541. คลองและเส้นทางเดินเรือในอดีต. กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.ที.พี. เวิลด์ มีเดีย จำกัด. หน้า 45.

⁴⁰⁷ พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. 2544. สำนานสยาม ตำนานเจ๊กบางกอก. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์. หน้า 112.

ถนนบุรีภิรมย์ จึงคงมีพร้อมกับการขุดคลองแสนแสบ หรืออย่างช้าก็ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวได้รับจากจัดตั้งเป็นอำเภอขึ้นใน พ.ศ. 2440⁴⁰⁸ ซึ่งหลักฐานสำคัญที่บ่งบอกถึงการเป็นชุมชนก็คือ วัดหนองจอก ซึ่งเป็นวัดสำคัญของอำเภอ เริ่มตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. 2441 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ.2456⁴⁰⁹ นอกจากนั้นแล้วโรงเรียนหนองจอกกงลิบฮัวเคียว (廊祝公立華僑學校) ซึ่งเป็นโรงเรียนจีนก็ก่อตั้งในระยะเวลาไล่เลี่ยกัน กล่าวคือ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2460⁴¹⁰ เช่นกัน จึงยืนยันได้ว่าพื้นที่ดังกล่าวได้กลายเป็นชุมชนที่มีชาวจีนอาศัยอยู่จำนวนมากเมื่อ 100 กว่าปีมาแล้ว (นับถึง พ.ศ. 2562) และศาลเจ้าปู่เจ้าก๋งหนองจอกเป็นเสมือนศูนย์รวมใจของชาวจีนในพื้นที่แห่งนี้

ศาลเจ้าปู่เจ้าก๋งหนองจอกได้รับการบูรณะครั้งหลังสุดเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2534 แทนบูชาภายในศาลประกอบด้วยแผ่นป้ายที่สลักชื่อของเทพเจ้า 1 แผ่น โดยสลักอักษรจีนว่า “เป็น โถวกงเสินเว่ย” (本頭公神位) คำว่า “เป็น โถวกง” เป็นชื่อแห่งองค์เทพเจ้าปู่เจ้าก๋งในภาษาจีนกลาง ส่วนคำว่า “เสินเว่ย” แปลว่า ที่สถิตแห่งองค์เทพเจ้ารูปเคารพมืออยู่ด้วยกัน 2 องค์ องค์กลางมีขนาดใหญ่ เทวลักษณะในท่านั่ง สวมชุดนักรบแบบจีน ใบหน้าสีขาวนวล มีหนวดสีดำ มือซ้ายวางบนขาซ้าย ส่วนมือขวาถือคทาหยู้อี้ ซึ่งรูปเคารพดังกล่าวพบเห็นทั่วไปในศาลเจ้าต่างๆ อาทิ ศาลเจ้าปู่เจ้าก๋ง (ตลาดบางปะกอก) แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพฯ ศาลเจ้าสำปาย้า แขวงบางลำภูล่าง เขตคลองสาน กรุงเทพฯ ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองรังสิต ตำบลประชาธิปัตย์ อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี ศาลเจ้าปู่-เจ้าย่า ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ศาลเจ้าปึงเถ่ากง ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น ส่วนรูปเคารพองค์หนึ่งที่ประดิษฐานอยู่ด้านซ้ายขององค์เทพประธานก็คือองค์รูปเคารพปู่เจ้าก๋งองค์ดั้งเดิม ซึ่งลักษณะแตกต่างจากองค์เทพประธานองค์ใหญ่ กล่าวคือ รูปเคารพอยู่ในท่านั่ง มือซ้ายอยู่ในเสื่อ มือขวาจับปลายแขนเสื่อด้านซ้ายไว้ ใบหน้าสีขาวนวล ไม่มีหนวด ตรงกลางของเสื่อมีลวดลายหมั่งหลง สวมเข็มขัดและรองเท้าแบบจีน หมวกมีลักษณะเหมือนเขาสามลูก ที่เรียกว่าซานซานเม่า ซึ่งเป็นหมวกขุนนางชั้นที่ รูปเคารพปู่เจ้าก๋งองค์นี้มีคล้ายคลึงกับรูปเคารพของเจิ้งเหอที่ถูกค้นพบในหลายแห่ง เช่น รูปเคารพสวินไห่ดำฉิน ศาลเจ้าเสียนอังกง มณฑลฝูเจี้ยน ประเทศจีน รูปเคารพของเจิ้งเหอที่ถูกค้นพบที่เมืองโคชิ ประเทศอินเดีย และรูปเคารพของเจิ้งเหอในวัดเฟิงซาน เมืองปาเล็มบัง ประเทศอินโดนีเซีย ดังตัวอย่างภาพเปรียบเทียบด้านล่างนี้

⁴⁰⁸ ยูวทร ธนาธิคุณวนิช. 2554. บางกอก บอกเล่า (เรื่อง). กรุงเทพฯ : สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร. หน้า 258.

⁴⁰⁹ กองพุทธศาสนสถาน. 2549. ประวัติวัดที่พระราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. หน้า 332.

⁴¹⁰ “โรงเรียนหนองจอกกงลิบฮัวเคียว” ใน <http://www.njchineseschool.net/ngh/> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2559)

รูปเคารพปางเสด็จ ศาลเจ้าหนองจอก กทม.

ถ่ายเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2557

รูปเคารพชำระปอง วัดห้วยยอด จ.ตรัง

<https://www.facebook.com/zheng.he.trang>

(เข้าถึงเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2562)

รูปเคารพเจิ้งเหอ เมืองโคชิ อินเดีย

<http://news.163.com/41213/2/17G148EJ00011247.html>

(เข้าถึงเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2562)

รูปเคารพเจิ้งเหอ เมืองปาเล็มบัง อินโดนีเซีย

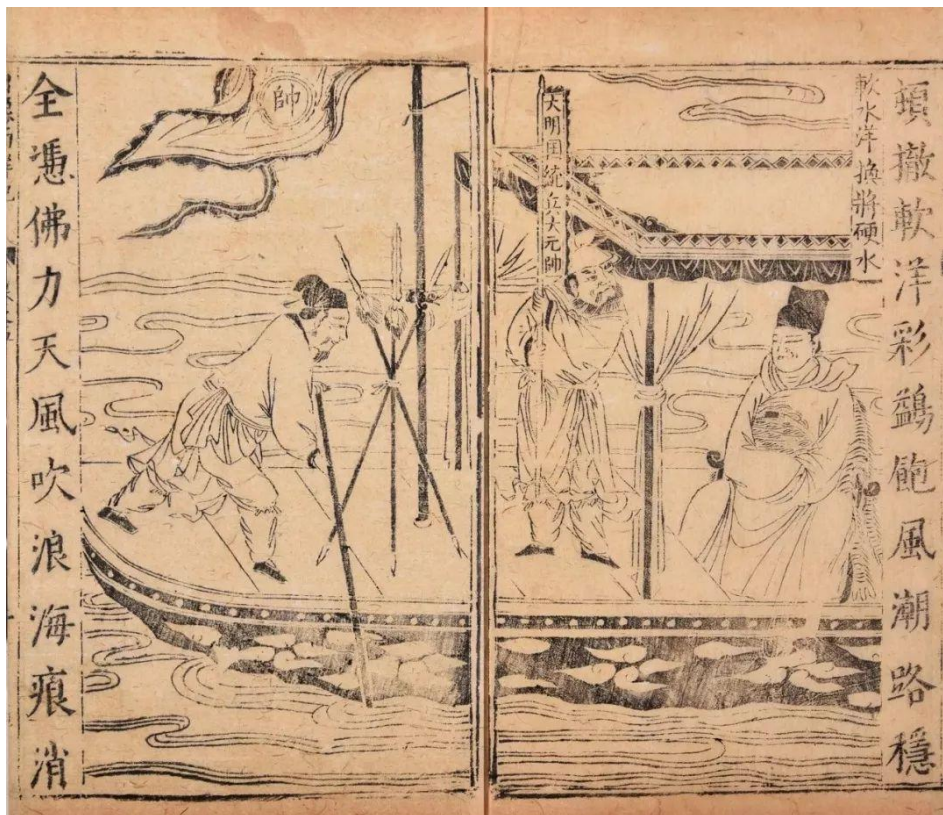

ถ่ายเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2562

รูปที่ 24 เปรียบเทียบรูปเคารพเจิ้งเหอ

จากความคล้ายคลึงของรูปเคารพของเจิ้งเหอที่พบในที่ต่างๆ ข้างต้นจึงทำให้เชื่อได้ว่ารูปเคารพปูนงี้ที่ประดิษฐานในศาลเจ้าหนองจอกคือรูปจำลองของเจิ้งเหอในลักษณะขุนนางชั้นที่

หากพิจารณาองค์ประกอบของรูปเคารพข้างต้นจะพบว่า ลักษณะการวางมือของรูปเคารพมีความคล้ายกัน กล่าวคือ มือขวาจับชายแขนเสื้อของอีกฝั่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นทงท่าที่ช่างแกะสลักเทวรูปนิยมนำมาเป็นแบบแผนในการสร้างรูปเคารพของเจิ้งเหอก็เป็นได้ กล่าวคือ มีลักษณะร่วมบางอย่างที่เหมือนกัน ซึ่งคิดการสร้างรูปเคารพของชาวจีนส่วนมากอิงอยู่กับตำนานความเชื่อในองค์เทพเจ้าอื่นๆ และที่สำคัญ ภาพวาดเจิ้งเหอในวรรณกรรมเรื่องขันทีซานเป่าท่องทะเลตะวันตก ฉบับตีพิมพ์ในปีรัชศกวันลี่ที่ 25 (2140) ก็มีทงท่าในลักษณะดังกล่าว

รูปที่ 25 เจิ้งเหอในวรรณกรรมเรื่องขันทีซานเป่าท่องทะเลตะวันตก

<https://www.magnews.cc/news/2019/02/18/110327.html> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2562)

ดังนั้น หากนำคติการสร้างรูปเคารพของเจิ้งเหอที่พบเห็นทั่วไป กล่าวคือ ลักษณะมือหนึ่งจับชายแขนเสื้อของอีกฝั่งหนึ่งมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการศึกษา เพื่อเป็นแบบในการเปรียบเทียบกับรูปเคารพเทพเจ้าปูนงี้ในศาลเจ้าต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่า

1. รูปเคารพของเทพเจ้าปูนงี้ในศาลเจ้าเล่าปูนงี้ ถนนทรงวาด เขต สัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ มีลักษณะเป็นชายวัยกลางคน ใบหน้าไม่มีนวด อยู่ในท่ายืน สวมชุดนักรบที่มีลายหมั่งหลง

2. รูปเคารพของเทพเจ้าปูนเกล้ากง ในศาลเจ้าบางยี่เรือ ถนนเทอดไท แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ มีลักษณะเป็นชายวัยวัยฉกรรจ์ ใบหน้าสีชมพู ไม่มีนวด อยู่ในยืน สวมชุดนักรบที่มีลายหมั่งหลง

3. รูปเคารพของเทพเจ้าปึงเถ่าก้ง ในศาลเจ้าปึงเถ่าก้ง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล มีลักษณะเป็นชายวัยกลางคน ใบหน้าสีชมพูนวล หนวดสีดำ สวมชุดขุนนางกรมวังชั้นที่ อยู่ในทำยืน สวมชุดที่มีลายหมั่งหลง

อาจมีความเกี่ยวเนื่องว่าด้วยความเชื่อของผู้คนที่มาต่อเจ้เหอ แม้ว่ารูปเคารพของเทพเจ้าปูนเกล้ากงทั้ง 3 องค์ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับรูปเคารพของเจ้เหอที่พบเจอในสถานที่ต่างๆ จะเห็นถึงมีแตกต่างกันก็ตาม โดยเฉพาะประเด็นเรื่อง ทำยืน มีหนวด รวมถึงการแต่งกายชุดขุนศึกนักรบ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น เราก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า รูปเคารพของเจ้เหอเองก็ความหลากหลายอย่างมากเช่นกัน ดังที่ผู้วิจัยได้พยายามอธิบายไว้ก่อนหน้าแล้ว อนึ่ง ความต่างของรูปเคารพที่เกิดขึ้น อาจเป็นความพยายามตีความเจ้เหอในมิติต่างๆ ที่กว้างมากขึ้นกว่าเดิม หรือการรับรู้ของผู้คนที่มาต่อเจ้เหอในลักษณะที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา คงไว้เพียงลักษณะร่วมบางประการเท่านั้น จนกระทั่งมีการบูชาเจ้เหอในฐานะเทพเจ้าปูนเกล้ากงอีกอย่างหนึ่ง

ศาลเจ้าเล่าปูนเกล้ากง ทรงวาด	ศาลเจ้าบางยี่เรือ ธนบุรี	ศาลเจ้าปึงเถ่าก้ง จังหวัดสตูล
		
ถ่ายเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2562	ถ่ายเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2563	ถ่ายเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2555

รูปที่ 26 รูปเคารพเทพเจ้าปูนเกล้ากง

ถาวร ลิกข โกลด ตั้งข้อสังเกตว่า การบูชาปุนเถ้ากงในยุคเริ่มแรกทั้งในไทย เวียดนาม และฟิลิปปินส์ ล้วนเป็นจีนถิ่นฮกเกี้ยน จึงเป็นไปได้ว่าเทพองค์นี้น่าจะเกิดจากจีนฮกเกี้ยนมากกว่าจีนแต้จิ๋ว แม้ว่าปัจจุบันผู้ศรัทธาจำนวนมากเป็นจีนแต้จิ๋วก็ตาม⁴¹¹ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อคิดเห็นดังกล่าว เนื่องจากชาวจีนฮกเกี้ยน โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมหมิ่นหนาน (閩南) หรือฮกเกี้ยนใต้ อันประกอบด้วยเมืองเฉียนโจว จังโจว และเซี่ยเหมิน (廈門)⁴¹² ในปัจจุบัน⁴¹³ องค์กรตัวอย่างของศาลเจ้าปุนเถ้ากงในนครโฮจิมินห์ ประเทศเวียดนาม ที่สร้างขึ้นจากการร่วมใจกันของกลุ่มชาวจีนที่อพยพมาจากเมืองเฉียนโจวและเมืองจังโจวเป็นหลัก จึงทำให้ศาลเจ้าแห่งนี้มีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “เอ๋อร์ฝูเหมียว” (二府廟) แปลเป็นไทยว่า ศาลเจ้าสองเมือง ซึ่งช่วยยืนยันได้ว่าศาลเจ้าแห่งนี้สร้างขึ้นจากความเชื่อและความศรัทธาของกลุ่มวัฒนธรรมฮกเกี้ยนได้อย่างชัดเจน จากประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าสองเมืองยังกล่าวไว้ว่า ศาสนสถานแห่งนี้เป็นศูนย์รวมใจของกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยน มีความเป็นมายาวนานกว่า 280 ปี⁴¹⁴ จึงทำให้ค่อนข้างมั่นใจว่ากลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนมีความเชื่อที่เกี่ยวกับเทพเจ้าปุนเถ้ากงมาช้านานแล้ว ซึ่งการบูชาไปพีเลียนในฐานะปุนเถ้ากงของกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลในฟิลิปปินส์ก็เป็นอีกหนึ่งหลักฐานที่บ่งบอกว่า ปุนเถ้ากงมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยน เพราะไปพีเลียนผู้นี้เป็นชาวจีนเมืองเฉียนโจวเช่นกัน กล่าวกันว่า บรรพชนได้อพยพมาตั้งรกรากในเมืองเฉียนโจวหลายชั่วอายุคน กระทั่งยุคต้นของราชวงศ์หมิงจึงมีโอกาสร่วมเดินทางไปยังฟิลิปปินส์พร้อมกับเจิ้งเหอและใช้ชีวิตอยู่ที่นั่น จนสิ้นลมหายใจ⁴¹⁵ และจากการที่ได้พบรูปเคารพของเจิ้งเหอ ณ วัดเฟิงซาน เมืองปาเล็มบัง ประเทศอินโดนีเซีย ก็เป็นอีกหนึ่งหลักฐานสำคัญที่ช่วยชี้ชัดว่า กลุ่มชาวจีนเมืองเฉียนโจว มีความผูกพันและเลื่อมใสต่อเจิ้งเหออย่างสนิทแนบแน่น

เฉียนโจวเป็นเมืองท่าสำคัญแห่งหนึ่งของจีน ท่าเรือเฉียนโจวถูกพัฒนาตั้งแต่ราชวงศ์ถัง รุ่งเรืองสุดในช่วงราชวงศ์ซ่งต่อถึงราชวงศ์หยวน ชาวต่างชาติจำนวนมากแวะพักท่าเรือเฉียนโจวเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้า⁴¹⁶ ผู้คนที่อาศัยในแถบนี้มีความชำนาญด้านการเดินเรือและการค้าขายกับต่างชาติมานานแล้ว⁴¹⁷ กระทั่งยุคต้นราชวงศ์หมิง แม้ว่าทางการจีนจะดำเนินนโยบายปิดประเทศก็ตาม แต่เจิ้งเหอก็ได้รับพระบัญชาให้เดินทางสมุทรายตรา และสถานที่ที่เจิ้งเหอมาแวะพักบ่อยครั้งก็คือเมืองเฉียนโจว ทั้งนี้เพื่อเติมเสบียงและจ้างลูกเรือที่ชำนาญการเดินเรือ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นชาวประมงที่อาศัยในเมืองเฉียนโจว⁴¹⁸ นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลที่ทำให้เชื่อได้ว่า น้องสาวของเจิ้งเหอเองก็สมรส

⁴¹¹ ถาวร ลิกข โกลด. “จากจีนสู่ปุนเถ้ากง และตัวเป๊ะกงในโพ้นทะเล”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 40 ฉบับที่ 4 กุมภาพันธ์ 2562. หน้า 136-137.

⁴¹² ช่วงสมัยราชวงศ์หมิงและชิง เซี่ยเหมินถือเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเฉียนโจว

⁴¹³ 陳支平著：《福建六大民系》，福州：福建人民出版社 2001 年，第 93 頁。

⁴¹⁴ สุรสิทธิ์ อมราวณิชศักดิ์. “เทพเจ้า “ปุนเถ้ากง” ใน “เซ่งฮอน”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 32 ฉบับที่ 9 กรกฎาคม 2554. หน้า 20-21.

⁴¹⁵ 吳鴻麗： “鄭和下西洋與福州”，載《漳州師範學院學報（哲學社會科學版）》，2006 年第 1 期，第 114 頁。

⁴¹⁶ 蔡洪波編著：《泉州史稿》，泉州：泉州旅遊職業中專學校 2000 年，第 95-96 頁。

⁴¹⁷ 王廣武著；姚楠編譯：《南海貿易與南洋華人》，香港：中華書局香港分局 1988 年，第 211 頁。

⁴¹⁸ 王麗明： “論中國古代航海文化底蘊——以鄭和下西洋的泉州元素為視點”，載《東方論壇》，2011 年第 3 期，第 57 頁。

กับชาวเมืองเฉียนโจว และหลังจากที่เกษียณจากราชการ ช่วงบั้นปลายชีวิตก็มาใช้ชีวิตที่เมืองเฉียนโจวแห่งนี้⁴¹⁹ นั้นหมายความว่า เมืองเฉียนโจวมีกลุ่มเครือญาติของเจิ้งเหอมาพำนักอยู่ที่นี่ อาจช่วยเสริมสร้างความผูกพันระหว่างเจิ้งเหอกับเมืองเฉียนโจวอีกชั้นหนึ่งก็เป็นได้ ซึ่งศาลเจ้าเอ้อไท่เป่าที่บูชาเจิ้งเหอก็ตั้งอยู่ที่เมืองแห่งนี้ จึงอุปมาว่ากลุ่มวัฒนธรรมสกุเกี้ยน เมืองเฉียนโจว มีความผูกพันกับเจิ้งเหอก่อนข้างมาก และเมื่อคนกลุ่มนี้เดินทางไปยังดินแดนต่างๆ ก็ได้นำคตินิยมเชื่อเกี่ยวกับเจิ้งเหอดิดตัวไปด้วย ซึ่งการบูชาเจิ้งเหอของกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลในช่วงแรกอาจเกิดจากชาวจีนวัฒนธรรมสกุเกี้ยนได้เป็นหลัก

กลุ่มชาวจีนสกุเกี้ยนในไทยส่วนใหญ่เป็นชาวจีนในกลุ่มวัฒนธรรมสกุเกี้ยนได้เหมือนกับเวียดนาม ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซียและมาเลเซีย ที่เดินทางเข้ามาค้าขายตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว⁴²⁰ เมื่อเปลี่ยนแผ่นดินเข้าสู่ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวจีนสกุเกี้ยนได้ยังมีบทบาทสำคัญในหลายด้าน หนึ่งในนั้นคือ การทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความจากรรณกรรมจีนเรื่อง สามก๊ก และไซฮั่น จากภาษาจีนเป็นภาษาไทย⁴²¹ ที่ช่วยสะท้อนถึงบทบาทของกลุ่มชาวจีนสกุเกี้ยนได้ในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

สำหรับความเชื่อของเทพเจ้าปูนเถ้ากงที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาวจีนสกุเกี้ยนในสังคมไทย พบว่า ศาลเจ้าจี้หนันเมี่ยว⁴²² (暨南廟) ตั้งอยู่บนอินทรีพิทักษ์ แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี เป็นศาลเจ้าของกลุ่มชาวจีนสกุเกี้ยน สร้างขึ้นในปี 2329⁴²³ ซึ่งเป็นศาลเจ้าที่เก่าแก่ที่สุดในย่านกรุงเทพฯ ที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ตามที่พรพรรณ จันทโรนานนท์ได้ทำการสำรวจเมื่อหลายสิบปีก่อน ภายในศาลเจ้าบูชาเทพเจ้าปูนเถ้ากงในฐานะเทพประธาน⁴²⁴ นอกจากนี้ยังพบ ระฆังใบหนึ่งของศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากง ทรงวาด จารึกข้อความระบุว่า ชาวจีนชื่อ หวงหยวนซุ่น (黃源順) ชาวจีนสกุเกี้ยน อำเภอฉงอัน เมืองเฉียนโจว เป็นผู้สร้างถวายในปีรัชศกเด้ากวงที่ 4 (道光四年, 2367) หลักฐานที่สอดคล้องดังกล่าว จึงทำให้เชื่อได้ว่าการบูชาปูนเถ้ากงในยุคแรกมีความสัมพันธ์กับชาวจีนกลุ่มวัฒนธรรมสกุเกี้ยนอย่างเหนียวแน่น ทำให้คล้อยตามอย่างยิ่งว่า เจิ้งเหอก็คืออภินิหารและบูชาภายใต้ชื่อเรียกอีกอย่างว่า “เป็น โฉวกง” หรือ “ปูนเถ้ากง” เพราะคำว่า “เป็น โฉวกง” เป็นชื่อเรียกกลางที่ใช้เรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผู้เป็นใหญ่ที่ตนเองเคารพนับถือในฐานะเทพเจ้า เหมือนที่ชาวจีนในฟิลิปปินส์บูชาไปพีเสียนในฐานะปูนเถ้ากง

⁴¹⁹ 徐恭生：“鄭和與泉州關係新證——族譜裏的鄭徐聯姻”，載《海交史研究》，2015年第2期，第95頁。

⁴²⁰ จี. วิลเลียม สกินเนอร์. พรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ แปล. 2548. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. หน้า 7.

⁴²¹ ดูใน กนกพร นุ่มทอง. 2553. การศึกษาการแปลวรรณกรรมจีนเรื่องไซฮั่นในสมัยรัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จรัสสินทวงศการพิมพ์. หน้า 19-20.

⁴²² ศาลเจ้าแห่งนี้ยังมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “ไคร่น้ำเมี่ยว” เนื่องจากพบแผ่นป้ายที่เขียนสะกดชื่อภาษาไทยกำกับไว้ สํารวจเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2555

⁴²³ ไพโรจน์ บุญผูก เขียนเรื่อง “ศาลเจ้า : มูลเหตุกำเนิดและความเป็นมา” อ้างว่า ศาลเจ้าจี้หนันเมี่ยว สร้างเมื่อ พ.ศ. 2229 ดูใน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. ทำเนียบศาลเจ้าทั่วราชอาณาจักร. กรุงเทพฯ : เดอะ สยาม เฮอริเทจ. หน้า 14-15.

⁴²⁴ พรพรรณ จันทโรนานนท์. 2546. วิถีจีน. หน้า 33 และ 105.

ศาลเจ้าเงินในไทยเกิดปรากฏการณ์การเปลี่ยนผ่านผู้ดูแลจากวัฒนธรรมจีนหนึ่ง ไปอีกวัฒนธรรมจีนหนึ่ง เช่น ศาลเจ้าแม่กวนอิม ถนนพาดสาย เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ ซึ่งสร้างโดยกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยน ใน พ.ศ.2431 แต่ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของชาวจีนแต้จิ๋ว⁴²⁵ อาจเป็นไปได้หรือไม่ว่าศาลเจ้าเล่าปุนเล่ากวาง ทรงวาด ซึ่งปัจจุบันอยู่ในความดูแลของกลุ่มจีนแต้จิ๋ว ซึ่งในอดีตอาจเป็นศาลเจ้าของกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนมาก่อน หรืออาจเป็นการยุบรวมของศาลเจ้า 2 แห่ง เข้าไว้ด้วยกัน เนื่องด้วยพระมิ่งขนาดใหญ่ 2 ใบ ที่แขวนอยู่ในศาลเจ้าแห่งนี้ แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตามศาลแห่งนี้จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนแน่นอน เพราะข้อความในระฆังเป็นหลักฐานที่บ่งบอกถึงความผูกพันระหว่างศาลเจ้า เทพเจ้ากับกลุ่มวัฒนธรรมฮกเกี้ยนที่ประจักษ์ชัด

การเปลี่ยนผ่านกลุ่มผู้ดูแลศาสนสถานอาจมีปัจจัยหลายด้าน เช่น จำนวนประชากรชาวจีนของกลุ่มวัฒนธรรมหนึ่งที่อาศัยในพื้นที่ลดลง ชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งได้เข้ามาใช้ชีวิตในพื้นที่ดังกล่าวมากขึ้นและมีบทบาทในการบูรณะศาลเจ้าในภายหลัง จึงทำให้ศาสนสถานของชาวจีนกลุ่มหนึ่งต่อมาได้รับการดูแลจากชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งสำหรับศาลเจ้าเล่าปุนเล่ากวาง ทรงวาด น่าเชื่อว่าชาวจีนแต้จิ๋วเข้ามามีบทบาทช่วงการบูรณะศาลเจ้าใน พ.ศ. 2460-2488 โดยมีพระอนุชาธิบดีราชินิยม (สง เทชะวงนิช) เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินปรับปรุง⁴²⁶ เนื่องจากท่านเองก็เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว⁴²⁷ และเป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนเผยอิง ที่รวบรวมเงินจากพ่อค้าชาวจีนแต้จิ๋วเป็นทุนประเดิมในการก่อสร้างตั้งแต่ปี 2459-2463 จึงแล้วเสร็จ⁴²⁸ สถานที่ของโรงเรียนเผยอิงในปัจจุบันที่ตั้งอยู่ด้านหลังศาลเจ้าเล่าปุนเล่ากวางนั่นเอง

ศาลเจ้าบางอีเรือ หรือชื่ออีกอย่างว่าศาลเจ้าสูง ตั้งอยู่บริเวณชุมชนตลาดพลู ตรงข้ามกับวัดจันทารามวรวิหาร (วัดกลาง ตลาดพลู) สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2394 การรับรู้ของผู้คนชาวจีนยุคปัจจุบันมองว่าศาสนสถานดังกล่าวเป็นศาลเจ้าของกลุ่มชาวจีนแต้จิ๋ว⁴²⁹ แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า เมื่อครั้งแรกสร้างศาลเจ้าเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจกันของชาวจีนกลุ่มใดกันแน่ เพราะกรุงเทพฯ ฝั่งธนบุรีในอดีตเป็นชุมชนจีนที่ใหญ่และเก่าแก่ เช่น ชุมชนกุฎีจีน คลองสาน ตลาดพลู ชุมชนริมคลองบางหลวงหรือคลองบางกอกใหญ่ เรื่อยไปจนถึงปากคลองดาวคะนอง ปากคลองราชบุรีบูรณะ ซึ่งแต่เดิมเป็นหย่อมย่านที่พักอาศัยของชาวจีนกลุ่มฮกเกี้ยนเป็นเสียส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากการกระจายตัวของศาสนสถานบริเวณพื้นที่ดังกล่าว จะพบว่า ศาลเจ้ากวนอู คลองสาน ศาลเจ้าเทียนอันกง บริเวณชุมชนกุฎีจีน ล้วนเป็นศาสนสถานของกลุ่มชาวจีนกลุ่มฮกเกี้ยนทั้งสิ้น⁴³⁰ และห่างจากตรงนั้นไม่ไกลนัก บริเวณริมคลองบางไส้ไก่ หลัง

⁴²⁵ ด่วนดีเชิง, บุญยั้ง ไร่สุขศิริ. 2543. ความเป็นมาของวัดจีนและศาลเจ้าเงินในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (สพพ.). หน้า 80-81.

⁴²⁶ สำนักงานผังเมือง กรุงเทพมหานคร. 2559. ศาลเจ้าศรีมหาสถานแห่งบางกอก. กรุงเทพฯ : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. หน้า 197-198.

⁴²⁷ 林摩尼: “二哥豐鄭智勇史實補正”, 載《泰中學刊》, 1996年, 第49頁。

⁴²⁸ สุภางศ์ จันทวานิช และคณะ. 2549. สำเพ็ง : ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ : ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 334-337.

⁴²⁹ พรพรรณ จันทโรนานนท์. 2546. วิถีจีน. หน้า 33.

⁴³⁰ สุคตารา สุจฉายา บรรณาธิการ. 2542. ธนบุรี. กรุงเทพฯ : สารคดี. หน้า 140-146. และ 洪林、黎道綱主編: 《泰國華僑華人研究》, 香港: 香港社會科學出版社有限公司 2006年, 第330頁。

สถานีรถไฟวงเวียนใหญ่ ก็คือศาลเจ้าจื๋นหนันเมี่ยวนั่นเอง นั่นยอมแสดงให้เห็นว่า ชุมชนย่านฝั่งธนบุรีในอดีตเคยเป็นถิ่นฐานอาศัยของกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยน ซึ่งชาวจีนฮกเกี้ยนลงหลักปักฐานตรงนี้ตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว และเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตก กลุ่มชาวจีนที่เคยอาศัยในตัวเมืองกรุงศรีอยุธยาและรอบเกาะเมืองได้อพยพลงมายังบริเวณธนบุรีเพิ่มมากขึ้น⁴³¹ ดังนั้นศาลเจ้าบางยี่เรือ อาจสร้างขึ้นโดยชาวจีนกลุ่มวัฒนธรรมฮกเกี้ยนก็เป็นไปได้ แต่เมื่อกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนได้ย้ายถิ่นฐานออกจากพื้นที่ดังกล่าวไปแล้ว จึงทำให้ศาสนสถานต่างๆ เสื่อมโทรมลง และมีชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งเข้ามารับหน้าที่ดูแลต่อไป

หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายราชธานีจากฝั่งธนบุรี ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตกมายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และตั้งชื่อใหม่ว่า กรุงเทพฯ จึงทำให้พื้นที่ฝั่งธนบุรีชบเซาลง ผู้คนชาวจีนได้อพยพไปอาศัยอยู่อีกฝากฝั่งหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นบริเวณเมืองหลวงใหม่ บริเวณสำเพ็งในปัจจุบัน⁴³² โดยกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนได้ตั้งมั่นปักฐานอาศัยรวมกันช่วงบริเวณชุมชนตลาดน้อย ดังปรากฏหลักฐานจารึกอักษรจีนบนแผ่นป้ายไม้โบราณที่ระบรูชศกยาศิงปีง่าจื่อ (嘉慶甲子年) ตรงกับ พ.ศ. 2347 ภายในศาลเจ้าโจซือก้ง (วัดซุ่นเฮงยี่) ซึ่งเป็นศาสนสถานของกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยน หากแต่ศาลเจ้าที่เคยเป็นศูนย์รวมใจของกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนบางแห่งในเขตถิ่นฐานย่านเดิมฝั่งธนบุรี ไม่ได้ถูกรื้อถอนหรือย้ายตามผู้ศรัทธาไปด้วย จึงทำให้ทรุดโทรมลงตามกาลเวลา ดังตัวอย่างของศาลเจ้าเกียนอันกง แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี ซึ่งตามประวัติกล่าวไว้ว่า

สร้างโดยชาวจีนที่ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ปากคลองบางหลวงหรือคลองบางกอกใหญ่ เมื่อคราวที่ทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ในครั้งนั้นได้มีการก่อสร้างศาลเจ้า 2 แห่ง ในบริเวณใกล้เคียงกัน ศาลหนึ่งประดิษฐานเทพเจ้าโจซือก้ง ส่วนอีกศาลประดิษฐานเทพเจ้ากวนอู เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงย้ายราชธานีมายังฝั่งพระนคร ชาวจีนกลุ่มนี้จึงอพยพไปตั้งถิ่นฐานที่ฝั่งพระนครในบริเวณตั้งแต่ตลาดน้อยจนจดสำเพ็ง ศาลเจ้าทั้งสองจึงถูกทิ้งร้างและชำรุดทรุดโทรม

ครั้นเมื่อเจ้าพระยานิกรบดินทรหรือเจ้าสัวโต ต้นสกุลกัลยาณมิตรได้อุทิศที่ดินบริเวณบ้านกับซื่อที่ดินใกล้เคียงเพิ่มเติมเพื่อก่อสร้างวัดกัลยาณมิตรริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนจากเมืองเจียงจิว (จ้งโจว) และเมืองจัวจิว (เฉียวินโจว) ในมณฑลฮกเกี้ยน ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของสกุลตันติเวชกุล (แซ่ตั้งหรือเจิน) และสกุลสิมะเสถียร (แซ่ซุ้มหรือเสิ่น) เดินทางมากรุงเทพฯ ได้พากันมากราบไหว้ที่ศาลเจ้าทั้งสอง ครั้นแลเห็นถึงความทรุดโทรมของศาลเจ้าที่ยากต่อการซ่อมแซม จึงร่วมกัน

⁴³¹ ทิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. 2544. สำเนาสยาม : ตำนานเจ๊กบางกอก. หน้า 151-155.

⁴³² จารุวรรณ ขันเพชร. 2561. ภูมิทัศน์ชาติพันธุ์ แผนที่ชุมชนชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). หน้า 61.

เรือศาลเข้าด้วยกันเป็นศาลเดียว แต่ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าได้ัญเชิญเทพเจ้าโจซือกงและเทพเจ้ากวนอูไปประดิษฐาน ณ ที่ใด มีเพียงหลักฐานที่ว่ามีการอัญเชิญเจ้าแม่กวนอิมมาประดิษฐานเป็นเทพองค์ประธานภายในศาลเจ้าที่ก่อสร้างใหม่ พร้อมกับเรียกศาลเจ้าแห่งนี้ว่า ศาลเจ้าเกียนอันกง ซึ่งมีความหมายว่า อารามสร้างสงบสุข⁴³³

จากข้อมูลข้างต้น ทำให้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาวจีนที่ส่งผลต่อการศาสนสถานที่เคยแหล่งรวมใจของกลุ่มคน อย่างเช่นศาลเจ้าเกียนอันกง ซึ่งในอดีตเคยเป็นศาลเจ้ากวนอูและศาลเจ้าโจซือกงมาก่อน กระทั่งมีการบูรณะจึงถูกยุบรวม ด้วยวิธีการสร้างใหม่หมด และองค์เทพประธานก็เปลี่ยนไป ยิ่งทำให้ภาพของกลิ่นกลาย ปรับเปลี่ยน ซ่อมสร้าง ยกเลิก ทบทำลายของศาสนสถานจีนในไทยยิ่งชัดเจนขึ้น ด้วยเหตุนี้เอง การรับรู้ของผู้คนที่มาต่อศาลเจ้าบางยี่เรือในอดีตกับปัจจุบันอาจไม่ตรงกัน เช่นเดียวกับการรับรู้ของผู้คนที่มาต่อความเชื่อในองค์เทพเจ้าปูนปั้นต่าง รวมถึงความเชื่อเกี่ยวกับขันธ์ที่แห่งราชสำนักหมิงนามว่า เจิ้งเหอ (ซำปอกง) ก็เช่นกัน

กรณีของรูปเคารพของเทพเจ้าปึงเถ่ากง จังหวัดสตูล ก็อาจเป็นศาลเจ้าของชาวจีนฮกเกี้ยนเช่นกัน เนื่องจากบริเวณภาคใต้ของไทยมีชาวจีนฮกเกี้ยนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่นตัวอย่างหลุมศพชาวจีนผู้หนึ่งที่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราช จากการอ่านจารึกบนแผ่นป้ายหน้าหลุมศพทำให้ทราบว่า ชาวจีนผู้นี้ชื่อว่า หลินเอ๋อร์จวิน (林二君) หรือที่ชาวบ้านแถบนั้นเรียกว่า “ตาขุนลก” ซึ่งมีถิ่นกำเนิดอยู่ที่เมืองฝูเถียน (莆田) ในมณฑลฮกเกี้ยน ตาขุนลกผู้นี้เสียชีวิตในรัชศกคังซีปีกู่เหม่า (康熙癸卯年) ซึ่งตรงกับปี 2206 สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชของไทย โดยร่างของท่านมีหัวหน้ากลุ่มชนท้องถิ่นสามภูเขา (三山) เป็นผู้จัดพิธี หรือหลุมศพอีกแห่งหนึ่งที่พบในบริเวณวัดประดู่พัฒนาราม ตัวเมืองนครศรีธรรมราช จากจารึกอักษรจีนบนแผ่นป้ายหน้าหลุมศพ ก็ยืนยันว่าท่านผู้นี้เป็นชาวจีนฮกเกี้ยนเช่นกัน นามว่า เจิ้งว่ว (鄭沃) มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่ตำบลกุ (古縣) ซึ่งเป็นตำบลที่อยู่ในเขตเมืองเจียนโจว ท่านผู้นี้สิ้นชีพในรัชศกเฉียนหลงปีดิงโถ่ว (乾隆丁丑年) หรือปี 2300 สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอู่ทอง (ขุนหลวงหาวัด) บุตรของผู้ชายชนมเป็นผู้ประกอบพิธี⁴³⁴ การที่ป้ายหลุมศพของตาขุนลกระบุว่า พิธีศพของท่านดำเนินการโดยหัวหน้ากลุ่มชนท้องถิ่น ช่วยแสดงให้เห็นว่า กลุ่มชาวจีนในไทยส่วนมากอาศัยกันเป็นกลุ่มก้อน ส่วนป้ายหลุมศพของเจิ้งว่วก็ได้ให้เห็นว่า บุตรธิดาของท่านได้ใช้ชีวิตร่วมกับท่านในแผ่นดินสยามเช่นกัน ทั้งนี้ต้นตระกูล ณ สงขลา ต้นตระกูล ณ ระนอง ต้นตระกูลรัตนปราการ ต่างล้วนเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน เมืองจิงโจวทั้งสิ้น⁴³⁵

⁴³³ สำนักงานผังเมือง กรุงเทพมหานคร. 2559. ศาลเจ้าศรีมหาสถานแห่งบางกอก. กรุงเทพฯ : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. หน้า 80-82.

⁴³⁴ กรมการฯ ต้นประเสริฐ บรรณาธิการ. 2540. รายงานการวิจัยสนองพระราชประสงค์ เรื่อง นครศรีธรรมราช : กรณีศึกษา 1. การตั้งถิ่นฐานที่กรุงชิงและพรุควนเคร็ง 2. จีน : ประวัติศาสตร์โบราณคดี ผู้คนและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สภามหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. หน้า 173-175.

⁴³⁵ ศรีสมร ศรีบุญพลากร. 2544. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา. สงขลา : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา. หน้า 96. รัตนา ศิริพูล. 2543. ระนอง. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา. หน้า 26. สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ดิลก วุฒิปาณิชย์, ประสิทธิ์ ชินการณ. 2544. จีนทักษิณ : วิถีและพลัง. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). หน้า 140.

กระนั้นก็ดี ไม่ได้หมายความว่าคติความเชื่อเรื่องเทพเจ้าปูนเกล้าทั้งหมัดในสังคมไทยคือองค์ตัวแทนของเจิ้งเหอ เพราะด้วยหลายกลุ่มวัฒนธรรมจีนในไทยมีความกลมใสในเทพเจ้าปูนเกล้าอย่างมาก ซึ่งแหล่งความเชื่อที่มาแห่งความศรัทธาในองค์เทพอาจจะเหมือนหรือแตกต่างกันไป⁴³⁶ แต่เพียงพอที่ทำให้เชื่อได้ว่า เทพเจ้าปูนเกล้าส่วนหนึ่งคือภาพแทนของเจิ้งเหอ

ผู้วิจัยขอย้อนไปถึงศาลเจ้าไ้เพ่งอ๊วง ตำบลบางกุ้ง อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ศาสนสถานแห่งนี้แม้ว่าจะใช้ภาษาจีนว่าวัด แต่วัดแห่งนี้ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ จึงเป็นไปได้ว่าเป็นคำหนึ่งที่ชาวจีนใช้เรียกศาลเจ้าจีนอย่างหนึ่งนอกจากคำว่า “เมี่ยว” (廟) “กง” (宮) “ซื่อ” (祠) “ถั่ง” (堂) เป็นต้น ส่วนเหตุที่เรียกว่าวัด คงเนื่องด้วยมีพระพุทธรูปเป็นองค์ประธาน จากข้อมูลทำเนียบศาลเจ้าทั่วราชอาณาจักรระบุว่า ปัจจุบันในละแวกบางกุ้งมีเพียงศาลเจ้าไ้เพ่งอ๊วงเพียงศาลเดียว⁴³⁷ ซึ่งผู้วิจัยได้สำรวจบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงก็ไม่พบว่ามีศาลเจ้าอื่นที่มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับเจิ้งเหอนอกจากศาลเจ้าไ้เพ่งอ๊วง เนื่องจากศาลแห่งนี้มีชื่อภาษาจีนว่า “ซานเป่ากู่ซ่า” ความหมายว่า “วัดโบราณซ่าป้อ” และกระดางรูปก็ติดป้ายว่า “ซานเป่าฝัวกง” อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว หลักฐานในนิราศพระแท่นดงรัง ส่วนหนึ่งของสามเณรกลั่น ตอนหนึ่งที่กล่าวว่า

“ถึงคลองขวางบางกุ้งที่คุ้งน้ำ	พวกเจ๊กทำศาลเจ้าปูนเกล้า
เป็นวันเล่นเห็นเขาเจ็ญเจ้าลง	เจ๊กคนทรงสับหัวของตัวเอง
เอาขวานผ่าหน้าผากแทงปากลิ้น	แล้วดืมกินเหล้าโลดกระโดดเหิง
เลือดชะโลมโขมเนื้อเสื่อกั้งเกง	เดินโทงเทงถือง้าวเป็นจ้าวนาย” ⁴³⁸

ขณะที่ผู้วิจัยสำรวจก็พบว่าศาลเจ้าแห่งนี้มีง้าวอันหนึ่งวางอยู่บนหลังแผ่นป้ายที่ติดอยู่ตรงด้านบนของกรอบประตูด้านใน เมื่อพิจารณาการใช้ง้าวเล่มดังกล่าวของสามเณรกลั่นพบว่า เป็นเพียงสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเท่านั้น ส่วนแผ่นป้ายที่อยู่ด้านหน้าของง้าวได้ระบุปีสร้างในสมัยรัชศกจยาซิงปี้ยาชู่ (嘉慶甲戌年) ตรงกับ พ.ศ. 2357 แผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แน่นอนว่าศาลเจ้าแห่งนี้ต้องสร้างขึ้นก่อนที่สามเณรกลั่นจะเดินทางไปนมัสการพระแท่นดงรังใน พ.ศ. 2376⁴³⁹ ผู้วิจัยไม่มั่นใจว่าจะเป็ศาลเดียวกันกับที่สามเณรกลั่นกล่าวไว้หรือไม่ แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าด้านหน้าของพระประธานยังมีรูปเคารพของเทพเจ้าจีนองค์หนึ่งตั้งอยู่ รูปเคารพมีลักษณะเป็นชายไม่มีหนวด สวมชุดนักรบหลายหมั่งหลง มือขวาจับเข็มขัด มือซ้ายวางบนขา รูป

⁴³⁶ อ่านเพิ่มเติมใน สุรสิทธิ์ อมรวิชช์ศักดิ์. 2556. ปูนเกล้า : เทพ “เจ้าที่” จีนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁴³⁷ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2541. ทำเนียบศาลเจ้าทั่วราชอาณาจักร. หน้า 42-43.

⁴³⁸ สามเณรกลั่น. 2504. นิราศพระแท่นดงรัง ฉบับชำระใหม่. พระนคร : กรมศิลปากร. หน้า 32.

⁴³⁹ สามเณรกลั่น. 2504. นิราศพระแท่นดงรัง ฉบับชำระใหม่. หน้า 4.

เคารพนี้อาจเป็นรูปเคารพที่เรียกชาวจีนเรียกว่า “ปุ่นเถ้ากง” และเมื่อตั้งอยู่ในศาลเจ้าที่มีชื่อภาษาจีนว่า วัดโบราณซานเป่า จึงทำให้คิดเชื่อมโยงไปถึง “ซำปอกง” ทั้งนี้การตั้งชื่อไม่ลืมน่า หลวงพ่อโต วัดพนัญเชิง ในนิราศวัดเจ้าฟ้าของสุนทรภู่ก็เรียกว่า ปุ่นเถ้ากง เช่นกัน และดังที่ภายิต จิตรภษา ตั้งข้อสันนิษฐานว่า เดิมทีรูปเคารพของเจิ้งเหอหรือซำปอกงคงตั้งอยู่ด้านหน้าของหลวงพ่อโต วัดพนัญเชิงมาก่อน⁴⁴⁰ ยิ่งทำให้เห็นภาพการบูชาเจิ้งเหอในฐานะปุ่นเถ้ากงในอดีตรุดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ มีทั้งพระพุทธรูปและรูปเคารพในลักษณะที่เป็นเทพเจ้าแบบจีนบูชาอยู่ร่วมกัน ภายหลังจากชาวจีนนิยมบูชาปุ่นเถ้ากงมากขึ้น จึงสร้างศาลเจ้าแบบจีนและใช้รูปเคารพลักษณะที่เป็นเทพเจ้าจีนเป็นองค์ตัวแทนส่วนวัดไทยที่ชาวจีนสร้างหรือบูรณะที่สืบทอดคติความเชื่อมาจากซำปอกงก็สร้างแต่พระพุทธรูปเท่านั้น

รูปที่ 27 รูปเคารพและง้าว ศาลเจ้าไท่ฟ่งอ้วง สมุทรสงคราม

สุดท้ายชื่อเรียกศาลเจ้าไท่ฟ่งอ้วงก็น่ามีความสัมพันธ์กับเจิ้งเหอ กล่าวคือ “ไท่ฟ่ง” ออกเสียงภาษาจีนกลางว่า “ไท่ผิง” (太平) แปลว่า สันติสุข ส่วนคำว่า “อ้วง” จีนกลางคือ หวัง (王) หมายถึง อ่อง ซึ่งเป็นฐานันดรศักดิ์ของจีน ในขณะที่เดียวกันก็ยังเป็นคำที่ใช้เรียกเทพเจ้าได้ด้วย อาทิ ชาวไต้หวันบูชาเจิ้งเฉิงกง (鄭成功, 2167-2205) ในฐานะเทพเจ้าไคไถจุนหวัง (開臺尊王) แปลได้ว่า อ่องผู้บุกเบิกไต้หวัน หรือชาวจีนฮกเกี้ยน เมืองจั้งโจว ยกย่องบูชาเฉินหยวนกวง (陳元光, 1200-1254) ในฐานะเทพเจ้าไคจั้งเซิ่งหวัง (開漳聖王) แปลว่า อ่องผู้บุกเบิกจั้งโจว เป็นต้น จึงอาจเป็นไปได้ว่าคนจีนในไทยกราบไหว้เจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าแห่งสงบสุข ซึ่งชื่อเรียกนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะชาวจีนยกย่องท่านเสมือนผู้สร้างความสันติสุขให้กับชุมชนชาวจีนโพ้นทะเล ขณะเดียวกันท่าเรือไท่ผิง เมืองฉงเล่อ

⁴⁴⁰ ภายิต จิตรภษา. 2548. ภาษาใหม่ : ความเป็นมาของ “คำ” และ “ความหมาย”. หน้า 154.

ในมณฑลฝูเจี้ยน แต่เดิมมีชื่อว่า ท่าเรือหม่าเจียง (馬江) ช่วงสมัยหย่งเล่อ กองเรือของเจิ้งเหอได้แวะที่ท่าเรือนี้ก่อนออกเดินทางสมุทรยাত্রา และยังเป็นอู่ต่อเรือสำเภขนาดใหญ่อีกด้วย เมื่อเจิ้งเหอได้ถวายรายงาน จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อจากท่าเรือหม่าเจียงเป็นท่าเรือไท่ผิง⁴⁴¹ การได้พระราชทานนามอันเป็นมงคลนี้คงเป็นเรื่องที่ชาวเรือหรือผู้คนในท้องถิ่นรู้สึกปีติยินดี นำมาซึ่งการจดจำความเป็นมาของเหตุการณ์ ซึ่งผู้ที่ทำให้ท่าเรือได้รับพระราชทานนามใหม่ก็คือเจิ้งเหอ ดังนั้น ชื่อ “ไท่ผิง” กับเจิ้งเหอจึงมีความผูกพันกัน ซึ่งไม่ไกลจากท่าเรือแห่งนี้ก็มีศาลเจ้าเสียนอังกงที่บูชาเจิ้งเหอเป็นประจักษ์พยาน จึงน่าจะเชื่อว่าไท่เฟงอ้วงหรือไท่ผิงหวังในภาษาจีนกลางคือชื่อเรียกหนึ่งของเจิ้งเหอ และศาลเจ้าแห่งนี้คงเป็นศาลเจ้าที่บูชาเจิ้งเหอ

ด้วยเพราะคติความเชื่อที่เกี่ยวกับเจิ้งเหอเป็นวิถีแบบชาวบ้าน ที่ทางราชสำนักไม่ได้ใส่ใจมากนัก ดังจะเห็นได้จาก เมื่อเจิ้งเหอสิ้นบุญไม่นาน เอกสารที่เกี่ยวกับเจิ้งเหอจำนวนมากถูกสั่งให้เผาทำลาย อันเนื่องมาจากความไม่พอใจของขุนนางและปัญญาชนจีนที่มองว่าการเดินทางสมุทรยাত্রาของเจิ้งเหอเป็นความฟุ่มเฟือย และขุนนางชั้นที่มีอำนาจมากเกินไป จึงทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับเจิ้งเหอเหลืออยู่ไม่มาก⁴⁴² ในส่วนของกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่เคยผูกพันกับเจิ้งเหอและกองเรือมหาสมบัติต่างก็ล้มหายตายจากจนหมดสิ้น ลูกหลานของพวกเขาจำนวนมากถูกชะตาชีวิตที่ทำให้ต้องกลืนกลายเป็นชาวพื้นเมือง ดังนั้นภาพความทรงจำที่เกี่ยวข้องกับเจิ้งเหอในปัจจุบันจึงเป็นภาพที่ค่อนข้างเลือนลาง ไม่ชัดเจนเหมือนเมื่อก่อน

⁴⁴¹ 鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，第 1034 頁。

⁴⁴² สิทธิพล เกรือรัฐติกาล. “มรดกของเจิ้งเหอในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. ใน วารสารสหวิทยาการ ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2561-มีนาคม 2562. หน้า 21.

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

รูปเคารพ คือ รูปเหมือนหรือสิ่งที่ทำขึ้นเพื่อใช้เป็นตัวแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ผู้ศรัทธาใช้กราบไหว้บูชา จากการศึกษาพบว่า รูปเคารพเจิ่งเหอในสังคมไทยสามารถแบ่งออกเป็น 3 หมวดด้วยกันคือ

1. รูปเคารพที่เป็นพระพุทธรูป
2. รูปเคารพที่เป็นพระสงฆ์แบบจีนนิกาย
3. รูปเคารพที่เป็นเทพเจ้าในคติจีน

เจิ่งเหอเกิดในครอบครัวมุสลิม แต่ไม่ปฏิเสธความเชื่อในศาสนาหลักความเชื่ออื่นๆ ดังจะเห็นได้จากการนับถือเจ้าแม่มาจูในลัทธิเต๋า การสมათานศีลโพรสิสัตว์ในพุทธศาสนา ซึ่งการยอมรับในความเชื่อต่างๆ เกิดขึ้นก่อนที่จะได้รับพระราชโองการโปรดฯ ให้ออกการเดินทางสมุทรยาตราใน พ.ศ. 1948

เจิ่งเหอในฐานะผู้บัญชาการกองเรือมหาสมบัติ ควบคุมผู้คนจำนวนมาก จำต้องสร้างความศรัทธาให้บังเกิดขึ้น ด้วยการพยายามทำตนให้เสมือนศูนย์รวมใจของบุคคลเหล่านั้น เช่นการเป็นประธานในพิธีบูชาเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่ชาวเรือเคารพนับถือ ก็เพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจและเป็นพลังขับเคลื่อนในการเดินทางสมุทรยาตรา ส่งผลให้เจิ่งเหอได้รับความเคารพยกย่องจากผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้คนรอบข้าง ตลอดจนผู้อาศัยในดินแดนที่เจิ่งเหอเคยแวะพัก ก่อเกิดการสร้างตำนานความเชื่อที่ผูกโยงกับเจิ่งเหอไว้มากมาย และเมื่อเจิ่งเหอสิ้นบุญ การบูชาเจิ่งเหอในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงบังเกิดขึ้น ซึ่งพบว่าในสังคมไทยก็มีการบูชาเจิ่งเหอนานแล้ว

เอกสารตงซีหยังเช่าเขียนเล่าว่า ครั้งหนึ่งที่เจิ่งเหอเดินทางมาไทย เคยร่วมบุญในการสร้างหรือบูรณะพระพุทธรูปองค์ขนาดใหญ่เท่ากับหลังคา⁴⁴³ หลักฐานชิ้นนี้เป็นข้อมูลหรือชุดความทรงจำของชาวจีนในสยามที่มีต่อเจิ่งเหอ ผ่านการจดบันทึกของจางเซี่ย ช่วงสมัยของพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งเป็นข้อมูลที่ถูกละเลยหลังจากเจิ่งเหอที่สิ้นบุญมาแล้ว 184 ปี แต่ในเอกสารร่วมสมัยเดียวกับเจิ่งเหอไม่มีหลักฐานชิ้นใดระบุว่าเจิ่งเหอเคยร่วมทำบุญในลักษณะดังกล่าวที่ไทย ขณะเดียวกันในเอกสารร่วมสมัยของไทยก็ไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับการร่วมบุญในครั้งนั้นเช่นกัน อย่างไรก็ดี ข้อมูลชุดนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวจีนในไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาได้สร้างตำนานความผูกพันระหว่างเจิ่งเหอกับพระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์หนึ่งในสยาม พระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่ว่า ผู้คนส่วนมากต่างเชื่อว่ก็คือองค์หลวงพ่อดำ ชำป่องแห่งวัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลังจากนั้น คนไทยก็ได้รับเอาตำนาน

⁴⁴³ 張燮著、謝方點校：《東西洋考》，第 36 頁。

ดังกล่าวมาเล่าขานในหมู่คนไทยด้วยกันเอง โดยอ้างว่าหลวงพ่อโต วัดพนัญเชิง สร้างโดยชาวจีน ที่มีนามว่า “พระเจ้าสามโปเตียน” จากการสันนิษฐานทำให้เชื่อได้ว่า “พระเจ้าสามโปเตียน” ก็คือ “ซำปอกง” หรือ “ซานเป่ากง” อันเป็นชื่อเรียกหนึ่งของเจิ้งเหอ ทั้งนี้ชื่อเรียกดังกล่าวได้ถูกนำไปเชื่อมโยงหรือตีความในเชิงพุทธ อันหมายถึง ดวงแก้วสามประการหรือไตรรัตน์ จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนในสังคมไทยนิยมใช้พระพุทธรูปเป็นตัวแทนของเจิ้งเหอ

ความศักดิ์สิทธิ์แห่งองค์หลวงพ่อโต ซำปอกง วัดพนัญเชิง ทำให้มีการสร้างองค์จำลองขึ้นเพื่อประดิษฐานในวัดต่างๆ หลายแห่ง โดยไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าการสร้างหลวงพ่อโต ซำปอกง องค์จำลอง เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อใด แต่ที่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด คือ เมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้สร้างหลวงพ่อโต ซำปอกง องค์จำลองขึ้น และประดิษฐานที่วัดกัลยาณมิตร ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ก็เพื่อให้เหมือนดังครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งต่อมาพระพุทธรูปองค์นี้ได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “พระพุทธรูปไตรรัตน์นายก” นำเชื่อว่าเป็นการแปลความมาจากคำว่า “ซานเป่ากง” หรือ “ซำปอกง” นั่นเอง ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพบว่า พระพุทธรูปที่ชาวบ้านเรียกว่า “ซำปอกง” กระจายอยู่ในหลายจังหวัดของไทย อาทิ กรุงเทพฯ สมุทรสงคราม นครปฐม เพชรบุรี ตรัง เป็นต้น ซึ่งหลวงพ่อโต ซำปอกง บางแห่งมีประวัติตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม วัดหัวกระบือ กรุงเทพฯ หากแต่การเรียกขานในนาม “ซำปอกง” อาจมีมาตั้งแต่แรกสร้างหรือในภายหลังก็เป็นได้ ซึ่งการแพร่กระจายของพระพุทธรูปที่มีนามว่า “ซำปอกง” ช่วยสะท้อนถึงความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

หลวงพ่อโตซำปอกงส่วนใหญ่ มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย โดยมีหลวงพ่อโต ซำปอกง วัดพนัญเชิงเป็นต้นแบบ เช่น พระไตรรัตน์นายก วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพฯ วัดอุภัยภาติการาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และหลวงพ่อโตซำปอกงของวัดนครขึ้นชุ่ม จังหวัดนครปฐม วัดอุดมิงคาवास จังหวัดเพชรบุรี วัดหัวกระบือ กรุงเทพฯ วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น ก็เป็นไปในลักษณะดังกล่าว หรือแม้แต่ศาสนสถานแบบจีนเองก็นิยมสร้างพระพุทธรูปในลักษณะนี้ เช่น ศาลเจ้าซำปอกง จังหวัดราชบุรี สมาคมกุศลสงเคราะห์ หลวงพ่อพนัญเชิง จังหวัดสมุทรสงคราม มูลนิธิซำปอกง (หลวงพ่อโต) จังหวัดนครศรีธรรมราช ทว่า ผู้วิจัยยังพบพระพุทธรูปปางอื่นๆ ที่ปัจจุบันถูกเรียกขานว่า “ซำปอกง” อีกจำนวนหนึ่ง อาทิ พระศรีอริยเมตไตรย พระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปปางปางป่าเลไลยก์ เป็นต้น แต่มีปริมาณที่น้อยกว่าพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปเคารพที่เป็นตัวแทนของเจิ้งเหอในไทยไม่เพียงแต่ที่เป็นพระพุทธรูปเท่านั้น ยังมีรูปเคารพที่มีลักษณะคล้ายนักบวชจีนรวมอยู่ด้วย พบอยู่ในศาลเจ้าแม่มาจ้อโป๊ จังหวัดพังงา ซึ่งมีความคล้ายกับที่พบในศาลเจ้าซานเป่ากงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย ยิ่งตอกย้ำถึงมุมมองของชาวจีนโพ้นทะเลที่มองเจิ้งเหอเป็นพุทธมามกะ โดยไม่ได้มองความเป็นมุสลิมตามชาติกำเนิดของเจิ้งเหอ ส่วนประเทศจีนเอง เจิ้งเหอก็ถูกบูชาในฐานะวิหารบาลโพธิสัตว์

รูปเคารพของเจิ้งเหอที่พบในจีนและชุมชนจีนโพ้นทะเลอีกหลายประเทศ เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นชายวัยกลางคน สวมชุดขุนนางชั้นที่ในราชสำนักหมิง ซึ่งประติมากรรมกลุ่มนี้เชื่อว่าถูกทำขึ้นเพื่อบูชาในฐานะเทพเจ้าตามคติชาวบ้านจีน แต่พบไม่มากในสังคมไทย

จากความในนิราศวัดเจ้าฟ้าของสุนทรภู่ได้กล่าวถึงหลวงพ่อดุ๊ย ซำปอกง วัดพนัญเชิง ว่า “พระเจ้าปุนเถ่าก้ง”⁴⁴⁴ ทำให้ต้องพิจารณาถึงหลักความเชื่อในเทพเจ้าองค์นี้ และข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพบว่า รูปเคารพปุนเถ่าก้งในศาลเจ้าหนองจอก กรุงเทพฯ มีรูปลักษณะเหมือนกับที่พบในหลายแห่ง กล่าวคือ สวมชุดชั้นที่ในราชสำนักหมิง และเมื่อพิจารณาลักษณะร่วมของประติมากรรมเจิ้งเหอในทวงท่ามือหนึ่งจับปลายเสื่อของอีกมือหนึ่ง จะพบว่า รูปเคารพของเทพเจ้าปุนเถ่าก้งในศาลเจ้าเล่าปุนเถ่าก้ง ทรงวาด ศาลเจ้าบางยี่เรือ ธนบุรี และศาลเจ้าปึงเถ่าก้ง จังหวัดสตูล อาจมีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องการบูชาเจิ้งเหอเช่นกัน ดังนั้น อาจสรุปเบื้องต้นได้ว่า ชาวจีนโพ้นทะเลในไทยบูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าปุนเถ่าก้ง ซึ่งน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนได้ ก่อนที่จะแพร่หลายในกลุ่มวัฒนธรรมจีนอื่น

ปรากฏการณ์การสร้างและเชื่อมโยงความหมายระหว่างตำนานชีวิตของเจิ้งเหอกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ทั้งที่เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หรือในลักษณะที่เป็นเทพเจ้าจีน ล้วนแสดงให้เห็นถึงวิถีคิดของผู้คนที่อาศัยในสังคม โดยเฉพาะลูกหลานชาวจีนที่มีความศรัทธาและยกย่องในตัวของเจิ้งเหออย่างมาก⁴⁴⁵ การที่เจิ้งเหอได้รับการยกย่องในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ เพราะชาวจีนยกย่องวีรชนผู้กล้า ผู้ที่ทำความประโยชน์ให้กับชุมชนหรือสังคมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ซึ่งคุณสมบัติของเจิ้งเหอก็เพียบพร้อมทุกประการ หากแต่การบูชาเจิ้งเหอมักเป็นที่นิยมในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลมากกว่าในประเทศจีน ดังจะเห็นได้จากการนำการเดินทางสมุทรยatra มาเล่าขาน ก่อนจะถูกนำไปแต่งเติมและกลายเป็นตำนานความเชื่อที่แพร่หลายในหลายประเทศ เช่น เรื่อง “ปลาซำปอก” ที่เล่าขานในดินแดนมะละกา กล่าวคือ ในช่วงการเดินทางผ่านมะละกาของกองเรือมหาสมบัติ เรือของเจิ้งเหอได้ชนกับหินโสโครก ปรากฏเป็นรูรั่ว มีปลาตัวหนึ่งที่น่าตัวมาอุดที่ช่องรูรั่วนั้น เพื่อไม่ให้น้ำไหลทะลักเข้าได้ท้องเรือ เมื่อเรือจอดเทียบท่าที่ฝั่ง เจิ้งเหอได้ตรวจสอบสภาพของเรือ พบว่าได้ท้องเรือมีรูรั่ว แต่มีปลาตัวหนึ่งใช้ร่างของมันอุดรอยรั่วนั้นไว้ เมื่อเจิ้งเหอจับปลาตัวนั้นออก ปรากฏรอยนิ้วของเจิ้งเหอดูดอยู่บนลำตัวของปลา ปัจจุบันปลาชนิดนี้ผู้คนท้องถิ่นเรียกขานว่า “ปลาซำปอก” ซึ่งพบมากอยู่บริเวณช่องแคบมะละกา ทั้งนี้ผู้คนเชื่อว่า รอยที่ปรากฏอยู่บนตัวปลาชนิดนี้คือรอยนิ้วมือของเจิ้งเหอ หรืออีกตำนานหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทย คือ “ทุเรียนกับซำปอกง” ที่ชาวจีนในไทยเชื่อต่อๆ กันว่า เมื่อครั้งที่เจิ้งเหอเดินทางมาไทย ได้มีโอกาสเดินทางเที่ยวชมตามหมู่บ้าน พอเกิดปวดท้องหนักกระทันหัน เมื่อถ่ายท้องเสร็จจึงนำก้อนอาเจียนนั้นห่อใบไม้ แล้วนำไปแขวนไว้บนกิ่งไม้ บังเอิญมีชาวบ้านทราบว่างเจิ้งเหอเดินทางผ่านมา จึงได้มาขอ

⁴⁴⁴ พรพิไล เลิศวิชา บรรณาธิการ. 2543. นิราศสุนทรภู่. หน้า 203.

⁴⁴⁵ เอกรินทร์ พึ่งประชา. “เจิ้งเหอและซำปอกง การเชื่อมโยงความหมายของตำนานเข้ากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลวงพ่อดุ๊ยวัดพนัญเชิง”. ใน คำขวัญวิชาการ ปีที่ 16 ฉบับที่ 2. หน้า 49.

อาหารจากเจิ้งเหอ ด้วยเพราะเจิ้งเหอเป็นผู้ที่มีวาจาอันศักดิ์สิทธิ์ จึงขึ้นไปบนต้นไม้ แล้วบอกให้ไปขึ้นไปเอา ชาวบ้านพบว่าบนต้นไม้มีทุเรียนผลโต ส่งกลิ่นหอมหวานารับประทาน ด้วยเหตุนี้เองชาวจีนจึงเรียกทุเรียนว่า “ซำปอกงไส้” หรือ “อาจมของซำปอกง” นั่นเอง⁴⁴⁶ ตำนานเหล่านี้สะท้อนถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเจิ้งเหอที่กลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลเคารพศรัทธา นั้นยอมแสดงว่า ภาพลักษณ์ของเจิ้งเหอในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลคือเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังปรากฏเป็นประจักษ์พยานว่าด้วยการบูชาเจิ้งเหอในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล รูปเคารพของเจิ้งเหอเป็นหลักฐานสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเชื่อดังกล่าวได้อย่างชัดเจน

6.2 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเห็นว่าคติความเชื่อของชาวจีนในสังคมไทยมีความน่าสนใจ รูปเคารพเทพเจ้าเงินเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในประเด็นดังกล่าว แต่ปัจจุบันยังขาดการศึกษาอย่างจริงจัง ส่วนมากจะเป็นบอกเล่าถึงตำนานองค์เทพ หากแต่ขาดการวิเคราะห์อย่างมีระบบ ซึ่งเทพเจ้าเงินในศาลเจ้าต่างๆ ของไทยสามารถสะท้อนคติความเชื่อ พลังศรัทธาของกลุ่มวัฒนธรรมในแง่ต่างๆ ด้วย

ชาวจีนมีระบบความคิดในแบบความเชื่อที่ผูกพันกับถิ่นฐานดั้งเดิมของตน แต่เมื่อดำรงชีวิตในไทยก็รับเอาวัฒนธรรมไทยมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งคติความเชื่อในองค์เทพเจ้าก็เช่นกัน ประเด็นในการผสมผสานของชาวจีนกับความเชื่อของไทยเข้าไว้ด้วยกันก็เป็นประเด็นที่น่าทำการศึกษา เพราะจะช่วยให้เข้าใจบริบทวัฒนธรรมจีนในสังคมไทยมากยิ่งขึ้น

⁴⁴⁶ ปรีวิวัฒน์ จันทร. 2553. (พิมพ์ครั้งที่ 3). เจิ้งเหอ แม่ทัพขันทิ “ซำปอกง”. หน้า 216-217.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ก.ศ.ร กุหลาบ. 2543. **นิราศยี่สาร**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 1. 2548. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

กนกพร นุ่มทอง. 2553. **การศึกษาการปลววรรณกรรมจีนเรื่องไซอันในสมัยรัชกาลที่ 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จัดสนิทวงศ์การพิมพ์.

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2541. **ทำเนียบศาลเจ้าทั่วราชอาณาจักร**. กรุงเทพฯ : เดอะ สยาม เฮอริเทจ.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. 2526. **ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 2**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
การศาสนา.

กรมการศาสนา. 2527. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 3**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมการศาสนา. 2551. **พระอารามหลวง เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.

กรมศิลปากร. 2502. **พระพุทธรูปและพระพิมพ์ในกรุงพระปราสาทวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : ห้าง
หุ้นส่วนจำกัด สีวพร.

กรรณิการ์ ดันประเสริฐ บรรณาธิการ. 2540. **รายงานการวิจัยสนองพระราชประสงค์ เรื่อง นครศรีธรรมราช : กรณีศึกษา 1. การตั้งถิ่น
ฐานที่กรุงชิงและพรวนครั้ง 2. จีน : ประวัติศาสตร์โบราณคดี ผู้คนและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : สภามหาวิทยาลัยหัวเฉียว
เฉลิมพระเกียรติ.

กองบรรณาธิการข่าวสด. 2552. **เดินสายไหว้พระพุทธรูปทั่วไทย**. กรุงเทพฯ : มติชน.

กองพุทธศาสนสถาน. 2549. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

กองพุทธศาสนสถาน. 2550. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร และสำนักพิมพ์ดอกหญ้า ร่วมกันชำระ. 2536. (พิมพ์ครั้งที่ 17). **สามก๊ก ฉบับ
เจ้าพระยาพระคลัง (หน)**. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า.

กักริม อับดุลเลาะห์. ม.ป.ป. **คู่มือมุสลิมเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : ส.วงศ์เส็งขิม.

กัจจ สุนพงษ์ศรี. 2551. (ฉบับปรับปรุง). **ประวัติศาสตร์ศิลปะจีน**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กัจจ สุนพงษ์ศรี. 2559. **พจนานุกรมศัพท์ทัศนศิลป์**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กำพล จำปาพันธ์. 2559. (พิมพ์ครั้งแรก). **อยุธยา จากสังคมเมืองท่านานาชาติ สู่มรดกโลก**. นนทบุรี : มิวเซียมเพรส.

เจียน ชีระวิทย์ บรรณาธิการ. 2543. **กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมืองและการต่างประเทศ**.
กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไชศรี ศรีอรุณ. 2561. (พิมพ์ครั้งที่ 6). **พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ : ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูป ตั้งแต่
มหากนิษกรรมจนถึงมหาปรินิพพาน**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

คณะเพื่อน. 2524. **วิถีแห่งชีวิต (วิถีชีวิตมุสลิม)**. เชียงใหม่ : อัล-อะฮาบ (เพื่อน).

คณะสงฆ์จีนนิกาย. 2531. **พระพุทธศาสนาพหุภาษา**. กรุงเทพฯ : ธนาคารกรุงเทพ.

คณะสงฆ์ คณะกรรมการ คณะศิษย์วัดอุดมิงควาส. 2545. **ที่ระลึกงานฉลองศาลาการเปรียญและศาลาทำน้า 24-25 สิงหาคม**

2545. เพชรบุรี : บริษัท เพชรภูมิการพิมพ์ จำกัด.
 คีตกฤษี ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. 2510. **สังคสมัยอยุธยา**. พระนคร : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
จดหมายเหตุเรื่องพระราชไมตรีในระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีน. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์ตรี พระยาโชฎีก
 ราชเศรษฐี (ฟ่อง โชติกะพุกกณะ) ปีระกา พ.ศ.2476 .พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
 จารุวรรณ ขำเพชร. 2561. **ภูมิทัศน์ชาติพันธุ์ แผนที่ชุมชนชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
 (องค์การมหาชน).
 จุฑามาศ ประมูลมาก และสุรสิทธิ์ อมรวณิชศักดิ์. “ตำนานว่าด้วย “ชิดาพระเจ้ากรุงจีน” ในสังคสมัย”. ใน วารสารจีนศึกษา.
 ปีที่ 16 ฉบับที่ 2.
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2560. (พิมพ์ครั้งที่ 7). **จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี พิมพ์
 พร้อมกับฉบับเพิ่มเติม (พ.ศ.2310-2381) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เฉพาะ
 ตอน พ.ศ.2310-2363)**. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
 จิตร ภูมิศักดิ์. 2547. (พิมพ์ครั้งที่ 3). **สังคไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน.
 จี. วิลเลียม สกินเนอร์. พรณิ ฉัตรพลรักษ์ และคณะ แปล. 2548. **สังคจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ :
 มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
 จังหวัดพิจิตร. 2560. **ของสวยของงามเมืองพิจิตร**. นนทบุรี : ต้นฉบับ.
 โจ้วค้ำกวาง เขียน ; เถลิ้ม ขงบุญเกิด แปล. 2543. **บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเงินละ**. กรุงเทพฯ : มติชน.
 ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. 2521. **ศาสนาอิสลาม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
 ชา อวม และ ไพ ผง เขียน ; ศานติ ภักดีคำ ถอดความเป็นภาษาไทย ; สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. 2546. **ประวัติศาสตร์
 กัมพูชา : แบบเรียนของเขมรที่เกี่ยวข้องกับไทย**. กรุงเทพฯ : มติชน.
 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ สมถวิล ลือชาพัฒนพร บรรณาธิการ. 2549. **30 ปี ความสัมพันธ์ไทย-จีน 600 ปี ขำปอง/เจ็งเหอ กับ
 อยุธยาและอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2542. **อยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
 ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2503. (พิมพ์ครั้งที่ 3). **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. กรุงเทพฯ : มติชน.
 ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2545. **ตำนานหนังสือสามก๊ก**. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า.
 ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2545. (พิมพ์ครั้งแรก). **นิทานโบราณคดี**. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า.
 ต่วนลีเช็ง, บุญยั้ง ไร่สุขศิริ. 2543. **ความเป็นมาของวัดจีนและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการ
 พัฒนา (ศพพ.).
 ถาวร สิกขโกศล. “จาก “มาจู่” ผู้เจ้าแม่ทับทิมไหหล่า”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 39 ฉบับที่ 8 มิถุนายน 2561.
 ถาวร สิกขโกศล. “ปูนเถ่าก้ง เทพผู้คุ้มครองชุมชนจีนโพ้นทะเล”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 40 ฉบับที่ 3 มกราคม 2562.
 ถาวร สิกขโกศล. “จากจีนสู่ปูนเถ่าก้ง และตัวเป๊ะกงในโพ้นทะเล”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 40 ฉบับที่ 4 กุมภาพันธ์ 2562.
 ทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค), เจ้าพระยา เรียบเรียง ; ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ทรง
 ตรวจชำระและทรงพระนิพนธ์อธิบาย. 2545. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1**. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดี
 และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี (จำ บุนนาค), เจ้าพระยา. 2547. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี (จำ บุนนาค), เจ้าพระยา. 2548. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

รัชชชย ตั้งศิริวานิช. 2549. (พิมพ์ครั้งแรก). กรุงศรีอยุธยาในแผนที่ฝรั่ง. กรุงเทพฯ : มติชน.

น. ณ ปากน้ำ. 2543. ปกิณกะศิลปะไทยในสายตา น. ณ ปากน้ำ กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

น. ณ ปากน้ำ. 2558. (พิมพ์ครั้งที่ 4). ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยู่ชยา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา. 2504. สารานุกรมเด็ก เล่ม 12. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.

นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา. 2505. สารานุกรมเด็ก เล่ม 16. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.

นันทา วรเนติวงศ์ และคณะแปล. รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 1. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ปกรณ์ ลิ้มปยุตต์ บรรณาธิการ. 2553. เหตุเกิดราชวงศ์หมิง. กรุงเทพฯ : ชวนอ่าน.

ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง. 2553. กรุงเทพฯ : แสงดาว.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 82 เรื่องพระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน. 2537. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ประยูร ทรงศิลป์ และ ทรงธรรม ปานสกุล. 2558. “แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในนิทานพื้นบ้านเขมร”. ใน Veridian E-Journal, Silpakorn University (ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ). ปีที่ 8 ฉบับที่ 2.

ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดช. 2513. หลักการของอิสลาม. พระนคร : ส. วงศ์เสงี่ยม.

ปรีวัฒน์ จันท. 2548. 600 ปี สมุทรยาตราเจิ้งเหอ : แม่ทัพเรือผู้กลายมาเป็นเทพเจ้า “ซาปออง” อันศักดิ์สิทธิ์. กรุงเทพฯ : มติชน.

ปรีวัฒน์ จันท. 2553. (พิมพ์ครั้งที่ 3). เจิ้งเหอ แม่ทัพขันท “ซาปออง”. กรุงเทพฯ : มติชน.

ปิยชาติ สิงคี. 2553. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาวจีนฮกจิ๋วในภาคใต้ของประเทศไทย : กรณีศึกษาชุมชนชาวจีนฮกจิ๋วอำเภอหนอง จังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.

เพียว ศรีแสงทอง. 2553. (พิมพ์ครั้งที่ 1). อังยีสยามฉบับอาญาวิทยา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พรพรรณ จันทโรนานนท์. 2546. วิถีจีน. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น.

พรพิไล เลิศวิชา บรรณาธิการ. 2543. นิราศสุนทรภู่. กรุงเทพฯ : ชารปัญญา.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). 2548. (พิมพ์ครั้งที่ 1). คำวัด. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2556. ประวัติวัดประยูรวงศาวาสวิหาร : อนุสรณ์พิธีสมโภชพระอาราม 185 ปี วัดประยูรวงศาวาสวิหาร และสมโภชหิรัญบัฏ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) วันที่ 12-13 มกราคม พ.ศ. 2556. กรุงเทพฯ : วัดประยูรวงศาวาสวิหาร.

พระยามหานุภาพ. 2461. นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน ครั้งกรุงธนบุรี เมื่อปีฉลู พ.ศ. 2324. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียร

- ปรัชญา (น้อย) เล่ม 1. 2504. (พิมพ์ครั้งที่ 1). พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 2. 2504. (พิมพ์ครั้งที่ 1). พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.
- พระเทพมหาเจติยาจารย์ (ชัชวาลย์ ปญฺญาสิริ ป.ธ.9) และพระครูสุธีเจติยานุกุล (รุ่ง กตปุญฺโญ ป.ธ.6). 2556. (พิมพ์ครั้งที่ 1).
ประวัติวัดในจังหวัดนครปฐม. นครปฐม : คณะสงฆ์จังหวัดนครปฐม คณะสงฆ์วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม.
- พิฑูร มลิวัดย์ และ ไสว มาลาทอง. 2524. **ประวัติพระพุทธรูปองค์สำคัญ**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ บรรณาธิการ. 2562. **Ayutthaya Underground : ประวัติศาสตร์อยุธยาจากวัด วัง ชั้นดิน และสิ่งของ**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ บรรณาธิการ. 2559. **พลังผู้หญิง แม่ เมียและเทพสตรี : ความจริงและภาพแทน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. 2544. **สำเภาสยาม ตำนานเจ้ากบแก้ว**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์.
- พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. 2560. **ความรู้จากเศษกระเบื้องจีน**. (เอกสารประกอบสัมมนาวิชาการประจำปี 2560 หัวข้อ “250 ปีเสียดกรุงศรีอยุธยา-สถาปนากรุงธนบุรี 2310-2560” ณ หอประชุม ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ วันที่ 15 กันยายน 2560). กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย และ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ประธานคณะบรรณาธิการ. 2544. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดพังงา**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- ฟรังซัวส์ อังรี ตูรแปง เขียน ; ปอล ซาเวียร์ แปล. 2530. (พิมพ์ครั้งแรก). **ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ภายิต จิตรภาษา. 2548. **ภาษาใหม่ : ความเป็นมาของ “คำ” และ “ความหมาย”**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ภายิต จิตรภาษา. “เรื่องพระเจ้าสายน้ำผึ้ง”. ใน **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 12 ฉบับที่ 8 มิถุนายน 2534.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. 2547. **จีนโพ้นทะเลสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : Higher Press.
- มานิต มานิตเจริญ. 2547. (พิมพ์ครั้งที่ 22). **พจนานุกรมไทย ฉบับสมบูรณ์-ปรับปรุงใหม่**. กรุงเทพฯ : บริษัท รวมสาส์น (1977) จำกัด.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. 2542. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- บุษนา วรณปิติกุล. 2541. **พิธีกรรมกินเจในสังคมชาวจีนภาคใต้ : กรณีชาวจีนใน อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา**. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ยุวพร ธนาริคุณวนิช. 2554. **บางกอก บอกเล่า (เรื่อง)**. กรุงเทพฯ : สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร.
- ระยับศรี กาญจนวงษ์. 2528. **อยุธยาท้องถิ่นที่รัก : ประวัติศาสตร์อยุธยา**. พระนครศรีอยุธยา : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 30**. วันที่ 27 กรกฎาคม 2456.

- รัตนา ศิริพล. 2543. ระนอง. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร บรรณาธิการ. 2559. **อโยธยาศรีรามเทพนครบรรพตทวารวดี มรดกความทรงจำแห่งสยามประเทศ เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยอิสระประวัติศาสตร์ไทย.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. 2559. **หมิงสี่อู่-ชิงสี่อู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงฯ**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- วีระ อัมพันสุข. 2526. **กรุงศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ศรีสมร ศรีเบญจพลางกูร. 2544. (พิมพ์ครั้งที่ 2). **ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา**. สงขลา : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2561. (พิมพ์ครั้งที่ 2). **พิพิธภัณฑสถานและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ เล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 2554. **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- ส. พลายน้อย. 2545. **พระพุทธรูปสำคัญในประเทศไทย เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- ส. พลายน้อย. 2555. **แม่น้ำลำคลอง**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ส. พลายน้อย. 2556. **เรื่องเล่าชาวกรุงเก่า**. กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ.
- สกุณี ฉัฐพลวัฒน์. 2541. **คลองและเส้นทางเดินเรือในอดีต**. กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.ที.พี. เวิลด์ มีเดีย จำกัด.
- สมบัติ จำปาเงิน. 2545. **พระพุทธปฏิมาเมืองไทย**. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- สมพร อยู่โพธิ์. 2515. **พระพุทธรูปปางต่างๆ**. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานกุศลสามัคคี ณ วัดสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2515. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สามมิตร.
- สารสิน วีระผล เขียน ; พรรณงาม เก้าธรรมสาร รังษิ์ ฮัน โสภากา และ สมภาพ แลคโซ แปต ; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ กัญฉิกา ศรีอุดม บรรณาธิการ. 2548. **จิมก๊องและกำไร : การค้าไทย-จีน 2195-2396/1652-1853**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- สามเนตรกลิ่น. 2504. **นิราศพระแท่นดงรัง ฉบับชำระใหม่**. พระนคร : กรมศิลปากร.
- สิทธิพล เครือรัฐติกาล. 2553. **ภาพลักษณ์ของเจิ้งเหอในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิทธิพล เครือรัฐติกาล. “ภาพลักษณ์ของเจิ้งเหอในประวัติศาสตร์จีน”. ใน วารสารจีนศึกษา ฉบับที่ 5 ปีที่ 5 พ.ศ. 2555.
- สิทธิพล เครือรัฐติกาล. “มรดกของเจิ้งเหอในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. ใน วารสารสหวิทยาการ ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2561- มีนาคม 2562.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. 2548. (พิมพ์ครั้งที่ 3). **พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ. 2182**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุดาราส สุจฉายา บรรณาธิการ. 2542. **ธนบุรี**. กรุงเทพฯ : สารคดี.
- สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ดิลก วุฒิปาณิชย์, ประสิทธิ์ วัฒนการณ. 2544. **จีนทักษิณ : วิถีและพลัง**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า และคณะ. 2551. **โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- สุภางค์ จันทวานิช และคณะ. 2549. **ลำเพ็ญ : ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ**. กรุงเทพฯ : ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรสิทธิ์ อมรรณิษศักดิ์. “เทพเจ้า “ปุ่นเถ่าก้ง” ในไชน่งอน”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 32 ฉบับที่ 9 กรกฎาคม 2554.

สุรสิทธิ์ อมรรณิษศักดิ์. 2556. **ปุ่นเถ่าก้ง : เทพ “เจ้าที่” จีนในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรสิทธิ์ อมรรณิษศักดิ์. “ข้อสังเกตเกี่ยวกับความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของเจิ้งเหอ”. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 35 ฉบับที่ 11 กันยายน 2557.

สุรสิทธิ์ อมรรณิษศักดิ์. “หานอ้ว : “เจ้าเมือง” “เจ้าพ่อ” “เจ้าที่””. ใน วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มีนาคม-กันยายน 2559.

สืบแสง พรหมบุญ. 2549. **เจิ้งเหอ ซำปอกงและอุยฮุย**. กรุงเทพฯ : มติชน.

เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป. 2481. **แม่ย่านาง วรรณคดีและราชาวดี**. พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์โท พระอุปกรศิลปศาสตร์ (เจริญ อากาศวรรณนะ) ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ 6 พฤศจิกายน 2481.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2535. (พิมพ์ครั้งที่ 3). **วัฒนธรรมอิสลาม**. กรุงเทพฯ : ทางนำ.

แสงอรุณ กนกพงษ์ชัย. 2550. (พิมพ์ครั้งแรก). **วิถีจีน-ไทยในสังคมสยาม**. กรุงเทพฯ : มติชน.

สันติ เล็กสุขุม. 2542. **ศิลปะอุยฮุย : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สำนักงานผังเมือง กรุงเทพมหานคร. 2559. **ศาลเจ้าศรีทธาสถานแห่งบางกอก**. กรุงเทพฯ : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร.

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. 2545. (พิมพ์ครั้งที่ 2). **พระพุทธรูปสำคัญ**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. 2561. (พิมพ์ครั้งที่ 3). **พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2417-2453)**. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา กับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์ ฉบับชำระครั้งที่ 2 และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา. 2550. (รวมพิมพ์ครั้งแรก). กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ.

อุดม โกสยสุก. 2536. **พระนครศรีอยุธยา**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.

เอกรินทร์ พึ่งประชา. “เจิ้งเหอและซำปอกง การเชื่อมโยงความหมายของตำนานเข้ากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หลวงพ่อโตวัดพนัญเชิง”. ใน **ดำรงวิชาการ** ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2551).

เอลซา ไชนูดิน เขียน, เพ็ชรี สุมิตร แปล. 2557. (พิมพ์ครั้งที่ 3). **ประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ภาษาจีน

蔡洪波編著：《泉州史稿》，泉州：泉州旅遊職業中專學校，2000年。

蔡錫梅、邢和平：“尋覓鄭和在柬埔寨歷史痕迹的筆記”，載《東南亞縱橫》，2005年，第9期。

蔡相輝：《〈天妃顯聖錄〉與媽祖信仰》，臺北：獨立作家，2016年。

曹雪芹著：《紅樓夢》，北京：人民文學出版社，2000年。

晁中辰著：《明朝對外交流》，南京：南京出版社，2015年。

陳寶良：“明代儒佛道的合流及其世俗化”，載《浙江學刊》，2002年，第2期。

陳存仁著：《被誤讀的遠行：鄭和下西洋與馬哥孛羅來華考》，桂林：廣西師範大學出版社，2008年。

陳達生著：《鄭和與馬六甲》，馬六甲：鄭和文化館，2005年。

- 陳達生著：《鄭和與東南亞伊斯蘭》，北京：海洋出版社，2008年。
- 陳大康著：《明代小說史》，上海：上海文藝出版社，2000年。
- 陳楠：“三寶太監鄭和奉佛事迹考”，載《傳統文化與現代化》，1997年，第6期。
- 陳慶元：“張燮年表”，載《南京師範大學文學院學報》，2013年，第1期。
- 陳水源撰：《傑出航海家鄭和》，臺中：晨星，2000年。
- 陳台民著：《中菲關係與菲律賓華僑》，香港：朝陽出版社，1985年。
- 陳學霖著：《明代人物與傳說》，香港：中文大學出版社，1997年。
- 陳延杭：“國內第一座鄭和廟調查”，載《海交史研究》，1990年，第2期。
- 陳耀泉、卡瑪魯汀·嘉著：《瓜拉登嘉樓唐人坡社會發展史》，雪蘭莪：策略資訊研究中心，2015年。
- 陳支平著：《福建六大民系》，福州：福建人民出版社，2001年。
- （加）陳忠平主編：《走向多元文化的全球史：鄭和下西洋(1405-1433)及中國與印度洋世界的關係》，北京：生活·讀書·新知三聯書店，2017年。
- 程裕禎著：《中國文化要略》，北京：外語教學與研究出版社，1998年。
- 鄧紹基主編：《中國古代戲曲文學辭典》，北京：人民文學出版社，2004年。
- 鄧之誠：《骨董瑣記》，北京：中國書店，1991年。
- 丁文治發行人：《中國南海諸群島文獻彙編之三·海語、海國聞見錄、海錄、瀛環考略》，臺北：臺灣學生書局，1973年。
- 段寶林主編：《中國民間文藝學概要》，澳門：澳門大學出版中心，1998年。
- 段立生著：《泰國的中式寺廟》，曼谷：泰國大同社出版有限公司，1996年。
- 馮承鈞校著：《瀛涯勝覽校注》，臺北：臺灣商務印書館，1970年。
- 馮承鈞校注：《星槎勝覽校注》，長沙：商務印書館，1938年。
- 馮漢鏞：“《西洋記》源於戲劇”，載《文史雜誌》，2005年，第4期。
- 傅吾康主編：《印度尼西亞華文銘刻彙編》（第一冊），新加坡：南洋學會，1988年。
- 高事恒著：《南洋論》，上海：南洋經濟研究所出版，1948年。
- 葛壯：“明代社會中的伊斯蘭教和穆斯林”，載《世界宗教研究》，2002年，第1期。
- （明）鞏珍著，向達校注：《西洋番國志》，北京：華文出版社，2017年。
- 郭琳、趙志輝：“鄭和下西洋目的辨析”，《淮北煤炭師範學院學報（哲學社會科學版）》，1999年，第1期。
- 韓秉方：“觀世音信仰與妙善的傳說——兼及我國最早一部寶卷《香山寶卷》的誕生”，《世界宗教研究》，2004年第2期。
- 韓品崢：“鄭和與南京淨覺寺”，載《文史雜誌》，1985年，第2期。
- 何平立：“略論鄭和之宗教觀”，載《上海大學學報（社會科學版）》，1985年，第2期。
- （明）何喬遠編撰：《閩書》，福州：福建人民出版社，1994年。
- 何孝榮：“明成祖與佛教”，載《佛學研究》，2002年總第11期。
- 何孝榮：“佛教抑或伊斯蘭？——也論鄭和的宗教信仰”，載《古代文明》，2018年，第3期。
- 何星亮著：《中國自然神與自然崇拜》，上海：上海三聯書店，1995年。
- 洪林、黎道綱主編：《泰國華僑華人研究》，香港：香港社會科學出版社有限公司，2006年。
- 黃重言、余定邦編著：《中國古籍中有關泰國資料匯編》，北京：北京大學出版社，2016年。
- 黃省曾著，謝方校注：《西洋朝貢典錄校注》，北京：中華書局，2000年。
- 黃文斌著：《馬六甲三寶山墓碑集錄（1614-1820）》，吉隆坡：華社研究中心，2013年。
- 黃滋生、何思兵著：《菲律賓華僑史》，廣州：廣東高等教育出版社，1987年。
- 江蘇省社科院明清小說研究中心：《中國通俗小說總目提要》，北京：中國文聯出版社，1997年。
- 焦傑：“唐高宗武則天時期的婦女崇佛與觀音造像的女性化”，《平頂山學院學報》，2017年，第4期。

- 金晶：“論鄭和的服飾”，載《大眾文藝》，2012年，第11期。
- 孔復禮著；李明歡譯：《華人在他鄉》，新北：臺灣商務印書館，2019年。
- 孔遠志：“三寶壟考”，載《鄭和與印度尼西亞》，1990年，第5期。
- 孔遠志、鄭一鈞著：《東南亞考察論鄭和》，北京：北京大學出版社，2008年。
- （明）朗英撰：《七修類稿》，上海：上海書店出版社，2009年。
- （泰國）黎道綱：“暹羅國祀鄭和三寶廟考——讀《東西洋考》”，載《東南亞研究》，2001年，第3期。
- 李恩涵著：《東南亞華人史》，北京：東方出版社，2015年。
- 李慶新著：《瀕海之地：南海貿易與中外關係史研究》，北京：中華書局，2010年。
- 李慶新：“再議鄭和下西洋：以兩次從廣東啟航為中心”，載《廣東社會科學》，2003年，第2期。
- 李天錫著：《華僑華人民間信仰研究》，北京：中國文聯出版社，2001年。
- 李獻璋：“臺灣福佬人雕塑神像的儀禮”，《臺灣風物》，1970年，第20卷第2期。
- 廖建裕、柯木林、許福吉主編：《海交史研究》，馬六甲：馬六甲博物館與國際鄭和學會聯合出版，2012年。
- 廖文輝編著：《馬來西亞史》，雪蘭莪：馬來亞文化事業有限公司，2018年。
- 林楓：“來自凡塵的顯應宮神靈”，載《閩都神俗》，2015年，第6期。
- 林國平、彭文字：《福建民間信仰》，福州：福建人民出版社，1993年。
- 林進源編著：《中國神明百科寶典》，臺北：進源書局，1988年。
- 林進源主編：《臺灣民間信仰神明大圖鑑》，臺北：進源書局，2005年。
- 林俊聰：《潮汕廟堂》，廣州：廣東高等教育出版社，1998年。
- 林摩尼：“二哥豐鄭智勇史實補正”，載《泰中學刊》，1996年。
- 林瑋嬪：“臺灣漢人的神像：談神如何具象”，《臺灣人類學刊》，2003年，第1卷第2期。
- 林遠輝、張應龍著：《新加坡馬來西華僑史》，廣州：廣東高等教育出版社，2016年。
- 劉崇漢編著：《歷史與傳說——鄭和在馬來西亞》，吉隆坡：馬來西亞華人文化協會，2016年。
- 劉海峰：“民間俗文學《香山寶卷》研究”，《黑龍江科技信息》，2010年，第24期。
- 劉惠萍：“呈現‘孝道’——以‘丁蘭刻木事親’敘事為中心的一種考察”，《成大中文學報》，2014年，第47期。
- 劉文三著：《臺灣神像藝術》，臺北：藝術家出版社，1981年。
- 劉亞中：“明穎國公傅友德行實編年”，載《淮北煤炭師範學院學報（哲學社會科學版）》，2004年，第6期。
- 羅懋登：《三寶太監西洋記》，北京：昆侖出版社，2001年。
- 呂榮芳：“泉州鄭和行香碑”，載《文物》，1960年，第3期。
- 馬利章：“鄭和朝覲記聞”，載《回族研究》，2003年，第1期。
- 馬書田著：《全像中國三百神》，南昌：江西美術出版社，1995年。
- 馬書田著：《中國民間諸神》，北京：團結出版社，1997年。
- 米壽江：“南京淨覺寺文化”，載《世界宗教研究》，1996年，第1期。
- 南京伊斯蘭教協會：《南京穆斯林》，南京：南京伊斯蘭教協會，2003年。
- 錢仲聯等著：《中國文學大辭典》，上海：上海辭書出版社，2000年。
- 上杉千年著：《鄭和下西洋》，臺北：商周出版，2005年。
- （明）沈德符著，黎欣點校：《萬曆野獲編》，北京：文化藝術出版社，1998年。
- 施耐庵、羅貫中著：《水滸傳》，北京：人民文學出版社，1996年。
- 施雪琴：“東南亞華人民間信仰中的‘鄭和崇拜’”，載《八桂僑刊》，2006年，第3期。
- 石滄金著：《海外華人民間宗教信仰研究》，吉隆坡：學林書局，2014年。
- 湯錦台著：《閩南海上帝國》，臺北：如果出版事業股份有限公司，2013年。
- 湯漳平：“長樂漳港顯應宮出土開漳聖王神像之探究”，載《閩江學院學報》，2015年，第6期。

- 田立勤：“中國佛教中千手觀音造型之演變（上）”，《文物鑒定與鑒賞》，2014年，第8期。
- （元）脫脫等撰：《宋史》，北京：中華書局，1985年。
- 萬明：“明代鄭和的塑像——福建長樂顯應宮出土彩塑再探”，載《故宮博物院院刊》，2005年，第3期。
- 萬明：“新發現《鄭和寫經》初考”，載《安徽史學》，2017年，第1期。
- 王賡武著；姚楠編譯：《南海貿易與南洋華人》，香港：中華書局香港分局，1988年。
- 王麗明：“論中國古代航海文化底蘊——以鄭和下西洋的泉州元素為視點”，載《東方論壇》，2011年，第3期。
- 王清原、牟仁隆、韓錫鐸編纂：《小說書坊錄》，北京：北京圖書館出版社，2002年。
- （明）王士性撰，呂景琳點校：《廣志繹》，北京：中華書局，1981年。
- （明）王世貞撰；魏連科點校：《弇山堂別集》，北京：中華書局，2013年。
- 王曉峰：“武則天與龍門盧舍那佛”，載《文史天地》，2017年，第4期。
- 王祖麟、王光輝編著：《福州民間信仰大觀》，香港：華星出版社，1996年。
- 韋有希：“南京靈谷寺鍾山第一禪林”，載《國家人文歷史》，2014年，第15期。
- 溫功義著：《明代的宦官和宮廷》，重慶：重慶出版社，2000年。
- 巫凡哲：《道教諸神說》，臺北：益群書店，2002年。
- 吳承恩著：《西遊記》，北京：人民文學出版社，1996年。
- 吳鴻麗：“鄭和下西洋與福州”，載《漳州師範學院學報（哲學社會科學版）》，2006年，第1期。
- 吳之洪：“鄭和《布施錫蘭山佛寺碑》碑文考”，載《黑龍江史志》，2009年，第20期。
- 西泠印社編：《篆物銘形——圖形印與非漢字系統印章國際學術研討會論文集》，杭州：西泠印社，2016年。
- 向達校注：《兩種海道針經》，北京：中華書局，2000年。
- 夏邦：“明代佛教信仰的變遷述略”，載《史林》，2007年，第2期。
- 謝貴安著：《明實錄研究》，武漢：湖北人民出版社，2003年。
- 徐朝旭：“論儒學對民間神明信仰的影響——以閩台民間神明信仰為例”，載《宗教學研究》，2007年，第2期。
- 徐恭生：“鄭和與泉州關係新證——族譜裏的鄭徐聯姻”，載《海交史研究》，2015年，第2期。
- 徐珂編撰：《清稗類鈔》，北京：中華書局，2003年。
- 徐明章主編：《登嘉樓三保公廟史輯》，登嘉樓：登嘉樓三保公廟編委會，2003年。
- 徐朔方著：《小說考信編》，上海：上海古籍出版社，1997年。
- 徐曉望：《福建民間信仰源流》，福州：福建教育出版社，1993年。
- 徐作生：“鄭和舟師履菲新證——古蘇祿國本頭公英文墓銘考釋”，載《海交史研究》，2003年，第1期。
- 徐作生：“勘訪古蘇祿國本頭公史事”，載《尋根》，2000年，第2期。
- 許元振：“海絲核心媽祖文化產業發展對策探析——以長樂顯應宮為例”，載《莆田學院學報》，2016年，第3期。
- （明）嚴從簡著、余思黎點校：《殊域周咨錄》，北京：中華書局，2000年。
- 顏希文：《登嘉樓民間傳說故事初探》，馬來西亞拉曼大學中華研究院中文系文學士（榮譽）學位論文，2016年。
- 楊逢元：《福德好神》，臺北：晴易文坊媒體行銷有限公司，2012年。
- 楊文健等主編：《連江媽祖文化集萃》，香港：香港文學報社出版公司，2007年。
- 楊焄撰述：《二十四孝圖說》，上海：上海大學出版社，2006年。
- 葉明媚：《民俗文化視野中的鄭和崇拜現象研究》，南京大學中國古代文學專業碩士學位論文，2012年。
- 殷遠卓：“鄭和名字小考”，《寧夏大學學報（哲學社會科學版）》，1980年，第4期。

于國慶：《天后聖母神迹錄——媽祖傳奇故事》，北京：宗教文化出版社，2011年。

曾玲主編：《東南亞的“鄭和記憶”與文化詮釋》，合肥：黃山書社，2008年。

曾緯波：“三寶壟考”，載《鄭和研究》，1990年，第5期。

（清）張廷玉等撰：《明史》，北京：中華書局，1984年。

張麗：“淺析明《出警入蹕圖》的表現形式和技法”，載《戲劇之家》，2017年，第5期。

張謳：“鄭和鑿金鐵像驚現印西海岸”，載《江蘇地方志》，2005年，第3期。

張燮著、謝方點校：《東西洋考》，北京：中華書局，2000。

張興發編著：《道教神仙信仰》，北京：中國社會科學出版社，2001年。

張豐隆：“淺說道教與中國民間信仰”，載《歷史教育》，第8期，2001年12月。

張禹東、莊國土主編：《華僑華人文獻學刊（第六輯）》，北京：社會科學文獻出版社，2018年。

張振國：“‘三朝’、‘寄庫’與冥器”，載《弘道》，2012年，第2期。

趙和曼：“元代的中東關係”，載《印支研究》，1982年，第4期。

鄭浩、何明禮著：《鳳凰號航海日記》，北京：中信出版社，2005年。

鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，北京：海洋出版社，2005年。

鄭明：“對長樂出土鄭和群塑的思考”，載《海交史研究》，2003年，第2期。

鄭一省主編：《中國僑鄉比較研究》，廣州：世界圖書出版廣東有限公司，2018年。

鄭振鐸：《中國俗文學史》，北京：東方出版社，1996年。

中國大百科全書出版社：《中國大百科全書·宗教卷》，北京：中國大百科全書出版社，1988年。

中國佛教協會編：《中國佛教》，上海：東方出版中心，1980年。

仲躋榮等著：《鄭和》，南京：南京大學出版社，2000年。

周博、孫欣、孫建君編著：《民間神像》，天津：天津人民出版社出版，2001年。

周運中著：《鄭和下西洋新考》，北京：中國社會科學出版社，2013年。

周中堅：“中東友好關係史上的第三次高潮——明代中東關係略述”，載《印支研究》，1982年，第2期。

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์และเอกสารอื่นๆ

แผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ภายในมูลนิธิชาปออง (หลวงพ่อโต) สํารวจเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2560

แผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ภายในวัดอินทาราม สํารวจเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2560

“งานประจำปี-วัดปราโมทย์ ขอพรพระศักดิ์สิทธิ์ หลวงพ่อโต หรือชาปออง” <http://www.itti-patihan.com/งานประจำปี-วัดปราโมทย์-ขอพรพระศักดิ์สิทธิ์-หลวงพ่อโต-หรือชาปออง.html> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2561)

“พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรจากควนสรณูรมย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช”

http://www.archae.su.ac.th/art_in_south/index.php/joomla-search/result/itemlist/tag/%E0%B8%A5%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B2.html
(เข้าถึงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561)

“พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จันทรเกษม โบราณวัตถุ กระจ่างรูปลายคราม”

<http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/chantharakasem/index.php/th/virtual-model-360/41-กระจ่างรูปลายคราม.html>
(เข้าถึงวันที่ 13 มิถุนายน 2562)

“โรงเรียนหนองจอกกกลีปฮัวเคียว” ใน <http://www.njchineseschool.net/ngh/> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2559)

“วัดชาปออง แปดริ้ว : ความเป็นมา” http://sompokong.blogspot.com/p/blog-page_5850.html (เข้าถึงวันที่ 29 ธันวาคม 2559)

“ศาลเจ้าซำโปกง หัวยอด ตวัง” <https://www.facebook.com/zheng.he.trang> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2562)

董毅然：“太監鄭和的胡須之謎”，載人民網，2008年08月17日。
<http://www.people.com.cn/GB/keji/1058/2717148.html> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2562)

《古代大臣上朝手裡拿的是什麼》，<https://kknews.cc/history/6n892xm.html> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2562)

《古代官员参加朝会 为何手拿着块板子？》，<https://www.secretchina.com/news/gb/2019/01/18/881900.html>
(เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2562)

《國立故宮博物院》，https://theme.npm.edu.tw/exh105/npm_anime/DepartureReturn/ch/index.html
(เข้าถึงวันที่ 1 กันยายน 2563)

《民間藏家曬珍品見證“海絲”輝煌史》，<http://auction.artron.net/20141127/n681489.html>
(เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)

《明代鄭和像》，http://szb.qxkj.com/html/2016-04/21/content_10_5.htm (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)

《南京發現一尊黃花梨雕像，現鄭和俊俏新模樣》，<http://news.sohu.com/20120409/n340035705.shtml>
(เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)

《《亚洲周刊》：郑和是柬埔寨人？》，<http://talk.163.com/05/1013/09/1VUF5CS700301IJQ.html>
(เข้าถึงเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2562)

《雲南發現三百年前鄭和銅像，首次為鄭和相貌驗明正身》，
<http://tech.163.com/06/1124/15/30N25UAS00091537.html> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)

《鄭和鐵像考釋》，http://hnrh.hinews.cn/html/2012-04/09/content_464309.htm (เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2561)

《爪哇三寶壟：成為“守護神”的鄭和》，載《中爪哇快報》，2017年10月17日。
<http://www.guojiribao.com/pdf/gjrb/20171017/C3.pdf> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2562)

“Islam in China” <http://www.reviewofreligions.org/1595/islam-in-china/> (เข้าถึงวันที่ 26 พฤษภาคม 2557)